

FRA
FREDERIKSBORG
AMT

AARBOG FOR 1930

UDGIVET AF

FREDERIKSBORG AMTS
HISTORISKE SAMFUND

HILLERØD
C. NORDLUNDES BOGTRYKKERI
(Oswald Terkelsen)
1930

FRA
FREDERIKSBORG
AMT

AARBOG FOR 1930

UDGIVET AF

FREDERIKSBORG AMTS
HISTORISKE SAMFUND

HILLERØD
C. NORDLUNDES BOGTRYKKERI
(Oswald Terkelsen)
1930

STÆNDERDEPUTEREDE FRA FREDERIKSBORG AMT 1834—1848

AF HAKON MÜLLER

DEN 28. Maj 1831 indvarsledes en ny politisk Tidsalder i Danmark, den liberale Tidsalder. Den Dag udstedte *Frederik VI* det kendte Cirkulære om Indførelsen af raadgivende Provinsialstænder. Under Indtryk af Julirevolutionen i Paris 1830 og dens Efterdønninger i Belgien, Polen og Slesvig-Holsten, hvor *Uve Jens Lornsen* krævede en Repræsentation for de to Hertugdømmer, gik Enevoldskongen ind paa at høre Folkets Røst, dog kun raadgivende, ikke besluttende. Udførelsen af det kongelige Løfte skete dog med stor Sindighed. En Kreds af erfarne af Kongen udpegede Mænd (35), blandt hvilke vi ogsaa møder Hovedpersonen i denne Afhandling, Helsingørs mangeaarige Borgmester, Etatsraad *Jacob August Stenfeldt*, traadte sammen for at drøfte og nærmere udforme det kgl. Reskript. Flere Steder begyndte man at fejre 28. Maj som en folkelig Festdag med Taler, Sange og folkelige Forlystelser, i Nordsjælland dog først efter at de helsingørske Liberales Fører, Skibsklarerer *N. P. Kirck*, ved det andet Stændervalg (Januar 1841) havde besejret de moderat-konservatives Kandidat, Stenfeldt.

Stenen i Egebæksvang blev hver 28. Maj gennem en Aarrække Samlingsstedet for de liberale i By og paa Land. I Tusindvis strømmede Borgere og Bønder derhen, til Fods, til Vogns eller med Dampskib fra København for i de herlige Omgivelser at fejre Frihedsdagen

med Taler for Kongen, for Folkefriheden, for Borgersind, for Kvinden, for det øvrige Norden m. m.

Disse Fester, der saa levende er skildret af Helsingørshistorikeren *M. Galschiøt*¹, vil dog i denne Afhandling træde i Baggrunden for Skildringen af de Mænd, der udkæmpede de ofte bitre Valgkampe (1834, 1841 og 1847), og som mødte i Roskilde Stænder og med større eller mindre Energi og Held deltog i det saglige Arbejde i Salen og i Udvalgene. Af de ti Mænd fra vort Amt, der mødte enten som kredsvalgte Repræsentanter eller som kongevalgte (Stenfeldt 1841—46, Skibsklarerer *Knud Gad*, Helsingør, 1848), kan dog kun een, Stenfeldt, siges at være naaet frem i andet Plan². Enkelte af de andre havde vel udprægede Mærkesager, som de Gang paa Gang førte frem i Stændersalen, men formaaede dog ikke at arbejde sig frem i Forgrunden. Stenfeldt var som den eneste med i alle Stænderforsamlingerne 1835—48. Overlærer *Dahl*, Hillerød, kom derimod aldrig til at indtage sit Sæde i Stændersalen; 3 af de her skildrede Mænd, K. Gad, Kæmner *L. Krog*, Hillerød, og Gaardejer *Hans Johansen*, Knardrup (Slagslunde Sogn), deltog kun i den ganske korte Stænderforsamling 1848 (26. April—12. Maj).

Hvad Antallet af Foredrag og korte Bemærkninger angaar, er Stenfeldt i allerførste Række; kun tre Mænd kan gøre ham Rangen stridig i saa Henseende: den kgl. Kommissarius 1835—44 *A. S. Ørsted*, Professor *P. G. Bang* (Deputeret 1834—46, kgl. Kommissarius dette Aar) og Professor *Tage Algreen-Ussing*.

Valgretten til Stænderne var yderst begrænset, rundt regnet blev kun hver 40nde af Landets Indbyggere Vælger. I Købstæderne var Valgretten betinget af Grundbesiddelse til en Værdi af mindst 400 Rdl.; paa Landet krævedes der i de mindre Landejendomsbesidderes Klasse 4 Td. Hartkorn af Selvejere, 5 Td. Hartkorn af Fæstere.

¹ „Helsingør“, S. 320—27.

² Marcus Rubin: „Frederik VI's Tid“, S. 491: „Som den mest kendte af Købstædernes Deputerede i Østifternes Stænderforsamling kan nævnes Etatsraad, Borgmester Stenfeldt, Forfatter af et ypperligt Skrift om Municipalvæsenet.“

Embedsboliger gav ikke Valgret. Præster, Rektorer m. fl. var saaledes hverken Vælgere eller valgbare. I Købstæderne var Haandværksmestrene langt den talrigste Klasse.

Var Vælgerkorpset lille (ca. $2\frac{1}{2}\%$), var Antallet af *valgbare* endnu mindre, godt Halvdelen, da Valgbarheden var betinget af en dobbelt saa stor Ejendoms- eller Fæstebesiddelse: I Købstæderne 800 Rdl., i Landdistrikterne henholdsvis 8 og 10 Td. Hartkorn.

De valgte Repræsentanter falder i 5 Kategorier: 1) Deputerede for København, 2) for Købstæderne, 3) de større Sædegaardsejere (af hvilke vi ikke møder nogen Repræsentanter for det godsfattige Frederiksborg Amt), 4) Repræsentanter for de mindre Landejendomsbesiddere og 5) de kongevalgte, der udnævntes, naar Folkevalgene var afsluttede. Valgperioden var lang: 6 Aar.

Vælgerne kunde stemme paa 2 Mænd, hvoraf den med det højeste Stemmetal blev Repræsentant, den med det næsthøjeste Suppleant; da der ikke ved selve Stemmeafgivningen sondredes mellem Repræsentant- og Suppleantstemmer, er det ofte vanskeligt, navnlig i de Tilfælde hvor Dagspressen ingen Oplysninger giver, for Eftertidens Historikere at bedømme Valgkampene og Valgresultaterne paa rette Maade.

Inddelingen af *Valgdistrikterne* var følgende for Frederiksborg Amts Vedkommende:

Helsingør Købstad, næst efter Odense dengang Danmarks største Provinsby, udgjorde *Købstædernes 1ste Valgdistrikt*.

Købstædernes 2det Valgdistrikt bestod af *Hillerød* og *Frederikssund* i Frederiksborg Amt, *Roskilde* og *Køge* i Københavns Amt.

De mindre Landejendomsbesidderes 1ste Valgdistrikt bestod af Størstedelen af Frederiksborg Amt: *Lynge-Kronborg*, *Lynge-Frederiksborg*, *Holbo* og *Strø Herreder* samt Sognene: *Ølstykke*, *Snodstrup*, *Slagslunde* og *Gandløse* af *Ølstykke Herred*.

Repræsentanterne for dette Distrikt var hele Stænderperioden igennem Mænd fra Kredsen: Kammerraad, Staldskriver *Erich Rasmussen*, Frederiksborg (1835—41), Gaardejer *Jørgen Pedersen*, Hjør-

lunde (1841—47), og Gaardejer *Hans Johansen*, Knardrup (1847—48).

2det Valgdistrikt omfattede *Resten af Ølstykke Herred*: de 3 Sogne: *Stenløse, Viksø og Farum* samt *Sokkelund og Smorum* Herreder og de 4 Sogne: *Greve, Kildebrønde, Karlslunde og Karlstrup* i *Tune Herred*, alle i *Københavns Amt*.

Da de 3 Sogne af *Frederiksborg Amt* kun udgjorde en meget lille Del af 2det Valgdistrikt, og da ingen af de valgte Repræsentanter eller Suppleanter var bosiddende i disse Sogne, vil dette Distrikts Deputerede ikke blive behandlet i denne Sammenhæng¹. Kun selve Valgresultaterne meddeles i det følgende.

3die Valgdistrikt omfattede af *Frederiksborg Amt Horns Herreds* 10 Sogne, af *Københavns Amt Sømme og Voldborg* Herreder, *Thune Herred* (÷ de 4 under 2det Distrikt nævnte Sogne) samt af *Ramsø Herred* Sognene: *Rorup, Gadstrup og Syv*.

Hvad Repræsentationen for dette meget vidtstrakte Distrikt angaar, gjorde *Frederiksborg Amt* sig smukt gældende, idet det hele Stændertiden igennem leverede Repræsentanterne: 1835—41 Forligelseskommissær, Proprietær *Niels Thomsen*, Torpladegaard i *Skuldelev Sogn*, 1841—47 Sognefoged, Gaardejer *Peder Hansen*, *Udesundby* (1ste Valgdistrikt). 1847 maatte *Peder Hansen* nøjes med Suppleantpladsen, men kom alligevel til at give Møde i *Roskilde* i 1848, da den sejrige Kandidat, *Hans Johansen*, *Knardrup*, faa Dage senere tillige valgtes i 1ste Distrikt og foretrak at repræsentere dette Distrikt, i hvilket han var bosat.

OVERSIGT OVER VALGENE

Iste Købstadtdistrikt.

1834	Helsingør.		
Etatsraad, Borgmester	Stenfeldt	Repr.	126 St.
Agent	Svendsen	Suppl.	96 „
Skibsklarerer	Knud Gad		47 St.
Kaptajn	Gradmann		44 „
Skibsklarerer	N. P. Kirck		21 „
Købmand	E. van Mehren		18 „

¹ 2det Distrikts første Repræsent, *J. Chr. Drewsen*, *Strandmøllen*, er skildret af *Hans Jensen* i „*Fra Københavns Amt*“. 1925. S. 107—123.

1841

Skibsklarerer	N. P. Kirck	Repr.	105 St.
Toldkasserer	Schmidt	Suppl.	86 „
Borgmester	Stenfeldt		82 „
Købmand	I. P. Kornerup		18 „

1847

Borgmester	Stenfeldt	Repr.	92 St.
Skibsklarerer	Kirck	Suppl.	88 „
		(modtog ikke Valget).	
Prokurator	Otto Jespersen		81 St.
Skibsklarerer	H. Borries		38 ¹ „

2det Købstadtdistrikt (Hillerød, Frederikssund, Roskilde og Køge).

1834

Farver	Svane, Roskilde	Repr.	99 St.
Prokurator	Kuhlmann, Køge	Suppl.	54 „
Justitsraad, Raadmand	Fritz, Roskilde		45 St.
Møller	Borum, Køge		41 „
Justitsraad	Sarauw, Hillerød		26 „
Købmand	Maar, Hillerød		19 „
Kaptajn	Sveistrup, Roskilde		18 „
Bager	Ehlers, Roskilde		18 „
Brændevinsbrænder	Øegaard, Frederikssund		18 „

1841

Overlærer	F. P. J. Dahl, Hillerød	Repr.	109 St.
Fabrikant	H. H. Schou, Slagelse	Suppl.	78 „
Borgmester	Stenfeldt, Helsingør		73 St.
Købmand	Bøggild, Køge		45 „
Købmand	Bache, Roskilde		23 „

1847

Kæmner	L. Krog, Hillerød	Repr.	72 St.
Købmand	P. Lassen, Roskilde	Suppl.	70 „
Møller	Borum, Køge		69 St.
Prokurator	O. Jespersen, Helsingør		56 „
Købmand	S. Kornerup, Roskilde		24 „
Møller	Dyrlund, Køge		20 „

¹ Stemmetal under en Tiendedel af de afgivne Stemmer anføres som Regel ikke af de stedlige Blade eller af Kollegialtidende.

De mindre Landejendomsbesidderes 1ste Valgdistrikt.

1834

Kammerraad	Erich Rasmussen, Frederiksborg	Repr.	252 St.
Sognefoged	Peder Hansen, Udesundby	Suppl.	210 „
Gaardejer	Cramer, Lystrupgaard		136 „
Justitsraad	Nielsen		123 „
Proprietær	David, Rungstedlund		63 „

1841

Gaardejer	Jørgen Pedersen, Hjørlunde	Repr.	337 St.
Gaardejer	Jens Pedersen, Udlejre	Suppl. ¹	241 „
Proprietær	David, Rungstedlund		241 St.
Kaptajn	Beutner, Springforbi		167 „

1847

Gaardejer	Hans Johansen, Knardrup	Repr.	244 St.
Professor	I. F. Schouw, København (modtog ikke Valget).	Suppl.	238 „
Kammerraad	Rasmussen, Lovisenlyst		85 St.
Gaardejer	And. Petersen, Sperrestrup		75 „
Proprietær	David, Rungstedlund		58 „
Gæstgiver	Lorenzen, Helsinge		39 „

2det Landdistrikt.

1834

Fabrikant	J. C. Drewsen, Strandmøllen	Repr.	369 St.
Gaardejer	H. Larsen, Vridsløsemagle	Suppl.	286 „
Landoverretsprokurator	Payngk		241 St.
Proprietær	Christensen, Løjtegaard, Amager		139 „
Gaardejer	Jeppe Nielsen, Fugholt, Aagerup		92 „
Kromand	Jacobsen, Røde Vejrmølle Kro		80 „
Proprietær	Lange, Frederiksholm		46 „

1841

Fabrikant	J. C. Drewsen (foretrak at modtage Valget i 18de Landdistrikt).	Repr.	530 St.
Proprietær	Christensen (indtraadt).	Suppl.	301 „
Kaptajn	Beutner, Springforbi		168 St.

¹ Efter Lodtrækning med David.

<i>1847</i>		
Fabrikant	J. C. Drewsen	Repr. 277 „
Proprietær	O. Nielsen, Havsgaard, Gentofte (indtraadt 1848).	Suppl. 229 „
Professor	I. F. Schouw	61 St.

3die Landdistrikt.

<i>1834</i>		
Forligelseskommissær	Thomsen, Torpladegaard	Repr. 226 St.
Proprietær	Kornerup, Østrupgaard	Suppl. 201 „
Arvefæster	Jens Poulsen, Gjershøj	191 St.
Selvejer	Lars Pedersen, Lyndby	138 „
Fæster	P. Christensen, Røjerup	96 „
Fæster	Hans Andersen, Øm	66 „
Fæster	Ole Holgersen, Darup	43 „

<i>1841</i>		
Sognefoged	Peder Hansen, Udesundby	Repr. 291 St.
Tiendekommissær	Houg, Ourø	Suppl. 199 „
Gaardejer	Søren Andersen, Reerslev	192 St.
Proprietær	Kornerup, Østrupgaard	149 „

<i>1847</i>		
Gaardejer	Hans Johansen, Knardrup (modtog Valget i 1ste Landdistrikt).	Repr. 201 St.
Sognefoged	Peder Hansen, Udesundby (indtraadt).	Suppl. 173 „
Gaardejer	Søren Andersen, Reerslev	154 St.
Kammerraad	Petersen, Karlslunde	131 „

Medens de lokale Blade („Helsingørs Avis“ omtaler slet ikke Kandidatopstillingerne i 1ste Landdistrikt, „Frederiksborg Amts Tidende“ begyndte først at udkomme i 1839 og er baade 1841 og 1847 ivrig for Valg af Mænd udenfor Bondestanden) i nogen Grad lader os i Stikken, hvor det gælder at følge Valgkampene i Landdistrikterne, tillader de os i Forening med de førende københavnske Blade: „Fædrelandet“, „Københavnsposten“ og „Dagen“ ret nøje at følge de ofte spændende Valgkampe i de to Købstad-distrikter.

1STE KØBSTADDISTRIKT (HELSINGØR)

J. A. Stenfeldt.

Helsingørs første Deputerede, *Jacob August Stenfeldt*, var allerede, dengang han blev opstillet til det første Stændervalg i September 1834, en velkendt Mand ikke alene i den By, hvis højeste Embedsmand han var i en lang Aarrække, men ogsaa i det øvrige Land.

Han var født i København 12. Maj 1783 som Søn af den jødiske Grosserer *Moses Mariboe*.

Hans Broder var den kendte norske Politiker *Ludvig Mariboe*.

Kun 16 Aar gammel blev han Student (privat dimitteret) med Udmærkelse og bestod anden Examen næste Aar med samme Resultat. Knap 20 Aar gammel blev han i April 1803 juridisk Kandidat. I Hofpræst Christianis dengang berømte Institut fik han en omhyggelig Uddannelse og tilegnede sig her „den elegante Tone, som han senere hele sit Liv igennem uddannede“¹.

En Overgang skal han have tænkt paa at træde i Diplomatiets Tjeneste. Det blev dog i Militærets Tjeneste, han først kom til at virke, idet han blev Auditor, snart med Tjeneste i København, snart i Kiel, snart i Helsingør. Det omflakkende Garnisonsliv tiltalte ham dog ikke synderligt, og i 1810 tog han mod Udnævnelsen til Assessor i Lands-Overretten i København, hvor han blev, til han i 1813 søgte tilbage til Helsingør, først som Byfoged, senere ogsaa som Borgmester.

Hans Interesse for de unge Juristers Avancementsforhold og usle Levefod i de første Kandidataar holdt sig usvækket, ogsaa da han selv var blevet Borgmester og Etatsraad. I Stændersalen ser vi ham henved 40 Aar senere levere lidenskabelige Indlæg til Bedste for bedre Lønningslove for de unge Jurister.

Hans Opholdssteder som Auditor blev bestemmende for hans Ægteskaber: I 1806 blev han gift med *Louise Augusta Schultz*, Datter af en Købmand i Kiel. Hun døde allerede Aaret efter. Under sin Auditørvirksomhed i Helsingør har han antagelig stiftet Bekendtskab

¹ Fr. Algreen Ussing, „sorte Ussing“, i „Helsingørs politiske og Avertissements-Tidende. 1858.

med en Datter af Byens Apoteker *Jens Foss Steenberg*, thi i Marts 1809 ægtede han *Catharine Elisabeth Frederikke Steenberg* (f. $\frac{5}{3}$ 1791,

J. A. STENFELDT

† $\frac{18}{6}$ 1862). I Ægteskabet fødtes kun eet levedygtigt Barn, Sønnen Harald (f. $\frac{25}{12}$ 1809), som blev Student fra Byens lærde Skole 1826 og døde som en lovende ung juridisk studerende, 25 Aar gammel

($\frac{2}{3}$ 1835), til stor Sorg for Faderen, der netop da, som det senere skal ses, gennemlevede en af de mest kritiske Perioder i sit Liv.

I Slutningen af 1813 vendte Stenfeldt som sagt tilbage til Helsingør som Byfoged, hvilken Stilling han beklædte til 1833, da han afløstes af *J. B. Olrik*, der blev Helsingørs første Rigsdagsmand og Stenfeldts Afløser som Borgmester. I 1819 fik han kgl. Bevilling til at føre Navnet Stenfeldt, hvorimod hans to Brødre, som vil blive omtalt i det følgende, beholdt Navnet *Mariboë*.

1821 blev Stenfeldt tillige Borgmester, et Embede, han beklædte til 1ste Januar 1849. Ydre Udmærkelser blev ham i høj Grad til Del: 1817 blev han Justitsraad, 1828 Etatsraad („virkelig“ Etatsraad blev han dog først i 1846 under sin Velynder Christian VIII), 1834 Ridder af Nordstjerneordenen og ved sin Afgang som Borgmester Kommandør af Dannebrog.

Han var en ualmindelig interesseret og nidkær Embedsmand, der i Alsidighed og Initiativrigdom sikkert har overgaaet de fleste af Dattidens kongelige Borgmestre. At han ikke har været fri for Magtkærlighed og Bureaukratisme, skal ikke skjules. Ligesom Frederik VI følte sig som den hulde Landsfader, har Stenfeldt trods den udvortes Beskedenhed, der fremtræder i hans Taler, sikkert følt sig som Helsingørs „Byfader“, fra hvem den „oplyste Enevælde“ udstraalede. Naar andre, f. Eks. Pastor *Trojel* som ny Mand i Skolekommissionen udfoldede et stærkt Initiativ i Skolesagen, kom det ham paa tværs¹. Ved en Bispevisitats havde der været Tale om „Nytten af en borgerlig Realskoles Oprettelse i Helsingør“. I Samraad med Pastor *Fischer* udarbejdede Trojel en fuldstændig Plan for denne. „Da nu Skolekommissionen nogle Dage efter, at Planen var samme tilsendt, forsamlede sig for at tale om dens Indhold, fik Borgmesteren, Justitsraad Stenfeldt, det Indfald at kalde Planen umoden og et Hastværksarbejde, hvorfor han behagede at udtrykke sig saaledes: „*Jeg vil ikke igennemgaa Planen, førend Kateketen er ankommen og kan høres og spørges til Raads, og Jeg vil, at nogle Grundsætninger for en saa-*

¹ Laurids Pedersens Artikel i „Vor Ungdom“ 1903. S. 685—714. Pastor H. B. Trojels Skolejournal 1822—32.

dan Skole først skal bekendtgøres for Borgerne, derhos indbydes til Subskription, og efter Udfaldet heraf da først at udarbejde en Plan og indsende den til Approbation.“ Dette Sprog, der er ganske passende for den Mand, der har gjort sig det til sin Grundsætning: at intet maa ske i Byen uden hans Vilje: og intet at ske uden paa den Maade, han vil, fandt vi Præster os ikke beføjede til at underkaste os, omendskønt de øvrige trende civile Herrer Medlemmer med megen Ærbødighed bukkede Hovedet for Borgmesterens Meninger, men paastode de forskellige Meninger førte til Protokols, og en Udskrift af samme sendes tilligemed Planen til Amtsskoledirektionens Kendelse. Det blev vedtaget og udført¹“.

Som nytiltraaet Borgmester arbejdede han ivrigt for at skaffe Sundtoldsbyen en ny og bedre Havn, der blev „kongelig“, 3: Statshavn, saa at Byen sparede for Udgifterne til dens Vedligeholdelse. Inden for Byens Foreningsliv og Selskabsliv var han en Forgrundsfigur. Hans Slægtskab med Byens Apoteker og Svogerskab til flere af Byens Skibsklarerere, f. Eks. J. C. N. Borries, kom ham i høj Grad til gode. Han udfoldede et kraftigt Initiativ ved forskellige private Institutioners Oprettelse. Saaledes tillægger Sparekassens Historiker, Redaktør *M. Galschiøt* ham Æren for Initiativet til dennes Oprettelse 1829.²

Jævnside med Stenfeldts administrative og kommunale Virksomhed gik en ret frodig litterær Produktion. Allerede i sin Auditørtid udgav han i 1807 i Kiel en Piece om „Danmark i Aaret 1807“, der udkom baade paa Dansk og Tysk; derefter fulgte „Haandbog i den militaire Lovkyndighed, til Brug for Militaire“, 1809, en Piece om „De militaire Retters hensigtsmæssige Organisation“, 1810, „Forslag til et med Hensyn til Agerdyrkningens Fremme velordnet Landpoliti“, 1819, der belønnedes med Landhusholdningsselskabets første Guldmedalje, et to-Binds Værk om „De danske Købstæder og deres Bestyrelsesmaade“ (1826), hans Hovedværk, der endnu omtales rosende af Historikere og Nationaløkonomer, om „Municipalvæsenet i Almindelighed og det danske i Særdeleshed“ (1834), et ypperligt

¹ Laurits Pedersens Artikel S. 707—708.

² „Sparekassen for Helsingør og Omegn“ S. 27.

Skrift, der i ikke ringe Grad kom til at præge den første Købstad-kommunallov, for hvilken Stenfeldt var Ordfører i Roskilde Stænder 1835—36. Dertil slutter sig (1840) en Piece om „Beskatningsmaaden i de danske Købstæder“, en Imødegaaelse af Skibsklarerer *Knud Gads* samme Aar udsendte Piece, og (1850) „Grundtræk til en Communal-Forfatning for Kongeriget Danmark“.

Stenfeldts direkte politiske Forfatterskab aabnedes 1831 med en pseudonym Piece „Hvad kan man vente af Provinsial-Stænders Indførelse i Danmark?“, som sikkert førte til, at han næste Aar af Regeringen udnævntes til at tage Sæde i Forsamlingen af de 35 „oplyste Mænd“, der skulde drøfte Regeringsudkastet til Indførelsen af de raadgivende Provinsialstænder. Her mødtes han med en Række af Kongerigets betydeligste Mænd fra Godsejerstanden, fra Universitetsverdenen, Embedsstanden og Handelsstanden (L. N. Hvidt), som senere skulde blive hans Kollegaer i Stændersalen.

Stenfeldts Deltagelse i Forhandlingerne, som var hemmelige, skal ikke her skildres; man kan roligt gaa ud fra, at han ved denne Lejlighed erhvervede en Del parlamentarisk Træning og knyttede en Række Forbindelser med højtstaaende Kollegialembedsmænd, som han ivrigt udnyttede til Fordel for den By, hvis højeste Embedsmand han var.

Valgkampen 1834.

En af Regeringsudkastets Bestemmelser, den, der i Valgkampene 1834 ff. hyppigst benyttedes mod Stenfeldt som Valgkandidat, gik ud paa, at skønt Kongen ikke i Almindelighed vilde udelukke de kongelige Embedsmænd, der tillige var Grundejere, fra at tage Sæde i Stændernes Forsamling, naar de dertil valgtes, saa kunde dog ingen Embedsmand, der havde kongelig Udnævnelse, modtage et saadant Valg uden dertil først at have erhvervet Kongens Tilladelse. Som den gennemført kongetro Mand Stenfeldt var, tog han ogsaa pligtskyldigt Forbehold i den Retning.

Valgkampen i Eftersommeren 1834 i Helsingør som andetsteds staar derfor i høj Grad *for* og *imod* Embedsmænd. „Helsingørs Avis“,

der dengang udkom 2 Gange ugentlig, aftrykker fra andre Blade og Tidsskrifter Indlæg i begge Retninger.

Indlæggene kom ret spredt; det var saare langt fra, at hvert Nummer af Bladet, saaledes som Nutidens Aviser i de sidste Uger før et Valg, indeholdt Valgartikler.

Det sidste Ord i „Helsingørs Avis“, som maa siges i 1834 nærmest at arbejde for Stenfeldts Valg, faar Forsvarerne af Embedsmændene, idet der 3. September aftrykkes en Artikel fra „Aarhus Stiftstidende“, som Stenfeldt sagdes selv at have skrevet og derefter faaet Avisen til at gengive.

Derimod rasede den fødte Oppositionsmand, Litteraten *Fr. Julius Schaldemose*, der i Aarene 1830—39 var Materialforvalter paa Kronborg, i August-September 1834 mod Valget af Embedsmænd; hans Blad „Helsingørsposten“ (1832—34) bragte sædvanligvis ikke direkte lokale Nyheder eller politiske Artikler, men indeholdt Smaafortællinger, Fabler, politiske Satirer og Vittigheder.

De Aargange, der ligger forud for Valgkampen, havde været rigt udstyret med Stikpiller til Embedsmændene, specielt til Stenfeldt. „En Etatsraad er en Statist“.

⁵/₇ 1832 bringer Bladet en meget morsom Artikel om „Stadmestere og Skolemestere“. ²³/₇ finder man under Overskriften: „Ordforklaring“:

„Borgmesteren er i de fleste Byer den fornemste Hane i Kurven. I det gamle Rom kaldtes en Borgmester Konsul; man har Eksempler paa, at en saadan høj Person ikke var ubestikkelig.“

I et andet Nr. (¹/₁₁) læser man:

„Det mig til Indrykkelse i dette Blad tilsendte Stykke „den redelige Embedsmand“ vil Indsenderen behage at lade afhente, da jeg ikke finder det passende til Bladet“(!)

I et senere af Schaldemose udgivet Blad „Helsingørs Ugeblad“ findes (³⁰/₁ 1836) en satirisk

„RECEPT TIL EN BORGEMESTER

„Ligervis“ som en *Borgemester* er den vigtigste og solideste Person i en Stad, bør den Dejg, hvoraf en bagt Borgemester laves, ogsaa

være den kraftigste og solideste. Jeg tager derfor af det allerbedste Hvedemel eller saakaldet Blomme 3 \mathcal{L} , 1 \mathcal{L} fint Melis, 16 Æg, 1 Potte sød Fløde, $\frac{1}{2}$ \mathcal{L} søde Mandler, $\frac{1}{2}$ \mathcal{L} bitre, 1 \mathcal{L} Smør uden Salt, Muskatblomme, Rosiner, Corender ad libitum. Det vigtigste ved at lave denne Kage, er, at der ikke mangler Gær, saa at den ordentlig kan raske sig; thi jo mere den hæver sig, desto bedre bliver den. Nogle bruge ogsaa at komme Peber og Ingefær i den, men det er unødvendigt. Jeg bestryger den hellere udenpaa med Æggehvite og Safran, dette giver et godt Udseende, og dette er Hovedsagen.“

Under Valgkampen skifter Bladet for nogle Uger Ham; det aftrykker politiske Artikler fra andre Blade mod Embedsmændene og sparer sig ikke i Retning af at udsende Giftpile mod Stenfheldt; selvom ganske vist hverken han eller nogen anden af Valgkandidaterne nævnes ved Navn, har selvfølgelig alle Læserne i Byen forstaaet de voldsomme Hentydninger til den forgældede Embedsmand, der var stærkt bunden af andre Hensyn, og som i hvert Fald ikke burde vælges.

Angrebene kulminerer ²¹/₈, i hvilket Nr. Artiklen: „Er det tilraadeligt at vælge saadanne Embedsmænd som Borgmestere og Byfogeder til Deputerede?“ ender paa følgende effektfulde Maade:

„Saa meget synes at følge heraf, at vil man vælge en saadan Øvrighedsperson som de ovenomtalte, bør man være vis paa, at han er en retfærdig, upartisk og uegennyttig Mand, en Mand, der kan og vil fremme Borgernes Vel og ikke sin egen Fordel, og en Mand, der kan og vil tale, hvad han anser for sandt og rigtigt, og en Mand, der ikke ved Gæld er bragt saaledes i andres Magt, at han ikke selv tør have en Mening.“

I sit sidste Nr. før Valget spørger Bladet: „Hvem vælger vi til Deputeret?“ Svaret lyder: „Altsaa ikke Embedsmændene, men Kærnen af Folket selv vil Regeringen høre.“

Mærkeligt nok meddeler Schaldemose ikke sine Læsere Forløbet af Valghandlingen og Valgets Resultat.

For ret at kunne bedømme det dramatiske Forløb af Valghandlingen i Helsingør d. 17de September 1834 og dens langvarige Efterspil: en Retssag er det nødvendigt at gaa nærmere ind paa det offentligt bekendte spændte Forhold, der i flere Aar havde bestaaet mellem Stenfheldt og den daværende Amtmand over Frederiksborg Amt,

*Treschow*¹, der som Valgdirektør ledede Valget i Helsingør.

Kærnepunktet i Striden drejede sig om Amtmandens Kompetence til at gribe ind i Detaljer i Købstædernes kommunale Forhold, som dengang hørte ind under Amtmanden, der udgjorde en Melleminstans mellem Magistraten og Kollegiet.

To Skrivelser, der findes i Stenfeldts Privatarkiv i Rigsarkivet, fører os hurtigst ind til Sagens Centrum.

„Frederiksborg Amthaus
den 4. Juli 1833.

Til Magistraten i Helsingør.

Da jeg ligeså det første Øjeblik, jeg overtog Bestyrelsen af Frederiksborg Amt, har haft Lejlighed til at bemærke, hvorledes Magistraten i Helsingør, eller maaske en enkelt af sammes Medlemmer i Særdeleshed, har arbejdet paa at faa Amtet anset som et Posthus, hvis Hovedhensigt var at befordre Magistratens Breve, Forestillinger m. v. til Kollegierne, men at man, fordi dette ikke altid vilde lykkes, da Amtet var nogenlunde aarvaagent og Kollegierne heller ikke altid bifaldt Magistratens Indstillinger, derefter valgte ved Konnexioner, Bekendtskaber og deslige at tilvende sig Magten og at faa Sagerne Gang forandret derhen, at Amtet blev udelukket fra disse, samt at den samme Aand udtaler sig i Sagen angaaende Officerernes Sygestue meddeles foreløbigen som Svar paa Magistratens Skrivelse af 27. f. m., hvis videre Diskussion jeg vil udsætte, indtil Trudselen, hvormed Brevet ender, gaar i Opfyldelse. Ved denne Lejlighed vil desuden den højere Standpunkt, fra hvilken Magistraten betragter Sagerne tilligemed meget andet uden Tvivl komme under Ventilation. —

*Treschow*².“

Stenfeldts Svarskrivelse, der kun foreligger i Kladder med talrige Overstregninger og Rettelser og er uden Datering, har paa Bagsiden Tilføjelsen „Treschows Corresp.“

Den er holdt i en meget forsonlig Aand og rækker Haanden til et Forlig, der dog ikke synes at være kommet i Stand.

¹ *Herman Gerhard Treschow* (1780—1836) var Søn af en Højesteretsassessor; var Amtmand i Nordre Bergenshus Amt 1811—14; blev 1815 Herredsfoged i Hads og Ning Herreder (Aarhus Amt), 1820 Amtmand over Vejle Amt, 1826 over Frederiksborg Amt, døde ¹²/₂ 1836 under et Ophold i København, faa Dage før Dommen faldt i Sagen mellem ham og Stenfeldt. Han havde været meget afholdt i Vejle Amt og nød almindelig Anerkendelse som en dygtig og virksom Embedsmand, der af Regeringen udnævntes til Medlem af vigtige Kommissioner til at undersøge Forhold af kriminel Natur.

² I dette som i følgende Citater er Retskrivningen for Læselighedens Skyld moderniseret. Derimod er Ordformerne: foreløbigen, den højere Standpunkt o. l. respekteret for Sprogtonens Skyld.

At Stenfeldt har afsendt en Skrivelse til Treschow fremgaar af Procesakterne. Stenfeldts Kladder meddeles i det følgende:

„Det undgik ikke min Opmærksomhed, snart (straks)¹ efter at Deres Højvelb. havde tiltraadt Amtets Bestyrelse, at vi havde haft forskellige Anskuelse af det i mange Henseender ubestemte Forhold imellem Amtet og Magistraten. Jeg forudsaa, at det vilde give Anledning til adskillige (flere) Meningsforskelligheder, men nærede det Haab (Overbevisning), at disse aldeles ingen Indflydelse vilde have paa de personlige Forhold imellem de Mænd, der beklædte de forskellige Embeder — hvortil jeg havde saa meget mere Anledning, da adskillige af Deres Højvelb. mundtlige Udtalelser, da vi traadte i nærmere Embedsforbindelse, hentydede derpaa, og jeg er mig selv bevidst, at jeg stedse (skelner mellem Sagen, der er Spørgsmaal om) har Sagen og dens Grund for Øje og ikke let staar Fare for deri at indblande noget personligt. Det gjorde mig derfor inderlig ondt efterhaanden at gøre den Erfaring og i Særdeleshed af Deres Skrivelse til Magistraten af [] at se, at Deres Højvelb. imod mig personlig er højst uvenskabelig og ufordelagtig stemt. Det er fornemmelig sidstnævnte Skrivelse, hvorved jeg føler mig opfordret til at henvende mig skriftligen til Dem med den Frimodighed, der udfordres hos Mænd, der skulde virke i Forening til det offentlige Gavn, og imellem hvilke gjensidig Agtelse og Tillid er Forudbetningelse for Opnaelsen af dette Øjemed.

Jeg har i en Række af 20 Aar virket som Øvrigheds-Person i denne By, og jeg haaber ej uden Held. Ethvert værdigt Middel til at udvirke noget gavnligt for Byen benyttede jeg, og deriblandt vistnok ogsaa de Bekendtskaber, jeg havde været saa lykkelig at gøre med adskillige højst agtværdige Mænd, som havde Indflydelse, og kun benytte dem for at fremme det gode. Uden en vis Grad af Selvstændighed virker ingen Mand med Lyst eller Held — hvor Lovene ej udtrykkelig har paabudt det, har jeg derfor ej indblandet Amtet i den mig anviste Virkekreds, ikke som De behager at bemærke for at tilvende mig Magten, men ledet af den (for enhver, der har Lyst til at virke) for Manden naturlige Selvstændighedsfølelse. Det er et Princip, som jeg ved, Deres Højvelb. ogsaa i Deres Virken hylder. Efter den Erfaring, jeg i min Embedstid har haft Lejlighed til at samle i Byens Anliggenheder med Hensyn til den Tillid, jeg troer at have erhvervet mig hos mine Medborgere, havde jeg Føje til hos Overøvrigheder, der sade fjernet fra Stedet i de . . . (?) maa i mange Tilfælde stole paa den lokale Øvrigheds Anskuelse, ogsaa at finde en tilsvarende Tillid. Men det har gjort mig ondt Tid efter anden at erfare, at det ej var Tilfældet, og at Deres Højvelb. mødte mig med Mistillid og (desuden lyttede til Parterne maaske) muligt tilskyndet af uvedkommende, der stundom søge (deres Glæde) at stifte en Uenighed, som de, men som oftest forgæves, søger at høste Fordel af.

Jeg er ej saa dristig at ville forsøge med Ord at forandre Deres Højvelb. Anskuelse, og tilkæmpe mig derved Tillid og Agtelse — det er ved min Handlemaade, jeg

¹ De i Parentes anførte Ord gengiver de særlig typiske Overstregninger.

vil stræbe at opnaa dette. — Men jeg beder Dem kun at møde mig uden forudfattet Mening (med mig). De vil da snart finde, at Motiverne til min Fremgangsmaade er rene, og at jeg (naar jeg møder Velvilje gerne), naar jeg overbevises ved Grunde, aldrig er utilbøjelig at tilstaa, naar jeg har fejlet, men at jeg som Menneske og Embedsmand gør Fordring paa en vis Selvstændighed, som jeg stedse vil stræbe at contenerne. Fra min Side kan De være overbevist, at jeg vil stræbe af alle Kræfter at bidrage til at bevirke et saadant personligt (godt) Forhold mellem os, som baade vor gensidige Embedsstilling og de (Forhold) Forbindelser, hvori vi i vore yngre Dage har staaet (i) til hinanden, gør mig saare ønskeligt. Jeg beder Dem paa det indstændigste ogsaa at ville bidrage hertil, og at De ej er utilbøjelig dertil, derfor er Deres Tænkemaade mig Borgen.

Vi bør søge at nærme os hinanden personligen mere end hidtil sket er. (Hvor De tror, at jeg fejler, vil jeg bede Dem uden Forbehold at sige mig det . . . nære rene Anskuelser) jeg skal imødekomme Dem med Frimodighed og Aabenhed, der ligger i min Karakter (og De skal snart erfare), at jeg er kun tilbageholden, hvor jeg (frygter for at) seer, at jeg behandles med Mistillid og Mangel paa Velvilje.

Dersom jeg ved disse Linier har opnaaet, hvad jeg ønsker, vil det bidrage meget til min Tilfredshed. Embedslivet er ej fri for Ubehageligheder. Mit private Liv er ej sorgfrit, og meget vilde det forbitre mine Livsdage at leve i et uvenskabeligt Forhold til en Mand, med (hvilken) hvem jeg skal virke i Forening, og hvis personlige Agtelse og Tillid ej kan være mig ligegyldig. Skulde jeg have forfejlet min Hensigt, vil det gøre mig inderlig ondt, og jeg maa da stole paa ved en streng Opfyldelse af mine Pligter med Tiden at kunne være saa lykkelig at opnaa det, som uheldige Misforstaaelser for Øjeblikket forhindrer.“

Det er dog et stort Spørgsmaal, om ikke Stenfeldts sikkert saare velmente, stærkt personligt prægede Brev snarere har bidraget til at trække Modsætningerne mellem de to Mænd stærkt op end til at skabe Forlig. —

Valghandlingen i Helsingør den 17. September 1834, hvor de to Mænd mødtes, fik et stærkt bevæget Forløb, saaledes som vi erfarer det gennem to førsterangs Kilder: Referatet i „Helsingørs Avis“ ^{19/9} og et interessant Brev fra Overlærer, Dr. phil. *C. A. Thortsen* til denes nære Ven, Historikeren *P. V. Jacobsen*.

Avisens Referat lyder:

„Valgforhandlingen her i Byen fandt Sted i Onsdags Formiddag Kl. 9 i Helsingørs Klubs Lokale, hvor en talrig Forsamling var til-

stede. Valgbestyrelsen bestod af Hr. Amtmand, R. og Dbmd. *de Treschow* som Valgdirektør, Agent og Formand for de eligerede Borgere *Svendsen*, Kaptajn, Købmand *Gradman*, Løjtnant, Bagermester *Lorenz*, Skibsklarerer *Kirck*, Købmand *Kornerup* og Stempletpapirforvalter *Gad*, de 2de sidste som Protokolførere. Valgdirektøren aabnede Forhandlingen med ifølge Anordningen om Provinsialstænderne at oplæse sit Kommissorium; han yttrede dernæst, at der i den senere Tid var skrevet saa meget angaaende de forestaaende Valg af Deputerede, hvormed han forudsatte, at de fleste af de tilstedeværende Vælgere tildels var bekendt, men at intet heraf stemmede mere overens med hans Anskuelser og Overbevisning end en i „*Dansk Ugeskrift*“ optaget Afhandling: „*Til vore Vælgere*“ (hvis Hovedindhold, som bekendt, gaar ud paa at godtgøre, at Embedsmænd, især juridiske, i Almindelighed ikke bør vælges), og at han ikke vidste bedre at opfylde den ham som Valgdirektør paaliggende Pligt at gøre Forsamlingen opmærksom paa Handlingens Vigtighed end ved at oplæse denne Afhandling, hvortil han derpaa gik over. Efter endt Oplæsning bemærkede Valgdirektøren, at Afhandlingens Grundsætninger og Principer allerede hyldedes af ham, da han for omtrent 20 Aar siden i sin Stilling som Amtmand over Nordre Bergens Amt som Valgdirektør i Norge havde været saa heldig at *sende 3 dygtige Deputerede* til Stortinget paa Eidsvold, og sluttede med det Ønske, at et lignende Held ogsaa denne Gang maatte følge ham.

Derpaa skred man til Afstemningen, som foregik med største Orden og Nøjagtighed; at Valgbestyrelsen havde sørget for, at enhver Valgberettiget ved Indgangen til Forsamlingsstedet blev forsynet med en Fortegnelse over samtlige Vælgere¹, hvoraf enhver kunde se, i hvilken Orden han vilde blive opraaet til Stemmegivning, bidrog vist ikke lidet til den Hurtighed, hvormed ogsaa Handlingen foregik; ifølge denne Liste var Antallet af de Valgberettigede 226, af hvilke, saa vidt vides, 46 udeblev. Resultatet af Valgene har vi meddelt i sidste No. af Avisen. *Borgemesteren* blev Deputeret (125 St.), og *Formanden for de eligerede Borgere* Suppleant (96 St.), hvilke Valg begge modtog, den første i Forventning af H. M. Kongens allerhøjeste Tilladelse.“

Til „Avisen“s strengt upartiske Referat udgør *C. A. Thortsens* Brev, der er skrevet selve Valgdagen, og som hele hans Korrespon-

¹ „Helsingørs Avis“ 9. Juli 1834 aftrykker Listen over de valgbare.

dance med P. V. Jacobsen er stærkt subjektivt farvet, et meget værdifuldt Supplement¹.

Efter at have omtalt sin nylig udkomne Metrik og sine Pengeforhold skriver han:

„ Til Gengæld kan jeg blot fortælle dig, hvorledes det gik til ved den helsingørske Valgforsamling, som holdtes idag Kl. 9—2, og ved hvilken jeg selv var tilstede fra Kl. 12.

Saavidt et Sind, der var sygt af Undseelse over de dig i saa lang Tid paabyrdede Bryderier og af Ængstelighed for en maadelig Bogs Skyld, kunde dels erfare gennem andre, dels se og høre i egen Person, spændte det saaledes af:

Valgdirektøren, Amtm. *Treschow* (Stenfeldts store Fjende, der beskyldtes for at have intrigeret meget imod ham), aabnede Forsamlingen ved at oplæse det Stykke af Ugeskriftet, der er særskilt blevet aftrykt, hvori Vælgerne fraraadedes at stemme paa Embedsmænd. Han tilføjede, at dette Stykkes Indhold ogsaa var hans Mening, at han allerede havde haft den, da han for 20 Aar siden bestyrede nogle Valg i Norge o. s. v.

Derpaa opraabtes Vælgerne (jeg tror noget over 200, men af hvilke en Del udeblev). Ved Stemmetællingen viste det sig omsider, at *Stenfeldts* Parti havde stor Overvægt; thi af dem, der var opstillede mod ham af Modpartiet, havde den farligste, nemlig Handelskommis *Gad*, ikke halvt saa mange Stemmer. Altsaa proklameredes Stenfeldt til Repræsentant med 125(?) og en Agent og Brygger *Svendsen* (eligeret Mand) til Suppleant med 96.

Bemeldte *Gad* havde 45, et Par andre 40 til 20 og fire eller fem 1 eller 2. Da fremtraadte Stenfeldt, erklærede sig at ville modtage Valget, om Kongen tillod det, og sagde omtrent de Ord: at det glædede ham dobbelt at være valgt, da saaledes de uædle Machinationer var blevne frugtesløse, hvormed man havde søgt at hindre det.

Jeg tænker, at han helst skulde ladet dette usagt; thi unægteligt er der arbejdet imod ham ved personlige og lave Angreb i Schaldemoses Avis, ved Udbredelsen af falske Rygter om ham, ved Udspredelsen af den Sludder, at Kongen ikke ønskede Embedsmænd etc. etc., men iøvrigt er der hvervet paa hans Side nok saa ivrigt og mere konsekvent end paa den anden.

Jeg havde nær faaet en Proces paa Halsen i den Anledning; thi da jeg stod i en Klynge af flere om denne Materie hæftigt og bittert disputerende, og Prokurator *Jacobi* ytrede, at *Gads* Parti havde hvervet Tilhængere, sagde jeg i min Uskyldighed til ham: „Ja, men de har da ogsaa hvervet for Stenfeldt.“ Jeg mente naturligvis med „de“ Folk, Mennesker.

Men *Jacobi* blev yderst vred og erklærede, at det maatte man ikke beskyldte ham

¹ Om Thortsens Data og Personlighed kan henvises til min Artikel i „Fra Frederiksborg Amt“ 1929 S. 60—65.

for, at han var en brav Mand etc. etc. Han havde nemlig forstaaet mig, som om jeg sagde De med stort Bogstav og mente ham.

Mere har jeg ikke at fortælle om Valget, undtagen at Stenfeldt havde benyttet Grüners Avis til sin Fordel, ladet ham indrykke endel Stykker til Forsvar for Embedsmænd (et af dem havde Stenfeldt selv skrevet, men ladet det gaa i Helsingørs Avis ad en Omvej, nemlig gennem Aarhus Avis og (formodentlig) bevæget ham til ikke at annoncere til Salg endel Eksemplarer af Stykket i Ugeskriftet, som var ham sendt til Forhandling af Gyldendal. De Debatter, jeg nu i flere Uger jævnligt og temmelig ivrigt har hørt føre om Repræsentantvalget, har virkelig interesseret mig.

Jeg tvivler paa, at man tager sig det saa nær i København.“

Efter dette levende borgerlige Valginteriør fra for snart 100 Aar siden antager Thortsens Brev til Slut atter en mere privat Karakter.

Nogle Dage efter Valget begyndte Efterspillet, der skulde komme til at spænde over næsten 1½ Aar.

24. September indeholdt „Københavnsposten“ en Anmodning, der aftrykkes baade af Grüner og Schaldemose, til Stenfeldt om at udtale sig nærmere om, hvad han havde ment med Udtrykket „uædle Machinationer“. Opfordringen var skrevet selve Valgdagen og sluttede: „Man tør vel antage, at disse Ord ikke er sagt uden foregaaende Eftertanke, uden al Hensigt. Flere af de mange valgberettigede, som ikke stemmede til Fordel for Hr. Etatsraaden, formener, at hine Udtryk „uædle Mach.“ højliggen kunne behøve en Forklaring, og man opfordrer Etatsraaden til at afgive en saadan.“

Stenfeldt svarede omgaaende med en Erklæring, dateret 25. Sept.:

„Til Helsingørs Indvaanere i Anledning af den til mig gjorte Anmodning i Københavnsposten No. 190.

Den Maade, paa hvilken man er gaaet frem for at indvirke paa Vælgerne til ej at stemme paa mig, er saa almindelig bekendt, at jeg anser det for overflødigt her at nævne og fremsætte den. Da jeg ved Stemmeferien var blevet valgt til Deputeret, fulgte jeg mit Hjertes Følelser ved at fremtræde og med Inderlighed og Varme takke de mange agtbare Mænd, der havde givet mig Bevis paa deres Tillid, hvilket jeg paaskønnede saameget mere, da man havde søgt at berøve mig den ved uædle Machinationer. Det var saaledes jeg karakteriserede den ovenanførte Maade at virke paa Vælgerne.

Da jeg imidlertid har erfaret, at disse Yttringer er blevet mistydet af adskillige, saa tror jeg at skyldte baade de flere agtbare Mænd, der

ej har stemmet paa mig, og tillige mig selv, at afgive følgende Erklæring:

Ved Valgforhandlingerne anser jeg det for at være i højeste Grad vigtigt for Kongen og Fædrelandet, at enhver handler samvittighedsfuldt, med modent Overlæg, uafhængig og efter sin bedste Overbevisning. At flere agtede Mænd, uden Hensyn til de personlige Forholde, i hvilke vi staar til hinanden, fulgte deres Overbevisning og ikke stemmede paa mig, var en Fremgangsmaade, som jeg sandelig ikke miskender, men tværtimod ved at vurdere; og ikke er jeg saa forblændet af ussel Egenkærlighed, at jeg skulde kunne nære ringeste Uvilje eller Misnøje mod den, der handlede i denne Aand og nægtede mig sin Stemme eller og paa en værdig Maade søgte at oplyse den mindre indviede om, hvilke Hensyn efter hans Anskuelse kan tages ved Valgene, om end denne ej var til min Fordel. —

Denne Erklæring maa være aldeles fyldestgørende for enhver, der ej føler sig truffen ved de af mig i Valgforsamlingen brugte Udtryk. Hvo som anser sig personligen fornærmet derved, staar det jo frit for at drage mig til Ansvar derfor, og jeg skal nok vide at forsvare mine Ord. Paa anonyme Bemærkninger og Opfordringer i offentlige Blade, denne Genstand betræffende, agter jeg derimod fremdeles ikke at svare.“

Faa Dage efter Fremkomsten af Stenfeldts Erklæring bringer „Københavnsposten“ Nr. 196 en ny og meget skarp, men ligeledes anonym Opfordring til Stenfeldt om at forklare sig nærmere.

I Anledning af hans Erklæring . . . „maa nogle Københavnere, der er mindre indviede i de for Helsingørerne bekendte *uædle* Machinationer, som skal være auvendt for at forhindre Hr. Etatsraadens Valg, tillade sig at opfordre ham til at give en nærmere Forklaring af disse *uædle* Handlingers Beskaffenhed.“ Forespørgerne tvivler ikke om, at der er anvendt Kabaler for at forhindre hans Valg, formoder endog, at det betydelige Stemmetal, han havde for sig, tildels er en middelbar Virkning af disse. „Men det, som vi ikke kan billige, er Hr. Etatsraadens fornemme Tilbageholdenhed i denne Sag; thi den er en af Folkets Deputerede mindre værdig.“ Dernæst følger nogle Ytringer, der er meget typiske for den unge liberale Bevægelse i 1830'erne. „Hvad der sker paa de enkelte Valgforsamlinger, er Landets Anliggende; de Taler, som paa dem holdes eller oplæses, er stiledede til selve Folket og ikke alene til de enkelte Borgere, som danner de enkelte Sektioner.“ Naar Stenfeldt er traadt *offentligt* frem og har „be-

skyldt enkelte *unævnte* af *Folkets* Vælgere for uædle Handlinger, ved Udøvelsen af deres Valgret, da er det et Angreb paa *Nationen*.“ „Kun Folket kan være Dommer.“ Naar Stenfeldt henviser til Domstolene og nægter at svare paa anonyme Bemærkninger, vidner det om, at „man slet har forstaaet den uforbeholdne Offentligheds sande Væsen.“ „Man maa derfor i hele Nationens Navn protestere mod Hr. Etatsraadens Tavshed. — Det gælder her intet mindre end at bringe for Lyset, om man enten tør tro, at enkelte af Folkets Vælgere er deres høje Kald uværdige, eller man maa antage, at en Deputeret har begyndt sin Virksomhed med ubeviste Beskyldninger mod de Vælgere, som ikke har givet ham deres Stemmer. Hvilket endog det sande er, Resultatet bliver altid sørgeligt. Men Tavshed fra dens Side, som her *kan* og bør tale, giver kun Anledning til en Mistanke, der er endnu sørgeligere end Visheden. — Tiden er ikke længere til i Ordbram at indhulle den nøgne Sandhed.“

Denne Artikel, som sikkert i adskillige Nutidslæsesers Øjne ikke er uden en vis ufrivillig Komik, forholdt Stenfeldt sig i Begyndelsen tavs overfor i Henhold til sit engang tagne Standpunkt. Hvorledes Sagen har udviklet sig nærmere i Løbet af Oktober Maaned, lader sig næppe efterspore. En Maaned senere, 4. November, udsteder han imidlertid en længere Erklæring. Da Sagen er kommet offentlig frem, mener han at burde udtale sig noget udførligere om Valg-handlingen, end han hidtil har gjort,

„... skønt jeg ugerne griber Pennen, da det ej kan ske uden at fremtræde mod Valgdirektøren, til hvem jeg staar i Forhold, som gjorde mig det ønskeligt fremdeles at kunne iagttage Tavshed.“

Før Valget havde Vælgerne henvendt deres Opmærksomhed paa 3 Kandidater: en Mand af Handelsstanden, den valgte Suppleant, Agent Svendsen, og Stenfeldt. „Paa Listen over de Valgbare findes kun tvende af de juridiske Embedsmænd, der hører til de administrative eller executive, hvis Valg mange ej finder tilraadeligt; af disse er jeg den eneste, som har Bopæl og er ansat her i Byen.

Allerede før Valgene fandt Sted, søgte Valgdirektøren at indvirke paa disse ved at overbevise Vælgerne, at de ej burde vælge en Embedsmand, men helst en Mand af Handelsstanden. Da Listerne over de Valgbare skulde forfattes, foreslog han for Valgkomitéens Medlemmer, at disse skulde sættes øverst paa Listen, hvilket dog ej skete, fordi Flerheden af disse Mænd misbilligede det som upassende, da det lettelig kunde mistydes.“

Stenfeldt udtaler dernæst sin Forundring over Valgdirektørens Optræden ved Valgbehandlingen, Oplæsningen af den ovenfor omtalte Artikel o. s. v.

„En saadan Fremgangsmaade maatte hos mangen opvække den Tanke, at det hører til Valgdirektørens Pligter at give Valgene en bestemt Retning efter hans individuelle Anskuelse; og at det ej var hans Ønske, at jeg skulde vælges, var jo umiskendeligt.

Jeg stod saaledes udpeget i Valgforsamlingen, gennemtrængt af den Overbevisning, at dersom den Fremgangsmaade, Valgdirektøren her brugte, blev almindelig, vilde den kunne have de mest skadelige Følger og undergrave en Institution, der kun kan bestaa ved Vælgernes Meningsfrihed og Uafhængighed. Min Mening om denne Valgstyres Fremgangsmaade troede jeg ej paa Stedet at burde tilbageholde; saa meget mindre da den blev brugt af Amtets Overøvrighed. Ved at kalde denne Fremfærd „uædle Machinationer“ betegnede jeg den efter det Indtryk, samme havde gjort paa mig.“

Treschow optog den tilkastede Handske og svarede med et Sagsanlæg. Ni Maaneder senere, 24. August 1835, afsagde Byfoged *J. B. Orlík* Underrettsdommen, ifølge hvilken de af Stenfeldt „mod Citanten brugte fornærmelige Udladelser bør døde og magtesløse være og ikke komme Citanten til Skade paa Ære, Embede, gode Navn og Rygte i nogen Maade, og bør Indstævnte for sit i denne Henseende udviste Forhold at bøde til Helsingørs Fattigkasse 100 Rbd. Sølv.“ Dertil kommer Rettens Gebyr, Skriversalær m. m. samt 30 Rbd. Sølv til Treschows Sagfører i Hillerød, Prokurator *Møller*.

Stenfeldt indankede omgaaende Sagen for Landsoverretten i København. Dennes Kendelse, der faldt knapt et halvt Aar senere, 15. Februar, 3 Dage efter at Treschow var afgaaet ved Døden, et Forhold, Dommen ikke hentyder til, bragte i nogen Grad Stenfeldt Medhold. Ganske vist stadfæstedes Mortifikationen af Udtrykket „uædle Machinationer“, men Bøden bortfaldt ganske. „Processens Omkostninger for bægge Retter ophæves. Det Prokurator *Møller* i Hillerød ved Underrettsdommen tillagte Salær nedsættes til 20 Rbd. Sølv og udredes af det offentlige.“

Selve Dokumentationen af Dommen¹, som, hvor interessant den

¹ En Udskrift af denne findes blandt Stenfeldts Papirer i Rigsarkivet.

end er, ikke kan gengives her in extenso, var i endnu højere Grad en Oprejsning for Stenfeldt.

Det fremhæves, at Treschow var „gaet uden for Grænserne af sit Kommissorium som Valgdirektør“ ved at oplæse den omstridte Artikel, der forud for Valget — om det var paa Treschows Initiativ siges der dog intet om — var henlagt i Klubben og omsendt til flere af Byens Indvaanere.

Der er dog „intet uantageligt i, at han har foretaget denne Handling i den Formening, at han derved paa den mest fyldestgørende Maade opfyldte det ham som Valgdirektør paaliggende Hverv: at oplyse Forsamlingen om Handlingens Vigtighed, og der er saaledes ingen Nødvendighed i at tillægge ham den Hensigt at have villet indvirke paa Udfaldet af Valgene og endnu mindre at have villet bortlede disse fra noget enkelt Individ, ligesaa lidet som det af Citanten (Stenfeldt) paaberaabte af Indstævnte (Treschow) saavel før som under og efter Valgforhandlingerne formentlig udviste Forhold, saasom at Indstævnte i Valgkomitéen havde yttret, at Helsingør burde vælge en Mand af Handelsstanden og ingen Embedsmand, at Indstævnte havde foreslaaet at sætte Valgkomitéens Medlemmer øverst paa Listen over de valgbare, at han under Valgforhandlingerne, da Stemmeferheden syntes at ville falde paa Citanten, skal have undret sig over, at Borgerne saaledes vilde bortgive deres Rettigheder, samt da Valghandlingen var endt, og Citanten ved Stemmeferhed var udnævnt til Deputeret, udladt sig for den valgte Suppleant (Agent Svendsen), at først naar Citanten ved Forfald maatte forhindres i at møde i Provinsialstændernes Forsamling og Suppleanten træde i hans Sted, da vilde Indstævntes Ønske være opfyldt, er af en saadan Beskaffenhed, at det, om det end mod Indstævntes Benægtelse kunde anses tilstrækkelig bevist, kunde tjene til Bevis for, at han ved bemeldte Afhandlings Oplæsning skulde have haft til Hensigt at virke mod Citantens Valg i Særdeleshed.“

Længere fremme i Dommen kommer adskillig Kritik til Orde overfor Treschow: „Dernæst maa det heller ikke tabes af Sigte, at der bl. de valgbare Indvaanere i Helsingør ... kun var et meget ringe Antal af juridiske Embedsmænd; thi dette maatte dog medføre, at de alm. og for Embedsstanden just ikke smigrende Grunde, hvorpaa Indstævnte som Valgdirektør søgte at fraaade Valget af en Embedsmand og at vise Unødvendigheden af at vælge en juridisk Embedsmand i Særdeleshed, maatte antage Præget af en vis Grad af Specialitet, idet det dog var at formode, at Vælgerne vilde gøre Anvendelse af det

sagte paa de Embedsmænd, som de nærmest maatte have for Øje.“

„Skønt det ved hans (Treschows) Benægtelse ikke er bevist, at han herom (om hvem der før Valgdagen nævntes „som de Kandidater, paa hvilke Vælgernes Opmærksomhed var henvendt“) har haft nogen Kundskab, maatte . . . han dog forudsætte Muligheden af, at et eller andet Individ alt kunde være omtalt blandt Mængden som den, man helst burde vælge, og at dette Individ muligen netop kunde findes blandt den Klasse af valgbare, hvilke han søgte at skildre som saadanne, der efter den nye Institutions Natur og Hensigt i Alm. maatte anses uskikkede til at vælge, under hvilken Forudsætning dette hans Forhold let kunde faa Udseende af at være rettet mod en enkelt Person.

Endelig maa det og bemærkes, at Helsingør kun havde een Deputeret at vælge, og at der i længere Tid, førend Valghandlingen tog sin Begyndelse havde eksisteret et uharmonisk Forhold ml. Citanten og Indstævnte, hvilket havde foranlediget en Brevveksling ml. dem, hvori Citanten havde søgt at tilvejebringe en Udsoning, men uden at saadant havde fundet Sted.

Naar nu Indstævnte havde overvejet samtlige disse Omstændigheder, saa skønnes det ikke rettere, end at han maatte have kunnet indset, at han ved paa den af ham brugte Maade at optræde som Raadgiver og Vejleder for Vælgene, ikke blot maatte opvække Fortrydelse hos den Klasse af valgbare Borgere, hvis Valg han søgte at fraaade, men at han og lettelig herved kunde give en og anden blandt disse i Særdeleshed Anledning til at tro, at der i Indstævntes Forhold laa mere end et blot Misgreb.“

Ligeledes kunde Citanten „fristes til at antage, at Indstævnte i dette under Skinnet af Raad og Vejledning i alm. Grundsætninger kunde skjule en dybere liggende Plan, der“ — hvilke Motiverne end var — „dog var rettet mod Citanten og sigtede til at berøve ham den Flerhed af Stemmer, hvortil han allerede troede at have Udsigt.“

Stenfeldt har ved Udtrykket „uædle Mach.“ „blot villet udtale en subjektiv Anskuelse“ og bør bortset fra Mortifikationen af dette Udtryk „iøvrigt for Indstævntes Tiltale blive at frifinde.“

Medens Processen stod paa, havde Stenfeldt 2. Marts 1835 haft den Sorg at miste sin eneste Søn af Brystsyge. *Harald Stenfeldt*, der var født 25. December 1809, den Dag, da Stenfeldts Søn af første

Ægteskab døde, og hvis Fornavn han arvede, fik et meget smukt Eftermæle i „Helsingørs Avis“; „hans fordums Lærer og Ven“ Adjunkt *H. Schou* omtalte „hans venlige Øje, hans fortrinlige Aand, sindrige Vid og herlige Evner“, og to Mindedigte forherligede den tidligt bortgangne lovende unge Jurist. „De dybe Saar, disse to Dødsfald slog hos Forældrene, blev aldrig ganske lægte, men lagde sig som en mørk Skygge over det ellers saa lykkelige Familieliv“¹.

For at søge Rekreation foretog Stenfeldt i Sommeren 1835 en længere Udenlandsrejse; først ved sin Hjemkomst kunde han imødegaa den Kritik, der i en Indsenderartikel i „Helsingørs Avis“ (24. Juni) var kommet til Orde over, at ingen siden Valget, „da der var Aand og Røre nok, havde bekymret sig om at foranstalte Forsamlinger, enten for enkelte Korporationer eller samtlige Borgere for derved at komme til Kundskab om, hvad der muligen kunde trænge til Forandring og tjene til fælles Bedste.“ 29. August, umiddelbart efter sin Hjemkomst, opfordrede Stenfeldt Borgerrepræsentanterne til skriftligt at henvende sig til ham i hans Egenskab af Deputeret angaaende de Anliggender, der var af den Vigtighed eller Interesse, at de kunde kvalificere sig til at blive Genstand for et Andragende for Stænderne „saaledes motiverede, at de kan blive underkastet Stænderforsamlingens nøje Prøvelse.“ Han var ogsaa villig til mundtligt at konferere med dem, hvis saadant ønskedes. Om noget offentligt Møde var der derimod ikke Tale i de Tider.

Da der dannedes en Lokalafdeling af „Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug“, fik baade Stenfeldt og hans Modkandidat fra forrige Aar, K. Gad, Sæde i dens Bestyrelse.

Stænderforsamlingen 1835—36.

1. Oktober 1835 mødtes Kongens og Folkets udkaarne Mænd, 70 i Tallet, til den første Stænderforsamling i Roskilde. De Deputerede var fulde af Haab og Tillid, gennemtrængte af oprigtig Loyaltet og Taknemlighed overfor Frederik VI. Det kongelige Medlem, Biskop *Mynster*, forstod i sin Indvielsesprædiken i Domkirken at træffe den Stemning, der i de første Dage besjælede alle.

¹ Fr. Algreen Ussings Nekrolog 1858.

I Modsætning til de fleste af de følgende Stænderforsamlinger enedes Stænderforsamlingen hurtigt om en *Takadresse* til Kongen, som var holdt i en yderst loyal Tone; for loyal fandt vel nok nogle, men der blev dog ingen Ændringer vedtaget. „Den klare Tanke (om Stænders Indførelse) opstod først i Deres Majestæts egen Sjæl.“

Forsamlingen, der rummede en stor Mængde politiske Kapaciteter og Sagkyndige, blev hurtigt sammenarbejdet og fandt passende Forhandlingsformer.

Stenfeldt var fremme i Debatten fra den første Dag, de egentlige Forhandlinger tog deres Begyndelse, og var sikkert rigtig i sit Es. Han viste sig hurtigt at høre til den Type af Datidens Politikere, der var stærkt interesserede i det rent *formelle*: Forsamlingens Rettigheder, Forretningsordenens Udformning og nøje Overholdelse o. s. v.

Til de udførlige Stændertidender, ud fra hvis mange Tusinde Spalter det kan være vanskeligt nok at faa de enkelte Mænd til at træde levende frem, har vi et interessant Supplement, navnlig for de første Forsamlingers Vedkommende, i de Breve, den kendte, liberale, senere bondevenlige Fabrikant *J. C. Drewsen*, Strandmøllen, sendte til sin Ven *Collin* i København. 5. Oktober skriver han: „Nu er *Stenfeldt* saa indtaget for *Schouw* (Forsamlingens Præsident, hvis Valg *Stenfeldt* oprindeligt havde været imod), at han foranledigede, at Forsamlingen i Løverdags (^{3/10}) eenstemmig voterede *Schouw* sin Tak for den djærve Maade, hvorpaa han værgede om Forsamlingens Rettigheder.

... *Stenfeldt* gav idag *Tillisch* en Reprimande, fordi han kaldte ham „Hr. Etatsraad“, og der vankede en dito til Hr. *Scavenius*, fordi han taledede uden at rejse sig.“

Iøvrigt er *Drewsens* Indstilling overfor *Stenfeldt* ret ironisk, som det vil fremgaa af Citater fra samme Kilde i det følgende, og det kom ofte i Salen til et ret skarpt og personligt Ordskifte mellem dem i de mange Aar, de begge var Deputerede.

Stenfeldt blev hurtigt et flittigt benyttet Medlem af Komitéerne, hvor hans saglige Indsigt paa en Række Omraader og hans hurtige

Opfattelsesevne gjorde ham til en skattet Medarbejder. 1835—36 var han saaledes Medlem af de om følgende Sager nedsatte Komitéer:

1) *Jurisdiktionsforholdene i Sager, der omlægges efter offentlig Foranstaltning.*

2) *Diætpenge for Sættedommere.*

3) *Told- og Skibsafgifter i Danmark.*

4) *Consumtionstariffen.*

5) *Nedsættelse i det for Slutsedler paabudne stemplede Papir.*

6) *Købstædernes økonomiske Bestyrelse.*

7) *Birkedommerens Godtgørelse af 2 Skilling.*

8) *Om Indførelse af ensartet Kornmaal paa Bornholm.*

9) *Brændevinsbrænderierne.* (Tillige Medforslagsstillere.)

10) *Lovbøgers og Skibsjournalers Ophævelse.*

I de 5 sidste Sager var han tillige Komitéens Ordfører, Referent.

Som speciel Repræsentant for Helsingør indbragte han to Andragender, der dog begge blev afvist, hvad der afføder Spydigheder i Schaldemoses Avis. „Dette Andragende er altsaa som flere andre fra Helsingør gaaet reject“ (²³/₁ 1836).

1. Andragende fra to Skibsklarerere i Helsingør om at tilstedes Adgang til Optagelse i Købmandslauget sammesteds eller Tilladelse til at handle med Skippere. Da Andragendet ikke var ledsaget af Erklæringer fra Skibsklarererne som Korporation og fra de stedlige Autoriteter, afvistes det af Forsamlingen.

2. Andragende fra Hosekræmmer *Cohn* i Helsingør om en Forandring i Henseende til de Militæres stadige Garnisoneren i visse Købstæder.

I Schaldemoses Avis (³⁰/₁ 36) maatte Stenfeldt høre ilde, fordi han ved Andragendets Indbringelse kun havde nævnt Hosekræmmer *Cohns* Navn, men ikke den anden Ansøger. I samme Nr. findes den ovenfor citerede „Recept til en Borgemester“.

Størst Interesse knytter der sig dog til det af Stenfeldt indbragte „Forslag om *Realundervisningens Fremme*“, som maa ses paa Bag-

grund af det stærke Skolerøre, der i 1830'erne var i Helsingør. Latin-skolen sygnede hen under Rektor *Simon Meislings* Ledelse; de bedste af Skolens Lærere, *Thortsen* og *Fr. C. Olsen*, søgte til andre Skoler, Elevantallet gik rask tilbage. Blandt Borgerskabet i den gamle Handelsby hævede der sig Røster for at faa en praktisk, videnskabelig Realskole i Stedet for den lærde Skole, hvor Latin, Græsk og Hebraisk dominerede.

Det Forhold, at kun faa af de fra Skolen dimitterede studerede videre ved Universitetet, gav denne Bevægelse en ikke ringe Styrke. Sit mest kendte agitatoriske Udtryk fik den i Knud Gads Piece 1833 „Hvor skal jeg sætte min Søn i Skole?“¹

Stenfeldt var selv et meget stærkt interesseret Skolekommissions-medlem. Stærke Impulser og sagkyndig Viden har han sikkert hentet fra sin Halvbroder, *Karl Rudolf Ferdinand Mariboe* (1800—1860). Foruden at have Grossererborgerskab var denne, der havde rejst meget i England for at sætte sig ind i Landets Undervisningsvæsen, Lærer i Engelsk ved Landkadetakademiet. Samme Aar som Gads Piece udkom, havde Mariboe oprettet en højere videnskabelig Realskole, i hvilken han praktiserede de Undervisningsprincipper, han havde lært at kende i England. „Mariboes Skole“ blev meget anset og søgt, da den fik et vist Præg af at være Forberedelsesskole til Sø- og Landkadetakademiet.

Jævnside med Stenfeldt indbragte Assessor *Algreen-Ussing* — vel nok den første Stænderforsamlings mest veltalende og mest populære Medlem — et Andragende om Realundervisningen. De to Andragender kom til Behandling samme Dag; Algreen-Ussing talte først, og Stenfeldt kom under Debatten til at træde stærkt i Skygge for sin Kollega, ovenpaa hvis veltalende og svulstige Forelæggelsestale Stenfeldts nøgterne, men nok saa saglige Foredrag virkede ret mat.

To Citater vil bedst vise dette:

Algreen-Ussing:² Ser I dem da ikke, hvor de staar i utaalmodige Klynger, alle de blaaøjede Dreng, og venter med Længsel paa, at

¹ Det helsingørske Skolerøre i 1830'erne, som jeg haaber at faa Lejlighed til at behandle i en senere Afhandling, vil her kun blive behandlet i en meget sammentrængt Form.

² Stændertidende 1835—36, Spalte 857—58.

Skoledøren skal springe op, for at styrte ind. Du vil til Søs, du flinke Gut, som gynger dig forvovent hist paa den høje Gren? Ak, *men Skolen mangler*, hvori du skulde lære Navigation og Styrmandskunst, og din Vej vil gaa til Bogtrykkerkassen, hvor du snart vil glemme dit høje Mod. — Han, som sidder der og tegner Cirkler og Kvadrater med Kridt paa Gulvet, det er det største mekaniske Geni, som Verden har frembragt. Han vilde gøre sig uødelig ved Opfindelser og forherlige sit Fødelands Navn i alle Zoner; *men Skolen mangler*, hvori hans Geni kan udvikles, og derfor vil han dø som Skriverkarl bag en Pult, og Verden vil aldrig høre om ham. — Hist sidder en anden og leger med Tavle og Griffel. Det er en født Handelsmand. Han vilde engang blive Danmarks Stolthed, sætte tusinde Hænder i Virksomhed og føre sine Skibe viden om til alle Verdens Kyster. Ak, *men Skolen mangler*, hvori den vordende Handelsmand kan dannes, og derfor vil han leve og dø i sin Faders lave Butik, og aldrig drive det videre end til en ussel Bondehandel. — Hvilket Sproggeni hist i de dybtliggende Øjne! Han kunde sluge alle levende Sprog og omdanne Videnskabernes Rige. Ak, *men Skolen mangler*, og den levende Tunge maa forstumme. Det er den lærde Skole, som skal modtage ham inden dens mørke Mure, og han vil lære Latin og Græsk og Hebraisk og Syrisk til, og alle døde Sprog i Verden, men intet af de levende, og sit eget vil han glemme. *Philologien* vil vinde en Humanissimus, der kan udfinde nye Varianter til de tusinde tidligere Læsemaader i de gamles Skrifter, men *Livet* vil miste et himmelfødt Geni, som vilde føre sin Tidsalder et Aarhundrede fremad paa Kunstens og de nyttige Videnskabers Bane.“

Stenfeldts Forslag gik videre end Algreen-Ussings, idet han alene foreslog at *nedlægge nogle af de daværende Latinskoler, i hvis Sted nogle Realskoler kunde oprettes:*

„Vi har i Danmark uden for København et større Antal latinske Skoler, end der kan anses nødvendigt for at danne den Ungdom, der med Hensyn til dens fremtidige Beskæftigelse skal nyde en videnskabelig Undervisning. Mange af disse Skoler er vel funderede, men Omkostningerne ved deres Underholdning er saa betydelige, og ved hver af dem er ansat et saa stort Antal Lærere, at langt flere Disciple kunde undervises i samme, end Tilfældet nu er. Med de Kræfter, der haves, kunde virkes langt mere, end det sker. Det er disse Skoler, der muligen kunde benyttes for tillige at fremme den omhandlede højere Dannelses. Det kunde ske derved, at *enten nogle af*

disse, der maatte anses at kunne undværes, *aldeles hævedes*, og de paa dem anvendte Summer anvendtes til Oprettelse af Realskoler, eller og at slige Realskoler sattes i Forbindelse med de lærde Skoler.“

Stenfeldt sluttede med

„... at indstille til den højstærede Forsamling: om der maatte findes Anledning til allerunderdanigst at andrage for Hans Majestæt: at der maatte tages under Overvejelse, om og hvorvidt der fra Statens Side kunde bidrages og virkes til højere Realskolars Fremme, og i Særdeleshed om de nuværende latinske Skoler kunde benyttes til dette Øjemeds Opnaaelse.“

Baade Stenfeldt og Algreen-Ussing frabad sig at blive Medlemmer af den 5 Mands Komité, der nedsattes. Ved Sagens to følgende Behandlinger blev Biskop *Mynster* og Professor *Schouw*, der veg sit Formandssæde for „at kunne deltage i Diskussionerne med større Frihed“, Forgrundsfigurer. Schouw mente, at kun faa af Lærerne ved Latinskolerne vilde „have Evne til at undervise i begge Instituter“ og var den første, der gav Anvisning paa Helsingør, hvor Begyndelsen i begge Henseender (Nedlæggelse af Latinskolen, Oprettelse af en videnskabelig Realskole) kunde ske:

„Den derværende lærde Skole, som dog kræver ikke ubetydelige Tilskud, har sjældent kunnet hæve sig til et større Discipelantal end af nogle og tyve, og den synes som lærd Skole saa meget mere overflødig, som det nærliggende Frederiksborg har en saadan. Helsingør er en Handelsstad, og det maa formodes, at der i den findes et temmelig stort Antal af Forældre, som uden at bestemme deres Sønner til de egentlige saakaldte Studeringer, dog ønsker at forskaffe dem en videnskabelig Dannelse.“ Der findes allerede en privat Realskole (med 14 Disciple), „som af Mangel paa Ressourcer ikke har kunnet bringes til den Fuldkommenhed, man har ønsket“ ... „Ogsaa vilde det i Helsingør være lettere end de fleste andre Steder at finde Lærere i de levende Sprog og maaske ogsaa i Matematik.“

Stænderforsamlingens Andragende var i ret nøje Overensstemmelse med Algreen-Ussings og Stenfeldts Forslag, men var mere forsigtigt og udtalte Ønsket om, at der først maatte blive nedsat en Kommission til at undersøge, hvorledes Sagen bedst kunde iværk-

sættes, hvilket sidste Punkt Stenfeldt var imod, da han befrygtede, det vilde forhale en Løsning. Endelig tilføjede Stænderforsamlingen et Punkt om det ønskelige i, at Borgerskolerne udsondredes fra de egentlige Almueskoler.

Regeringen erklærede sig i sit Svar 1838 villig til at fremme Realundervisningen, som den dog — modsat Schouw — ønskede knyttet til de lærde Skoler. Et første Forsøg skulde gøres ved Sorø Akademi.

Enkelte Latinskoler blev nedlagt, Helsingørs fra 1. Oktober 1839.

Stenfeldts Standpunkt i Realskolesagen bidrog sikkert mere end noget andet til hans Fald ved Valget i 1841.

Byen havde mistet sin Latinskole, Bygningen tilfaldt vel Kommunen, men en Del af Formuen og Legaterne overførtes til andre Latinskoler, specielt Frederiksborg, og den stærkt ønskede videnskabelige Realskole oprettedes først et Par Aar ind i den næste Valgperiode (1843). Skolen blev *privat*, men stod under Kommunalbestyrelsens Tilsyn og (fra 1848) under Undervisningsministeriets Overbestyrelse; Bestyreren selv oppebar Skolepengene og bestred alle Skolens Udgifter, mod at der aarlig blev tilstaaet ham et kommunalt Tilskud paa 1500 Rdl. foruden fri Afbenyttelse af Skolebygningen med den deri værende Bestyrerbolig¹.

En særlig Interesse knytter sig til Stenfeldts Ordførerskab i Sagen om *Købstædernes økonomiske Bestyrelse*.

Mange af de Tanker, Stenfeldt havde fremsat i sit Skrift om Municipalvæsenet, nedfældedes i Komitéens Betænkning og Amendements (*Ændringsforslag*). Stenfeldt fortsætter Linien fra Striden med Amtmand Treschow. Vel skal Amtmanden have Ret til at nedlægge Indsigelse mod en Købstads Budget, men iøvrigt skal han kun føre Tilsyn, ikke være Overøvrighed; Købstæderne skulde „emanciperes fra det Formynderskab, hvori de hidtil havde staaet under Amtmanden som Overøvrighed.“ Den Deputerede, Amtmand *Tillisch*, udtalte sig derfor ret forstaaeligt „om den ubeføjede Mistillid til den omhandlede Klasse af Overøvrigheder, som formentlig udtaltes i Komitéens Betænkning.“

¹ Ludvig Heuer i „Helsingør Latin- og Realskoles Program“ 1897.

Stenfeldt ønskede, at Magistraten skulde tilforordnes enkelte af Borgerne for en længere Tid, saasom 8 Aar; de skulde være ulønnede og deres Valg stadfæstes af Kongen for at sikre deres Uafhængighed af Borgerrepræsentationen.

Han foreslog, at kun et vist Antal af Borgerrepræsentanterne, f. Eks. $\frac{2}{3}$, skulde være Grundejere, men at paa den anden Side de næringsdrivende Borgere, som ikke besidder Grundejendom, for at være valgbare bør erlægge et vist Beløb i Næringsskat. Endelig foreslog han Indførelsen af selvstændige Ligningskommissioner; Klager over Skatteligningen burde sendes til Magistrat og Byraad, ikke til Amtmanden.

Omend der i Forsamlingen var meget delte Meninger om Betimeligheden af Ligningskommissioner, fik Stenfeldts Forslag dog Fler-tal for sig.

Stenfeldts Uvilje mod Amtmændene traadte ogsaa frem under Forhandlingerne om de Diæter, der skulde tillægges Valgdirektørerne, idet han fremhævede, at disse ikke nødvendigvis behøvede at være Embedsmænd.

Af betydelig principiel Interesse til Belysning af Stenfeldts politiske Personlighed er hans Holdning over for to af de af Drewsen privat indbragte Forslag.

Ved Behandlingen af dennes Forslag om, at der maatte tilstaa *Medlemmerne af det mosaiske Trossamfund Valgbarhed i Forsamlingen*, udtalte Stenfeldt, „den sorte Jøde“, som hans Modstandere kaldte ham, bl. a.:

„Jeg holder stedse af at tale uden Forbeholdenhed og med Aabenhed. Naar jeg nu under den nærværende Diskussion tager Ordet, da er det vel muligt, at mange finder, at visse personlige Hensyn burde afholde mig derfra, lige som andre muligen antager, at netop disse Hensyn burde bestemme mig til at tale. Imidlertid skal paa denne hæderlige Plads, som mine Medborgeres Tillid har anvist mig, ingen andre Hensyn lede mig end det, jeg anser for sandt og godt, og min Personlighed skal staa i Baggrunden. At min Færd betragtes saaledes i denne hæderlige Forsamling og hos det større

Publikum, har jeg Grund til at antage og er mit inderligste Ønske.“ Han omtaler dernæst, at Sagen har været Genstand „for en levende og udførlig Discussion“ i de „oplyste Mænds Forsamling“, hvor „en ej ubetydelig Pluralitet stemte for Emancipationen af Jøderne.“

Stenfeldt ønsker, at Sagen skal behandles i en Komité. „Den vil da blive overvejet med Rolighed og flersidigen, og naar Komitéen sammensættes af forskellige Klasser, vil man derved lettere erfare, hvorledes man i de *højere Kredse* er stemt for en Lighed mellem Kongens jødiske og kristne Undersaatter, hvad den talrige og oplyste *Middelstand* tænker om denne Sag, og hvorledes Anskuelserne er hos den hæderlige *Bondestand*, der fjernt fra de Partier, der bevæger sig i de enkelte Kredse, ledes af sin gode Sans.“

„Man kan ej antage, at Kongen ved i 1814 at give Jøderne borgerlige Rettigheder har bestemt en Grænse, som ingensinde skulde overskrides. Det var kun de første vigtige Skridt, og man maa antage, at det var Kongens Hensigt at gaa videre, naar den rette Tid kom. Det var nyttigt baade for Kongen, Folket og Jøderne at erfare, paa hvilket Standpunkt disse staa i den offentlige Mening. Dette erfares ved Resultatet af Diskussionerne, hvilket dette end bliver.“

I sin Replik vendte Drewsen sig skarpt mod Stenfeldt og erklærede, at „det var højst urigtigt og upassende at beraabe sig paa Kongens Mening.“

Regeringen afviste i sit Svar 1838 Stænderforsamlingens Petition. Forsamlingen vedtog med 32 St. mod 30 en ny Petition, som Stenfeldt med stor Styrke anbefalede.

Ved Behandlingen af det Drewsenske Forslag om *Diætpengenes Nedsættelse eller Afskaffelse* fremsatte Stenfeldt en Række personlige Bemærkninger om offentlige Tillidshverv, som har en betydelig almen Interesse. Han stemte mod Nedsættelse af en Komité; Stemmerne kom til at staa 34 Ja (deraf mange fra Bondestandens Repræsentanter) mod 34 Nej, hvorefter Sagen efter Forretningsordenen bortfaldt.

Drewsen skriver herom (⁸/₁ 36): „Den, der har styrtet det, — det er Ussing. Langt flere end 34, tilsidst 60 forsikrer mig, at den og den har stemt for det.“ „Da priser jeg Stenfeldt, han gaar dog aabent tilværks.“

Stenfeldt ytrede¹ „at han er ej formuende og saa sig ej istand til at gøre pekuniære Opofrelser af nogen Betydelse. Men førend han tager Ordet i denne Sag, har han fattet det faste Forsæt at renoncere i Fremtiden paa Diæter under sit Ophold ved Stænderforsamlingerne, saa snart paa nogen Maade en slig Renunciation² anses gavnlig for den nye Institution. Han troede derfor at kunne tale frit uden at blive mistænkt for at ledes af Egennytte og personlige Hensyn. — Det gjorte Andragende finder han skadeligt for Institutionen, og i Særdeleshed findes det ubetimeligt. Kredsen, indenfor hvilken der kan vælges, er allerede med de paabudte Betingelser meget indskrænket, og end mere vilde den blive det, naar enhver, der blev valgt, skulde selv bestride Omkostningerne ved sit Ophold og uden nogen Erstatning bære det Tab, han lider ved Fraværelsen fra sit Hjem og sine Forretninger, og at Opholdet her forvolder for de fleste Tab er vist uomtvisteligt, og Proponentens (Drewsens) Ytringer om det modsatte anses for ikke grundede paa Erfaring. For mangen dygtig og indsigtfuld Mand, som Forsamlingen ej burde savne, vilde, hvis den gjorte Proposition blev fulgt, Adgangen være lukket, thi uagtet det for mange vil være let at bringe et pekuniært Offer, som de efter deres Stilling vilde anse for ubetydeligt, vilde det dog ofte være saare trykkende for en Familiefader, der ikke har mere end det højst nødvendige at leve af. Letteligen kunde ogsaa mangen, der føler varmt for Fædrelandet og Institutionen, lade sig friste af Udsigten til at faa det hæderlige Hverv af Deputeret til at gøre Opofrelser, som højere Hensyn bød ham ej at gøre, og slige Forseelser bør man søge ej at give Anledning til. — Ogsaa kunde det stundom indtræffe, naar et Distrikt særdeles ønskede en Mand til Deputeret, der ej saa sig i Stand til at renoncere for Udgifterne, at Beboerne sammenskyder en Sum for ham; dette maatte anses for uværdigt og kunde letteligen give Anledning til Misbrug. — Forsamlingen maa ej lade sig henrive af entusiastiske Idéer og Anskuelser, men bør med modent og roligt Overlæg tage enhver Sag under Overvejelse, og skønt Taleren fandt det rimeligt, at de Deputerede ingen Diæter erholdt, kunde han dog af de anførte Grunde ej tilraade Forslaget.“

„At Forsamlingen skulde indgaa med en Forestilling om, at Diæterne enten skulde bortfalde eller nedsættes, uden at de nuværende Medlemmer, for den Tid de er valgt, selv gør Opofrelsen, vilde vistnok baade være upassende og stridende mod al Delikatesse.“

¹ ifølge Stænderprotokollen for ⁸/₁ 36 (Rigsarkivet).

² Afkald.

„Flertallet kan ikke binde Mindretallet i denne Sag.“

„Er alle Medlemmerne enige, da er en Petition i saa Henseende baade overflødig og upassende.“

„Ved en sindig, rolig Fremgangsmaade vil Forsamlingen vinde Bifald hos den oplyste, upartiske Del af Publikum, og mod den uoplyste, ubillig tænkende Dels Dom maa man være ligegyldig. Ved Fri-modighed, Dygtighed, Sandhedskærlighed maa Forsamlingen søge at begrunde sin moralske Kraft. Dertil behøves ej ængstelige Hensyn til ubeføjede Domme.“

Ud fra spredte Bemærkninger i Drewsens Breve vil vi søge at danne os et Billede af Stenfeldt, saaledes som han i Stænderne virkede paa en politisk og delvis personlig Modstander.

^{30/12} 35. „Mod Reventlows Forslag om at fri den 25-aarige ugifte Bondekarl for Forpligtelse til at tage fast Tjeneste talte bl. a. Stenfeldt og Salicath¹, hvilket var mig begribeligt, thi af disse taler den ene om alt, hvoraf altsaa ³/₄ er ham ubekendt, den anden om meget, hvoraf det halve er ham ligesaa.“

„Samme Dag (Kongens Fødselsdag ²⁸/₁ 1836) havde vor gode Ørsted den stakkels Et(atsraad) Stenfeldt slemt i Vask. Stenfeldt blev vred og vilde forsvare sig, men det hjalp ham ikke, thi Ørsted holdt ham fast paa Stedet med en ubarmhertig Ørnkloe.“

„Stenfeldt kan man ikke altid finde, naar man søger ham, thi for at være selvstændig er han allevegne og ingensteds.“

„I Stenfeldt har vi en utrættelig Oppositionsmand, men idag fik Ussing ham lidt i Vask.“ (²⁷/₁₀ 35.)

Endelig kaster følgende Episode et Lys over Stenfeldts Position blandt Kollegerne — ogsaa uden for Mødetiden.

(¹⁴/₁₁ 35). „Da (Algreen) Ussing gjorde sit Forslag om Fattigvæsenet, mente Stenfeldt, at man skulde indskrænke sig til at sende det til de 32 Mænd, der nok vilde tage sig af Sagen. Ved Stemningen

¹ P. G. H. L. Salicath (født 1794 paa Skovlyst ved Hillerød, død 1864 i København), Højsteretsadvokat, Stænderdeputeret for København 1835—40, spillede en en ret fremragende Rolle; som udpræget Konservativ harmonerede han ikke med den liberale Bevægelse og deltog ikke senere i aktiv Politik. Var Defensor for A. S. Ørsted under Rigsretssagen 1855.

² Københavns daværende Borgerrepræsentation. Grosserer Johs. Hammerich (1777—1852) var Formand for de 32 (1817—40).

blev han rigtignok den eneste, der rejste sig for Forslaget, og dette gav os ej liden Moro. Idag kom nu denne Sag tilbage fra Komitéen, der — mirabile dictu — endskønt den bestod af Bispen (Mynster), Bang og Hammerich, aldeles tiltraadte Proponentens Mening. Stenfeldt stod nu op med Forordningen i Haanden, der handler om den de 32 Mænd tillagte Magt, og viste, hvor stor den var. Vel indrømmede han, at disse 32, for hvilke han bar den største Højagtelse, ligesom for deres *værdige* Formand, havde sovet noget, men han betvivlede ej, at de nu ved den Stemme, der lød til dem fra Stænderne, vilde vaagne og virke med al den Kraft, hvoraf de var i Besiddelse. Den stakkels Hammerich søgte at forsvare dem, men ihvormeget man søger, finder man ej Brød i Ørkenen. Da nu Middagen indtraf, vilde Hændelsen, at ogsaa jeg spiste i „Prindsen“. Naar man er mæt, begynder Narrerierne. Salicath forfattede nu et Brev, saaledes lydende:

„Hr. Stenfeldt! De 32 er nu vaagnede og føler deres Kraft. Nr. 1 af dem maa i eget og de øvrige 31's Navn bede Dem imorgen tidlig møde ved Fuglestangen og der medbringe de Vaaben, De er mest vant til at bruge. Min Sekundant er No. 27 (Hansen)¹. Underskrevet No. 1.“

Hammerich vidste ikke ret, om han skulde le eller blive vred; dog tog han det bedste Parti og lo. Nu skulde der en Konvolut om Brevet; men der var intet andet at finde end Spisesedlen. Denne benyttes, men til almindelig Glæde kom nu til at staa uden paa Brevet: Flyndere og Kartoffler. En Tjener afsendtes til Stenfeldt med Brevet og fik udtrykkelig Ordre straks efter at have leveret det til Pigen at forføje sig bort. Vi længes nu meget efter imorgen for at se, om meget Blod skulde flyde.“

Selvom dette kun var en harmløs Spøg, var Episoden sikkert til en vis Grad Udtryk for, at Stenfeldt ved sin Tilbøjelighed til at tage Ordet ved de allerfleste Sagers Behandling, til at gaa imod Udvalgsindstillingerne og med stor Grundighed og tit ikke ringe juridisk Skarp-sindighed at forfægte Særstandpunkter, til at stille Ændringsforslag, der ikke sjældent kun fik hans egen Stemme, i ikke ringe Grad trættede og irriterede sine Kolleger. Umuligt er det ej heller, at hans jødiske Herkomst og Væsen har bidraget — Overgangen til Kristendommen og Navneforandringen tiltrods — til at isolere ham i mere kollegial Henseende.

¹ Vinhandler, Grosserer *H. P. Hansen* (1797—1861) var ogsaa Deputeret for Kbhvn.

Den 26. Februar 1836 sluttede den første og længste af de 7 Stændersforsamlinger efter at have varet i 92 Dage.

„Forsamlingen ender i Idyllen, som den var begyndt; i Tak til Kongen, i højtidsfuld Følelse af, at det første Skridt ind i en ny Tid var gjort paa en Maade, som Folket kunde være bekendt“ (Joh. Ottosen). Drewsen skriver saare oprigtigt paa Forsamlingens sidste Dag: „Gud ske Lov, at vi slipper, thi Helbredden sætte vi til, det er vist, i det mindste gælder det om dem, der tager saa varm Del i Forhandlingerne som jeg. Først naar jeg kommer hjem, føler jeg, hvor udtømt mine Kræfter er.“

Nogle Uger efter Stenfeldts Hjemkomst til Helsingør blev han af en Kreds af Byens Borgere (K. Gad, Gradmann, Raadmand Rogert, Linstow, Krogh, Løbel) indbudt til et Festmaal i Selskabet Øresunds Forenings Lokaler, Mandag den 21. Marts. Allerede om Lørdagen blev Stenfeldt hyldet ved en Fest i Skydeselskabet, hvor Garver F. W. Rohde var Festtaleren. Færgelauguet bragte Borgmesteren sin Hyldest ved Fakkeltog og Musik.

Ved Borgerfesten var der samlet ca. 100 Personer, bl. a. Helsingborgs Borgmester *Lundberg*. Efter en af Overlærer *F. C. Olsen* forfattet Sang, af hvilken skal citeres 7ende Vers:

Da drog en udvalgt Hob afsted
henunder Hroars Tage,
men bedre Vaaben tog de med
end Skjold og Lansestage.
Thi klar Forstand og sikre Meed
og Kraft, til Maadehold bered,
og trofast Hu i Kærlighed
naae did, hvor Sværd er svage,

holdt kgl. Raadmand *Rogert* Hovedtalen.

Af de talrige Taler, Stenfeldt holdt, var særlig to bemærkelsesdige. Den ene var en Hyldest til den kgl. Kommissarius i Roskilde og Viborg, *A. S. Ørsted*, „Danmarks Ørsted“:

„Kongen erkendte Mandens store Værd og kom Nationens kæreste Ønske i Møde. . . . Mange baade Ørsteds og Fædrelandets Venner ansaa hans Hverv for slibrigt, for farligt, de troede, han enten

var udsat for at miste sin Konges eller Folkets Tillid. Men de tog fejl. . . . Han udtalte sig straks for Forsamlingen saa skønt og mandigt, og snart viste han, at Kongen og Folket i Danmark er eet, at der ej behøves nogen Mellemand mellem Kongen og Folket. Nu saa man Manden i hans sande Storhed. Med sin sædvanlige Klarhed tolkede han Landets Love, meddelte Forsamlingen Oplysninger, vejledede og belærte den . . . Gid Avind og Misundelse aldrig maa fortrænge ham fra Tronen! Gid han længe maa leve og virke til sit Fædrelands Vel! Himlen velsigne ham og lyse Fred over hvert af hans Fjed! Længe leve A. S. Ørsted.“

C. A. Thortsen kommenterer Festen paa følgende spydige Maade i et Brev til P. V. Jacobsen (¹⁹/₄ 1836):

„Du ved, at Ørstedes Popularitet nu har naaet den Grad, at den er meget farlig for Kongen, og han vil formodentlig paa næste Snapsting lade sig udraabe under Navn af Sandøe den Første. For at præparere Gemytterne i Helsingør foranstaltedes her nylig et Gilde, som det hed sig for en af de Deputerede, men som det viste sig i en ganske anden Hensigt; thi medens man i Begyndelsen drak Kong Frederiks og andre uskyldige Skaaler, var Forsamlingen neppe kommen til den Grad af Eksaltation, som man havde oppebiet, før en af de Ørstedeske (Stenfeldt) rejste sig, udbredte sig vidtløftigt om hans sjældne Regentdyder (Visdom, Retfærdighed, Mildhed, Nedladenhed o. s. v.) og foreslog, at man skulde hylde ham som Landets dygtigste Mand. Dog, dette ved du vel af Aviserne. Men lige saa vist er det, at en uhyre Hob Pøbel var blevet samlet uden for det Lokale, hvor Forhandlingerne foregik, at den viste sig meget opsætsig mod de endnu bestaaende Autoriteter og insulterede en af den nærværende Kongens bestaltede Embedsmænd (Prof. Meisling) paa det groveste, idet der endog skal være lagt Haand paa ham.

Sat sapienti; jeg har her blot berettet Fakta og overlader Konsekvenserne til din egen Bedømmelse.“

Størst Interesse knytter der sig dog til den Tale, Stenfeldt holdt „for Helsingørs Vel og Flor“, idet den kan betegnes som hans *Programtale*. Stenfeldt, der ofte i de kommende Aar af Modstandere beskyldtes for at ville staa sig godt med alle Parter og tilsløre sine sande politiske Meninger, har her med al ønskelig Tydelighed taget Bladet fra Munden.

„Roskilde Stænderforsamling har været besjælet af disse Følelser: „Den inderligste Hengivenhed for vor elskede Konge, Erkendelse af hans høje Værd som Regent og Landsfader. Hjertelig Taknemlighed for den

Institution, han uopfordret skænkede sit Folk. Den højeste Agtelse for Lovene og enhver løvlig Rettigheder. Varm Følelse for løvbunden borgerlig Frihed. . . . Ingen overspændte, sværmende Ideer om en misforstaaet Frihed, som er den sande Friheds Grav. Lighed for alle Undersaatter for Loven, lige Adgang for enhver til at udvikle og anvende sine Kræfter. Ingen fantastiske Drømme om en Lighed mellem Statsborgerne, der maatte forsvinde i det samme Øjeblik, den kunde fremtvinges, thi Forskel i Menneskenes udvortes Forhold er uundgaelig, er gavnlig.

Man erkendte, at Danmark tillige med andre Nationer under Frederik VI's Regering har gjort ej ubetydelige Fremskridt paa Oplysningens og Kulturens Bane. Men standser man der, gaar man tilbage. Forbedringer og Reformer er ønskelige og nødvendige. Dog skal der ej nedbrydes. Det bestaaende skal paa en fornuftig Maade benyttes. Det gamle maa ej foragtes, blot fordi det er gammelt; alt nyt er ej gavnligt, fordi det er nyt. Den danske Nationalkarakters Hovedtræk er Sindighed

Institutionens sande Betydning og Øjemed er af mange blevet misforstaaet. (Folk kan ikke faa alle Ønsker opfyldt eller blive befriet for alle Byrder.)

Forsamlingen har stræbt at stille sig paa det rette og sande Standpunkt som raadgivende Stænder.

Autoriteterne og Embedsmændene bør i deres Embedsvirken respekteres, thi i dem respekteres Lovene. Det er ej ved Bestallinger, ved Magtsprog, der imponeres. Ved Retsind, Dygtighed og velfortjent erhvervet Tillid, skal Embedsmanden virke gavnligen med og paa sine Medborgere.

De Deputerede, uagtet hver var valgt og udsendt af et enkelt Distrikt, indsaa og følte, at de mødte paa hele Nationens Vegne, og at de enkelte Deles Interesser maa alle underordnes hele Statens Vel. . . . De mindre Samfundstarv tabtes dog ej af Sigte. . . . Og saaledes har jeg, skønt jeg med mine ringe Evner, men dog med en ret og god Vilje, ved mange Lejligheder talte hele Folkets Sag, og skønt jeg søgte at undgaa at lade mig vildlede af ensidige Anskuelser og min levende Interesse for Helsingørs By, naar højere Pligter bød mig Tavshed, ogsaa talt denne Bys Sag og stræbt at virke til dens Gavn.

Ja, mine Herrer! De kan være overbeviste om, at al min Kraft, alle mine Evner, alle mine Bestræbelser skal jeg stedse anvende for at virke for denne By, til hvilken jeg fruden ved Kalds Pligt, er bundet ved saa mange dyrebare Baand, der er blevet end fastere

knyttet ved de uforglemmelige Beviser, jeg ved min Hjemkomst har modtaget paa mine Medborgeres Velvilje, Godhed og Tillid.

Med rørt Hjærte opløfter jeg i denne højtidelige Stund min Sjæl til Alfaderen og nedbeder Lykke og Velsignelse for denne By og dens Indvaanere.

Med alvorsblandet Glæde fylder jeg mit Glas og tømmer det for *Helsingørs Vel og Flor.*“

Flere udenlandske Blade omtalte Festlighederne for Stenfeldt. Svenska Aftonbladet udhævede som det „mærkeligaste“ dennes Tale om de Grundsætninger, der leder Stænderne.

Stænderforsamlingen 1838.

Over 2¹/₂ Aar hengik, inden Stenfeldt atter skulde varetage sit Hverv som Deputeret, idet det — modsat 1835—36 — i 1838 var de jyske Stænders Tur til først at træde sammen. Roskilde Stænder var samlet i 92 Dage fra 24. September til 24. December 1838.

Denne Samling betegner i een Henseende *Højdepunktet af Stenfeldts politiske Virksomhed*, idet han indbragte ikke mindre end 5 private Forslag.

1) Forslag om *Forandring i den Maade, hvorpaa Arméen forsynes med Fodtøj.*

2) Forslag om *Udvidelse af Bidstrupgaards Hospital* for gale og afsindige til en Opbevaringsanstalt for (saadanne) ulykkelige fra Sjællands og Lolland-Falsters Stifter samt fra Færøerne, Island og Kolonierne.

3) Forslag om en *Revision og Forandring af Fattigvæsenslovgivningen.*

4) Forslag om *Fængslernes bedre Indretning* (i Forening med Justitsraad Salicath).

5) Forslag om, at de *kgl. Lovudkast maatte meddeles de Stænderdeputerede og Suppleanterne, førend Stænderforsamlingen aabnes.*

Alle Forslagene opnaaede ganske vist at blive henvist til Udvalg; men dog har deres Skæbne sikkert været Stenfeldt en stor Skuffelse; flere af dem blev stærkt omkalfatrede eller reducerede i Udvalgene; andre blev ikke fremmede i Henhold til Regeringens Svar af 1840.

I dette Aar indbragte Stenfeldt kun eet Forslag, sigtende til Revision af *Lovgivningen om Næringsdriften i Danmark*. Forsamlingens Fler-tal nægtede at henvise det til Udvalg; fra da af ophører Stenfeldt at stille selvstændige Forslag og indskrænker sig til at indbringe et enkelt lokalt Andragende fra Helsingør og ligesom tidligere at stille talrige Amendements.

Ogsaa i denne Samling benyttedes Stenfeldt stærkt i Udvalgsarbejdet. Hvad angaar hans egne Forslag, var han Medlem af Komitéen angaaende 2), 3), 4) og 5).

Desuden af følgende Udvalg:

- 4) *Alimentationsbidrag til uægte Børn.*
- 5) *Appellen i Kriminalsager.*
- 6) *Bestemmelse af det Sted, der skal anses for en trængendes Fødested.*
- 7) *Journalføringen i danske Skibe.*
- 8) *Forbud mod Rejsepassers Udstedelse.*
- 9) *Andragende om Borgerskab som Hosekræmmer.*
- 10) *Klage over Indskrænkninger i Brændevinsbrænderiernes Næringsbrug.*
- 11) *Rettigheder tilkommende Brændevinsbrænderierne i Odense.*
- 12) *Krammarkedernes Afskaffelse.*
- 13) *Om Bestemmelser til Konservation af Skøde- og Panteprotokoller m. m. i mødende Ulykkestilfælde.*

Han var tillige Udvalgets Referent i de sidste 8 Sager samt i Sagen om *Fængslernes bedre Indretning*, i hvilken han og Salicath som omtalt var Proponenter.

Det stærkest personlige Indtryk af Stenfeldt faar vi gennem hans Indlæg i Sagerne om Bidstrupgaard og Fængslernes bedre Indretning.

Stenfeldts stærke Interesse for *Sindssygehospitalsvæsenet*, det Omraade, hvor han i de sidste 10 Aar af Stændertiden taler med størst Varme og Lidenskabelighed, hænger sikkert for en Del sammen med, at hans før omtalte Broder *Ludvig Mariboe* (1781—1841), der i Norge havde udfoldet en rig Virksomhed som Handelsmand og

Politiker, endte som sindssyg. De kritiske Pengeforhold efter 1813 ruinerede ham som Handelsmand; Forsøg paa at skabe en ny Virksomhed mislykkedes, hvad der indvirkede stærkt paa hans Sind. Under et Ophold i London brød Sindssygen frem; sit sidste Leveaar tilbragte han paa Sindssygeanstalten ved Slesvig.

Stenfeldts Forslag gik ud paa, at der skulde indgives en Petition til Regeringen om,

„at efter forudgaaende Underhandling med Københavns Kommune en saadan Udvidelse af Bidstrupgaards Hospital maatte ske, at i samme kunde optages, dels til Kur, dels til Bevogtning, de sindssvage uden for København, som er hjemmehørende i Sjællands, samt Lollands og Falsters Stifter, Færøerne, Island og Kolonierne, samt at Udgifterne til denne Indretning maatte udredes paa den Maade, som jeg ovenfor nærmere har udviklet.“

I sin Forelæggelsestale fremsatte Stenfeldt en skarp Kritik af det bestaaende System:

„I Sjællands Stift er der ej andre Daarekister end i Slagelse og Helsingør, og disse er af den Beskaffenhed, at det anses for aldeles uforsvarligt at hensætte nogen afsindig i samme, hvis Aarsag de ej heller afbenyttes for Tiden.“

„De fattige Patienter . . . maa derfor efter en kort ufuldkommen Prøvekur erklæres uehvelbredelige, og enten hensættes de da fra enkelte Egne i en af de nævnte Daarekister, der ej har en saadan Indretning, at de kan behandles paa den Maade, Menneskeligheden byder, eller ogsaa udsættes de hos en eller anden Familie, der paatager sig deres Pleje og Bevogtning. Behandlingen er meget ofte maadelig, ja ofte grusom, hvorpaa ej mangler Eksempler, og Bekostningen er betydelig for vedkommende Kommune. Den samme Skæbne har da ogsaa i Almindelighed de Patienter, som Kommunerne har faaet indlagt paa Bidstrup, naar de som inkurable udtages. Dette er saa meget mere beklageligt, da de en Tid lang er blevet behandlet, saaledes som deres Tilstand udfordrede det og senere derfra igen skal være udsat for hvad Tilfældet, Uvidenhed og Vilkaarlighed kan frembyde.“

„Denne Skildring er ej gjort med for mørke Farver, men svarer aldeles til Virkeligheden, og Foranstaltninger til at forebygge disse er unægtelig paatrængende nødvendige.“

„Om endog nogen Opofrelse skulde ske af Kommunerne til det tilsigtede Øjemed, da er det et Offer, der bringes Menneskeligheden,

som kristelig Kærlighed til ulykkelige, hjælpeløse Medmennesker byder, og som vist ingen dansk Mand vil vægre sig ved at bringe.“

Stenfeldts Forslag blev stærkt modificeret i Udvalget og vedtoges selv i den ændrede Skikkelse kun med en ringe Majoritet (32 mod 26): „at et fælles Hospital for uheldelig sindssvage fra de Dele af Østifterne, for hvilke ingen saadan Anstalt maatte have, dog Island og Færøerne undtagne, maatte søges oprettet.“

I sit Svar 1840 resolverede Regeringen,

„at der for Sjælland og Møn samt Lolland-Falsters Stift skal oprettes en eller efter Omstændighederne flere Anstalter for sindssvage, der bør tages under offentlig Forvaring og Forsorg, og som ikke egner sig til at optages paa Bidstrupgaards Hospital; og har vi paalagt vedk. Amtmænd, angaaende Maaden, hvorpaa dette kan udføres, efter indbyrdes at have konfereret at afgive allerunderdanigst Betænkning.“

Aar gik imidlertid, uden at noget skete, og i Samlingen 1844 omtaler Stenfeldt med ikke ringe Bitterhed dette Forhold ved Behandlingen af *Nathan Davids* Forslag om en *Reorganisation af Daarevæsenet*.

„Ikke alene er vi ej kommet videre end vi var i 1838, da Sagen først kom paa Bane; men vi er endog gaaet tilbage, medens Viden-skaben dog siden den Tid har faaet et betydeligt Opsving, og derfor er det vistnok nødvendigt, at dette Anliggende af sagkyndige tages under Overvejelse.“ Der var oprettet flere smaa Helbredelsesanstalter, mens store var at foretrække. Det burde være et Statsanliggende, men var i Stedet gjort til kommunal Sag.

Med stor Lidenskab udtaler Stenfeldt sig om de vanvittiges Behandling. „Efter hvad der offentlig er ytret, er det nemlig vitterligt, at mange Steder vanvittige behandles paa den grusomste Maade, at de lægges i Kister og sættes i Skabe, uden at man knap ved, at de eksisterer.“ Han sluttede: „Sagen er af Vigtighed, og det er at vente af denne Forsamling, at den ikke lader den gaa upaaagtet hen. Mange Forældres, mange Ægtefællers, mange Venners Taarer flyder ved at se sig deres kære berøvede paa en Maade, der er langt haardere, end om Døden borttog dem, og mangt et Suk udstødes, mangan en Taare fældes af de ulykkelige i deres lyse Øjeblikke, naar de kommer til Erkendelse af, at der ikke er gjort for dem, hvad der burde været gjort, at de under andre Forhold maaske kunde være blevet bragt tilbage til det Samfund, hvorfra de nu voldsomt

er uddragne, ofte maaske af Mangel paa fornøden Kundskab hos dem, der behandler dem.“

De inkurable maa stedse behandles af lægekyndige og efter Psykiatriens Regler.

Stenfeldt indvalgte i Komitéen sammen med *David* og Hospitalsdirektør *Sager*, København, under hvem Bidstrup sorterede.

Ved de følgende Behandlinger kom det til livlige Replikskifter mellem Flertallet: *David* og Stenfeldt og Mindretallet *Sager*, der beskyldtes for ensidigt at varetage Københavns Kommunes Interesser. Stenfeldt var ivrig for en videnskabelig Kommission, i hvilken en dygtig Embedsmand og Psykiatiker skulde have Sæde.

Ved den endelige Afstemning skete det i Stændernes Historie ret usædvanlige, at ikke alene Mindretals-, men ogsaa Flertalsindstillingen forkastedes, den sidste med 32 St. mod 18, saa at *Sagen* helt løb ud i Sandet. *David*s og Stenfeldts endelige Indstilling havde følgende Ordlyd:

„at det maatte behage Hans Majestæt paa den mest hensigtssvarende Maade at lade Daarevæsenets Tilstand og Landets Trang til Anstalter for sindssvages Kur og Behandling undersøge, og at det derefter maatte tages under allerhøjeste Overvejelse, hvorledes dette vigtige Anliggende efter ensartede Principer kunde ordnes overalt i Landet.“

De finansielle Betæneligheder hos Forsamlingens Flertal var stærkere end de humane Hensyn.

Det af Justitsraad *Salicath* om *Fængslernes bedre Indretning* indbragte Forslag angik særlig Varetægtsarresternes Forbedring.

Stenfeldt var egentlig oprindelig „Producent“ af et af Byfoged *Bülow* i Store Hedinge udarbejdet Forslag om,

„at Anordn. af $\frac{5}{4}$ 1793 dens Bydende maatte i Virkeligheden overalt udføres, og at Enhed i Fængselsdisciplinen over hele Danmark maatte indføres.“

Stenfeldt forelagde dette i en meget agitatorisk Tale, i hvilken han skildrede, hvorledes der ikke var den lovbefalede Mængde Luft til Fangerne, der sad „gennembævende af Kulde, indaandende Latriernes pestagtige Luft, ofte hungrende, betyngede formedelst Fængs-

lernes Usikkerhed med svære Lænker“. Enkelte Byer, Helsingør, Odense m. fl. havde dog bedre Arrester.

Stenfeldt gav dog Bülow's Forslag et videre Omfang, idet han foreslog, at der skulde indgives en Petition om,

„at Arresternes nærværende Tilstand og Beskaffenhed maatte nøje undersøges, og hvor disse ej fandtes forsvarlige, snarest at afhjælpe Manglerne, enten ved at opføre nye Arrester eller foretage de fornødne Forandringer i de eksisterende, og i Tilfælde af, at de (Kommunerne) ej kunde gøre Udveje til de udfordrende Penge, der maatte gives dem Adgang til at erholde Laan mod moderate Afdrag af en eller anden offentlig Kasse eller Stiftelse, ligesom og at saadanne Grundsætninger til Regel ved Opbyggelsen af nye Arrester eller Forbedring af de ældre maatte fastsættes og bekendtgøres, som er aldeles overensstemmende med det tilsigtede Øjemed, og endelig, at der gennem det kgl. danske Kancelli maatte udfærdiges en Instrux for samtlige Arrestforvarere, der tillige maatte indeholde et Reglement for Arrestanternes Forplejning.“

Salicaths og Stenfeldt's Forslag blev stærkt angrebne. *A. S. Ørsted* var mod et almindeligt Forplejningsreglement. *Algreen-Ussing* var ikke klar over, hvad der var Bülow's Forslag, og hvad der var Stenfeldt's, og savnede nærmere praktiske Forslag i Andragendet, der ikke rummede „det fornødne Materiale til Sagens videre Bearbejdelse.“ Han var derfor mod Komité. *Stenfeldt* forsvarede ivrigt sit Forslag, det var „Menneskelighedens, Sædelighedens og Retfærdighedens Sag.“ Med 29 Stemmer for, 24 mod vedtoges det at henvise Forslaget til en Komité, i hvilken de to Forslagsstillere og den konservative Bladudgiver *Hempel*, Odense, fik Sæde.

Stenfeldt udarbejdede og forelagde Betænkningen ved den „foreløbige“ Behandling (svarende til Rigsdagens anden Behandling). Betænkningen kom ud for en haard Modvind, og mellem den foreløbige og den endelige Behandling ændrede Komitéen sit Forslag derhen

„at der maatte paabydes en nøje Undersøgelse af den Maade, der maatte anses mest hensigtssvarende af Landets Varetægtsarresters nuværende Tilstand, for at de Fængsler, hvis Forbedring en paatrængende Nødvendighed udfordrer, snarest kan vorde istandsatte.“

De 3 oprindelige Indstillingspunkter var der ikke meget tilbage af. Ogsaa den endelige Behandling blev meget bevæget: Amtmand

Tillisch anerkendte vel Stenfeldts „Varme og Veltalenhed“, men ironiserede over, at Komitéen „ved saa at sige at omskabe sine Indstillingspunkter“ søgte „at opretholde en Sag, der ved den foreløbige Behandling mødte saa liden Understøttelse“.

Professor *P. G. Bang* anholdt en Ytring af Stenfeldt om, at denne „ikke med afgørende Bestemthed kan sige, om der findes 1 eller 10 Arrester, der er i uforsvarlig Stand“, og „dog vil han, at man petitionerer netop især med Hensyn til saadanne Arresters Ombyggelse“. Stenfeldt replicerede usædvanlig skarpt og sluttede med at sige, at han „kunde iøvrigt ikke tilbageholde den Ytring, at omend imod Forventning Komitéens Indstilling ikke skulde finde Medhold hos Pluraliteten af Forsamlingen, saa skulde han dog sandeligen ej anse de Ord, han havde anført, for spildte; thi han følte en Tilfredsstillelse ved her offentligen og med Varme at have talt Humanitetens og Sædelighedens Sag“.

Med 39 Stemmer mod 26 vedtoges Betænkningen.

Forslagsstillerne havde den Tilfredsstillelse, at Regeringen i sit Svar 1840 oplyste, at den gennem samtlige Overøvrigheder havde indhentet nøjagtige Oplysninger om Arresternes Beskaffenhed, at den havde nedsat en Kommission, der skulde undersøge, „hvilken Indflydelse der ved de flere i Danmark og Hertugdømmerne forestaaende Forandringer ved Straffeanstalterne bør tillægges de nyere Systemer for Fængselsvæsenet, og at den efter at have modtaget Kommissionsbetænkningen vilde tage nærmere allerhøjeste Beslutning angaaende Udvidelse eller Istandsættelse af Fængsler, der maatte findes at trænge til en saadan“. Ved disse gyldne Løfter blev det; først i 1842 kom Sagen atter frem og affødte bevægede Debatter mellem Stenfeldt, David, Orla Lehmann m. fl.

Striden stod mellem to Straffesystemer, det strenge, filadelfiske Isoleringssystem og det auburnske Tavshedssystem¹, efter hvilket

¹ Det filadelfiske System har sit Navn efter, at det indførtes i de 1818—28 i Philadelphia byggede store Straffeanstalter; Fanger er adskilt ved Cellen fra andre Fanger, er undergivet religiøs og opdragende Paavirkning af Fængslets Embedsmænd og holdes til vedvarende legemligt Arbejde. Det auburnske System praktiseredes siden 1823 i den af New York oprettede Straffeanstalt Auburn. Det var et Fællesskabssystem,

Fangerne vel var isolerede om Natten, men var sammen om Dagen, dog med strengt Paabud om ikke at tale sammen. Stenfeldt var afgjort for det auburnske System med de af Komitéens Minoritet foreslaaede Modifikationer.

„Straffeanstalten bør nemlig ej tabe Karakteren af det sædvanlige Liv. Den til Ensomhed overladte Forbryder vil sjældent komme til Erkendelse af at have handlet slet, men nærmest af at have handlet dumt.

Forbrydelsens almindelige Kilde ligger ikke saa meget i en positiv ond Vilje som i Mangel af moralsk Kraft, og denne Svaghed og Slappelse i Viljen kommes ej til Hjælp ved det strenge Isoleringssystem. I Reglen afhænger det meget af den paagældendes Alder, Temperament, Dannelsesgrad, Sundhedstilstand, om og hvorvidt Straffen kan anses mere eller mindre haard. Man er med Hensyn til Isoleringssystemet endog gaaet saavidt, at Fangerne under Guds-tjenesten i Kirken skulde være saaledes afsondrede, at de ej kunde se hinanden, da det dog væsentligen bidrager til religiøse Følelsers Udvikling og Styrke, at flere samlede deltager i den udvortes Guds-tjeneste. . . . Det auburnske System indeholder saa meget sundt og praktisk, at man vistnok ej bør tage i Betænkning at indføre det. Om Natten og naar der ej arbejdes, henvises Fangerne til deres Celler; naar de arbejder flere i Forening, træffes den Foranstaltning, at de ej taler mere sammen, end hvad der kan anses at være en naturlig Følge af Samværen.“

Stenfeldt ønsker en enkelt kraftfuld og indsigtfuld Mand som Generaldirektør for hele Landets Fængselsvæsen og ikke nogen sammensat Kommission. „Saaledes som nu vore Straffeanstalter er beskafte, maa de anses som en Skole for Forbrydere, som et Sted hvorfra den, der har begaaet det første Fejltrin, udgaar som modnet til at fremture paa Lastens Vej.“ „En Forbedring er i højeste Grad af Interesse for enhver Fædrelandets og Menneskehedens Ven.“

David¹ vendte sig meget personligt mod ham:

„Enhver, der har haft med en nok saa lille Straffeanstalt at bestille,

hvor Isolation søgtes gennemført ved absolut Tavshed, Celle om Natten samt Klassifikation efter Køn, Alder, Brøde og Arbejdsevne. Det berømte Sing-Sing indrettedes 1825 efter dette System. Da det var det billigste af de to, fandt det ogsaa stor Udbredelse i Europa. Horsens Tugthus byggedes 1853 efter det auburnske System.

¹ David havde været Medlem af Kommissionen af $\frac{8}{4}$ 1840 angaaende Fængselsvæsenet og havde i den Anledning 1841—42 foretaget en Studierejse til England, Tyskland, Frankrig, Belgien og Schweiz. Senere blev han Overinspektør for Fængselsvæsenet.

taler fornemt om dem, der i Skrifter har forsvaret det filadelfiske System, og mener at have modbevist dem, naar han paaberaaber sig sin Praksis og kalder dem Teoretikere. . . . Jeg havde troet, at man her i Salen var blevet befriet for at høre Deklamationer om teoretiske Vildfarelser og praktisk Ufejlbarlighed og skal heller ikke længere opholde mig derved.“

Stenfeldt replicerede ret pikeret:

„Dersom det kan kaldes Deklamation, at man med levende Interesse og Varme taler en for Menneskeheden vigtig Sag, da vil jeg gerne indrømme, at jeg har deklameret, og agter jeg i enhver lignende Sag at deklamere.“

Ved Sagens endelige Behandling angreb Stenfeldt paany det filadelfiske System som en „levende Begravelse“, ved hvilken man ikke opnaede nogen moralsk Forbedring.

„Øjemedet med Straf for Forbrydelser i Staten er dels at paaføre Forbryderen et Onde for at afholde ham fra fremtidigen paany at begaa Forbrydelse, dels i Forbindelse hermed at gengive Forbryderen moralsk forbedret til Samfundet, men at dette skulde være Tilfældet efter det filadelfiske System kan jeg ikke erkende.“

David: „ . . . men jeg kan ikke andet end gøre opmærksom paa, at den ærede Taler ikke har anført et eneste Faktum til Støtte for sin Paastand, og derfor maa jeg stemple saadanne Ytringer, som at det filadelfiske System er en aldeles Isolering, ja en levende Begravelse, som Overdrivelser, der ikke behøver at gendrives.“

Flertallets Indstilling til Gunst for det filadelfiske System vedtoges med 45 Stemmer mod 12.

Stenfeldts tredie „sociale“ Forslag i denne Samling er det mindst fremskridtsvenlige efter en Nutidsbetragtning.

Principaliter gik Forslaget om *Fattigvæsenet* ud paa, at Stænderforsamlingen skulde indgive et Andragende om, at Regeringen vilde nedsætte en Kommission

„til at revidere den gældende Fattiglovgivning og i Forbindelse dermed undersøge Fattigvæsenets Tilstand i de forskellige Dele af Landet og derefter indgive et Forslag om de Forandringer i bemeldte Lovgivning, som maatte anses tilraadeligt.“

Subsidualiter foreslog Stenfeldt,

„at der allerunderdanigst maatte andrages paa en Forandring i de gældende Bestemmelser med Hensyn til de enten alle eller enkelte af de ovenfor nævnte og udviklede Poster.“

Naar vi gennemlæser Stenfeldts Motivering, erfarer vi, at Stenfeldt ønsker¹

„nøje at skelne mellem de *absolut* og de *relativt* trængende. Til de første henregnes alle, som paa Grund af Alder, Sygdom eller anden Svaghed intet kan fortjene. Saadanne trængende bør have en lovbestemt Adgang til Forsørgelse, og denne bør tilvejebringes udelukkende ved Fattigskatten. — Hvad Fattigvæsenet derimod ellers kan have i Indtægt saasom Renter, Tavlepenge, Afgift af Auktioner o. s. v. bør anvendes til at understøtte, saa godt og saa vidt man kan, de relativt trængende : saadanne som vel kan fortjene noget, men ikke tilstrækkeligt til Livets Ophold, og denne Hjælp bør ydes gennem private Foreninger, som danner sig til slige trængendes Understøttelse.“ Stenfeldt fremhæver bekymret Fattigskattens stærke Vækst i det sidste Tiaar. „Andre Landes Eksempler opvækker Frygt for, at Fattigforsørgelsen i høj Grad skal angribe de velhavendes og vindskibeliges Formue, saa det er naturligt, at man med en vis Ængstelighed ser hen til denne vigtige Bestyrelsesgren.“ „Det maa i det hele overlades til hver enkelt Fattigkommune at ordne sig, hvad den relative Trangs Afhjælpning angaar, saaledes som det efter de lokale og andre Forhold anses hensigtsmæssigt.“ Fremdeles foreslaar Stenfeldt „at forlænge den Tid, som giver Forsørgelsesret i en Kommune fra 3 til 5, 7, 10, ja 15 Aar, eftersom den paagældende enten har været etableret som selvstændig Mand eller konditioneret eller som Udlænding søgt Ophold.“

Et Hovedafsnit af Forslaget omhandler *Arbejdshuse* og *Tvangsarbejdshuse*. At oprette Arbejdshuse i de enkelte Kommuner mener Stenfeldt har meget imod sig. Det maa være tilstrækkeligt, at hver Købstadkommune har en ordnet Husflidsindretning. Tvangsarbejdshuse bør etableres fælles for et eller flere Amter. Endelig indeholdt Forslaget Punkter om fattige Børns Skolegang og Amtsfattigkasserne.

For de fleste Punkters Vedkommende blev det forkastet at prøve dem i Udvalg. Kun Spørgsmaalet om Forsørgelsesrettens Forlæn-

¹ Ifølge det udførlige Referat af Forslaget i „Helsingørs Avis“ (19/10 1838).

gelse henvistes til en Komité, der indstillede, „at et uafbrudt Ophold af 5 Aar for Fremtiden skal udfordres for at erhverve Forsørgelsesret“. Regeringens Svar 1840 angaaende dette Punkt var meget imødekommende. Da Viborg Stænder allerede i 1836 havde indsendt et Andragende i lignende Retning, var der allerede $\frac{6}{11}$ 1839 udfærdiget en kgl. Plakat i Overensstemmelse med Andragendet.

Stenfeldts Forslag om *Arméens Forsyning med Skotøj* var fremkommet paa Opfordring af Oldermændene og Bisidderne for Helsingørs Skomagerlaug og gik ud paa,

„at en Kommission af sagkyndige, baade civile og militære, allernaadigst maatte anordnes for at undersøge, om og hvorvidt uden Skade for den militære Tjeneste en saadan Forandring m. H. til Leverancen af Fodtøj til Arméen kunde foretages, at dette i det mindste tildels kunde forarbejdes og leveres af Skomagerne i de Byer, hvor der ligger Garnison.“

Til Støtte for Forslaget anførtes:

„At Chefen for Regimentet, der garnisonerer i Helsingør, har bevirket Tilladelse til at lade det fornødne Antal Tornistre og Brødposer forfærdige af en Sadelmager i Byen, istedetfor at de ellers leveres af Varedepotet, er en Omstændighed, der ikke lidet har bidraget til at give Skomagerne Haab om at erholde en lignende Fortjeneste.“

„Sagen angaar ikke et enkelt Laug i en enkelt By, men det er en hel Klasse Haandværkere i samtlige Købstæder, hvor der er Garnison, hvis Interesse det gælder.“

Paa given Foranledning bl. a. af Skrædderlauget i Helsingør udvidede Stenfeldt sit Forslag til at omfatte „Skræddere, Sadelmagere, Hattemagere og flere Haandværkere“ samt foreslog, „at saadan Udvidelse overlodes til den Komité, der maatte blive nedsat“. Komitéen, af hvilken Stenfeldt frabad sig at blive Medlem, indstillede,

„at der maatte blive anordnet en Kommission af militære og civile til at undersøge, om en Forandring i den nu bestaaende Anskaffelsesmaade af Arméens Ekviperingsstykker kunde være tilraadelig.“

Forslaget blev angrebet af Repræsentanterne for det københavnske Erhvervsliv, der hidtil havde været privilegeret paa dette Om-

raade, men blev dog vedtaget med 47 St. mod 14. Regeringens Svar 1840 var meget imødekommende. En Kommission var nedsat, og dens Arbejde vilde blive fremskyndet saa meget som muligt.

Stenfeldts femte Forslag om, *at de kgl. Lovudkast maatte blive meddelt ikke alene Deputerede, men ogsaa disses Suppleanter inden Stændernes Sammentræden*, er et Udtryk for den Iver, Alvor og Samvittighedsfuldhed, hvormed han gik op i sin politiske Virksomhed.

„Det er et Middel til bedre at kunne udføre det betroede Hverv. Motivet dertil er en vistnok naturlig Mangel paa Selvtillid, da enhver Deputeret, naar han førend Mødet kan gøre sig bekendt med Udkastene, bedre sættes i Stand til at samle Oplysninger og gennemtænke enhver Materie, end naar han uden videre Forberedelse skal afgive sin Betænkning, og hos os er der næppe Grund til at frygte for, at den attraaede Foranstaltning vilde have til Følge altfor grundige og udførlige Behandlinger af Sagerne.“

Regeringen fandt vel i sit Svar 1840 ikke tilstrækkelig Grund til at indrømme det som en Rettighed, at Lovudkastene forud meddeltes, men vilde dog i Praksis gerne „gaa med til, hvis Omstændighederne tillod det, at meddele de Lovudkast, der havde faaet kgl. Approbation, i behørig Tid inden Stændernes Sammentræden“.

Angaaende de Sager, der indbragtes af Regeringen eller af andre Medlemmer, knytter der sig størst almen Interesse til Stenfeldts Indlæg i Debatten om Drewsens Forslag om at indgive en *Takadresse* til Kongen, saaledes som de jyske Stænder tidligere paa Aaret havde gjort det.

¹„At en Adresse ved det glædelige Forhold, der finder Sted mellem Kongen og Folket, og som en Følge af Hans Majestæts ædle Bestræbelser til Landets Vel, vil blive tillige en *Takadresse*, derom tvivler vel ingen i denne Forsamling. Men Adressen skal efter min Overbevisning ej blot være en Takadresse, den skal efter det anførte være mere end dette.

Dersom Kongen udtrykkeligen havde ytret, at han ej ønskede no-

¹ Stændertidende 1838 I Sp. 58 ff.

gen Adresse, da vilde Hengivenhed og Ærbødighed for Kongen vistnok afholde mig fra at tilraade Indgivelse af en saadan. Men dette er ej Tilfældet. Hans Majestæt har med allernaadigst Velbehag (Protokollen „Velvilje“) modtaget Ytringerne fra den jydsk Stænderforsamling; han har allernaadigst takket for de frembragte Ønsker; deri ligger en Opmuntring for denne Forsamling til ogsaa at frembringe dens Ønsker og Forhaabninger; thi i Hengivenhed for Kongen staar vi ej tilbage for vore jydsk Brødre.

Den allerhøjeste Bekendtgørelse til Østifternes Provinzialstænder ligesom den, der er meddelt den jydsk Forsamling, er ej blot en Samling af Resolutioner; den indeholder tillige en Tilkendegivelse af allerhøjeste Tilfredshed med Stændernes Virksomhed, der har svaret til Kongens Forventninger. Bør ej saadanne Ytringer af en elsket Fyrste være en Opmuntring, en Opfordring for Forsamlingen til med Aabenhed, med Hjertelighed allerunderdanigst at udtale sig for Kongen.“

„Det vilde saare Hans Majestæt at erfare, at Bønderne skulde være misfornøjede med Institutionen (som herfra er ytret), men en Adresse vilde overbevise ham om det modsatte.“

Med 37 Stemmer mod 31 vedtoges det at forkaste Drewsens Forslag om en Takadresse.

I den storpolitiske Sag om Forening af Østifternes og Nørrejyllands Stænder var Stenfeldt *for* Komité.

„Vore jydsk Medbrødre havde rakt os en venlig Haand til en Forening; afviste vi denne ved ej en Gang at henvise Spørgsmaalet til en Komité, kunde det ej andet end gøre et ufordelagtigt Indtryk hos Jyderne.“

Indgivelsen af en Petition vedtoges med 42 St. mod 25.

Af lokal Interesse er Stenfeldts Stilling til et af Grosserer *P. K. Knudtson*, København, indgivet Andragende fra Københavns Grosserersocietets Komité om en *Godtgørelse for Sundtolden* af visse Varer, der igen udpasserer gennem Sundet.

Stenfeldt anser Andragendet for at være upolitisk (Protokollen: „partisk“) og mener, at det bør afvises. „Øresundstolden og hvad dermed staar i Forbindelse bør ej gøres til Genstand for videre Diskussion her, hvortil samme formentligen aldeles ej egner sig.“

Da *Knudtson* og *Algreen-Ussing* bestrider denne Opfattelse, replikerer Stenfeldt:

„Hvis det som en Undtagelse fra de gældende Regler og Former skal tilstedes, at dette Andragende tilbagetages med Ret til at fremkomme med et andet i nogenlunde samme Retning, da maatte han for sit Vedkommende erklære sig derimod, da han anser det for sin Pligt gentagende at gøre opmærksom paa, *hvor utilraadeligt det er at gøre Øresundstolden til Genstand* for Diskussioner i denne Forsamling. Den ærede Producent (*Knudtson*) har iøvrigt misforstaaet Taleren, dersom han antager, at han i sit Ræsonnement imod Andragendet har taget Hensyn til, hvorvidt deraf kunde flyde en Formindskelse af Toldintraderne. Taleren har ej heller set hen til de kommercielle Fordele, der muligen kunde tilflyde Danmark og navnlig Hovedstaden ved den attraaede Begunstigelse, men har blot udtalt sin Overbevisning om det traktatstridige og det upolitiske, der vilde være i, om den danske Regering vilde bevilge det ansøgte. Slutteligen maatte han endnu tilføje, at det efter hans Overbevisning især hos vore Naboer, de Svenske, som har flere Havne beliggende i Indløbet af Østersøen, vilde vistnok opvække en vistnok ej ubeføjet Misnøje, om navnlig København og Helsingør, med hvem de staar i saa nøje og idelig Berøring, m. H. til Øresundstolden erholdt en Lettelse, som ej tillige blev tilstaaet dem.“¹

Andragendet blev taget tilbage.

Af sine Kolleger regnedes Stenfeldt for at være liberal, omend han ofte overraskede ved sine Standpunkter.

Da Stenfeldt ud fra finansielle Hensyn var *mod* Tallotteriets Ophævelse, bemærkede Referenten, Prokurator *Haagen*, „at Stenfeldts Ytringer efter hans Mening stod i Strid med hans erkendte liberale Grundsætninger“.

Ved Behandlingen af et Straffelovforslag bemærkede *Algreen-Ussing*, at han „af alle Forsamlingens Medlemmer mindst havde ventet af den sidste Taler (Stenfeldt), som altid taler Humanitetens og Menneskelighedens Sag, at høre et Forsvar for Vedligeholdelsen af Piskning, enten den nu er offentlig eller hemmelig“.

¹ Stændertidende 1838 I Sp. 772—790. Forhandlingsprotokol C 146 a—151 b (R.A.)

Stenfeldt: „Hvad jeg om Kagstrygningen har ytret, kan meget vel forenes med de Humanitetens Grundsætninger, jeg har udtalt m. H. til korporlig Revselse for unge Forbrydere (som Stenfeldt var Modstander af); thi de i Paragraffen omhandlede Forbrydere hører ikke mere til Samfundet, og ingen Anledning er der til at skaane deres Æresfølelse.“(!)

Provokeret af Algreen-Ussings Kritik stiller Stenfeldt mellem Sagens foreløbige og endelige Behandling følgende Ændringsforslag, som vedtages (46 mod 11):

„At den i § 34 fastsatte Straf af Kagstrygning skal eksekveres i Straffeanstalten i samtlige Fangers Nærværelse for at undgaa det forargelige, der er i at Kagstrygning sker offentligt.“

Stænderforsamlingen 1840

var den første under Christian VIII, den sidste i den første 6-aarige Valgperiode. Den var atter noget kortere end Forgængeren (70 Dage $15/7$ — $22/9$), men afholdtes før den jyske. Atter denne Gang aabnedes Forhandlingerne med en Adressedebat, under hvilken Stenfeldt ligesom tidligere var for en Adresse til Kongen, der denne Gang fik en særlig Karakter af at være en Lykønskingsadresse i Anledning af Majestætenes Regeringstiltrædelse.

Stenfeldt gjorde sig ikke saa stærkt gældende som i de to foregaaende Samlinger hverken i Salen eller i Komitéarbejdet.

Han var Medlem af følgende Udvalg:

- 1) *Om Nedsættelse af Brandkontingentet i Købstædernes Brandkasse.*
- 2) *Om kriminelle Sagers Behandling i København.*
- 3) *Om Appellationsstævninger i Skiftesager.*
- 4) *Om Reykjavíks Indlemmelse i de danske Købstæders Brandforsikring.*

I de to sidste Sager var han tillige Referent.

Som tidligere omtalt (S. 44) indbragte Stenfeldt 1840 sit sidste selvstændige private „Forslag, sigtende til en Revision af Lovgivningen om *Næringsdriften* i Danmark“.

Forslaget falder i to Dele: A. *Handelsdrift*, af hvilket Afsnit af Pladshensyn kun § 1 her skal aftrykkes:

„Enhver maa kunne vinde Borgerskab som Groshandler, uden at man affordrer ham noget Bevis om hans Formuestilstand og uden at han skal være forpligtet til at gøre noget Indskud i Statskassen, hvilken Afgift ogsaa maatte bortfalde for den fremmede, der vilde etablere sig som Detajlhandler.“

B. *Haandværk og anden Industri* (7 Paragraffer):

§ 1. Ogsaa en Revision af de i de forskellige Købstæder eksisterende Haandværkslaug kunde ske, for at de skarpe Grænser mellem det Arbejde, som hører til forskellige Laug, kunde ophæves, og flere beslægtede Laug kunde forenes og det under disse hørende Arbejde blive fælles for samtlige Mestre i de saaledes forenede Laug.

§ 3. At det maa staa enhver frit for, uden at lade sig indskrive som Dreng og Svend og uden at gøre Svendestykke, at indlemmes i Lauget efter at have gjort det befalede Mesterstykke.

§ 4. At det i det mindste i visse nærmere bestemmende Laug maatte staa Mestere frit for at anvende til Haandværksarbejde ogsaa Personer uden for Lauget.

Det maa iøvrigt i Almindelighed være enhver, som har vundet Borgerskab i en Købstad, tilladt med de Indskrænkninger, som er en Følge af ovenanførte, uden speciel Tilladelse at forene flere Næringsveje, forsaavidt ej politiske Hensyn maatte gøre en Undtagelse med enkelte Næringsveje nødvendig, dog har han, hver Gang han vil begynde en anden Næringsvej, at anmelde det for Øvrigheden for at kunne sættes i Skat.

Uagtet de foreslaaede Reformers ej *indgribende*, formener jeg dog, at de maa anses som ej uvigtige Skridt til det bedre i Særdeleshed, naar det bestemtes, at efter en vis Tid, f. Eks. 5 Aar, det skal blive Genstand for Undersøgelse, om og hvorvidt en større Næringsfrihed kan tilstedes.“

Af Stenfeldts Forelæggelsestale skal det første Afsnit citeres:

„Naar jeg taler Næringsfrihedens Sag, da fremstaar jeg som Talsmand for de mange Tusinder, der vil søge Erhverv ved Arbejde, men ikke har Tilladelse dertil, der opfordres til at være flittige, men ikke faar Lov dertil; som Talsmand for de mange Tusinder, der har et retfærdigt Krav paa at kunne forskaffe sig Livets Goder, men ser sig dem berøvede, fordi de fordyres ved en unaturlig Tingenes Orden, ja som en Talsmand for de mange Tusinder, der anser Næringsfrihedens Venner for deres Modstandere, fordi de ej erkender, at det er kun under Frihedens Beskyttelse, at Industrien fremmes og udvikles til væsentligt Gavn for den producerende selv. Det gaar imidlertid her som ikke sjældent i andre Livets Forhold; man ønsker Friheden, men kommer den, ræddes man for den.

Korporationsaanden hilder Blikket, og mange Anliggender bedømmes ensidigt, som burde have været opfattet fra Alsidighedens Standpunkt: kort Korporationsaanden fortrænger Almenaanden.“

Stenfeldts Forslag støttedes af Prokurator Rye, Næstved, der ellers i mange Sager havde staaet som hans Modstander, men bekæmpedes fra Regeringens Side af A. S. Ørsted og af flere københavnske Deputerede, bl. a. Algreen-Ussing, der ønskede Udsættelse, til den københavnske Komité, der havde taget et lignende Initiativ, var færdig med sit Arbejde.

Med 35 mod 21 nægtede Forsamlingen at underkaste Forslaget Komitébehandling.

Som lokal Repræsentant for Helsingør indgav Stenfeldt 4 Andragender:

1) *Andragende fra Tallotherikollektørerne i Helsingør om at erholde Pension i Tilfælde af Tallotheriets Afskaffelse*, som dog blev trukket tilbage, da de paagældende „*efter nærmere Overvejelse*“ fandt, at Andragendet ikke kvalificerede sig til Afgørelse ved en Lov, men de haabede, at „*der i sin Tid vilde blive taget Hensyn til de specielle Omstændigheder, der kunde tale til Fordel for dem, der i en lang Aarrække havde kolligeret og herved haft deres Hovederhverv*“.

2) *Andragende fra Bagerlauget i Helsingør, om at Brød indført fra Udlandet ikke maatte udgaa i ringere Kvantiteter end 1000 Pund fra Kredit- eller Transitoplag*.

„Der findes for Tiden her i Byen 17 Bagere, et Antal, der er saa meget større for en By af Helsingørs Folkemængde, som Landbagerne indskrænker Købstadbagerne betydeligt i Afsætningen af Rugbrød, og som vitterlig Uformuenhed desværre i tiltagende Grad ytrer sig blandt denne Korporations Medlemmer. Under disse Omstændigheder er det Udslibningen af Skibsbrød, som fornemmelig skal betrygge Bageren i Helsingør sit Udkomme, men desaaarsag er det tillige indlysende, at det er ham af Vigtighed, at andetstedsfra tilført Brød ikke i altfor detaljeret Grad kommer med ind i Konkurrencen.“

De helsingørske Bagere ønsker at opnaa samme Fordele som de, der var tillagt det Hambroske Etablissement i København.

Stenfeldts anbefaling var af en ret forsigtig Natur, da Andragendet maatte betragtes som en Indskrænkning i den Handelsfrihed, han i alt væsentligt var Tilhænger af.

Han søgte dog at paavise, at Andragendet ikke var „saa smaaligt, som det muligt kunde have Udseende af. Hovedfortjenesten for Helsingørs næringsdrivende Borgere bestaar i at forsyne de forbisejlende Skibe med alle deres Fornødenheder, hvilket ikke blot gælder Købmændene, men ogsaa om Haandværkerne og andre Næringsdrivende, navnlig ogsaa om Bagerne, hvis Konsumenter ikke blot er Byens Indvaanere, men ligesaameget de, der dagligen indfinder sig paa Rheden. Naar det nu tillades Købmændene i saadan Detalj at sælge Brød, som nu er lovhjemlet, gaar en Hovedgren af Bagerens Næring, Forsyningen af de fremmede Skibe, over til Købmændene.“

Grosserer *L. N. Hvidt* fraraadede Andragendet, som „vilde gøre et væsentligt Indgreb i Handelsfriheden“.

Forsamlingen vedtog eenstemmigt ikke at nedsætte nogen Komité.

3) Andragende fra de 17 Borgerrepræsentanter i Helsingør om en *Revision af Skatteligningsvæsenet i Købstæderne*.

Af Stenfeldts Følgeskrivelse skal enkelte Afsnit, der oplyser Sagens Genstand, citeres.

„Borgerrepræsentanternes Andragende slutter sig fornemmelig til en Afhandling af Hr. Skibsklarerer *Gad* om Skatteligning i Købstadkommunerne. Jeg skylder Sandheden at bevidne, at denne Mand med utrættelig Virksomhed har arbejdet sig ind i de forskellige Kommunalforhold, men de Anskuelse, han udviklede i hin Afhandling, afveg i den Grad fra min Overbevisning, at jeg fandt mig foranlediget til at udgive et lille Skrift, hvori jeg nærmere begrundede denne min Mening. Jeg kunde navnlig ikke være enig i den for Tiden ogsaa i andre Kommuner temmelig almindelige Bestræbelse for at forvandle *alle* Byskatter til en Afgift paa Formue og Vilkaar, og jeg kan altsaa forsaavidt ej heller indlade mig i en udførlig Deduktion af Grunden for denne min Overbevisning.

Endelig har jeg troet, at det kunde være hensigtsmæssigt, om der tilforordnedes Ligningskommissionen nogle Mænd udenfor Grundejernes og de Næringsdrivendes Klasse, for at der paa denne Maade kunde tilvejebringes en Modvægt mod den fremherskende Tendens til at vælte Byrden over paa dem, der ikke tilhører nogen af disse Klasser.“

4) Andragende fra 163 Borgere og Indvaanere i Helsingør (hvoraf 153 næringsdrivende Borgere) angaaende *Forandring i Statsforfatningens og Statsstyrelsens Organisation*.

Andragendet svarede i Indhold ret nøje til, hvad det liberale Borger­skab i de fleste Købstæder ansøgte om i lignende Andragender, og ud­talte sig til Gunst for saadanne Forandringer i Statens Forfatning og Forvaltning, „som i større Grad end det bestaaende stemmer med Tidens Fremskridt og Fordringer.“ „Den danske Statsborger har ved opnaaet Modenhed til større Selvvirksomhed i Bestyrelsen af de of­fentlige Anliggender tillige Aarsag til at opnaa større Betyggelse end hidtil for, at disse Anliggender vedvarende plejes vel og hensigtsmæs­sigen.“ Der tænktes særligt paa Skattebevillingsret for Stænderne.

Stenfeldt udtalte i sin Følgeskrivelse,

„at forsaavidt Andragendet ikkun indeholder en Opfordring til For­samlingen at tage under Overvejelse de Spørgsmaal, der angaar hen­sigtsmæssige Forandringer i Statens Forfatning og Forvaltning, kan jeg ej andet end understøtte samme, da man allerede ved tvende Komitéers Nedsættelse har besluttet at lade en saadan Undersøgelse foreløbigen anstille, og da det er en naturlig Følge deraf, at Forsam­lingen ej vil undlade, saaledes som i Andragendet udtales, at tolke for Kongen, hvad samme erkender at være tjenligt, hensigtssvarende og heldlovene, saa tager jeg ej i Betænkning at anbefale det inde­sluttede til Forsamlingens Opmærksomhed, uagtet deri ej indehol­des noget bestemt Forslag eller Begæring.“

Ved den mundtlige Forelæggelse udtalte han, at skønt han

„ikke for dette Øjeblik og i denne Tid kunde tilraade nogen For­andring i Statsforfatningen“, maatte han dog ønske, at Andragendet henvistes til den Komité, der i Forvejen var nedsat til Behandling af lignende Andragender, hvilket vedtoges.

Ved den foreløbige Behandling af de indkomne Andragender om Skattebevillingsret og Juristen *P. G. Bangs* Forslag om Modifikatio­ner i *Stænderinstitutionen* holdt Stenfeldt en større Tale om sit Syn paa den politiske Udvikling.

To Systemer staar over for hinanden: *Det reformatoriske System kontra Bevægelsessystemet.*

„Jeg for min Del erklærer at bekende mig til Reformsystemet, og det endelige Formaal, man efter min Overbevisning i den politiske Udvikling bør have for Øje, er en Konstitution, en Forfatning, hvor

de forskellige Statsmagter er saaledes delt, at de indbyrdes holder hinanden Ligevægten; men naar et Land gaar rolig frem paa Reformens Vej, da kan eller bør Konstitutionsspørgsmaalet ej behandles som en Hastværkssag, og man griber ikke til saadanne Eksperimenter, som hører hjemme i en Omvælningsperiode. Danmark befinder sig, Gud være lovet, ej i en saadan; der var i Statsrevolutionen (1660) noget saa folkeligt, at den folkelige Idé siden den Tid saaledes har gennemtrængt Kongestammen, at ingen Regent af det oldenborgske Hus kan siges egentlig at have misbrugt sin kgl. Myndighed, men at de meget mere alle indtil en vis Grad har hældet til Folkets Side.

... Den sande Basis for det offentlige Liv er *Kommunalforfatningen*, men denne er endnu i sin Barndom.

Fremdeles føles i høj Grad Trangen til Reformer i *Statsstyrelsen*. I visse Administrationsgrene maa Kollegialformen vige for den ministerielle Bestyrelse. Under alle Omstændigheder maa de *ensartede* Genstande samles under een Bestyrelse.

Det kan fremdeles ikke nægtes at være en Skyggeside ved den nuværende Tingenes Orden, at den *eminente Dytighed* ikke let kan gøre sig gældende.

... Dersom det var sandt, at Folket ikke kunde udvikle sig undtagen under den konstitutionelle Forfatning, da vilde en Opsættelse vistnok være utilraadelig; men der haves alt i Kommunalforholdene og i Stænderinstitutionen andre *ikke mindre gode*, men fra andre Sider *mindre farlige* Skoler...

Hvis da Kongen — hvad jeg iøvrigt efter min Anskuelse ikke nu kan ønske — maatte finde sig foranlediget til nogen Forandring i Statsforfatningen, da er han den eneste, som er berettiget til at tage Initiativet til en Forandring i Grundloven i den Forudsætning, at hans Beslutning vil finde almindelig Genklang i Folket. Grundloven maa vi i det hele for Øjeblikket betragte som en fast og sikker Støtte for Kongen og Folket og en Lykke for Landet; thi medens den paa den ene Side staar som et skønt Mindesmærke om, hvad Konge og Folk i eendrægtig Samklang med hinanden kan udrette, og saaledes viser Vejen til den eneste Maade, hvorpaa en Forandring i Statsforfatningen kan foregaa, afgiver den tillige et sikkert Værn imod en ulovlig og ubetimelig Overskriden af de afstukne Grænser.“

Stenfeldts Indlæg synes ikke at være faldet i god Jord i Helsingør; thi Pastor *Grüner*, der ellers kun sjældent tager noget personligt Standpunkt i sin Avis, skriver i sit Referat af Sagens endelige Behandling,

ved hvilken det med 51 Ja mod 16 Nej vedtoges at indsende en Adresse om en friere Udvikling af Samfundsforholdene, om Stenfeldts Tale, at denne „synes at have været mere forberedt end samme vor Stænderdeputeredes Foredrag ved Sagens foreløbige Behandling“.¹ Ved den endelige Behandling udtalte Stenfeldt bl. a.:

„Jeg forudser, at min Stemme kun vil lyde svagt efter de mange kraftfulde og betydningsfulde Ord, som her er udtalt. Men jeg anser det ikke desto mindre som min Pligt at tale, og det saa meget mere, som den Retning, i hvilken jeg vil ytre mig, er højst forskellig fra den, i hvilken flere har udtalt sig med saa megen Veltalenhed. Jeg staar efter mine politiske Anskuelse imellem *begge Ekstremer*; jeg ved, at man almindeligen antager, at de, med hvem dette er Tilfældet, ikke ved, hvad de selv vil, ligesom og at Folket, naar det ej hører til et af Ekstremerne, ej heller ved, hvad det vil. Men heri fejler man sandeligen². Men jeg taler af Overbevisning, og jeg skal gøre det uden Forbeholdenhed. Jeg har under den foreløbige Behandling ytret almindelige Anskuelse, og jeg skal nu søge at holde mig til det, der udgør Hovedpunktet i Sagen: Hvilken Beslutning Forsamlingen bør tage m. H. til de indkomne Petitioner om Skattebevillingsret.“

Efter at have motiveret at han er *mod* „en aldeles Forandring i vor Forfatning, som er ubetimelig, men *for* en hensigtsmæssig Modifikation af det bestaaende“ for „derved at bidrage til den Beroligelse, som er nødvendig“, slutter han:

„Afviser vi Andragenderne, gaar vi ej ind paa den i dem udtalte Aand, er der grundet Anledning til at frygte for, at en politisk Bevægelse vedbliver, som især er skadelig, fordi den spilder de bedste Kræfter, der bør anvendes til Folkets aandelige og materielle Udvikling. Forsamlingen maa lykønske sig, hvis den har været heldig nok til, idet den slutter sit Hverv, at tage en Beslutning, hvorved Folkets Udvikling gives den sande Retning, og der sættes et fast Maal for samme. Vi kan da smigre os med det Haab, at man vil erkende, at vi gaar fra hinanden med samme Livskraft, som vi traadte sammen, og vi, skønt valgt under andre Forhold end de nærværende, ej er blevet stille staaende, medens Folket med raske Skridt er ved Begivenhederne ført fremad.

Vi vil saaledes med en tilfredsstillende Selvbevidsthed kunne skil-

¹ Helsingørs Avis ^{30/9} 1840.

² Drewsen skriver ^{18/9} 1840: „Selv Stenfeldt og Salicath var af denne Mening (at noget maatte gøres), skønt de gerne vil staa sig godt med begge Partier“.

les ad, og vi vil nedbede Kraft og Styrke for de kommende Forsamlinger til at bygge en fast Bygning paa den Grundvold, vi har lagt.“

Den Betydning, Stenfeldts Holdning i denne Sag fik under den paafølgende Valgkamp, skal vi snart vende tilbage til.

Hvad angaar en anden af de storpolitiske Sager, som Stænderforsamlingen 1840 gav sig af med: Algreen-Ussings Forslag om, at der for Aarene 1841—42 og saa fremdeles maatte blive forelagt alle 4 Stænderforsamlinger *toaarige Budgetter*, der efter den af Stænderne afgivne Betænkning skulde ophøjes til Finanslov, var Stenfeldt ivrig for Algreen-Ussings Forslag, som vedtoges næsten eenstemmigt.

Som et Udtryk for Stenfeldts personlige Frisindethed skal citeres en Udtalelse, som er meget betegnende¹.

„Der er her faldet en Ytring, som er skikket til at opvække alvorlige Betragtninger. En æret Deputeret af Bondestanden (Sognefoged West) har nemlig ytret, at Frygt for at blive latterlig afholdt de Deputerede af denne Stand fra at tale.

Men de bør have den Overbevisning, at hele Forsamlingen med Glæde hører dem tale, og den med tilbørligt Hensyn til denne Stands Dannelse og Kulturtrin ikke gør de samme Fordringer til dem som til andre. Det har derfor været mig en ubehagelig Følelse, naar det er blevet sagt om en Deputeret af denne Stand, at han ikke har vidst, hvad han sagde; naar sligt er blevet ytret, er jeg forvisset om, at det ingen Genklang har fundet i Forsamlingen.“

Ved Behandlingen af Sager, der angik Bondestanden, det af Stændernes Arbejdsfelter, paa hvilket Stenfeldt vel i højest Grad har følt sig paa fremmed Grund, holdt han sig som Regel passiv eller indskrænkede sig i hvert Fald til korte Indlæg. Hans Standpunkter var til Tider meget liberale, men som oftest stod han dog i disse Sager paa yderste højre Fløj sammen med Godsejerne. Senere vil hans Syn paa Bondebevægelsen i 1840erne blive belyst under eet.

Medens han i aandelige Spørgsmaal paa en næsten servil Maade Gang paa Gang fremhæver *København* som „Intelligensens Hoved-

¹ Stændertidende 1840. Sp. 2389.

sæde“, er han som Provinsrepræsentant altid paa sin Post, næsten mistænksom overfor Hovedstaden i *næringspolitisk* Henseende. „Det blev mere og mere utilfredsstillende ved vigtige Lejligheder kun at høre *Københavns Handelsstand*.“¹

Stændernes Petition om Skattebevillingsret blev optaget meget unaadigt af Christian VIII, som ved et i Datiden meget omtalt Reskript af 31. Oktober 1840 paalagde Kancelliet, forsaavidt Lensbesiddere og kgl. Embedsmænd havde underskrevet Petitionerne, „at erindre dem hver især om deres Stands- og Embedspligt og at advare dem om ej at tilsidesætte deres Ed og Pligt, saafremt de attraar længere at tjene Kongen eller vil undgaa at anses for et saadant Forhold“. Med andre Ord en alvorlig Tilrettevisning og en Trusel om Straf i Gentagelsestilfælde.

Valgkampen 1840—41.

Faa Uger efter tog Valgkampen sin Begyndelse. 23. November meddelte „Helsingørs Avis“, at Stenfeldt ikke ønskede at modtage Genvalg især paa Grund af sit svækkede Helbred. Ej heller hans Modkandidat fra 1834, K. Gad, eller hans tro Tilhænger i Magistraten, borgerlig Raadmand, Kaptajn G. Gradman ønskede at tage mod Valg „formedelst de med deres Stilling som Skibsklarerere forbundne Forretninger“. Den dygtige Prokurator Jacobi var død faa Dage forinden.

Det laa derfor nær, da Borgerskabet ikke havde noget egentligt Samlingsmærke, at søge uden for Kredsen.

Foreløbig førtes Valgkampen gennem Indsenderartikler, der dog i Begyndelsen kom ret spredt med ca. en Uges Mellemlum.

En Indsender foreslog (²/₁₂) Kaptajn *Sneedorff*, Oberstløjtnant *Lin-stow*, Toldkasserer *Schmidt*, Skibsklarerere *N. P. Kirck* og Kaptajn *A. v. Mehren* „som Mænd, der hver for sig, hvis Valg maatte falde paa nogen af dem, værdigen maatte kunne udfylde Pladsen, og med Iver vilde vide at virke ej alene i Harmoni med almindelige, men

¹ Sp. 1379—80.

ved forekommende Lejligheder tillige i Overensstemmelse med Kommunens specielle Interesser“.

Nogen større Begejstring sporedes ikke for nogen enkelt af Kandidaterne. En Indsender vendte sig Ugedagen derefter mod Tanken om at vælge en Embedsmand og mente iøvrigt heller ikke, at de foreslaaede Officerer var villige.

Om partipolitiske Skillelinjer var der i hvert Fald i Pressen endnu ikke Tale. Omkring Midten af Maaneden afklaredes imidlertid Situationen. Den 16. December udstedte 14 ansete Borgere med K. Gad, Pastor Grüner, Købmand Geo. C. Petersen og en Række Skibsklarerere af engelsk Afstamning, Th. Chapman, G. Norrie, Arth. Howden i Spidsen en Erklæring om,

at de havde henvendt sig til Stenfeldt og ud fra Ønsket om at se Byen repræsenteret af en Mand af dens egen Midte, der var „i nær Berørelse med hele Byens Velfærd“, havde forelagt ham Spørgsmaalet, om han trods sin tidligere afgivne Erklæring i Betragtning af Forholdene vilde modtage et eventuelt Valg. Erklæringen sluttede: „Etatsraaden har derpaa givet det Svar: „Hvor Medborgeres Tillid kalder mig, der byder Pligten mig ikke at træde tilbage“, og om dette Svar underretter vi herved vore Medborgere, overbeviste om, at de vil vide at vurdere det.“

Den næste Artikel „Bør Etatsraad Stenfeldt vælges til Deputeret eller ikke?“ skyldtes „En Vælger“ fra Modpartiet.

Stenfeldt vil hverken stemme for *Skattebevillingsret, statsretlige Garantier* eller *nogensomhelst Forandringer i Statsforfatningen*. Dernæst maa Spørgsmaalet besvares med Nej, „fordi Stenfeldt er Embedsmand, og fordi den moralske Indflydelse af Embedsmændenes Afhængighedsforhold til Regeringen maa anses for at være i høj Grad forøget ved Reskriptet af ³¹/₁₀ uden at tale om de faktiske Forandringer, dette medfører. Denne Grund bør have saa meget mere Vægt, saa længe Etatsraaden ikke paa en aldeles bestemt og for Vælgerne tilfredsstillende Maade har udtalt sig om sine, man tør vel sige hidindtil ubekendte Grundsætninger og om Maaden, paa hvilken han vil bringe disse i Forbindelse med sin Virksomhed som Deputeret.“

Indsenderen ironiserer over, at Stenfeldt ved at modtage Valget „kun adlyder Pligtens Stemme i et Tilfælde, hvor Vælgerne maatte ønske en Deputeret, der ledet af varm Fædrelandskærlighed og le-

vende Interesse for Statens Anliggender vilde modtage Valget.“ Han bestrider, at Lokalkundskab er af særlig Betydning. De særegne Forhold og Interesser, som Helsingør har, kan alene være de, der staar i Forbindelse med Øresundstolden. En dygtig Deputeret „omend ikke af vor egen Midte vil uden Vanskeligheder kunne gøre sig bekendt med dem i fornøden Grad.“

Forfatteren tiltror ikke nogen af de 163 Mænd, der har underskrevet Petitionen af 24. Juli om Skattebevillingsret, „Lyst til paany at vælge en Mand, som har tilkendegivet Anskuelser, der er modsatte deres egne, og fraraader det, som de har petitioneret om.“

Man gør næppe Fejl i at antage, at Forfatteren af denne Artikel er identisk med den, der har skrevet den Henvendelse af ²⁰/₁₂ fra 60 valgberettigede Borgere, som med Kaptajn, Købmand *A. von Mehren* som Ordfører overrakte det unge Danmarks Fører, *Orla Lehmann*, med Opfordring til at stille sig i Helsingør.

Overensstemmelserne er paafaldende. Man beder *Lehmann* om at udtale sig om de Anskuelser, han hylder med Hensyn til statsretlige Garantier og Skattebevillingsret i Særdeleshed, „ikke fordi Deres politiske Forhold har vakt den mindste Tvivl om Deres frisindede Fædrelandskærlighed, men fordi vi anser det for vor Pligt som Vælgere saavidt muligt direkte at forvise os om vor Deputeredes Virksomhed i den Retning, der stemmer overens med vor Overbevisning“.

Endelig anmodes han om at udtale sig om, hvorvidt han vil kunne varetage Byens vigtigste Interesse, *Øresundstolden*, ud fra samme Anskuelser som de 60 Borgere, „der maa betragte ethvert Skridt, som kunde foranledige sammes Ophævelse, hvad enten mod Kapitalisering eller mod hvilket som helst Vederlag, for et Livsspørgsmaal“.

Lehmann takker (²⁴/₁₂) i de hjerteligste Vendinger for Opfordringen. Han vilde sætte særdeles Pris paa at repræsentere netop Helsingør, men stiller dog i Udsigt, at han muligvis vil blive nødt til at modtage Valget i et andet Valgdistrikt, hvor Suppleanten mest afviger fra hans politiske Anskuelser. Dette slog ogsaa til. Faa Dage efter modtog han det paa ham faldne Valg i de sydfynske Købstæder, hvor den valgte Suppleant, Rektor *Bjørn*, Nyborg, var konservativ.

Han lykønskede Helsingørs Borgere til Beslutningen om „kun til Deputeret at ville vælge den, om hvis Overensstemmelse med Deres egen Overbevisning De direkte har forvisset Dem“. Han forsikrer dem om sit Ønske om en friere Udvikling af Samfundsforholdene.

Spørgsmaalet om Øresundstolden skyder han behændigt fra sig, idet han mener, at det ikke saa let og ikke saa snart vil komme til at foreligge, mindst for Stænderne; i alt Fald forsikrer han „saameget, at ingen københavnsk Interesse skal hilde mit Omdømme om samme“.¹

Endelig tilbyder han mundtligt eller skriftligt „at besvare ethvert Spørgsmaal, som De eller nogen anden Vælger maatte ville forelægge mig“.

Faa Dage senere kom Lehmann, der som omtalt havde modtaget Valget paa Fyn, til Helsingør og stillede sig til Raadighed i det liberale Partis Agitation.

Den 28. December indeholdt „Helsingørs Avis“, der i lige Grad aabnede sine Spalter for Indlæg fra begge Lejre, et Indlæg, undertegnet „En virkelig Helsingørs Vælger“, som var et varmt Forsvar for Stenfeldts Genvalg og formede sig som en ivrig Gendrivelse af Artiklen den 21.

Stenfeldt har „røgtet sit Kald med Dygtighed og Omhu, Sandhedskærlighed og Liberalitet.“ „Ingen Reform, der efter hans Overbevisning er gavnlig, vil i ham savne en frimodig Talsmand.“ „At hans Stilling som *Embedsmand* ikke er til Hinder for hans frie Virksomhed som Stænderdeputeret, formener jeg og efter Sagens Natur maa anses for aldeles utvivlsomt. Uforberedte og voldsomme Forandringer i Landets Forfatning og Indretninger kan ingen Borger ønske, der kender sit eget, sin Bys og sit Lands Bedste; de udbreder altid Forstyrrelse, oftest tillige Ødelæggelse og Elendighed.“ „... Den, der lader sig henrive til at virke med til Omvæltninger, gør sig kun til Redskab for *et vildt Partis egne Hensigter*.“

Efterhaanden begyndte Valgkampen at give Genlyd uden for Helsingør. Både „Fædrelandet“ og Grünes „Københavnsposten“ angreb Valget af Embedsmænd. Det sidste Blad vendte sig direkte mod Sten-

¹ Lehmann var Københavner af Fødsel og Borgerrepræsentant siden 1840.

feldt, tagende sit Udgangspunkt i hans Tale ved den endelige Behandling af Skattebevillingssagen. Tonen er ret insinuant.

„Om Stenfeldt nu virkelig er den faste, den i sin Karakter og af ydre Omstændigheder uafhængige Mand, som man saa gerne maatte ønske at se i Stændersalen, det maa de bedømme, som staar ham nærmere end vi.“ Man mindes uvilkaarligt Schaldemoses Angreb 1834. „Stenfeldt har holdt sig ganske til Hoffets nuværende Anskuelse.“ „De, som vil, at Frihedens sande, oplivende Luftning skal styrke vore Nerver og vække os til forhøjet Mod og Daadlyst — de bør ikke vælge Stenfeldt.“

Bladet opstiller dernæst en Række „forunderlige Ting“, man faar at høre til Gunst for Stenfeldts Valg: „Det kunde geraade Byen Helsingør til stor Skade, dersom dens Borgere valgte en afgjort liberal Deputeret.“ „Regeringen kunde blive vred paa Byen derfor.“ „Den kunde lade sin Uvilje gaa ud over Byen.“ „Den kunde flytte Øresundstolden til København som i Sigbrits Dage.“

„Det er det Skrækkebillede, man opstiller for de umyndige i Aanden.“ „Det vilde være en højst uædel Tanke, om man kunde tro, at Regeringen, naar en Skibsklarerer valgte en liberal Deputeret, vilde tænke paa at berøve ham en Fordel, hvorpaa en Del af hans Velfærd turde bero.“

Artiklen munder ud i et voldsomt Angreb paa de Skibsklarerere af engelsk Herkomst, som har undertegnet Opfordringen til Stenfeldt. „Vi er langt fra enten at paastaa eller benægte, at nogen af disse har gjort det af ovenanførte egennyttige Hensyn, men naar man iblandt dem finder adskillige engelske Navne (Th. Chapman, G. Norrie, Arth. Howden) og erindrer sig, hvor sparsom en Opmærksomhed de Herrer Englændere ellers plejer at vise for, hvad Dansk er, saa er heri noget paafaldende. Vi ved ikke, hvad disse Herrer vil gælde for i England, og om de med Fornøjelse vil være det Parti bekendt, som de har taget; men her til Lands har man den Mening, at det hører til de store Undtagelser, naar Børn af det gammel-konstitutionelle England slaar sig til Absolutismens Sag — *undtagen naar den mægtige Fordel vinker.*

Dette Angreb fremkaldte en let forstaaelig Retorsion i „Helsingørs Avis“.

„Beskyldningen mod Englænderne har fremkaldt en almindelig Indignation hos alle retsindige i Byen. En sliq Fremgangsmaade bør ej passere upaaanket, og „Københavnsposten“ fortjener en alvorlig Tilrettevisning.“ „Det er . . . uværdigt, at „Københavnsposten“ nu

paa en Tid, hvor Samdrægtighed hos danske Borgere er saa ønskelig for at virke til Almenvel, hvor man fra alle Sider kraftigen modarbejder Fordomme, som er udrugede i Fortidens Mørke, vil søge igen at nære disse for at benytte dem til sit radikale Øjemed. — Vi kan forsikre „Københavnsposten“, at den Selvstændighed, som den ved alle Lejligheder anpriser, tilfulde findes hos *Helsingørs* Indvaanere og at den kun spilder sine Kræfter ved at ville indvirke paa dem ved Midler af den Natur som de paaankede. *Helsingørs* Borgere er selvstændige og uafhængige, og der er kun faa af dem, der bejler til den Gunst at opføres i „Københavnsposten“s Statskalender med Titel og Rang af *vakre, djærve* Mænd.“

Derimod støttedes Stenfeldt af det konservative „Dagen“ og „Vestsjællands Avis“, der redigeredes af Jøden *Peter Magnus*. Denne mener,

„at Købstæderne gennemgaaende har været meget svagt repræsenterede; kun Helsingør har sendt en Deputeret, der kan henregnes blandt Forsamlingens Notabler“, og advarer mod at vælge Orla Lehmann og Balth. Christensen uden for København, hvorved Hovedstaden vilde faa en yderligere Overvægt. Fremdeles satiriserer Magnus over Lehmanns Brev til Borgerne i Helsingør og hans Tilbud „om at lade sig yderligere overhøre mundtligt“.

„Helsingørs Avis“ bragte stadig Indlæg fra begge Lejre, som væsentlig kørte frem med de tidligere refererede Argumenter.

5. Januar fandt Prøvevalget Sted. Orla Lehmann var til Stede og meddelte, at han rimeligvis var forpligtet til at modtage Valget i Nyborg m. fl. Stæder. Stenfeldt, der hidtil havde forholdt sig tavs overfor indenbys og udenbys Angreb, meddelte, hvorfor han havde ændret sin oprindelige Beslutning om ikke at søge Genvalg. „Naar den offentlige Mening ved Valgene udtalte sig for, at man havde Krav paa hans Tjeneste, saa vilde han vide at følge sammes Bud og tilsidesætte alle private Hensyn for at opfylde sin Pligt mod Fædrelandet og dette Samfund, — og derfor var han rede til at underkaste sig Udfaldet af et Valg.“ Referatet i „Helsingørs Avis“ indskrænker sig til det citerede, og da det ham venligsindede „Dagen“ senere (^{21/1}) bebrejdede ham, at han ikke stillede sig paa et klart udtalt Valggrundlag og „ved Mangel paa Kraft har lettet det radikale Parti Sejren i Helsingør“, kan man vel nok gaa ud fra,

at den ellers saa veltalende Stenfeldt ikke ved denne Lejlighed har gjort Rede for sin hidtidige Virksomhed eller sin Stilling til de Sager, det liberale Parti agtede at føre frem i Stændersalen.

Prøvevalget, ved hvilket relativt faa stemte, fik til Udfald, at Skibsklarerer *N. P. Kirck* fik 48 Stemmer, Købmand *A. v. Mehren*, der dog erklærede ikke at ville modtage Valg, 41, *Stenfeldt* 25, Toldkasserer *Schmidt* 18. Det første Slag var altsaa et afgjort Nederlag for Stenfeldts Parti, de maadeholdne liberale.

Kirck tilkendegav, at hvis det virkelige Valg skulde faa samme Udfald som dette Prøvevalg, vilde det være ham en kær Pligt at modtage samme i det Haab, at hans Medborgere i hans rene Vilje vilde se en Erstatning for, hvad der maatte mangle ham i Evner; hvad hans politiske Tro angik, da maatte han henvise til den gamle Regel, at man skulde kende en Mand af hans Omgivelse, og det vilde være de tilstedeværende bekendt, at han havde ikke blot sit Brød af, men ogsaa sin Omgang med de frie Nordmænd. Da derpaa „de konservatives vittige Hoved“¹, Konsul *Geo. C. Petersen*, stillede det Spørgsmaal, „om disse Hr. Kircks Ord kunde anses som en politisk Trosbekendelse“, og bemærkede, at naar Evnen manglede og kun Viljen var der, kunde man jo lige saa godt tage enhver anden, fremkaldte hans Udtalelser forskellige Meningsytringer hos Forsamlingen.

I samme Nr. af „Helsingørs Avis“, som indeholdt Referatet af Prøvevalget, de sidste før Valgdagen, spillede de to Partier deres sidste Trumfer ud.

Kircks Parti fremførte — antagelig inspireret af Toldkasserer Schmidt, Stenfeldts Modstander i Skolesagen — som et nyt Angrebepunkt Stenfeldts Stilling i Realskolesagen.

I Komitébetænkningen var det i Skolestatistikken anført, at det gennemsnitlige Elevantal efter 1830 kun havde været nogle og tyve, medens det efter en af Adjunkt *H. Schou* udarbejdet Statistik havde været nogle og tredive, i 1830 endog 55.

„Saaledes er den væsentlige Grund, der som formodentlig mest afgørende foranledigede Skolens Nedlæggelse, *en drøj og aabenbar Usandhed*.“ Stenfeldt forsvarede sig senere i en Redegørelse af 19.

¹ Galschiøt: Helsingør. S. 319.

Februar med, at han i 1835 ikke var Medlem af Realskolekomiteén og den af denne citerede, angrebne Statistik var Universitetsdirektionens officielle.

Stenfeldts Parti holdt sig til Defensiven; i et advokatorisk Indlæg opregnede det, hvorledes Stenfeldt paa 8 Omraader som direkte Forslagsstiller eller Komitéreferent havde gjort en betydelig Indsats i Stænderne.

Paa Valgdagen 8. Januar mødte 165 af 239 Vælgere¹. *Kirck* valgtes til Repræsentant med 105 Stemmer, *Schmidt* til Suppleant med 86 Stemmer. Derefter havde *Stenfeldt* 82 Stemmer.

Hverken „Helsingørs Avis“ eller Hovedstadspressen kommenterede Valgresultatet. Derimod bragte „Vestsjællands Avis“ en halv Snes Dage senere (¹⁹/₁) en sandsynligvis af Stenfeldt stærkt inspireret Indsenderartikel om „Valghandlingen i Helsingør“, som „kan være baade belærende og advarende“.

Skibsklarerer *K. Gad* angribes for først at have opsat den skriftlige Opfordring til Stenfeldt om at stille sig paany og samlet Underskrifter paa den; senere anføres det som Bevis paa Mangel paa politisk Takt og Konduite, „at Hr. Gad, der var Hovedmanden for det anti-Lehmanske Parti, indførte og præsenterede Hr. Lehmann i Forsamlingen (ved Prøvevalget) og næste Dag indbød ham til Middag hos sig.“ Lehmann benyttede „sit Ophold til at anbefale til Vælgernes *Kirck* som en Mand af hans Anskuelser.“

„Nu kom Valgdagen. — Ved Valgene forefaldt den Mærkelighed, at flere Vælgere stemte baade paa Stenfeldt og *Kirck*, et Bevis paa, at de stemte mere af Hensyn til Personer end af Grundsætninger; — blandt disse vil vi blot nævne Købmand *Simon Unna*, der var en af dem, der havde underskrevet Opfordringen til Stenfeldt, og Hr. Justitsraad *Weise*, Translatør ved Øresunds Toldkammer, en Mand, om hvem man dog efter hans Stilling bør antage, at han ved, hvad han vil. Flere af dem, om hvem man vidste, at de var stemt for Stenfeldts Valg, mødte ej, uden at de havde noget lovligt Forfald. — Indtil Slutningen af Valghandlingen havde imidlertid Stenfeldt og *Kirck* omtrent lige mange Stemmer; men da fremkom en Skare af 20 Vælgere, fattige Jordbrugere, der bor paa Byens Overdrev; de kom lige fra en Frokost, der var blevet foranstaltet for dem. — Ved Indgan-

¹ Helsingør havde i 1840 7645 Indbyggere.

gen i Salen modtoges de med hjertelige Haandtryk, bl. a. af Hr. Købmand *Hendrick Borries*¹, en Søn af Stenfeldts Svoger. — De stemte samtlige 20 i Tallet paa Kirck, og dette gjorde Udslaget. Disse 20 kan saaledes siges paa en Maade at have valgt en Stænderdeputeret for en af Landets første Byer. At der, som Rygtet her er almindeligt, skal være indvirket paa dem ved utilladelige Midler, dertil fæster vi af Agtelse for Vedkommende ej ringeste Lid. —

Ikke uden Indflydelse paa Valget antager man, at den Omstændighed har været, at Hr. Gad, som tillige var Medlem af Valgbestyrelsen, *uheldigvis* blev syg Dagen førend Valget og ej kunde give Møde.

Aarsagen, hvorfor Kammerraad Schmidt, der iøvrigt stemte paa Kirck, fik saamange Stemmer som Suppleant, var, fordi begge Parterne vilde koncentrere deres Stemmer paa ham for at forebygge, at hverken Stenfeldt eller Kirck skulde blive Suppleant, naar en af dem valgtes til Deputeret.

Af dette Resultat har man ej Grund til efter de anførte Omstændigheder at drage den Slutning, at den offentlige Mening ved Valgene har udtalt sig for de radikale Grundsætninger. — Det Lehmannske Parti fik Overvægten, og til Deputeret valgtes en Mand, der har erklæret, at han sympatiserer med de frie Nordmænd. Han er en virksom Mand i sit Fag, men mangler aldeles de Kundskaber og den Dannelse, man kan fordrø af en Stænderdeputeret. Erfaringen vil nu lære, om de frie Danske sympatiserer med ham.“

Denne Artikel, som optryktes af „Helsingørs Avis“ — dog med Udeladelse af enkelte Navne og Detaljer — fremkaldte en lang Række Erklæringer og Moderklæringer i de kommende 5—6 Uger. *K. Gad* lagde for med følgende Erklæring, der ret tydeligt havde Adresse til Stenfeldt som Forfatter af Artiklen:

„Da jeg kender Forfatteren af Stykket i „Vestsjællands Avis“ og føler mig overbevist om, at han har nedskrevet det under en oprørt, mismodig og raadvild Sindsstemning, saa vil jeg ikke forurolige ham ved en omstændelig Gendrivelse, men alene indskrænke mig til den Bemærkning: at jeg tilfulde indser, at hans Beskyldning mod mig „for Mangel paa politisk Takt og Konduite“ stemmer aldeles med hans „moderate Liberalitet“.“²

Toldkasserer *Schmidt* fandt sig foranlediget til i „Fædrelandet“ at oplyse, hvorfor han havde stemt paa Kirck.

¹ Borries tilhørte Kircks Parti.

² Helsingørs Avis ²⁷/₁ 1841.

„Jeg kender Kirck som en retsindig og sandhedskærlig Mand, der vel ej har saa store Evner som Stenfeldt, men som jeg forventer bruger sine ringere Evner bedre, end Stenfeldt i de foregaaende Stænderforsamlinger brugte sine større Evner.“ Efter en udførlig Gennemgang af Skolesagen i Overensstemmelse med Artiklen i „Helsingørs Avis“ ⁶/₁ slutter han: „Paa Grund af foranførte formener jeg, at ingen vil finde det forunderligt, at jeg ej har givet min Stemme til en Mand, der saa lidet har iagttaget den Bys Tarv, der viste ham den Hæder og Tillid at sende ham som Deputeret til Folkeraadet.“

Faa Dage efter kommer Kirck med en længere Erklæring:

„Det lader sig forklare, at Forfatteren af Inseratet i „Slagelse Avis“ i sin Harme over Kircks Valg har i sit Bryst givet Rum for en vis Hævnfølelse og i dennes Opbrusning udkastet den af sande, usande og forvanskede Fakta sammenflikkede Historie, som hint Inserat indeholder.“ Med en vis Styrke hævder han, at „det ingenlunde var de saa haanligt omtalte Jordbrugere fra Byens Overdrev alene, som gjorde Udslaget.“ De var 20 i Tal, og hans Majoritet var 23.

Derefter fulgte Stenfeldts „Nødtvungne Selvforsvar mod Toldkasserer, Kammerraad Schmidt“.

Naar denne har stemt for Kirck, „maa man fornuftigvis antage, at den væsentligste Grund dertil har været, at han vedkender sig de samme politiske Grundsætninger, som Hr. Kirck har udtalt.“ Derfor var det overflødig, at Schmidt gjorde Rede for sine Motiver. „Denne har fremstillet Skolereformen i Helsingør paa en Maade, der røber aldeles Mangel paa Kundskab til det Emne, han giver sig af med at behandle, men ikkun viser en høj Grad af personlig Uvilje mod mig, hvortil jeg iøvrigt ej kender Sagen. Om hans Forsvar for Skolestatistikken er talt ovenfor. Stenfeldt ønsker ikke at indlade sig i nogen Avisfejde med Schmidt, om han endog skulde faa i Sinde igen at lade høre fra sig i offentlige Blade. Sagen egner sig til en langt alvorligere og grundigere Behandling end den, hvortil han synes at være oplagt.“

Schmidt afholdt sig fra Personligheder i sit Svar, men optrykte i et Bilag, der fylder $4\frac{1}{2}$ Spalte i „Helsingørs Avis“, den Skrivelse, 73 Borgere i 1837 havde sendt „Den kgl. Direktion for Universitetet og de lærde Skoler“ med Anmodning om Latinskolens Bevarelse. Adjunkt H. Schous Elevliste var vedlagt til Støtte for det ansøgte.

Mellem Schmidt og Stenfeldt kom det ikke til Sagsanlæg; tværtimod synes en Udsoning hurtigt at være kommet i Stand.

Ved 28. Majfesten i Helsingør talte Stenfeldt næsten demonstrativt for Suppleanten Schmidt hilst med eenstemmigt Bifald, hvorimod han senere paa Aftenen paa en ikke ganske loyal Maade stillede Kirck i Gabestokken overfor den 100 Mand stærke Forsamling i Helsingør, fordi denne havde modtaget Indbydelsen til den folkelige Fest i Egebæksvang, hvor 5—6000 Mennesker var samlet. Valgets andet Efterspil: Festmiddagen for Kirck 15. Januar, „a radical dinner“, og 28. Majfesterne 1841 ff, som saa ypperligt er skildret i M. Galschiøts Bog om Helsingør, S. 320—27, vil kort blive omtalt ved Skildringen af Kirck.

Nægtes kan det ikke, at man ved Gennemgangen af Sagens Akter faar det Indtryk, at Stenfeldt har været grebet af en vis Desperation over Valgnederlaget i Helsingør og med Fanatisme og Smaalighed og ikke altid kræsen i Valget af Midler har forfulgt Kirck i og uden for Stændersalen i den paafølgende 6-aarige Valgperiode.

Valgnederlaget i Helsingør blev ikke Stenfeldts eneste i Vinteren 1841. I andet Købstadstrikt var der stærke konservative Kræfter i Bevægelse for at skaffe Stenfeldt Oprejsning. „Dagen“ hilser med Tilfredshed Stenfeldts Opstilling der, selvom han som Stændermand ikke „har indtaget nogen udmærket Plads“. „Med alt dette (de S. 70 anførte Indvendinger) er Stenfeldt en oplyst, velsindet og rettænkende Mand, der nyder en almindelig Agtelse og Kærlighed i sin nærmeste Kreds, og vi ved i det mindste ikke nogen anden Kandidat, der er at foretrække for ham.“

Ved Prøvevalget i Køge fik han Majoritet; kun faa Vælgere havde imidlertid givet Møde. „Vi anser det ikke utroligt“, skriver „Dagen“, „at Stenfeldt vil erholde mange Stemmer i Roskilde, hvor man er kommet meget tilbage fra Radikalismen, og hvor man har følt en mærkelig Mangel og Forlegenhed for en Deputeret.“ Ved Prøvevalget der fik imidlertid den liberale Købmand *Schou*, Slagelse, stort Flertal, 72 (Overlærer Dahl 33, Stenfeldt 13). I Hillerød og Frederikssund fik Stenfeldt kun faa Stemmer baade ved Prøvevalget og ved det endelige Valg.

I Odense søgte endelig Byens tidligere Deputerede, Kancelliraad *Hempel*, der var yderliggaaende konservativ og af „Fædrelandet“ karakteriseredes som „en af de absolutistiske Karikaturer“, at rejse en Stemning for Stenfeldts Kandidatur.

„En Mand med hans lyse Blik og Rutine i Forretningerne, Snille og hurtige Opfatning, hans Virkelyst og Lethed i at arbejde, hans faste Vilje for det sande og rette svarer fortrinlig til det søgte. . . . Medborgere! Ved min Afgang som eders Repræsentant kunde intet større Bevis gives mig, end at jeg ikke forgæves maatte have henledt Opmærksomheden paa en Mand, hvis praktiske Blik og levende Interesse for Sagen aldrig burde savnes i Stændersalen.“

Paa Valgdagen fik Stenfeldt kun 3 Stemmer; Søren Hempel, der havde frabedt sig Valg, maatte nøjes med een, hvorimod den sejr- rige liberale Løsgænger, Major *Abrahamson* fik 135 af 167 Stemmer.

Henimod Aarets Slutning kom Oprejsningens Stund for Stenfeldt, idet han i November udnævntes til den 4. kongevalgte indenfor Grundejernes Klasse. „Helsingørs Avis“ kommenterer (^{25/11}) Begivenheden saaledes: „Efterretningen . . . er, som naturligt var, blevet modtaget med almindelig Glæde af den særdeles betydelige Del af Helsingørs Vælgere, som ved sidste Valg havde givet ham deres Stemme. Da saaledes begge de Partier, som havde dannet sig her i Byen og ved hint Valg saa skarpt fremtraadte, nu tæller hver sin Kandidat i de Stænderdeputeredes Række, vil maaske faa Købstæder se deres Interesser efter samtlige Vælgeres Ønsker saa tilfredsstillende repræsenterede som Helsingør.“

Stænderforsamlingen 1842.

Stænderforsamlingen 1842 (^{6/7}—^{21/9}) havde et ganske andet Præg end sine 3 Forgængere. Blot ved at gennemblade Stændertidende ser man, at det er andre Navne, der er i Forgrunden i Debatterne og i Komitéerne. Det er *Orla Lehmann*, *Balthazar Christensen*, det er *N. David*, der i Begyndelsen er udpræget Oppositionsmand, men iøvrigt senere virker i mere moderat Retning.

Det er *H. N. Clausen* og ikke længere den ved Kongevalgene forbi- gaaede *Schouw*, der er Forsamlingens Præsident. De, der i 1835

gjaldt for de mest udprægede liberale, Mænd som *Algreen-Ussing* og *P. G. Bang*, var nu nærmest regeringsvenlige og deltog ikke i Kravene om en fri Forfatning. *De sociale Interesser er mere i Forgrunden*. Bondestandens Repræsentanter er, omend stadig ikke meget talende, dog mere maal- og standsbevidste end før.

Alt dette fører selvfølgelig til, at den kongevalgte Stenfeldt træder mere i Baggrunden end før. Samlingerne 1842 og 1844 er de, i hvilke han færrest Gange tager Ordet.

I 1842 er han kun Medlem af een Komité angaaende *Ligningsforholdet mellem Købstæderne*, hvor han i Kraft af sin store kommunale Erfaring tillige bliver Referent.

I 1844 af 3 Komitéer:

1) *Om Søndagens Helligholdelse*.

2) *Om Reorganisation af Landets Daarevæsen*.

3) *Om Overbestyrelsen af Skolevæsenet*, hvor han tillige er Referent.

Han stiller — som tidligere nævnt — ikke længere selvstændige Forslag og indbringer kun et enkelt lokalt Andragende fra Kirkebetjentene i Helsingør angaaende Højtidsfrets ubillige Forringelse.

Det er jo ogsaa Kirck, der er Byens Deputerede. Men iøvrigt gør han sig Gang paa Gang gældende som speciel helsingørsk Repræsentant og det paa en Maade, der ikke altid maa have været synderlig behagelig for den brave og rettænkende, men næppe videre veltalende og parlamentarisk skolede Kirck.

Med stærk Lokalpatriotisme kæmper Stenfeldt saaledes for at bevare *Marienlyst Slot som Statsejendom*, da Finanskomitéen 1842 ud fra Sparsommelighedshensyn indstillede til Regeringen at afhænde *Marienlyst Slot*, Palæet i Horsens m. m.

Ganske vist førte Stenfeldt ikke sin Sag til Sejr, idet hans Ændringsforslag til Bedste for *Marienlyst* blev forkastet med 33 Stemmer mod 28. Dog skal et Brudstykke af hans Argumentation citeres:

„*Marienlyst* . . . er et lidet, ej betydeligt Jagtslot, ej meget større end en Privatbolig, bestemt til Aftrædelse for Kongen og hans Følge, naar han kommer der i Egnen. Det har kun Betydenhed og Værd ved Beliggenheden paa et af de skønneste Punkter i Danmark.

Kongen ynder denne Plet, og Adgangen til Haven og dens Omgivende staar aaben for enhver og benyttes af alle fremmede og rejsende, der stedse tyr hen til det yndige Marienlyst. Omkostningerne ved Vedligeholdelsen af denne liden Ejendom er ej betydelige. . . . Økonomi og Besparelser er unægteligen meget gavnlige og tilraadelige, dog bør man derved ej tabe alle andre, ej materielle Hensyn af Sigte. Skulde Marienlyst vorde afhændet og Adgangen dertil lukkes for fremmede, saa vilde disse i det staaende Slot erkende et sørgeligt Monument for vore Bestræbelser til energiske Besparelser. Jeg haaber og ønsker, at Hans Majestæt ej vil bekvemme sig til Afhændelsen af det ham yndede lidet Jagtslot, men nærer tværtimod det Haab, at Kongen ledet af sin bekendte æstetiske Sans og Lyst til Forskønnelse vil bevilge en Sum til, at med Hensyn til Marienlyst Kunsten kan række Haanden til Naturen.“ . . . „Jeg taler ej i denne Sag som Borgmester i Helsingør eller Indvaaner i denne By, men som dansk Mand, der ønsker, at man skal vide at vurdere et af de skønneste Punkter i Landet.“

I Anledning af, at samme Finanskomit  havde gjort nogle Bemærkninger om, at Udgiften ved *PakETFarten mellem Helsingør og Helsingborg* (1010 Rdl. aarlig) oversteg Indtægten (580 Rdl.), førte Stenfeldt et ivrigt Forsvar for denne Rute:

„Ved Oprettelsen af denne PakETFart blev tildels Begyndelsen gjort til en lettere og friere Kommunikation mellem Naborigerne og derved tillige givet en Impuls til en glædelig Forøgelse af et Samkvem, hvorpaa der fra begge Sider sættes saa megen Pris. Ved at indføre hin nyttige Indretning stødte man i Begyndelsen paa flere Hindringer; men det skyldes i Særdeleshed en meget agtet svensk Embedsmand, Borgmesteren i Helsingborg, der selv ej skyede i saa Henseende privat at gøre pekuniære Opofrelser, at disse Hindringer blev borttryddede. At PakETFarten medfører Udgifter, der ej kan dækkes ved Indtægten, hidrører fornemmeligen derfra, at der for at undgaa de Konflikter, der kunde opstaa dels med Baadf rerne, dels med Vedkommende i Sverige, har maattet ansættes en med Lokalteterne og Forholdene fortrolig Opsynsmand, ligesom det ogsaa noget forøger Transportomkostningerne, at man ej kan undgaa at benytte F rgelauget, der har et lovligt Monopol til at besørge Færgefarten mellem Helsingør og Helsingborg. At Staten kan gøre nogen Opofrelse for at fremme det ved Indretningen tilsigtede  jemed, kan næppe betvivles, og det

vilde navnlig i Sverige ikke gøre noget behageligt Indtryk, om der fra denne Forsamling gjordes nogen Udsættelse i saa Henseende. Det har, som jeg antager, vistnok heller ikke været Komitéens Mening, at denne Genstand skulde berøres i Forsamlingens Petition.“¹

Udtalelsen er et interessant Vidnesbyrd om *praktisk Skandinavisme*.

Ved Behandlingen af Sagen om *Højtidsofrets ubillige Forringelse* forsvarede han ivrigt det af ham indbragte Andragende fra Kirkebetjentene og Skolelærerne i Helsingør angaaende det Afbræk i deres lovlige Indtægter, som de lider derved, at den største Del af de offerpligtige ej yder deres Højtidsoffer. Han gør sig til Talsmand for en fast Afløsningssum.

„For Skolelærere, hvis Kaar sandelig ikke er misundelsesværdige, er det i Særdeleshed trykkende, at de ej kan gøre sikker Regning paa de dem tilkommende Indtægter, og at de som oftest skal modtage dem i mindre Summer. Dette samme gælder tildels ogsaa om Kateketen, der i Almindelighed mere betragtes som Skolelærer end som Præst.“

Han varetager ivrigt de 2 helsingørske Sognepræsters Interesser og Særstilling i Lønningsvilkaar efter kgl. Resolution af 1819; derimod er han Modstander af den i Lovudkastet anviste Vej: at inddrive de manglende Ofre ad retslig Vej.

„Naar Præsten skal indblande den civile Øvrighed i hans pekuniære Forhold og paa en Maade fordre Udpantning for det, der tilkommer ham i Offer, som oprindeligen skulde være en paa Velvilje grundet Ydelse, saa vil unægteligen derved, hvis der finder nogen Spænding Sted mellem Præsten og Menigheden, denne Spænding forøges, og hvis en saadan Spænding ej eksisterer, vil den let opstaa. De fleste Præster vil derfor af denne Grund tage i Betænkning at benytte sig af det givne Tvangsmiddel, hvorved de ogsaa let kunne tabe i Stedet for vinde, idet der kunde ske dem Afbræk i deres Accidentser. Naar man betragter Ofret som en Gave, da synes det heller ikke at stemme med Naturen af en Gave at inddrive dette ved Tvangsmidler.“ . . .

„Den religiøse Sans er imidlertid i det mindste for Tiden indslumret; men man maa haabe, at den efterhaanden igen vil opvækkes.“

¹ Stændertidende. Sp. 3991—92.

Ligesom i Skildringen af de foregaaende Stænderforsamlinger skal Stenfeldts Stilling til nogle af de vigtigste og mest typiske Sager fremdrages.

Ved *Adressedebatten* var han — modsat tidligere — *mod* Indgivelsen af en Adresse.

„To Partier staar nu stejlt mod hinanden. Det ene finder Danmarks hele Lykke og Frelse i en Forandring af Forfatningen. Det andet, som ikke mistyder hine Bestræbelser, ønsker en stadig og jævn Fremgang ved en Udvikling af det bestaaende.“

Efter Tingenes nuværende Tilstand har imidlertid „Forsamlingens Minoritet ingen Ret til særskilt at udtale sig og kan saaledes ej blive hørt i en Adresse. Jeg kan saaledes ikke nægte, at Pluralitetsmagten, der stundom maa anses som et nødvendigt Onde, vil ved et Slags Tvang bevirke, at en Mening og Anskuelse faar Udseende af at være hele Forsamlingens, uden at den virkelig er dette.“

Hvis en Adresse skulde samle alle i denne Forsamling, vilde den kun blive „et tomt Produkt.“

Orla Lehmann vendte sig i sin Jomfrutale stærkt polemisk mod Stenfeldt. L. N. Hvidts Forslag om en Adresse blev forkastet med 38 Stemmer mod 29.

Den vigtigste Sag i denne Samling var Forslaget om Indførelsen af „*stænderske Komitéer*“, valgt i lige Antal af hver af de 4 Stænderforsamlinger og bestemt til at træde sammen i Perioderne mellem disse, naar der havde været Uoverensstemmelser mellem dem. De liberale stod delt. Orla Lehmann og H. N. Clausen støttede Forslaget, hvorimod Balthazar Christensen og Drewsen bekæmpede det. Stenfeldt støttede det ved alle tre Behandlinger i udførlige Indlæg.

„Jeg anser Stænderkomitéerne som et meget vigtigt Skridt til at bringe Hertugdømmernes Indvaanere nærmere til Kongerigets; naar Folkene saaledes gennem deres Repræsentanter træder i nærmere Forbindelse, vil mange Misforstaaelser udjævnes og Forholdene lettere og snarere hensigtsmæssigt ordnes; og jeg kan aldeles ikke anse det for klogt at forudsætte, at „Holstenerne ikke med Velvilje skulde modtage Kongens Tilbud.“ „Den gensidige Tillid mellem Konge og Folk beforders.“ „Der opstaar en vedvarende, uafbrudt organisk Forbindelse mellem Regenten og Folket, hvorved Kongen mere og mere træder ud af sin Isolering i hjertelig Forbindelse med

Folket.“ Iøvrigt har hans Indlæg *en stærkt polemisk Braad mod det liberale Parti*. „Straks efter sidste Tronskifte opstod hos mange en urolig Higen efter en pludselig, indgribende Forandring i vor hele Forfatning, om hvis Beskaffenhed der dog hos Mængden ikkun herskede temmelig uklare Forestillinger; denne Bevægelse næredes af adskillige Mænd, der traadte op som den offentlige Menings Talsmænd og Folkets Ledere og selv var henrevne af overspændte Ideer. . . . Man har navnlig udhævet, at denne Tendens har bemægtiget sig Ungdommen; ja, dette er fuldkommen rigtigt; det ligger jo ganske i Sagens Natur, at unge, aandrige Mænd henrives af og sværmer for abstrakte Ideer uden at ane, at disse først skal modnes i Erfaringens Skole. Deres Færd tør ikke misforstaas; det er ikkun en ungdommelig Forudilen for Tiden, der efterhaanden vil tabe sig og tilsidst standser, naar det rette Øjeblik er indtraadt; og skønt jeg ikke anser det under en Regerings Værdighed at tage Hensyn til et saadant Tidens Tegn, saa kan det dog ikke for Alvor forlanges, at en klog og vis Konge ved en begejstret Ungdoms Stemme skal lade sig bevæge til at foretage saa højst væsentlige Forandringer. Den uoplyste Del, som lader sig henrive af andre, kan ikke gøre nogen Fordring paa at erkendes for den offentlige Menings Repræsentanter; det er den oplyste Del, hvis Stemme udtaler den sande offentlige Mening, og denne erklærer sig mod pludselige Overgange og vil, at vor politiske Udvikling skal gaa gradvis frem.“

Mod disse Udtalelser polemiserede den 64-aarige *Drewsen*. Det var ikke blot „som et æret af Kongen udnævnt Medlem igaar kaldte det en eksalteret (et Udtryk, som Stenfeldt iøvrigt ikke havde brugt) Ungdom, der er stemt for Ønskeligheden af en Forandring i den bestaaende Forfatning“. Ogsaa han var det!

Stenfeldt replicerede:

„Naar Kammerraad *Drewsen* omtalte mine Ytringer om Ungdommen, da maa jeg erklære, at jeg har talt efter min Overbevisning, og at jeg meget gerne indrømmer, at der ogsaa er flere ældre Mænd, der deler Ungdommens Begejstring. Men Ungdommeligheden bedømmes ikke stedse efter Alderen; der er graahaarede Oldinger, som Erfaringens Lærdomme aldeles ikke har indvirket paa, skønt jeg ikke kan nægte, at deres Ungdommelighed i mange Forhold kan gøre dem højst elskværdige!“

Ved samme Lejlighed kom Stenfeldt i en heftig Disput med David

i Anledning af, at han i sit Foredrag til Støtte for Stænderkomitéer havde henvist til lignende Organer i tyske Forfatninger.

David replicerede højst spydigt:

„Da den sidste ærede Taler begyndte sit lærde Foredrag, som gjaldt mig, forekom det mig, som hørte jeg en Stemme i Salen hviske Ordene af Erasmus Montanus: „Jeg maaler ham mintro Skæppen fuld.“ Jeg er derfor nødsaget til at vise, at de Varer, som er komne i Skæppen, ikke bør tages for gode Varer.“ Han anfører til Bevis, at Hannoverers Forfatning af 1819, som Stenfeldt bl. a. paaberaabte sig, ikke længere var i Kraft, men var afløst 3 Gange!

Stenfeldt svarede med den mest personlige Bemærkning i hele sin Stændertid, en Bemærkning, der viser, at han trods sin Forsikring om det modsatte netop i høj Grad havde ladet sig irritere af den fhv. Universitetsprofessors statsretlige Indlæg:

„Den foregaaende Taler har søgt at reducere mig in absurdum og har endog taget gamle Holberg til Hjælp for at gøre mig latterlig. Jeg maa tilstaa, at en saadan Maade at diskutere paa gør et højst ubehageligt Indtryk. Jeg for mit Vedkommende skal imidlertid nok vide at vogte mig for under Diskussionerne at *geraade i en irriteret Gemytstilstand*; thi jeg gaar hver Dag i Rette med mig selv, førend jeg træder ind i denne hæderlige Forsamling, og ligeledes førend jeg tager Ordet.“

Overfor et andet Kampspørgsmaal i denne Samling, Regeringens Forslag om *Minoritetens Ret til at faa sit Særvotum* optaget i Stænderforsamlingens Petitioner, var Stenfeldt ligeledes en ivrig Forsvarer, idet han dog ønsker, at Minoriteten i saa Fald skal udgøre mindst en Fjerdedel af Forsamlingen. Det Ændringsforslag, Stenfeldt iøvrigt i skøn Forening med nysnævnte David stillede, blev vedtaget.

Hvad et tredje Kampspørgsmaal angaar, var Stenfeldt ved Behandlingen af det private Forslag om *Forbedring af Husmandsstandens og hele Arbejderklassens Kaar* Tilhænger af, at Hustugten ikke burde anvendes mod gifte Husmænd eller deres Koner.

Stenfeldts Stilling til *Kircks* Forslag om Konsumtionens Ophævelse vil det være naturligt først at omtale under *Kirck*.

Stænderforsamlingen 1844.

Stænderforsamlingen 1844 (¹⁵/₁₀—²¹/₁₂) er den mindst betydningsfulde indenfor Stenfeldts politiske Virksomhed.

Ved *Adressedebatten* var han — ligesom i 1842 — *mod Indgivelsen af en Adresse*,

idet den foreslaaede Form „indeholdt en formelig Kritik af det System, der er fulgt, og de Regeringsforanstaltninger, der er truffet siden vor nuværende Konges Tronbestigelse“, Adressedebatten bør ikke være en Styrkeprøve mellem de to Partier. Han vender sig baade mod H. N. Clausen og navnlig mod Orla Lehmann. Ved at udtale, at Ministrene aldeles har tabt Tilliden, og saaledes at andrage paa deres Afskedigelse gaar Stænderne aldeles uden for den raadgivende Forsamlings Kompetence. „Stænderne arrogerer og usurperer sig paa denne Maade en Myndighed, som de ikke har; men en arrogeret Magt varer kun kort, og naar den forsvinder, tabes tillige den oprindelige Magt, som man uretteligen har villet give en Udstrækning“.

Det forkastedes med 36 Stemmer mod 29 at henvise Forslaget til en Komité.

Derimod støttede han *Algreen-Ussings Andragende om Statsenhedens Betryggelse*.

„Regeringen maa stræbe efter at faa den organiske Kraft, som kan lede og staa imod de demokratiske Tendenser.“ „Den forrige Taler (Lehmann) er indtraadt i denne Forsamling med den fulde og alvorlige Vilje at indtrænge i Forsamlingens Personlighed som et organisk Led. Dette er hans egne Ord. Hvorvidt det er lykkedes ham at trænge ind i denne Personlighed, overlader jeg til ham selv og Forsamlingen at bedømme. Jeg, som ogsaa er et organisk Led af denne Forsamling, kan ikke samstemme med ham i at høre til systematisk Opposition mod Regeringen og den kgl. Kommissarius; dette anser jeg for at ligge aldeles uden for den Tendens, som Forsamlingen har. Jeg kan heller ikke samstemme med ham i, at han ved enhver Lejlighed gør Angreb mod Regeringen under Skin af, at det er mod Ministeriet.“

Hvad det *slesvig-holstenske Spørgsmaal* angaar, forsvarede han lige som P. G. Bang *Martsstatentet 1844* og var mod en Indblanding fra Regeringens Side,

„der ej kan være andet end skadelig og gøre Kampen mere haardnakket og vedvarende“. „Det er saare naturligt, smukt og glædeligt, at den Maade, paa hvilken et Parti i Hertugdømmet Slesvig søger at undergrave den danske Nationalitet ved at ville fortrænge det danske Sprog, opvækker en billig Harmе hos det danske Folk og en Sympati med dem af vore Brødre, der deler Nationalitet med os. Denne Sag er og bør ikke være os fremmed; den er det danske Folk ikke uvedkommende.

Grænsen, hvor det danske Sprog ophører og det tyske begynder, kan ikke bestemt opgives. Det er ved Intelligensens, det er ved Sandhedens og Nationalitetens Kraft, at Spørgsmaalet endeligt skal afgøres, og den Kamp, som derved opstaar, tør man efter min Overbevisning lade Parterne selv udkæmpe.“

Ligesom tidligere (se S. 55) var Stenfeldt for *den viborgske og den roskildensiske Stænderforsamlings Forening*.

„Jeg anser Grundtrækket i den jydskе Forsamling at være en kraftig nordisk Ligeфremhed, i den roskildeske en højere Intelligens, forbunden med en beregnende Klogskab. Adskilte i to Forsamlinger vil disse forskellige Elementer lettelig kunne bidrage til at fjerne dem fra hinanden, da de derimod forenede i een Repræsentation vilde give denne en betydelig Kraft og Præget af en sand national Genialitet. Naar jeg her taler om den højere Intelligens i den roskildeske Forsamling, da tør jeg vente, at hverken vore jydskе Brødre eller andre vil mistyde denne Ytring.“

Imidlertid mener han, at politisk Klogskab byder ikke i Øjeblikket at andrage derom.

Alt i alt kan Stenfeldts Stilling til Forfatningssagen passende karakteriseres med Ordene: „Forsigtighed er en Borgmesterdyd“. Et let komisk Skær falder der over følgende Udtalelse, som ogsaa Drewsen straks satiriserede over saavel som over den ovenfor citerede.

„Ved Proponentens (Algreen-Ussing) Forslag og Komitéens Betænkning er Forsamlingen paa en Maade ført ind paa et skønt ikke uvedkommende, dog fremmed Gebet, hvor det er vanskeligt at bevæge sig med den fornødne Klogskab og Varsomhed. En stor Mark er aabnet, hvor det gælder at følge en bestemt og sikker Sti for ej at komme paa Afveje. Jeg har i saa Henseende fulgt Komitéen og Proponenten som Vejvisere og vil saaledes vogte mig for af Lygtemænd at lade mig forvilde ud i Dybder, som det vil være vanskeligt at rede sig ud af.“

Da Drewsen tog Ordet to Dage senere, begyndte han:

„Da Etatsraad Stenfeldt for to Dage siden begyndte at tale, ytrede han, at han befandt sig paa en vid Mark, hvor det gjaldt om at finde den rette Sti, og om ikke at lade sig føre af Lygtemænd ud i en Mose. Jeg begynder med samme Ord, skønt vistnok med mindre Haab, da jeg ikke tør tiltro mig en $\frac{1}{66}$ Del af „den høje Intelligens og beregnende Klogskab“, som denne Forsamling efter hin Taler skal besidde. Hvis jeg altsaa mellem saa mange her forskelligt udtalte Meninger og udtalte af saa vægtige Stemmer skulde komme paa Afveje, haaber jeg efter denne Erklæring at finde Undskyldning hos Forsamlingen.“

Stenfeldts udpræget konservative Standpunkt lagde sig tydeligt for Dagen ved Behandlingen af *de vidtgaende Forslag om Forandringer i Landboforholdene*.

Han vender sig iøvrigt mod det liberale Parti, der „har gjort Bondestanden til Genstand for sin særdeles Opmærksomhed og stræber efter at drage Bondestanden fra sin landlege Ro og Fred og Sysler ind i den politiske Verden, og herimod bør enhver af dens Medborgere, som vil dens Vel, paa det alvorligste advare den“. „... Ved Flyveblade og offentlige Taler søger man at indvirke paa Bondestanden og giver dem falske Forhaabninger om Forandringer i deres Forhold, der skal hæve dem til et langt højere Standpunkt end det, hvorpaa de nu staar.“

„Det gode Velviljes Forhold, der bestaar mellem saa mange Fæstebønder og Godsejere, navnlig hvor Godserne i en Række af Aar er gaaede fra Slægt til Slægt, og hvor Ejeren er opvokset mellem den nuværende Generation, forstyrres aldeles ved de nævnte Bevægelser.“ . . . „Jeg ved vel, at dette saakaldte patriarkalske Forhold gøres latterligt, at det hedder: nu lever vi ej længere i den Tid, hvor Gods ejeren stod som en Fader for sine umyndige Børn.“

Han er *Modstander af en ny Landbokommission*; Forudsætningerne er ganske andre end i 1786. Sluttelig vender han sig mod den af Drewsen opstillede Analogi mellem den Godtgørelse, der foreslaas for det frie Hartkorns Besiddelse, og den Erstatning, de franske Emigranter skulde have:

„Dette forekommer mig at være en uheldig Sammenligning. Emigranterne fordrede Erstatning for den dem berøvede Ejendom. Det

frie Hartkorns Besiddere har deres lovlige Rettigheder, som ej kan berøves dem uden fuldkommen Erstatning. Imidlertid hører man dog i disse Ytringer endnu Spøgelser fra den franske Revolution og dens Rædselstid, hvor alt det bestaaende kuldkaستes og Rettigheder traadtes under Fødder, hvor hvert Skridt betegnedes med Blod og Grusomhed, men omsider Ophavsmændene under Guillotinen maatte bøde for, hvad de havde syndet mod Menneskeheden. Men glædeligt er det dog, at der hentydes paa den Tid, da Emigranterne vendte tilbage og Jakobinernes og Terrorismens Tid var forsvunden.“

Stenfeldts *udbræget ortodokst-kristelige Livsopfattelse* finder et typisk Udtryk i hans Udtalelser ved Behandlingen af Sagen om *Søn- og Helligdages vedbørlige Vedligeholdelse*:

„Nærværende Anordning er af den Natur, at Lovgiveren maa antages ikke saa meget ved Straffetrusler at vente at opnaa det tilsigtede Øjemed som ved den kristelig-religiøse Sans, hvormed den modtages og opfattes, og hvilken Sans tillige ved Anordningen vil kunne oplyses. Jeg hører sandelig ikke til dem, der hylder en pietistisk Rigorisme, som gaar ud paa, at Mennesket for det aandelige Liv aldeles skal glemme det jordiske, hvortil Skæbnen har sat ham, og som anser uskyldige Glæder og Forlystelser som Synd. Heller ikke finder jeg det ønskeligt, at der ved Regeringsforanstaltninger og Lovbud gives Anledning til Fremhyklen af en Guds frygt, hvorved den sande Guds frygt undergraves. — Men det er min Overbevisning, at ethvert Individ, der er Medlem af det kristelige Samfund, maa vide, hvad han skylder dette Samfund, og at han villig bør underkaste sig de Indskrænkninger og Opoftelser i sit materielle Liv, som udfordres for, at kristelig Orden kan tilvejebringes og vedligeholdes, for at den guds frygtige ikke skal møde Forargelse og Forstyrrelse i sin Andagt.“

Iøvrigt varetager han — ligesom Kirck — ivrigt den helsingørske Søfarts- og Handelsstands Interesser i Retning af Dispensationer fra de almindelige Bestemmelser om Køb og Salg paa Søn- og Helligdage. Det drejer sig særligt om Skibsklareringen og om Arbejde for og Udsalg til forbisejlende Skibsførere.

Stænderforsamlingen 1846.

Stænderforsamlingen i 1846, der varede i 69 Dage ($15/7 - 21/9$) og var den sidste i den anden Valgperiode, adskilte sig fra sine For-

gængere ved, at *A. S. Ørsted* paa Grund af Sygdom ikke mødte som kgl. Kommissarius, men var afløst af den mangeaarige fremragende Stænderdeputerede *P. G. Bang*.

Stenfeldt kom denne Gang i 4 Komitéer:

1) i den vigtige *Petitionskomité* (som Suppleant for den sygemeldte Biskop *Mynster*).

2) angaaende *Tab ved Højtidsoprets Forringelse*.

3) angaaende *Ophævelse af den patrimonielle Jurisdiktion*.

4) angaaende *Ophævelse af Plakat om Ægteskabs Indgaaelse paa Færoerne* (tillige Referent).

I denne Samling tog han hyppigere Ordet ved højst forskellige Sagers Behandling end i 1842 og 1844.

Det vil efter det foregaaende ikke forbavse, at han vender sig voldsomt mod Orla Lehmann ved Behandlingen af dennes Forslag angaaende Ordningen af de statsretlige Forhold og Indførelsen af en fri Forfatning:

„Han (Lehmann) har med stærke Kraftord ytret sig mod dem, som fraaader Diskussionen af nærværende Sag. Han har paa en Maade truet med, at hvis Sagen ikke blev foretaget, kunde der komme en Tid, da den paa en anden Maade vilde komme frem, og til den Tid henviste han. Men — Gud være lovet — det danske Folk er alt for sindigt og loyalt til, at man i den Henseende bør nære Frygt, og vi lever i et Land, hvor der, hvad end kan være at udsætte paa enkelte Foranstaltninger, hersker Lov og Ret, og hvor en jævn Fremadskriden finder Sted.

De, der nu som Demagoger glæder sig til den Tid, da de skal staa højt, vilde muligt komme til at føle, hvor dybt de var faldet fra deres indbildte Højde . . .

Eet er, at Højesteret har frifundet den, der har udtalt sig i en konstitutionel Retning, et andet, at en Petition fremtræder fra Forsamlingen. En saadan Petition har en ganske anden moralsk Kraft, den kommer i den hele Nations Navn og berettiger til at faa et motive-ret Svar af Regeringen.“

Lehmans Forslag afvistes med 34 Stemmer mod 29.

Ligesom tidligere var Stenfeldt ivrig Fortaler for Stænderkomitéer; Orla Lehmann faar atter et Hib: . . . „den ærede Taler har udtalt sine

Grunde *imod* en Petition, og han vil da ogsaa finde sig i, at de, som er af en modsat Mening, kan faa denne drøftet“.

Til Stenfeldts mere karakteristiske Udtalelser hører hans forskellige Indlæg ved Behandlingen af det private Forslag om at indgive en Petition til Kongen om, at han vilde forelægge den næste Stændersforsamling et Lovforslag om *Ophævelse af Negerslaveriet paa de vestindiske Øer*.

Han var ligesom tidligere i Sagen om Tallotteriets Ophævelse absolut Tilhænger af Principet, men nærede ogsaa her finansielle Betæneligheder: „Jeg har ej talt i denne Sag fra Retfærdighedens, Humanitetens og det kristelige Standpunkt; det anser jeg for overflødigt, ja næsten upassende i denne Forsamling, hvor jeg er overbevist om, at vi alle føler varmt for en Idé, der maa finde levende Sympati i ethvert menneskeligt Hjerte og hos ethvert Menneske, der ved at paaskønne Frihedens høje Værd; det er kun fra det materielle og finansielle Standpunkt, jeg har betragtet denne Sag.“ „... Slutteligen maa jeg tillade mig at bemærke, at man ved i sin Helhed at følge Komitéens Indstilling lettelig kunde udsætte sig for at forhale Udførelsen af den forønskede Emancipation istedetfor at fremme samme. Naar nemlig Regeringen ved at udkaste en Emancipationsplan tog særdeles Hensyn til, at den uden Indsigelse fra Stændernes Side kunde disponere over 2—3 Mill. Rigsdaler, kunde det letteligen hænde, at den næste Forsamling, i hvilken Planen forelagdes, ej stemte for dette Beløb, hvilket jo vilde foranledige, at Sagen paany maatte overvejes og forhandles.“

Det Amendement, Stenfeldt stillede ved den endelige Behandling: „at Regeringen efter en derom anstillet Undersøgelse vil forelægge Stændersforsamlingen sin Anskuelse om Maaden, hvorpaa en fuldstændig Emancipation af de ufrie paa de dansk-vestindiske Kolonier maatte kunne iværksættes, og hvilke Opofrelser, dette maatte medføre, med Forslag om, hvorledes Udgifterne kan være at afholde“, ansaas for bortfaldet, efter at Forsamlingen med 37 Stemmer mod 19 havde vedtaget at indgive en Petition om, at Frigørelsen burde iværksættes paa samme Maade som paa de engelske Øer. Stenfeldt kæmpede ivrigt for sit Ændringsforslag.

„Hvad der for Danmark maa anses for at være et *aldeles Offer*, er det ej for England, der ved sine øvrige Handelsforhold letteligen kan

genvinde, hvad det tilsyneladende opofrer, hvilket ej er Tilfældet med Danmark.“ Ved at stemme for hans Forslag „lægger Forsamlingen dog for Dagen, at den paa Nationernes Vegne intet har imod, at der gøres Opofrelser til det ædle Øjemeds Fremme“.

I Sagen om *Anskaffelsen af Redningsbaade* mente han, at Komi-téen havde for stort Hastværk; han var mod, at de uden forudgaaende Undersøgelse anskaffedes for Statens Regning; de almindelige Redningsanstalter burde bekostes af Kommunerne. Hans Ændringsforslag forkastedes efter følgende Udtalelse af Grev *Schulin*: „Naar det gælder Menneskers Liv, er det virkelig meget passende at have Hastværk. Medens han (Stenfeldt) vil indhente en hel Mængde Betænkninger fra Autoriteterne og de jydsk Stænder, drukner en hel Mængde Mennesker.“

I de forskellige lokale Sager varetog han ivrigt de helsingørske Interesser, f. Eks. talte han ved Behandlingen af Sagen om *Forbedring i offentlige Lægers Embedsindtægter* for en *Forbedring af den helsingørske Stadsfysikus' økonomiske Stilling*. Baade i denne Sag og i Værnepligtssagen optraadte Stenfeldt som en Slags Overdeputeret; ganske vist begyndte han med at sige, at han ikke talte som Byens Deputerede, men som dens højeste Øvrighedsperson og ud fra sin kommunale Erfaring, men alligevel maa det, som tidligere nævnt, have været noget besværligt for Kirck.

Man ser til Eksempel af og til andre Talere henvende sig til „de to Deputerede for Helsingør“.

Ligesom i 1844 støttede Stenfeldt Regeringsforslaget om at *udvide Værnepligten til ikke alene at hvile paa Bondestanden, men omfatte alle Samfundsklasser*; Bestemmelsen om, at København skulde beholde sin egen Væbning og være fritaget for den almindelige Udskrivning, ønskede han udvidet ogsaa til Helsingør.

Medens Kirck var absolut Modstander af de foreslaaede Undtagelser fra den almindelige Værnepligt, Stillingvæsnet o. a., der kom de „intelligente“ eller formuende Klasser til gode, forsvarede Stenfeldt disse. Da Stenfeldts Stilling influerede paa Udfaldet af Valget

i Helsingør Marts 1847 i hans Favør, skal den her berøres. Han optraadte som ivrig Købstadrepræsentant, specielt Helsingørrepræsentant.

„Jeg for mit Vedkommende betragter det foreliggende Lovudkast som en Retfærdighedshandling, udøvet af Kongen, dels af egen Tilskyndelse, dels foranlediget ved indgivne Andragender fra en Del af hans Undersaatter, hvorved han vil have de Byrder, der hidtil har hvilet ene paa en vis Klasse, fordelt paa samtlige øvrige Klasser. Han „adværer mod, at Forhandlingen skulde gaa over til en Strid mellem nogle privilegerede Klasser“. „... Jeg formener nemlig, at naar Værnepligten overføres paa Købstadindvaanerne lige med Landboerne, saa fordrer Retfærdighed ogsaa, at hine nu fritages for ene at udrede de med Indkvartering forbundne Omkostninger, hvilket hidtil har været Tilfældet, og at derimod Landboerne deri maatte deltage, saaledes at Indkvarteringsomkostningerne fremtidig bliver en Statsudgift og repareres paa hele Landet.“

(Hans saavel som Kircks Amendements i denne Retning blev begge forkastede).

„Der er navnlig een Klasse, som formentlig bør undtages fra Værnepligten, nemlig *Haandværkssvende*, da man ellers udsætter sig for, at de forlader Landet, naar de skulde udskrives, hvilket vilde være en Hindring for at faa duelige Svende.“

Han er Modstander af, „at alle *Konsuler* og *Vicekonsuler* skal være værnepligtige, ... men ingen maatte anerkendes som saadan af den danske Regering, som ej havde opfyldt sin Værnepligt“. Det er vistnok billigt, at der gives dem, der har opnaaet en vis Grad af Aandsdannelse og fremdeles skal virke i en aandelig Retning, Adgang til at faa Lettelse i Værnepligtsbyrden.“

Han skændes bravt med Kirck, der hævder, at naar Undtagelser mod hans Principer skal opretholdes, bør ogsaa Attest for Svendeeksaminer, aflagte ved Handelslaugene, gives samme Ret som andre Eksamensbeviser. Stenfeldt slutter til en vis Grad sin egentlige Stændervirksomhed paa samme Maade som han i 1835 begyndte med et Forsvar for sine kære *videnskabelige Realskoler*. Til Kirck bemærker han, „at det var mere ønskeligt, at disse Handelseksamina blev hævdede. Jeg vilde finde det rimeligere, at de, der var dimitterede fra en højere Realskole, blev fritagne for at underkaste sig nogen Eksamen ved disse Handelslaug. Jeg kan ikke anse det for hensigtsmæssigt, at disse Handelseksaminer skulde kunne træde i Stedet for Dimissionsattester fra en højere Realskole, da de ikke har noget at betyde og

ikke kan afgive noget Bevis for en Dannelse, der kan sættes i Klasse med den, hvorfor en saadan Dimissionseksamen skal give Garanti“. „Der er nu engang en Forskellighed med Hensyn til Formuetilstanden, og dette kan ej forandres, og jeg finder det naturligt og billigt, at de, hvis Stilling maatte gøre dem den personelle Tyngde af Værnepligten mere byrdefuld end andre, faar Adgang til at fritages for samme ved at give Præstation i Penge, naar de har Evne dertil, dog saaledes, at disse igen kommer de mindre formuende til gode, som maa bære den personlige Byrde.“

Med ikke ringe politisk Behændighed, men dog uden Held ved Afstemningen søgte Stenfeldt at *skabe Helsingør en privilegeret Stilling i Lighed med København*, men forskellig fra de andre Købstæder i Østifterne, ud fra den Argumentation, at Helsingør var „i nøje Forbindelse med en Fæstning“. Den militære Betydning, Stenfeldt i 1846 tillægger Kronborg, vil maaske nok faa adskillige Nutidslæsere til at trække paa Smilebaandet.

„I Krigstid er Kronborg Fæstnings Konservasjon meget vigtig for København, og naar en Overrumpling af denne Fæstning finder Sted, kan det let indtræffe, at der til øjeblikkeligt Forsvar ej have anden Succurs end Garnisonen, der i et vel exerceret borgerligt Artillerikorps kan finde en god Assistance. I 1807 blev ogsaa det borgerlige Artilleri inddraget paa Fæstningen og maatte gøre Tjeneste med den øvrige Garnison.“ „Da jeg nu fra det almindelige Standpunkt betragtet har den fuldkomne Overbevisning, at en Organisation som den omhandlede er til Statens Fordel og Nytte, saa anser jeg det tillige for min Pligt, uagtet jeg ej her i Forsamlingen fremtræder som Helsingørs Repræsentant, i Egenskab af Byens første Øvrighedsperson, der efter Loven er dens Forsvar, at andrage paa en Organisation, der i flere Henseender ogsaa vilde være til Gavn for dens Indvaanere, og hvorved Statens Tary kunde forenes med de privates. Jeg maa i saa Henseende navnlig udhæve den Omstændighed, at Forretningernes Natur i denne By medfører, at mange unge Mænd i en tidlig Alder antages dels ved Skibsklareningskontorerne, dels ved Øresunds Toldkammer, hvilke, hvis de skulde forlade Byen for at opfylde deres Værnepligt, aldeles vilde forspilde deres Karrière, og vedkommende Principaler eller Autoriteter vilde have megen Vanskelighed ved at erholde duelige Subjekter, der fra Ungdommen af maa oplæres til Forretningerne.“

Ved den endelige Behandling stillede Stenfeldt følgende Amendement:

„at i de Købstæder, der er befæstede eller paa Grund af deres Beliggenhed ved og Forbindelse med Landets vigtigste Fæstninger kan sættes i Klasse dermed, og i hvilke der eksisterer Borgerkorps, organiserede paa samme militære Fod som i Hovedstaden, Væbningen ordnes paa en lignende Maade som i denne.“

Forslaget forkastedes med 52 Stemmer mod 11.

Til Sammenligning anføres Kircks Ændringsforslag, som forkastedes med 54 Stemmer mod 9:

„at for det Tilfælde, Stænderne gaar ind paa det kgl. Lovforslag om Bibeholdelsen af en egen Væbning for København, de da vil anbefale, at de for denne fastsatte Regler ogsaa maa komme til Anvendelse paa Helsingør.“

Stenfeldt udtalte til Støtte for sit Forslag bl. a. følgende om Kronborg:

„Fæstningen har i Fredstid kun en efter sammes Beliggenhed ringe Garnison, hvilket og af de sagkyndige erkendes, og jeg har hørt fremmede Officerer ytre deres Forundring over i Byen og Fæstningen at finde saa faa Militære.

Naar der nu til Fæstningens øjeblikkelige Forsvar ved et vel organiseret Borgerkorps kunde aabnes Lejlighed til en ej ringe Forøgelse af Garnisonen, da vilde det unægteligen være til stor Nytte; og som jeg forhen har henledet Opmærksomheden paa, er Helsingørs borgerlige Artillerikorps dog ogsaa organiseret til Byens og Fæstningens Forsvar i Fredstider; men det er ej blot i militær, men ogsaa i national Henseende, at Kronborg bør have særdeles Interesse for enhver Dansk og for hele Landet. Den gamle Borg og Fæstning staar som et ærværdigt historisk Minde ved Øresund og endnu som et ydre Tegn paa Danmarks Magt ved Østersøen, der respekteres af de fremmede Nationer og forhaabentligen med Tiden vil kunne faa en større Betydning.“

Valgkampen 1847.

I Begyndelsen af 1847 skulde de nye Stændervalg finde Sted. Valgkampen var i Forhold til 1841 ret stilfærdig; Valgdeltagelsen baade ved Prøvevalget og ved selve Valget 8. Februar var ringere, og Antallet af Indsenderartiklerne i „Helsingørs Avis“ ret faatallige. Oprindeligt synes den kongevalgte Stenfeldt ikke at have villet tage

Kampen op med Kirck. Valget stod da mellem denne, der af Modstanderne beskyldtes for at have svigtet Købstædernes Interesser og fraterniseret med Bondevennerne, og den nærmest konservative, unge Prokurator *Otto Jespersen* (1812—55).

Stenfeldts Kandidatur kom ret sent frem; den nævnes først i „Fædrelandet“; Omtalen af den i „Helsingørs Avis“ indskrænker sig til følgende meget kølige Passus i en Indsenderartikel til Bedste for Jespersen:

„At Etatsraad Stenfeldt (paa Christian VIII's Fødselsdag $18\frac{1}{9}$ 1846 var denne blevet *virkelig* Etatsraad) efter at have indhentet saa bitre Erfaringer ved det forrige Valg her i Byen atter denne Gang stiller sig som Valgkandidat, har i høj Grad forundret os, og mange med os, og vi kan derfor saa meget mindre med Hensyn til ham tilbageholde vor Mening; ligesom der nemlig ikke synes at være nogen Grund til at antage, at Regeringen vil forbigaa ham ved Valget af de kgl. Deputerede, i hvilken Egenskab han som bekendt sidst gav Møde i Roskilde, saaledes synes just dette fremfor alt at tale for, at han ikke oftere vælges til Repræsentant for noget Valgdistrikt.“

Ved Prøvevalget Søndag den 24. Januar fik *Kirck* 47 Stemmer, Prokurator *Jespersen* 28, Skibsklarerer *H. Borries* 20, *Stenfeldt* 17. Forskellige andre Kandidater, Toldkasserer *Schmidt* (Suppleant 1841), Skibsklarererne *Gad*, *Gradman* og *C. E. Thune*, som havde faaet enkelte Stemmer, erklærede, „at de ikke kunde modtage noget som helst Valg“. Jespersen vakte en Del Utilfredshed, ogsaa indenfor sit eget Parti, ved sin Tale ved Prøvevalget, hvor han afslog at udtale sig om Enkeltheder og at binde sig til noget bestemt Program ud fra det Ræsonnement, at Stænderforsamlingen kun var raadgivende og ikke lovgivende; dette Standpunkt fastholdt han trods Opfordringer baade fra Tilhængere og Modstandere. I 9 Dage er „Helsingørs Avis“ ganske tavs. Den 5. Februar bringer Bladet to Indsenderartikler og næste Dag i et Ekstrablad en Erklæring fra *Kirck*, som vil blive omtalt i Skildringen af denne. Omend Stenfeldts Kandidatur overhovedet ikke nævnes paa Tryk, saa maa hans Tilhængere have arbejdet saa meget des stærkere i den mundtlige Agitation Mand og Mand imellem.

Paa Valgdagen var Stemmemforskellen kun ringe, men til almindelig Overraskelse bar Stenfeldt Sejren hjem med 4 Stemmers Majoritet (174 af 253 Vælgere gav Møde; Stenfeldt fik 92 Stemmer, Kirck 88, Jespersen 81). Resultatet var dels en personlig Oprejsning for Stenfeldt, dels en afgjort Sejr for det konservative Parti, idet ogsaa Jespersen tilhørte dette. I sin Harmen over Valgnederlaget nægtede Kirck at modtage Suppleantpladsen, hvad hans Partifæller paa Tryk bebrejdede ham. Ifølge M. Galschiøt var det *Værnepligtssagen*, der skaffede Stenfeldt Majoritet, idet de konservative benyttede denne „til ligesom i Odense at faa Smaaborgerne til at svigte deres liberale Stænderdeputerede“. Sandsynligt er det dog ogsaa, at Stenfeldts ovenfor citerede Udtalelser i *Værnepligtssagen* har skaffet ham Stemmer ogsaa fra Konsulernes, Skibsklarerernes og de højtstaaende Embedsmænds Lejr. Valgresultatet kommenteredes ikke i „Helsingørs Avis“ og fik ikke noget Efterspil; derimod kommenterede Hillerøds nyvalgte Deputerede, *L. Krog*, det paa følgende Maade i den af ham udgivne „Frederiksborg Amts Tidende“:

„At Hr. Stenfeldt har genvundet den Tillid, han tidligere havde, er saa meget glædeligere for ham, som han næppe havde haft Grund til at vente det efter sin stænderske Virksomhed. Men Helsingør er en god By, og der er mange af de „bedste Borgere!“

Adskilligt skarpere var, som man kunde vente, „Fædrelandet“s Kommentar. Den 9. Februar har Bladet faaet Valgresultatet lige inden Redaktionens Slutning og citerer kun Linien „O Rendsborg, o Rendsborg, du gode, gamle Stad“ som Kommentar. Næste Dag kom der saa meget des mere: Efter modsat andre liberale Blade, f. Eks. Krogs i Hillerød, at have udtalt sin Forstaaelse af, at Kirck ikke vilde være Suppleant for en Mand, hvis Anskuelse er saa forskellig fra hans egne, tager Redaktionen fat:

„Hvad forøvrigt Udfaldet af det helsingørske Valg angaar, da maa vi efter alt, hvad der er foregaaet, anse for godtgjort, at Stenfeldts Valg til Deputeret er en Fejltagelse, og at rimeligvis ingen *er mere flov derved end de, ved hvis Stemmer samme er bevirket*. Det vil nemlig erindres, at Embedspartiet i Helsingør i Begyndelsen havde i

Sinde at stille Stenfeldt som sin Kandidat og først kastede sig over den tosidede eller ikke sidede Hr. *Jespersen*, da det kom til Erkendelse af, at hint ikke vilde gaa.“

Efter en skarp Kritik af Valgloven slutter Bladet: „*Men hvorom alting er, er Etatsraad Stenfeldt nu Staden Helsingørs Deputerede*, den samme Stenfeldt, som det samme Helsingør ved forrige Valg og med Rette vragede. Sætter Helsingør Pris paa at repræsenteres af en „Taler“, saa har det opnaaet, hvad det vilde; thi at denne Taler ved 12 Aars Veltalenhed har bragt det saavidt, at i selve Stænderforsamlingen ingen hører efter, hvad han siger — han er næst Amtmand *Neergaard*¹ den eneste, om hvem dette med Bestemthed kan siges —, kan Helsingør jo ligesaa godt være uvidende om som dets veltalende Deputerede selv. Man lærer heraf, at det dog godt lader sig gøre at søbe den Kaal, som man — —.“

„Fædrelandet“s Kommentar, der øjensynligt er inspireret af Kircks Parti i Helsingør, kan imidlertid ligesaa lidt som den af Stenfeldt eller en af hans nærmeste Venner inspirerede Artikel i „Vestsjællands Avis“ 1841 (se S. 72) gælde for en paalidelig historisk Fremstilling.

En Kommentar af en særlig Art har vi i det af *Peder N. Degn* udgivne satiriske Blad „Kikkerten“, der er i Smag med Schaldemoes Blade i 1830'erne.

I det sidste Nummer før Valget (Nr. 14) er der et Vrøvlebrev fra Jens Klokke til Peder Degn, hvor Klokken anbefaler snart den ene, snart den anden, snart den tredie Kandidat. Sympatien er dog nærmest for Nr. 3: Kirck:

„Kirck har ikke talt, hvor han skulde tale; saa har han heller ikke fortalt sig, og jeg tror dog, at af alle de nævnte er han den bedste; jeg tror saagod, jeg stemmer paa ham.“

I Nr. 15 omtales Valgudfaldet:

I Kampen mellem Lys (Kirck) og Skumring (Jespersen) sejrede Mørket (Stenfeldt). Efter Valget holdt Stenfeldt en udførlig Tale, af hvilken citeres! „Kære Medborgere! Jeg takker Dem meget for den Tillid, De har bevist mig, og vær forvisset om, at jeg ej skal hævne

¹ *I. F. de Neergaard* (1799—1850) Amtmand over Præstø Amt. Kongevalgt 1838—42, 1842—48 valgt af Sædegaardsejerne. Var ultrakonservativ. Havde tarvelige Evner som Taler. (Dansk biografisk Leksikon).

mig eller bære Had, fordi De tilbagesatte mig forrige Gang etc. etc.“

... „Og antager jeg, at han vil holde Stik og vel vogte sig for ikke at sætte sig paa en Vogn, som gaar i Stykker, hvorved han udsætter sig for at brække Halsen, da lever han, skønt han er gammel, nok disse 6 Aar, og skulde han i den Tid ikke behage dig, da kan du vælge en anden næste Gang.“

I sit Svar til Jens Klokker citerer Peder Degn iøvrigt K. Gads Udtalelse om Smaafolkene ved Prøvevalget: „Herre forlad dem, thi de vide ikke, hvad de gøre“; sluttelig kritiserer han, at der paa Valgdagen ogsaa var Søndrulleringskommission, hvorved mindst 30 Vælgere blev forhindret i at stemme. Skulde det komme til Omvalg, ønskes dog Ole Jørgen ikke (antagelig *O. Jespersen*), thi hvo der taler Folkets Sag, maa ikke gerne snøvlø.“

Stenfeldts nye Mandat førte paa Grund af Forholdenes rivende Udvikling i Foraaret 1848 kun til Deltagelsen i den 17 Dages Stændersforsamling i Roskilde (April—Maj).

Forinden dennes Sammentræden fik ogsaa Helsingør sin Martsbevægelse. Stenfeldt var som Borgmester Ordfører for den liberale Lykønskningsadresse, Borgerrepræsentationen havde vedtaget at sende Frederik VII; Deputationen bestod desuden af den konservative Gradman og fire liberale Byraadsmedlemmer.

Borgermødet 23. Marts beherskedes af de liberale Førere, *K. Gad* og *C. E. Thune*. Ovenpaa de begejstrede patriotiske, religiøse og liberale Taler virkede Stenfeldts „korte Foredrag“ som en Røst fra Enevældens og Rationalismens Tidsalder:

„Af den ældre Mand kunde man ej vente, at han med samme Begejstring som de yngre skulde udtale sig angaaende de senere Dages Begivenheder i vort Fædreland; han opfattede imidlertid tilfulde Tiden og dens Krav og Magt; Øjeblikket var kommet, hvor der skulde handles, hvor danske Borgere burde træde sammen i Enighed. Den Tanke, der gik gennem den foreslaaede Adresse, at man ikke vilde sky noget Offer for at staa Kongen bi ved Kampen mod det Parti, der vil løsrive en af Statsdelene fra Danmark, fandt han Fædrelandets Venner værdig; derfor havde han ogsaa underskrevet Adressen. Han kunde derfor ej andet end tiltræde, hvad en foregaaende Taler havde ytret, at det ej var nok, at man satte sit Navn under Adressen;

man burde betænke, at man derved indgaar store Forpligtelser, som tidligt eller sildigt giver Kongen og Staten Krav paa disses samvittighedsfulde Opfyldelse; og man burde derfor underskrive med det faste Forsæt at ville troligen holde, hvad man havde lovet.“

Da de begejstrede Borgere senere paa Aftenen gik rundt i Gaderne til prominente Borgeres Bopæle, fik Stenfeldt sin Del af Hurraraabene saavel som de liberale Førere Kirck, Gad, Thune, Wibroe m. fl.¹

Som Stændermand forblev Stenfeldt imidlertid sine konservative Anskuelser tro. Da der efter den foreløbige Plan skulde vælges 38 „erfarne Mænd“ til at behandle Regeringens Forfatningsreskript af 28. Januar, samledes en stor Del af de i 1847 valgte Deputerede hos L. N. Hvidt i København for at afholde Prøvevalg. Alle Købstadsrepræsentanterne paa nær Stenfeldt og alle de mindre Landejendomsbesidderes Repræsentanter samt en enkelt af Godsejerrepræsentanterne udstedte ²⁴/₂ en Erklæring om, at de gik til Valget i den Forudsætning, at ingen af de Bestemmelser ved Forfatningsloven, der indeholdes i det allerhøjeste Reskript af ²⁸/₁ d. A., skal kunne unddrages de saaledes valgte Mænds Overvejelse.

Som saa mange Gange før indtog Stenfeldt et Særstandpunkt: „Da jeg ej har underskrevet den af de Deputerede for Hovedstaden og Købstæderne tagne Beslutning, saa finder jeg mig foranlediget til at erklære, at da denne gaar ud paa at give de valgte en dem bindende Instruktion, hvilken jeg ej finder er forenelig med den Meningsfrihed, uden hvilken de ej paa tilfredsstillende Maade kan udføre det dem paalagte Hverv, saa har denne Betragtning ledet mig ved ej at deltage i denne Afstemning.“²

Stænderforsamlingen 1848.

Stænderforsamlingen havde den stærkt afgrænsede Opgave at behandle Regeringens *Udkast til en Valglov* til en grundlovgivende Rigsforsamling; dertil kom paa Grund af Krigen et Regeringsforslag

¹ Efter Helsingørs Avis ²⁴/₃ 1848.

² H. N. Clausen: Mit Levned og min Tids Historie S. 330.

Helsingørs Avis ²⁰/₃ 1848.

De 38 erfarne Mænd kom ikke til at træde i Funktion.

om Kreditbevisers Udstedelse. Private Forslag eller Forespørgsler kunde ikke nyde Fremme.

Inden de egentlige Forhandlinger tog deres Begyndelse, fandt en Forpostfægtning Sted om *Mødernes Offentlighed, Afstemningsformen* m. m. Stenfeldt og Kirck brød atter en Lanse:

Stenfeldt: For Offentlighed i Forhandlingerne, men ikke større, end Hensyn til Rummet tillader. At al Afstemning sker for lukkede Døre, er en Selvfølge.

Kirck: Dermed taber Offentligheden al Betydning.

Stenfeldt: Jeg ynder meget Offentlighed som en god Skole, men den maa dog ikke skade; muligvis kunde nogen lade sig intimidere, og Sandheden er dog Maalet.

Korte Bemærkninger fra andre Medlemmer.

Stenfeldt: Hvad mig angaar, vil aldrig nogen Frygt eller Hensyn friste mig; men man maa tage Menneskene, som de er; muligen en eller anden lader sig lede af Frygt for den senere Ytring af Misbilligelse.

... Det er da en Selvfølge, at den kgl. Kommissarius maa have Ret til at være til Stede ved Afstemningen, naar den er offentlig.

I alt væsentligt er Stenfeldt *for* det af Regeringen forelagte, af Komitéens Flertal tiltraadte Valglovsudkast i Betragtning af, at det ikke er en vedvarende Valglov; ellers vilde han paa det bestemteste erklære sig mod den i Udkastet foreslaaede Udnævnelse af Medlemmer til Rigsdagen af Regeringen ligesom og mod flere Bestemmelser i samme. „Man kunde tænke sig et ej folkeligt sindet og for en Fraktion stemt Ministerium, som da vilde have Lejlighed til at undertrykke Folkefriheden.“

Han stiller derfor det Ændringsforslag, at Kongen *kan* vælge et Antal af *indtil* 48, i Stedet for den foreslaaede Bestemmelse, at Kongen vælger 48 (ca. en Trediedel af Forsamlingen).

Forslaget blev forkastet.

De Bemærkninger, han gør om Betimeligheden af Kongevalg ved denne Lejlighed, vidner om en ikke ringe politisk Fremsynethed: „men Muligheden er der ogsaa, at der i flere Retninger vilde kunne mangle en Repræsentation, som ej burde savnes for tilfulde at ud-

trykke Folkeviljen. Det kunde saaledes tænkes, at ved samlede Valg af Købstad- og Landdistrikter Borgerstanden og navnlig Haandværkerstanden vilde blive meget svagt repræsenteret.“ Paa Landet kunde enten Gaardmands- eller Husmandsklassen faa Overvægt. Han udtaler Frygt for, at Godsejerne skal savne hensigtssvarende Organer paa Rigsdagen. „Flere Kapaciteter, der muligen ej ved Valg vilde blive inddragne i Rigsdagen, vilde saaledes berøves samme.“

Stenfeldts gamle Uvilje mod Amtmændenes Magtstilling fornægtede sig ikke. Han bekæmpede den foreslaaede Bestemmelse om, at Amtmanden skulde vælge Formanden i Valgbestyrelsen, hvis der under et Valgdistrikt hørte flere Købstæder, hvoraf ingen enkelt havde flere Indbyggere end Landsognene. „Bestemmelsen strider formentligen mod det folkelige Princip.“

Det eneste Ændringsforslag, Stenfeldt fik vedtaget i denne Samling med 59 Stemmer mod 7, gik netop ud paa at forhindre dette; i det nævnte Tilfælde skulde de respektive Købstæders Kommunalbestyrelser træde sammen for i Forening at vælge en Formand.

Ved Valglovens endelige Behandling holdt Stenfeldt en lang Tale, i hvilken han drog en Række Paralleler mellem engelsk og dansk Forfatningsudvikling:

„Skønt den engelske Forfatning staar som en skøn, fast Bygning, opført og vedligeholdt af en sund Folkevilje, saa er den dog saa aldeles national og svarende til de nationale Forhold, at den ej lettelig kan overføres til noget andet Folk.“ „Hertil kommer og, at det engelske Folk ved dets politiske Opdragelse og ved dets efterhaanden udviklede Forfatning har opnaaet en vis politisk Takt, som man forgæves søger hos andre Nationer.“

Alligevel udtrykker hans Foredrag en *lys Tro paa det danske Folks politiske Fremtid*:

„Jeg er iøvrigt overbevist om og vistnok med mig flere, at det danske Folk har megen Modtagelighed for politisk Udvikling, og at det efterhaanden snart vil erhverve en saadan rigtig politisk Takt. Folkets ædle og faste Holdning under de senere vigtige politiske Bevægelser, en Holdning, hvorved det har erhvervet en hæderlig Plads blandt Europas Nationer og staar som følgeværdigt Eksempel for disse, bebuder dette.“

Det andet Regeringsforslag om at paaligne en Krigsskat paa 4 Mill. Rdl., for hvilke der skulde udstedes *rentebærende Kreditbeviser*, var Stenfeldt Modstander af.

Han mente ikke, at de raadgivende Stænder burde paatage sig et Ansvar for Fremtiden. En ny Skat „vilde øjeblikkeligen, hvor saa mange Næringsveje og Industriegrene standses, være i højeste Grad trykkende. Den udmærkede patriotiske Aand, hvormed mange for Tiden yder frivillige Bidrag, vilde letteligen derved kunne svækkes.“

Han foreslog, at Regeringen i Stedet skulde „opfordre samtlige Landets Indvaanere, som maatte se sig i Stand dertil, til at *laane Staten den omhandlede Sum*, mod at der til Sikkerhed for Laanet gives de omhandlede Aktiva og udstedes Obligationer indtil paa 50 Rdl., som forrentes med 4 pCt.“ Han mente, at „man kunde vente af Folkets Patriotisme, at enhver i sin egen Interesse vilde foretrække at give en Sum som Laan frem for at yde den som Skat“.

Hans Ændringsforslag forkastedes med stor Majoritet. Ved Sagens endelige Behandling fremsatte han nogle Bemærkninger, der laa det foreliggende Emne fjernt og nærmest kan karakteriseres som *hans politiske Afskedshilsen*:

„Da det nu er sidste Gang, jeg tager Ordet i denne Forsamling, være det mig tilladt at udtale nogle Ord, fremkaldte ved Betragtningen af de nærværende Forhold. Med Haab og Fortrøstning ser jeg nu Danmarks Morgenrøde fremlyse, da jeg er overbevist om, at Nationen i den Frihed, der vorder den tilstaaet, efterhaanden vil finde Lykke og Velsignelse. Her i Salen er flere Gange omtalt en farlig Agitation, som man maatte vogte sig for at give Næring. En saadan Agitation maa man kunne stole paa fremtidigens ej vil ytre sig, naar Folket ad den lovmæssige Vej har den fuldkomneste Adgang til at se sig beskyttet i sine Rettigheder; en saadan Agitation, om den end maatte eksistere, vil vige for den under enhver fri Forfatning uundgaelige Bevægelse, der hos et Folk med den Besindighed og Afsky for Lovløshed, som karakteriserer den danske Nation, ej kan være andet end heldbringende.“

Hertil slutter sig den Tale, Stenfeldt i sin Egenskab af Valgbestyrelsens Formand holdt ved Valghandlingen i Helsingør 5. Oktober 1848:

„Det er det første vigtige Skridt, vi gør paa den konstitutionelle

Bane. Det ske med mandig Fasthed og Alvor, med nordisk Besindighed og Fædrelandskærlighed, med Blikket henvendt paa det skønne Maal, der staar ved Banens Ende: „*den danske Trone støttet og styrket ved Folkets Frihed!*“ ... „I Valgloven ligger saaledes en kraftig Spire til den Enhed i Statslivet og den statsretlige Lighed, som bør søges opnaaet ved enhver fri Forfatning. Hvo tvivler vel om, at det danske Folk vil vide at vurdere denne Frihed til Statens Vel?“

Paa dette Tidspunkt havde Stenfeldt søgt og faaet bevilget sin Afsked som Borgmester i Helsingør fra 1. Januar 1849. Hans Borgmestergerning, utvivlsomt den betydeligste Side af hans Livs Virksomhed, den, for hvilken han længst vil mindes i Helsingør, har det ligget uden for denne Afhandlings Formaal at skildre; at Stenfeldts Stilling som aktiv, konservativ Politiker ofte skaffede ham Vanskeligheder, særlig i 1840'ernes Slutning, i Samarbejdet med Byraadets nationalliberale Flertal, ligger i Sagens Natur. Han, den strengt kongetro og bureaukratiske Mand, der tog sin Stilling som kgl. Borgmester og højeste Øvrighedsperson meget alvorligt, har sikkert haft meget svært ved at tilpasse sig efter den ny Tids mere parlamentariske Former, ogsaa i det kommunale Liv.

Et interessant Eksempel herpaa finder vi i Referatet af Borgerrepræsentationens Forhandlinger 13. November 1845, i hvilket Møde der behandledes et Andragende fra Borgerrepræsentant, Urmager *Knudsen* om paa Grund af Spændingen mellem ham og Stenfeldt at maatte udtræde af Brolægningskommissionen: „Da jeg efter en Samtale med Hr. Etatsraad Stenfeldt, hvori han ytrede, at hans Stilling som Borgmester fritog ham for at tage alt for strengt Hensyn til sine Ord, om disse endog skulde indeholde en Dadel, og at han *ikke* var forpligtet til at godtgøre sammes Rigtighed, ikke finder, at jeg kan vedblive min Funktion som Medlem af Brolægningskommissionen, maa jeg bede Repræsentationen om at fritage mig for denne Funktion for Fremtiden.“

Forsamlingen fandt dog „paa den af Hr. Knudsen anførte Grund“ ingen Anledning til at lade ham udtræde.

I 1847 er der (³⁰/₉) en Kompetencestrid mellem Stenfeldt og Byraadet, der paataler, at han gaar direkte til Udvalgene for at faa Oplysninger uden først at spørge Byraadet. Stenfeldt vil dog ikke bøje sig for den af Raadet ønskede Fremgangsmaade, som han finder „stridende aldeles mod Forholdenes Natur“, og som desuden kun vilde „medføre en unødvendig Vidtløftighed“.

Efter sin Afskedigelse flyttede han til København, hvor han ivrigt fulgte med i, hvad der skete paa den politiske Arena; han skrev Artikler til Bladene og udsendte en Pjece: „Grundtræk til en Kommunalforfatning for Kongeriget Danmark.“

Han førte et ret selskabeligt Liv i Hovedstaden og lærte mange nye Mennesker at kende. Ifølge *Fr. Algreen-Ussings* smukke Nekrolog i „Helsingørs politiske og Avertissements-Tidende“ (²¹/₄ 1858) var det næst efter hans egne Ungdomsvenner især den opvoksende Ungdom, det morede ham at omgaas. „Hans livlige Underholdning, hans Munterhed og den Interesse, hvormed han hørte paa alt, gjorde, at man glemte hans snehvide Haar og hans høje Alder.“

Livet i København blev ham dog for uroligt, og i 1855 flyttede han ud til Fredensborg i landlige Omgivelser, hvor han paa Afstand kunde følge, hvad der skete i Hovedstaden saavel som i „Helsingør, der dannede Centrum i hans Erindringer“. Han læste uafsladeligt og i flere Retninger og fulgte med Interesse vore indenlandske Forholds Udvikling, thi hans Aand var aldrig uden Beskæftigelse.

Som naturligt er, interesserede Spørgsmaalet om *Helsingørs Stilling efter Sundtoldens Afskaffelse* ham meget, og i et Brev af April 1857 skriver han til en Ven i København:

„Jeg har ikke set, at den helsingørske Sag har været til anden Behandling (i Rigsdagen) — den hviler da vel, og det er vel ogsaa det bedste; thi ser jeg ej, hvad der skal komme ud deraf. Jeg har i nogle Dage opholdt mig i Helsingør. Flere hænger med Hovedet, men der er dog ret mange, der ej har tabt Modet og ser en lysere Fremtid i Møde . . . Det, man sværmer for og sætter sin Lid til, er en *Frihavn*, ja, kunde de opnaa det, da vilde de have fuldkommen Erstatning for Øresundstolden; men jeg tvivler paa, at de opnaar det, da det vilde give alt for megen Anledning til Tolddefraudationer¹. Københavnerne vilde vistnok ogsaa vide at benytte dem.“

¹ Toldsvig.

I Vinteren 1857—58 tilbragte Stenfeldt 3 Maaneder (Novbr.—Januar) i København, hvor „han samlede Stof til at leve af hele Sommeren“, som han selv sagde. Kort efter Hjemkomsten til Fredensborg blev han imidlertid syg og døde 3. Marts 1858. Hans Grav findes paa Helsingørs Kirkegaard. Algreen-Ussing, der betegner sig som den yngste af hans mange Venner, slutter: „Hvad han som Embedsmand virkede, derom kan selve vor By bedst tale, og Borgerne vil aldrig glemme, hvad de skylder ham; hvad han var som Ven for gamle og unge, det ved kun de, som kendte ham, men ogsaa hans Venners Tal var stort, og iblandt dem glemmes han aldrig.“

Stenfeldt staaer som en ejendommelig, meget sammensat Karakter i en af de stærkeste Brydningstider i forrige Aarhundrede; hans Evner var betydelige, og hans Alsidighed og hans Arbejdskraft var stor; som Politiker naaede han sikkert mindre, end Evnerne berettigede til, og end han selv havde haabet; Grunden maa sikkert søges dels i hans jødiske Herkomst, som hverken Navneforandring eller Daab bragte i Forglemmelse i Datidens Samfund, dels i hans Karakteregenskaber: en stærk bureaukratisk Selvfølelse og Selvbevidsthed, en Trang til selv at ville ordne det mest mulige og til at afvise Medarbejderskab, en Tilbøjelighed til at være Taler og Forslagsstiller paa andre og flere Omraader end dem, paa hvilke han gjaldt for ubetinget sagkyndig, en stærk Selvstændighedstrang, der i andres Øjne let kunde irritere og se ud som Kværuleren, en mærkelig Blanding af stejl Konservatisme og Bureaukratisme og overraskende Fordomsfrihed, en Trang til at sige Modstandere Sandheder, en Stræben efter baade at ville være Kongens og Folkets, Enevældens og den liberale Tidsalders Mand, som ikke virkede overbevisende paa hans Medmennesker og politisk set ofte gjorde ham til en rodløs og ensom Skikkelse, en Skikkelse, som man ved Studiet af hans Ger-ning ikke undgaar snart at frastødes, snart at tiltrækkes af.

N. P. Kirck

kom, som det fremgaar af Skildringen af Stenfeldt, nærmest ind i Politik ved en Tilfældighed og mod sit Ønske, da Lehmann ikke kunde stille sig som de liberales Kandidat i Januar 1841. Da han først var kommen ind, blev han der til Aaret før sin Død, selv om han ofte selv havde ønsket at træde tilbage.

Da Kircks Sønesøn, Arkitekt *H. C. Kirck* (1889—1924), i Aarvog for 1924: „Fra det gamle Helsingør“ har givet en fyldig Skildring af sin Bedstefader, som ligeledes er saa levende skildret af M. Galschiøt i „Helsingør“, skal Skildringen her kun omhandle hans Stændervirksomhed i snævre Forstand.

Han var født i Helsingør 10. August 1802, gik i Byens Latinskole 1812—17, var i Handelslære hos A. van Deurs og Co. 1817—23, købte Gaard i Strandgade 1823 og bestyrede forskellige Handlendes Forretninger, da han som mindreaarig ikke selv kunde etablere sig; fik efter flere forgæves Ansøgninger ekstraordinær Myndighedsbevilling Oktober 1824, etablerede 1827 en Skibsklarerings- og Provianteringsforretning, som han oparbejdede til at blive Byens største. Han var Borgerrepræsentant og som saadan Medlem af en Række Kommissioner 1839—50. Han var meget ivrig og initiativrig og synes at have været et forfriskende Element i Byraadssalen.

Hans samtidige synes ikke at have haft store Tanker om hans politiske Evner, da han første Gang blev valgt. Som Taler og Komitémedlem kom han ikke i synderlig Grad til at gøre sig gældende i Stændertiden. Hans omfattende Forretning og store Hjælpsomhed overfor Venner, der var i Nød, gjorde, at han maatte foretage mange uventede Rejser, saa at han hører til de Stændermænd, der hyppigst har anmeldt Forfald. Rent kollegialt set synes han at have staaet i det bedste Forhold til sine Kolleger, navnlig de liberale Førere: J. Chr. Drewsen, Orla Lehmann, Balth. Christensen; de to sidste omtaler han i Stændersalen som „*min ærede Ven*, den Deputerede for...“

Kort efter sit Valg fejredes Kirck med en Fest 15. Januar, hvor bl. a. Lehmann var tilstede og lykønskede ham „til den skønne Lod at kunne kalde sig Repræsentant for Helsingør“.

Kirck holdt to korte Taler, den ene for de Vælgere, der havde skænket ham deres Tillid, den anden for Norges 17. Majdag. Ved denne Lejlighed udkastedes Tanken om at fejre 28. Maj med en Folkefest i Egebæksvang.

N. P. KIRCK

Festen ¹⁵/₁ efterfulgtes af Angreb i den københavnske Presse, som aftryktes i „Helsingørs Avis“. Man kaldte den „a radical dinner“. Der var blevet sunget en Sang, der var saa upatriotisk, at „Helsingørs Avis“ havde nægtet at trykke den.

De farligste Vers var 1. og 3.:

1. Der vælges overalt paany
Nu Folk til Stændersale,
Og rundt omkring, paa Land, i By
Konservative dale.
Hvori mon egentlig det stak,
At trods saa mangt et O! og Ak!
Og al den „Wischi-Waschi“ Snak
Man vælger Liberale?

3. At dæmpe Lys er nu en Sag
Saa svært som intet andet.
Alt strømmer nu den klare Dag
Ustandset over Landet.
Tyg kun jer Pen og bid jer Negl,
I Frænder af den sene Snegl;
Vor Skude gaar for fulde Sejl!
Forbyd det, om I kan det.

Fjerde og sidste Vers er unægtelig langt fra at være upatriotisk eller revolutionært:

Lad os det gode nye faa,
Det gode gamle hædre; —
Og gammel Troskab skal bestaa,
Som før hos vore Fædre.
Naar Kongehus og Fødeland
Beskærmes af den frie Mand,
En Grundvold aldrig findes kan,
Som bærer Tiden bedre.

„Fædrelandet“ aftrykker hurtigt Sangen, som Bladet lader tale for sig selv. Generalkonsul *C. J. Åhman* havde ogsaa ret let Spil i sit journalistiske Forsvar for „den radikale Middag“. Ved „Helsingørs Avis“ Vægning ved at optage Sangen „ledes man til det komiske Resultat, at det kommer an paa Helsingør Avisens Redaktør og hans Forgodtbefindende, hvad der skal gælde for patriotisk“. Bladets Redaktør forsvarede sit Standpunkt saaledes: „At bemeldte Sang med Undtagelse af Slutningsverset tilsigtede at vække *Parti-* og ikke dansk Nationalaand, det tror vi sikkerligt den ærede Forfatter selv maa indrømme.“

I 1841 fik „Avisen“, der Aar efter Aar havde efterlyst en 28. Majfest i Helsingør, sit Ønske opfyldt til Overmaal: Dels var der Folkefest i Egebæksvang, dels holdtes der en Festmiddag à 3 Rdl. paa Skydebanen, hvor ca. 100 Herrer af begge Partier samledes: Stenfeldt og hans Kreds paa den ene Side og de liberale med Orla Lehmann som Hædersgæst paa den anden. Denne Fest fik et ret ejendommeligt Forløb: Stenfeldt talte først højtideligt for Frederik VI's Minde. Senere holdt han en ret malplaceret demonstrativ Tale for den tilstedeværende valgte Suppleant, Kammerraad *Schmidt*, og fremhævede den Mangel paa Opmærksomhed, *Kirck*, der var valgt af Byvælgerne, havde vist Forsamlingen ved at foretrække Landboernes Fest i Egebæksvang. Lehman rejste sig „mod sit Ønske“ og protesterede virkningsfuldt mod, at den fraværende Kirck var blevet angrebet af „sin besejrede Valgkonkurrent“. „I de faa Maaneder, han havde kendt Kirck,“ havde han faaet det Indtryk, at han var en „kraftig, hæderlig og frisindet Mand, der nok skulde retfærdiggøre den Tillid, denne oplyste og ansete By havde vist ham.“

Da Sagen kom frem i „Helsingørs Avis“, forsvarede Kirck sig med, at han havde modtaget Skovpartiets Indbydelse flere Dage, før Bypartiet havde indbudt ham, og at Skovfesten netop havde faaet det folkelige, nationale Præg, som han havde ønsket.

Virkningsfuldt sluttede han: „Overalt er jeg tilbøjelig til at tro, at hvis Forfængeligheden havde tilladt Hr. Etatsraaden at forholde sig mere passiv i denne Sag og i Særdeleshed under Festlighederne, saa havde de adskillende Elementer ikke fundet Lejlighed til at optræde saa skarpt mod hinanden og et muntert og festligt Lag var ikke udartet til Strid og personlige Angreb.“

De følgende 28. Majfester i Egebæksvang fik et endnu mere stortilet Præg end de foregaaende. Kirck blev Formand for en Festkomité, der talte ansete liberale Navne fra hele Amtet, baade fra By og Land. Der opførtes en stor Festsalon i Skoven, der gik Ekstradamper fra København m. m. Medens „Fædrelandet“ udførligt referer disse Fester, bliver „Helsingørs Avis“ Referater knappere og knappere og indskrænker sig til at nævne Talernes Navne og deres Emner, Deltagernes Antal o. l.

Faa Uger efter den første Fest faar Helsingør et nyt liberalt Blad, „Øresundsposten,“ der dog kun udkommer med 19 Numre (²⁹/₄—³¹/₇ 1841). Det indeholder ledende Artikler om Offentlighed, Tryk-frihed, Kirke- og Skolepørgsmaal. Nr. 1 indledes med et Digt til Danmark. Derefter følger et indsendt Digt af xy = 7 til „Helsingørs Stænderdeputerede, Købmand N. P. Kirck“:

Lad Talens Sværd ej ruste fast i Skeden,
 Men slaa med Kraft for *Ret* og *Friheds Sag*;
 Da blomstrer dig en Krans for Evigheden,
 Paa mørke Nat jo følger klarest Dag;
 Og kan *du* end ej danse *skotsk paa Ærter*
 Og kæmper tit mod Rænker, Falskhed, Svig,
 En bedre Løn dig tolker *Danmarks Hjerter*,
 Og *Fædrelandet* skal velsigne dig.

Lidt tidligere — under Valgkampen — havde Byen faaet et nyt satirisk Blad, „Helsingørs Skilderi“ (¹/₁—²⁴/₈ 1841), der staar paa Stenfeldts Side og bringer forskellige ikke uvittige Karikaturer af Kirck: „Claus“ kaldes han.

Stænderforsamlingen 1842.

Allerede i sin første Stændersamling 1842 indbragte Kirck to selvstændige Forslag. Størst Betydning og Rækkevidde havde hans *Forslag om Konsumtionens Ophævelse*. Konsumtionen stammede fra Enevældens første Dage og var en indenlandsk Told særlig paa Landbrugsprodukterne ved deres Indførelse i Byerne. Kirck var iøvrigt ikke Fader til Idéen om Ophævelsen; allerede i den første Stænder-samling 1835—36 havde en af de dygtigste Købstadrepræsentanter, Agent *H. B. Bruun*, Assens, stillet og faaet vedtaget et Forslag i den Retning. Regeringen havde imidlertid stadig holdt Sagen hen under Henvi-sning til, at Staten, hvor besværlig og utidssvarende Konsumtionen end kunde være, ikke kunde opgive denne Indtægtskilde, uden at Stænderne skaffede Dækning ved at give Anvisning paa andre Skatteobjekter; nogle Købstadrepræsentanter gav Anvisning paa højere Hartkornsskatter, hvad Landborepræsentanterne naturligvis modsatte sig.

Kirck stillede imidlertid, foreløbig dog kun mundtligt, et positivt Forslag om, at man samtidig med at ophæve Konsumtionen, der gav Staten en Nettoindtægt paa ca. 1 Mill. Rdl. aarlig, forhøjede

NB. Stedningen fastede han den 28 Maj, for at fejre en Handelsforbindelse. —
 Han er allers lidet opt, hvilket kommer af de mange Piller han har nedslukket
 for at forbedre Constitutionsskibren, men den bliver dog fast i Stroppen.

KARIKATURER AF N. P. KIRCK I „HELSINGØRS SKILDERTI“ 1841¹

Der sigtes dels til Kircks norske Handelsforbindelser, dels til hans Opræden sammen med Landboerne ved Egebækvangfesten d. 28. Maj 1841.

Brændevinsafgiften, i København fra 6½ til 8 Sk., udenfor Hovedstaden fra 4½ til 8 Sk.; han paaregnede, at Staten derved vilde faa en aarlig Indkomst paa 1,369,000 Rdl. De overskydende 300,000 Rdl. kunde saaledes bruges dels til Afvikling af Konsumtionen, bl. a. til Pensionering af det ved denne beskæftigede Personale, dels til andre Formaal.

¹ Clichéen er venligst udlånt af Overlærer Laurits Pedersen, Helsingør.

Kirck mente, at der var Grund til nu atter at rejse Sagen,

„da vi nu fra flere Sider har hørt, at Landets Finansforfatning er fortræffelig“.

„Konsumtionen rejser en fordærvelig Skranke mellem Købstad og Land. Med sine evindelige smaa Udskillinger og al den smaalige Kontrol, dette medfører, er den til største Besvær og Fortrædelighed for det daglige Livs Samfærdsel og Behov.“ „Det er Landboen, der nu bærer Konsumtionen.“ Opkrævningen af den er uforholdsmæssig dyr, idet han hævder, at ca. 40 % af Bruttoindtægten gaar til Lønning af Tilsynet.

Kirck udtalte meget beskedent, at han ikke var sikker paa, at det paaregnede Overskud var tilstrækkeligt til Pensionering af det afgaaende Toldpersonale, og at han „ikke vovede at udtale sig over, om et nyt Skattepaalæg til Afløsning var nødvendigt“.

Paa Regeringens Vegne tog *A. S. Ørsted* Afstand fra Forslaget; han var ikke sikker paa, om ikke en forhøjet Brændevinsafgift vilde svigte; Dækning maatte der absolut skaffes; det var ikke rigtigt, at Konsumtionen egentlig hvilede paa Landet, og at 40 % gik med til Tilsynet.

Forslagsstilleren fra 1835—36, *Bruun*, mente, at 40 % endda var lavt regnet; i sin Tid havde han nævnt 43 %. Han understregede stærkt som en Grund for Afskaffelse, som der ikke kunde lægges Vægt nok paa, at Konsumtionen baade i kommerciel og politisk Henseende var en væsentlig Hindring for Slesvigs Tilnærmelse til Danmark. I Slesvig stod Konsumtionen som et Skræmmebillede. Han var enig med Ørsted i, at den ogsaa faldt paa Byerne.

David støttede Kirck, men mente, at Brændevinsafgiften vilde forlede til Smugleri. Hartkornsbesidderne vilde gennemgaaende hellere have Brændevinsafgiften end nye Hartkornsskatter.

Flere Talere forsvarede „den fattige Mands Snaps“; *Stenfeldt* bemærkede saaledes, at det ikke maatte „tabes af Sigte, at *Brændevinen hører til den arbejdende Klasses Livsfornødenheder*, og at det paa den anden Side, hvis Prisen paa denne Artikel i nogen betydelig Grad forhøjes, indirekte vil komme til at gaa ud over den formuende Klasse, da Daglejen vil fordyres“.

Kirck var meget tilfreds med Forslagets Modtagelse:

„Det er saaledes fra alle Sider erkendt, at Konsumtionsvæsenet udøver en højst fordærvelig Indflydelse paa Almuens Moralitet, idet det med aldeles utilstrækkelige Vaaben træder i Kamp med det daglige Livs første og videst udbredte Interesser og derfor fremkalder en desværre vidt udbredt Udvikling af al Slags *Usandhed, List og Under-slæb*, hvori allerede Barnet tidlig indvies, og som i en vid Kreds undergraver Respekten for og Tilliden til den lovlige Tingenes Orden.“

Afstemningen blev en stor Sejr for *Kirck*, idet Forslaget med 56 Stemmer mod 3 henvistes til Udvalgsbehandling. *Kirck* fik ikke Sæde i Komitéen og tog ikke Ordet ved de paafølgende Behandlinger. Resultatet blev, at Forsamlingen med stort Flertal vedtog at anmode Regeringen om i Samlingen 1844 at indbringe et Forslag om Konsumtionens Ophævelse.

Da der ikke fremkom noget saadant Forslag i 1844, spurgte *Kirck*, om det da kunde ventes i 1846.

A. S. Ørsted svarede, at Sagen havde været Genstand for meget udførlige Undersøgelser, og at der, hvis Stænderne var sammentraadt nogle Maaneder senere, sandsynligvis allerede denne Gang kunde have været forelagt dem et Udkast. Der vilde blive taget alt Hensyn til Forsamlingens tidligere Forslag, men det var dog muligt, at der nu kunde forekomme andre Meninger om Maaden, hvorpaa Vederlaget til Kongens Kasse maatte være at tilvejebringe.

Ej heller 1846 fremkom der noget Regeringsforslag. I Regeringens Kundgørelse udtaltes det, at der havde været anstillet omfattende Undersøgelser, „men dog kan de Vanskeligheder, som stiller sig imod deres (Konsumtionens og Brændevinsafgiftens) forønskede Ordning, ikke endnu anses hævede, og vil derfor vor landsfaderlige Omsorg fremdeles være rettet paa disse Anliggendes bedst mulige Fremme“.

I let forstaaelig Skuffelse over Regeringens Svar indbragte *Kirck* paany Forslaget med de Ændringer, Forholdene krævede:

„At et Lovforslag sigtende til Konsumtionens Ophævelse i Kongeriget, til en ensartet Toldlovgivning og Brændevinsafgift for hele den danske Stat maatte blive forelagt de næstpaafølgende sammenkal-

dende enten ekstraordinære eller ordinære Stænderforsamlinger,“ og „at i Tilfælde et Lovudkast ikke kan blive forelagt de først indkaldende ekstraordinære eller ordinære Stænderforsamlinger, disse da i saa Tilfælde maa blive fuldstændigen bekendt med de Vanskeligheder, som til den Tid endnu maatte stille sig i Vejen for Ordningen af foranævnte Anliggender.“

I sin Forelæggelsestale udtalte Kirck, at „det vistnok havde gjort et smerteligt Indtryk saavel hos Stænderne som hos den øvrige Del af Befolkningen at erfare, at disse for hele Samfundet saa vigtige Genstande endnu henstaar uafgjorte“. „Det kgl. Svar var lidet trøstende.“

Den kgl. Kommissarius, *P. G. Bang*, var yderst forbeholden: „Man kunde ikke med Billighed forlange, at Hertugdømmerne skulde svare den højere Told, som nu svares i Danmark, foruden ny Brændevinsafgift.“ „En forsigtig Finansbestyrelse maa vel betænke sig, inden den gaar ind paa saa særdeles betydelige Opofrelser. . . . At indgaa med en Petition blot for at give Kongen en Impuls til at søge at bringe denne Sag til et Resultat anser jeg for unødvendigt og overflødigt.“

Lehmann udtalte, at „undertiden kan en vis Grad af Mod være den bedste Forsigtighed“.

David støttede ligeledes varmt Forslaget. „Det er i højeste Grad unaturligt, at Monarkiet skal være sønderskaaret af Toldgrænser.“

Forsamlingen henviste med 55 Stemmer for og 5 mod Forslaget til en Komité. Dennes Indstilling om en Petition vedtoges eenstemmigt senere paa Samlingen.

Oprøret og Krigen 1848—50 forhalede Sagens Løsning.

Først ved Loven af 15. September 1850, ved hvis Vedtagelse Kirck sad som Landstingsmand, ophævedes Konsumtionen og den jyske Toldgrænse, ligesom Brændevinsbeskatningen ændredes uden for København.

Kircks andet Forslag i 1842 drejede sig om „*Nærmere Bestemmelse om Damp- og Sejlskibes Sejlads*“.

Paa Grund af Dampskibenes voksende Tal mente Kirck, at det

det var nødvendigt at give faste Regler for de Tilfælde, i hvilke flere Skibe mødte hinanden.

„Da Kollisioner ofte opstaar i Farvandet og navnlig paa Helsingørs Rhed, hvor i uroligt Vejr paa engang flere hundrede Skibe kommende Syd og Nord fra dels anker og dels krydser sig længere frem og Farvandet af flere Aarsager, fornemmeligen Strømmen, er vanskeligt at besejle, saa er denne Sag forekommen mig at være af den Vigtighed, at jeg burde tillade mig at hændrage den hæderværdige Forsamlings Opmærksomhed paa samme.“

Han opstiller dernæst i Afdeling A 5 Regler for Dampskibe, i B 3 for Sejlskibe.

Regeringens Sagkyndige, Direktør *Duntzfeldt*, forklarede, at Admiralitetet allerede var beskæftiget med at udarbejde saadanne Bestemmelser for den indenrigske Fart, og hvad fremmede Skibe angik, da henhørte dette til Diplomatikken og ikke til Stænderne. Grosserer *Meinert*, København, var af samme Mening og troede iøvrigt ikke, at Kircks Bestemmelser vilde være til nogen Nytte, saalænge Lovens Bestemmelser om Paasejling ikke forandredes.

A. S. Ørsted forment, at Sagen ikke behøvede at passere Stænderne for at sættes i Gang. Kirck tog derefter sit Andragende tilbage¹, skønt han, „da dette stemmer overens med de i Hamburg, England, Sverige og Frankrig om denne Genstand nylig givne Bestemmelser, tvivler om, at man vil kunne komme til noget andet Resultat end det af mig proponerede“.

I denne Samling tog Kirck ikke Ordet i andre end de af ham selv indbragte Sager. Han var *Medlem af Komiteen om Ladningsdokumenter for søværts indkommende Varer* og indbragte et *Andragende fra Undertoldbetjente i Helsingør om Forhøjelse i deres Løn og Pension*, et Andragende, som ikke nød Fremme.

Kirck havde gentagne Gange maattet melde Forfald², og den 13. September forlod han helt Forsamlingen paa Grund af et Familiedødsfald.

¹ Efter Referatet i „Helsingørs Avis“ ³/₈ 1842.

² Ved Sagen om Højtidsofrets ubillige Forringelse tog Orla Lehmann Ordet paa hans Vegne og meddelte en Række lokale Oplysninger.

Stænderforsamlingen 1844.

I Samlingen 1844 fik Kirck Sæde i 5 Komitéer; af disse var den om *den almindelige Værnepligt* langt den vigtigste.

Han sluttede sig til Udvalgsflertallet, men nærede dog sammen med Raadmand *H. P. Hansen*, København, visse Betæneligheder med Hensyn til de foreslaaede Regler om Retten til at købe sig fri. Hele den værnepligtige Masse burde øves i Vaaben i dertil organiserede Rekrutskoler.

De andre var om *Konsulatsgebyrer*, om *Interimsreglementer for Korsør*, *Karrebaksminde* og *Kerteminde Lodserier*.

I de 3 sidste Sager var han valgt til Referent, men da han var forhindret i at være tilstede ved Sagens „foreløbige“ Behandling, maatte en anden overtage Hvervet.

Han indgav et Andragende fra 10 Brændevinsbrændere i Helsingør om *lige Beskatning af Korn- og Kartoffelbrændevin* og et Andragende om *de samme Rettigheder for Kongerigets Stænderforsamlinger med Hensyn til de kommunale Forhold, som er tillagte Hertugdømmernes Stænderforsamlinger*.

I Sagen om „*Søndagens vedbørlige Vedligeholdelse*“ varetog han — konkurrerende med Stenfeldt — ivrigt den helsingørske Handels og Skibsfarts Særinteresser.

Ved *Finanssagens* Behandling udtalte han sig for, at Staten overtog Hammermøllen ved Hellebæk og øvrige tilliggende Ejendomme for selv at kunne overtage *Geværfabrikationen*, som det Schimmelmannske Fideikommis hidtil havde haft i Entreprise.

Ved Behandlingen af *Trykkefrihedssagen* udtalte han sig for en større Udvidelse af Tilladelsen til at anlægge Bogtrykkerier i Købstæderne. Adskillige Provinsblade, f. Eks. „*Frederiksborg Amts Tidende*“, tryktes i København. „Det vilde navnlig være af Vigtighed for det kommunale Liv i Købstæderne, hvilket vistnok trænger til al den Understøttelse, der kan blive det til Del.“

Stænderforsamlingen 1846.

Ved Begyndelsen af Samlingen 1846 forelaa der en Skrivelse fra

Kirck om, at han muligvis slet ikke vilde kunne give Møde denne Gang. Han kom dog til Stede 6 Dage senere, men det førte muligvis til, at han ikke genvalgtes til Værnepligtskomitéen og i det hele taget ikke fik Sæde i nogen Komité. Straks ved sin Ankomst indgav han 2 Forslag, dels det ovenfor omtalte om *Konsumtionens Ophævelse*, dels ligesom i 1844 et Forslag om *Udvidelse i Anordningen af 28. Maj 1831 § 6, saaledes at Kongerigets Stænderforsamlinger erholder samme Rettigheder som Hertugdømmernes med Hensyn til de kommunale Anliggender*, et Forslag, han dog faa Dage efter tog tilbage.

Han deltog i højere Grad i den almindelige Debat end i de foregaaende Samlinger. Vi indskrænker os til at nævne Forhandlingsgenstandene: Forandring i Toldtarifferne, Tillægsbestemmelser til Konsumtionsafgiften, Handelsrettigheder i København, Benyttelsen af Ild og Lys i Københavns Havn, Civile Lægers Embedsindtægter, Erstatning af Vildtskade, Autoriserede Kort ved Fæstegods' Afstaaelse og sidst, men ikke mindst Værnepligtssagen, i hvilken han tog Ordet 5 Gange.

Ved Behandlingen af Sagen om Tillægsbestemmelser til Konsumtionstariffen mente han, at Kartoffelbrænderierne maatte beskattes højere; Sædbrænderierne var haardt ramte og led betydelige Tab ved den ulige Beskatning.

Saaledes var der i Helsingør i de senere Aar nedlagt 4 à 5 af de større Brænderier, som ikke kunde udholde Konkurrencen med de derværende større Kartoffelbrænderier.

„Da nu saaledes en stor Del af vore Medborgere uforskyldt er komne i Armod, fordi de ej har kunnet holde Pinen ud ved den ulige Beskatning, er det altsaa billigt, at der ogsaa tilstaa dem nogen Godtgørelse af Staten; thi det havde været dennes Pligt, saa snart den blev opmærksom paa, at Beskatningen var ulige, at sørge for, at Sædbrænderierne i det mindste kom til at staa paa en nogenlunde lige Fod med Kartoffelbrænderierne.“

Ligeledes varetog Kirck de helsingørske Bageres Interesser ved Udførelsen af Skibsbrød i meget store Partier. De Ændringsforslag, Kirck stillede ved disse 2 Sagers Behandling, blev imidlertid forkastede med overvældende Flertal.

Ved Behandlingen af *Værnepligtssagen* gjorde han Rede for de helsingørske Borgerrepræsentanters gennem ham indgivne Andragende. De ønskede ikke nogensomhelst Begunstigelse for Byens Værnepligtige, blot Ligestilling med Hovedstaden.

Personlig ansaa han det forelagte Udkast for et Fremskridt fra det i 1844 behandlede, men betragtede det kun som en Rekruteringslov, der ikke opfyldte alle de Forhaabninger og Forventninger, som man havde gjort sig i den Anledning. Han udtalte bl. a.:

„Komitéen har ment, at man fornemmelig i den nye Tingenes Orden maa søge en gavnlig Virkning i, at der blandt Rekrutterne vil komme mere oplyste unge Mænd, og at disse vil virke velgørende i moralsk Henseende paa de øvrige. Men da de mere dannede og intelligente „ved de foreslaaede Stillingsregler“ faar Lejlighed til at unddrage sig fra at tjene med de andre, saa skønner jeg ikke, at de vil komme til at udøve nogen moralsk Indflydelse paa de øvrige Tropper.“ „Og bliver vort Fædreland og vor Selvstændighed ved denne nye Rekruteringslov bedre beskyttede end tidligere? Jeg mener Nej! . . . Man gøre *alle vaabendygtige Mænd* dygtige til at møde som Krigere, naar Fare truer Fædrelandet, give dem passende Vaaben og lade dem beholde disse i deres Hjem eller i sammes Nærhed, for at de kan gøre sig mere fortrolige med at omgaas disse og i Farens Stund at bruge dem.“

Efter hans Mening bør man have en lignende Indretning som ved Bornholms Milit. Hærens Geværforsyning er for lille. Ligesom i 1844 anbefaler han en bedre Udnyttelse af Hellebæk Fabrikker, som nu kun er uvæsentlige, men eventuelt burde overtages af Staten.

Om hans Polemik med Stenfeldt om Værdien af Handelslaugenes Attester, er talt ovenfor S. 90.

Gentagne Gange udtaler Kirck sig mod Københavns Særstilling. Han taler ret nedsættende om Københavns Befæstning fra Landsiden, som ikke har „synderlig Betydning“. Erfaringerne fra 1807 taler et tilstrækkeligt tydeligt Sprog.

Derimod er han *meget begejstret for borgerlige Artillerikorps*.

„Ikke alene Helsingør, men ogsaa de andre Købstæder vilde være i Stand til at fremvise en Mængde Pragteksemplarer af Riffelskytter.

I Helsingør er 100 saadanne, som er saa sikre i deres Skud, at de kan træffe deres Mand paa en Distance af 500 Alen.“ „... Jeg tror, at man ikke gør vel i at se alt, hvad der er udenfor København, over Hovedet og kun at tage Hensyn til det, som er indenfor de Volde, man betragter som uindtagelige.“

Hans Side 92 omtalte Ændringsforslag forkastedes begge.

Ved Sagens endelige Behandling uddybede han Lovprisningen af de borgerlige Artillerikorps og sin Mistillid til Københavns Befæstning:

„København har desuden aldeles ikke nogen Grund til fremfor Helsingør at have nogen Borgervæbning i, at Byen er omgivet med Volde; thi det er jo alle bekendt, at disse ej er til stort andet end til Værn mod Træk og at betragte som Spadseregange, men ingenlunde kan betragtes som Fæstningsværker.

Jeg kan derfor ikke antage, at den militære Styrke vilde kunne gøre nogen Nytte i København indenfor Voldene; men kun forsaa vidt den kunde afværge et nærmere Angreb ved at stride i aaben Mark, kan den være til nogen sand Gavn. ... Helsingørs borgerlige Artillerikorps er iøvrigt i eet og alt organiseret paa samme Maade som Københavns; og det kan vistnok i enhver Henseende sættes ved Siden ej alene af dette, men ogsaa af det virkelige Artilleri, og hvad Skarpskydning angaar, staar det endog over dem, hvortil jeg selv har været Øjenvidne. Korpset har ogsaa i Krigen bevist, at det hverken manglede Mod eller Dygtighed, naar det gjaldt. Destoværre havde det dengang ikke saadant Skyts som det nu brugelige.

Hvis *Kronborg* — hvad man alt har begyndt med — monteres med Bombekanoner, vil dygtige Artillerister fra Volden kunne udrette langt mere end tidligere, og efter hvad kyndige har erklæret, vil de kunne forhindre en fjendtlig Flaade fra at gaa gennem Sundet, saavel ved Dagen som ved Natten, da man nu har Midler, hvorved man kan oplyse Horizonten, saa at man med Sikkerhed kan skyde.“

„Vel har Etatsraad Stenfeldt ment, at det er afstikkende, naar der i mit Amendement *alene* omtales Helsingør, og ikke de andre Byer; men jeg har kun holdt mig til det, jeg kender, og til det, jeg tør anføre med Sandhed.“

Valgkampen 1847.

Under den kort efter følgende Valgkamp rejstes der i Helsingør stærkere Modstand mod Kircks Genvalg, end han og hans Tilhængere sikkert havde ventet.

Man bebrejdede ham baade i „Helsingørs Avis“ og i det af Peder Degn udgivne Ugeblad „Kikkerten“, at han havde tiet, hvor han burde have talt, hvad der navnlig sigtede til hans Tavshed i Forfatningssagen.

Kirck forsvarede sig med, at han paa Grund af en nær Vens Dødsfald og hans Løfte om at tage sig af den efterladte Families Ve og Vel ikke havde kunnet give Møde i Forsamlingen i rette Tid. Det, han havde paa Hjærte, var blevet sagt saa træffende af de andre Talere; han havde aldrig kunnet „bekvemme sig til at gøre sig skyldig i trættende Gentaalser“. Hans liberale Standpunkt i Forfatningssagen var kendt nok fra andre skriftlige og mundtlige Udtalelser.

Farligere var de Beskyldninger, der blev fremført mod ham for i sin Stændervirksomhed at have set roligt paa, at Købstæderne blev berøvet deres Rettigheder til Fordel for Landboerne.

I et Ekstrablad til „Helsingørs Avis“, Lørdag d. 6. Februar, stempeler han denne Beskyldning som *Usandhed* og fortsætter:

„Min Virken i Stænderne er formentlig saa tydelig betegnet, at ingen vil kunne misforstaa den, ligesom jeg ogsaa uden at være ubeskeden tør antage, at min Virken uden for Stænderne ikke har været uden gavnlige Følger for vor By. — Nok herom!

I Tilfælde man skulde ønske yderligere Oplysning om mine Anskuelser med Hensyn saavel til Laugsvæsen som Købstædernes Rettigheder og Forhold til Landet, da vilde det være mig kært at se de ærede Herrer *Oldermænd* og *Laugsmestere* hjemme hos mig imorgen Eftermiddag Kl. 5 for mundtliggen bedre at kunne oplyse om Forholdene og derhos faa Lejlighed til at berigtige muligen fejlagtige Begreber.

6. Februar 1847.

Niels, Peter, Kirck¹.

Valgets Udfald er omtalt ovenfor. Medens nogle af Kircks Meningsfæller fandt det forkasteligt, at han afslog at være Suppleant for Stenfeldt, fandt „Fædrelandet“ det forstaaeligt og henlede samtidigt 2det og 3die Købstad-distrikts Vælgeres Opmærksomhed paa Kirck.

¹ Kirck havde den Ejendommelighed, at han skrev Kommaer mellem sine Navne i de Skrivelser og Bekendtgørelser, der udgik fra ham personlig.

Kirck meddelte, at han ikke ønskede at tage mod Valg uden for sin Fødeby, bl. a. af Hensyn til sin omfattende Forretning. Da Købstæderne i Holbæk Amt trods denne Erklæring valgte ham til deres Deputerede, ændrede han dog sin Beslutning, „fordi, som han sagde, det vilde være højst uforsvarligt, hvis han afslog det paa ham faldne Valg og derved svigtede den Tillid, hans højtærede Medborgere saa uindskrænket havde sat til ham¹“.

Stænderforsamlingen 1848.

I Stænderforsamlingen 1848 stod Kirck paa yderste venstre Fløj og talte i Tilslutning til sin „ærede Ven“, Balth. Christensen, stærkt *mod de af Martsministeriet foreslaæede Kongevalg*:

„Ministeriet synes med denne Bestemmelse at have villet sige: „Vi vil vise udelukkende Tillid til Folket, men ikke til hele Folket; det er nødvendigt at lægge en Tømme paa det. Saaledes vil hin Bestemmelse, frygter jeg, nødvendigvis opfattes af Nationen. Man har ikke troet, at Valgene vilde faa forønsket Resultat, og derfor har man ment at raade Bod derpaa ved, at Regeringen forbeholdes Ret til at udvælge 48 af Rigsforsamlingens Medlemmer.“ „En Forsamling sammensat paa den i Lovudkastet foreslaæede Maade giver ikke noget sandt Billede af Folkeviljen, ligesom jeg ogsaa maa tro, at Ministeriet har været alt for ængsteligt ved at indstille til Kongen, at et saa stort Antal som $\frac{1}{4}$ af ham skulde udvælges, at det derved har lagt en Svaghed for Dagen, der kan være i høj Grad sørgelig i sine Følger. Vi har nylig set Folket i Farens Stund staa fast ved, hvad der er godt og ret, hvorfor da tvivle om, at det nu skulde forlade denne Vej.“ Den (af Stenfeldt o. a.) ytrede Frygt for, at Husmændene skal fortrænge Godejeren, Landet Købstæderne, er aldeles ugrundet. Det er afgjort, at der ved Valghandlingen vil findes Ledere, som ved deres Indflydelse vil sørge for og virkeligen lede Valgene saaledes, at en virkelig god Repræsentation kan opnaas.“

Han ønsker, at saavel Valgrets- som Valgbarhedsalderen skal være 25 Aar.

Ved Valget til Rigsforsamlingen i Oktober stillede Kirck sig i Kallundborgkredsen, men mønstrede ved den mundtlige Valghandling

¹ Fra det gamle Helsingør. 1925. S. 49.

saa faa Stemmer, at det kom til skriftlig Ja- og Nejafstemning om Højremanden, Kaptajn *N. F. Jespersen*, Grønnebjerggaard. Derimod valgtes han i December 1849 til Landstingsmand for 2den Landstingskreds, et Mandat, han beklædte til Valget i Marts 1863. Kirck sluttede sig nærmest til Venstre, men som den selvstændige Natur han var, indtog han ofte Særstandpunkter. Saaledes indbragte han i 1850 et Forslag om ad Lovgivningens Vej at *ophæve den tvungne Vaccination*, men fik det hverken da eller senere gennemført. Han havde selv mistet et Par af sine Børn, kort efter at de var blevet vaccineret, og havde den urokelige Overbevisning, at deres tidlige Død skyldtes Vaccinationen. Derimod opnaaede han kgl. Tilladelse til at lade sin yngste Søn forblive uvaccineret¹. Han deltog ofte i Forhandlingerne om højst forskellige Emner og gjorde god Fyldest. Han var sin By en ivrig og dygtig Talsmand, navnlig i de trykkede Aar efter Sundtoldens Ophævelse 1857.

At der udover Havnens Udvidelse og Nordbanens Gennemførelse ikke opnaaedes, hvad han og Byen ønskede, var ikke hans Skyld. Han døde et Aar efter sin Udtræden af det politiske Liv, 4. April 1864; han var da Byens største Forretningsmand og Skatteyder, dens førende Borger.

K n u d G a d.

(Kongevalgt).

Selv om Skibsklarerer K. Gad ikke var valgt Repræsentant for noget af Frederiksborg Amts Distrikter og i sin Egenskab af kongevalgt Medlem indenfor Grundejerklassen kun deltog i den 16 Dages Stænderforsamling i 1848, vil det være rimeligt at omtale ham i denne Afhandling. Han var en af de mest politisk interesserede inden for det helsingørske Borgerskab i Stændertiden. Han var Stenfeldts Modkandidat ved det første Valg 1834, støttede under Valgkampen 1840—41 Stenfeldts Kandidatur, havde selv været paa Tale som Kandidat baade i Helsingør og Hillerød samme Aar, men øn-

¹ Gengivet efter M. Galschiøt: Helsingør. S. 333.

skede ikke at tage mod Valg. I 1847 vakte han betydelig Opsigt ved at støtte Kircks Kandidatur. I 1848 blev han kongevalgt Medlem, stillede sig samme Aar ved Valget til den grundlovgivende Rigs-

KNUD GAD

forsamling som venstre Fløjs Kandidat, men faldt for Byfoged *I. B. Olrik*. Da han som Stændermand udtalte sig som en erklæret Modstander af Kongevalg, kom der naturligvis ikke oftere Bud efter ham fra Statsmagts Side. Ved nogle af de første Landstingsvalg mønstrede han nogle Valgmandsstemmer, men bukkede under for Kirck og Olrik. Som Personlighed er han vel nok *den ejendommeligste og mest sammensatte af Helsingørs politiske Forgrundsfignrer i den Tid.*

Han var født $2\frac{1}{5}$ 1797 i Svendborg og tilhørte den kendte Gad-ske Slægt, der har skænket Danmark en Række fremragende Gejstlige gennem flere Aarhundreder. Han var selv, som M. Galschiøt skriver, „præstepreget i Indre som i Ydre lige til det hvide Halstørklæde, han altid gik med“.

Som ung kom han til Helsingør og fik Ansættelse i det van Allerske Handelshus, der gav sig af med Handels- og Skibsklarerervirksomhed; senere blev han Parthaver i det, men nogen dygtig praktisk Handelsmand blev han ikke, „og han fik da heller aldrig noget ud af det i økonomisk Henseende“. Derimod gav han sig med Liv og Sjæl af med mange forskellige Samfundsproblemer.

Størst Opsigt vakte Gad, der selv kalder sig „Handelskommis“, da han i 1833 udgav Piecen: „Hvor skal jeg sætte min Søn i Skole?“, i hvilken han i stærkt retorisk Stil angreb den lærde Skole som værende ubrugelig som Grundlag for Handelsmænds og Haandværkeres videregaaende Uddannelse og krævede Oprettelsen af borgerlige videnskabelige Realskoler, hvorved „den næringsdrivende Borger kan blive udløst af sin aandelige Trældom“.

Paa dette Omraade kom Gad og Stenfeldt, som nævnt S. 31, til at arbejde Haand i Haand gennem mange Aar. Han var en Mand, der elskede Diskussioner. I 1836 tilkastede han Embedsaristokratiet Handsken i en Artikel i „Fædrelandet“: „Hvor er Skallen af Folket?“, der fremkaldte en lang Række Indlæg bl. a. ogsaa fra Stenfeldt. Næste Aar udgav han en Piece „Om Bankens Forhold til Staten og Forslag til en ny Stats-Indtægt“ og i 1840 en Piece „Om Skattelegning i Købstadkommunerne“, i hvilken han krævede de mange Særbeskatninger ændret til een Skat efter Formue og Lejlighed paa alle Købstadbeboerne, ligesom han ønskede den konstante Grundskat i Købstæderne gjort variabel efter Ejendommenes skiftende Værdi. Stenfeldts Modindlæg samme Aar er omtalt S. 60. Man vil forstaa, at der kom Bud efter ham fra hans Medborgeres Kreds. Som Skolekommissionsmedlem, som Borgerrepræsentant (fra 1837, fra 1850 valgt Formand, fra 1854 borgerlig Raadmand) gjorde han et meget stort og grundigt Arbejde, der skaffede ham Anerkendelse fra mange Sider.

Hans Udnævnelse til kongevalgt Medlem af Stænderforsamlingen 1848 kom som Kronen paa Værket.

Som den selvstændige Natur han var, leverede han ikke Skrabad for den Regering, der nylig havde udnævnt ham, men sagde sin Hjertens Mening. Hans Udtalelser er i Realiteten paa Linje med de af Kirck S. 119 citerede Udtalelser mod den kongevalgte Fjerdedel i Rigsforsamlingen, men langt skarpere i Formen. Gad og den i sin Tid meget kendte og omstridte københavnske Politiker, Jernstøber *P. F. Lunde*, var vel nok de Stændermænd, der var mest yderlig-gaaende i deres Udtalelser.

Ved *Valglovens Behandling* udtalte Gad, der først kom tilstede nogle Dage ind i Stænderforsamlingen, men straks tog Ordet i en stor Tale, bl. a. at „Komitéens nu fremkomne, tildels diskuterede Betænkning ingenlunde har tiltalt“ ham.

„Jeg vilde gøre Vold paa min Overbevisning, dersom jeg bifaldt den. Denne Betænkning har nemlig vist sig for mig som manglende tilstrækkelig Fasthed og Holdning, som bærende i sig en vis Forlegenhed og Forsigtighed, som undvigende enhver mere omfattende og dybtgaaende Undersøgelse, som hyldende en ved andre Øjeblikkets Forhold nødvendig Resignation. Det er et saadant Indtryk, som Betænkningen og den derover tildels førte Diskussion har gjort paa mig, og det hverken vil eller bør jeg skjule. At Komitéens Flertal, skønt det anser „den i de kongelige Valg liggende Afvigelse fra Systemet for lidet principmæssig, naar der skal tænkes paa en ublandt Folkerepræsentation“, dog „anbefaler den af Regeringen angivne Vej“, er uægtelig en skøn Tanke i en skøn Form, men, spørger jeg, behøver vor livsfriske, fra Oppositionens Bænke udgangne Regering allerede nu en saadan Hjælp som den, at Folkeraadet skulde samtykke i, hvad det selv erkender at være principstridigt?

Ønsker denne Regering, at Folket for at holde den skal ofre den sin Frihed? Frygter vore nye Ministre Frihedens velgørende Magt, denne Magt, som de har fremkaldt, elsket og tilbedet lige indtil den Dag, da Kongens Tillid og Folkets Ønsker lagde Statsskibets Ror i deres Hænder? Nej, det er ikke tænkeligt, det er ikke muligt, og alligevel viser de sig frygtsomme, vel ikke for den danske Frihed, men for den tyske Raahed, dette fule Skræmmebillede, der nu har stillet sig imod os. Ja visselig, det synes, som vore Ministre har ladet sig

intimidere af den slesvigske Sag, og denne Frygtagtighedens Aand har dikteret Loven *for og imod* Friheden med det dobbelte Maal for Øje, saavidt muligt at tilfredsstille denne og tillige at berolige visse Standsinteresser, samt garantere enhver sit eget behagelige Jeg ved den nye, i nogle Retninger vistnok dybsindige Valgreform. Men for et Ministerium som det nuværende er dette, mener jeg, at desavouere sig selv at vedkende sig en vis Skrøbelighed; det er eller kan være det første Skridt til at snuble, til maaske at falde for aldrig mere at rejse sig.“

„Den slesvigske Sag vedkommer efter min Mening ikke vor politiske Udvikling, men bliver, naar Kampen alene ikke kan decidere den, et diplomatisk Spørgsmaal, der afgjort om kortere eller længere Tid ikke bør i det væsentlige forandre vort Forfatningsværk.“ ... „For at opnaa den Enighed, der behøves til Kampen mod vore Fjender, tør vi ikke bekrige Friheden.“ ... „Ja, det danske Blod, som flød paa Slesvigs Marker, og som har reddet Danmarks Ære, det raaber nu til os: *Redder Danmarks Frihed*, og forraader den ikke!“

Ligesom Kirck vender Gad sig mod de af Stenfeldt og andre konservative Talere fremførte Betæneligheder i Retning af et Almueherredømme: „Bemeldte Almuesfolk er saa optagne i Hverdagslivets Sysler og i det daglige Brøds Erhverv, at de bliver indifferente i og for Politikken, der desuden er en daarlig Næringsvej. Ikkun den Aandsfrihed og det højere Blik paa Livet, der følger af og med Kundskab og Dannelse, forenede med nogen Velstand, kan gøre sig vedvarende gældende i de politiske Kampe og vil nok vide at beherske Uvidenheden og Bornetheden. *Det er Aanden, som regerer og altid vil regere*; dens ærligen og vel anvendte Regimente vil stedse blive respekteret. Rigsforsamlingens Opgave vil jo blive at bedømme Konstitutionsforslaget fra Folkets Standpunkt, og dette kan ikkun ske enten ved Folket selv eller dettes frit valgte Repræsentation. At blande andre Elementer ind i denne Forsamling eller at sammensætte den ved Magtsprog imod dens Natur og Bestemmelse vil føre til, at Maalet forfejles, og dette straffer sig selv. Principet for det rene konstitutionelle Monarki tillader ikke saadanne Kunster.“

Han bebuder i Henhold til sin Tale at ville stemme mod Valget af kgl. Deputerede og imod enhver Stands, følgelig ogsaa imod Gejstlighedens særlige Repræsentation og slutter med „at udtale det Ønske, at den samme Opposition, der bragte os Friheden saa nær, men nu synes at være aldeles forstummet, atter vil løfte sin Stemme med sædvanlig Kyndighed og Kraft, for at vi ubetinget kan vinde og befæste den for os selv og tilkommende Slægter“.

Ved Behandlingen af det andet Regeringsforslag om *Kreditbevisers Udstedelse* talte Gad flere Gange og stillede en Række Ændringsforslag, som enten blev taget tilbage af ham selv efter den mundtlige Forhandling eller forkastede. De fleste var af skatteteknisk Art i Overensstemmelse med de i hans Piece 1840 fremsatte Anskuelser. Han fremførte mundtligt en Række grelle Eksempler paa urimelige Skattefritagelser i Købstæderne:

„Naar jeg anfører, at i Helsingør svares Næringsskat af en Haarskærer og ikke af en Barber, af en Færgemand og ikke af en Vognmand, at endvidere militære i Almindelighed er fritagne for Fattigskat, saa bliver det klart, at disse Skatters forskellige Ligningsmaade ingen fast Regel kan afgive med Hensyn til Krigsskatten, men ikkun leverer et sørgeligt Bevis paa Købstadligningens Uregelmæssigheder, dem, jeg ved en mere passende Lejlighed vilde kunne dokumentere i det uendelige.

Af disse Grunde skulde jeg altsaa formene, at Ligningsnormen for de Købstæderne i Forslaget paalagte 50,000 Rdl. af Krigsskatten, dersom denne maatte blive udskrevet straks, rettest bør søges i Stænder-skatten, der lignes alene efter Formue og Vilkaar og ifølge sin Natur ogsaa vedkommer det større Samfund, Staten, mere end Nærings- og Fattigskat, der er kommunale.“

Hvad Forslagets Kærne angaar, mente Gad, at Stænderne ikke burde gaa videre end til at indvillige i Kreditbevisernes Udstedelse, at give Regeringen et uforbeholdent Indemnitetsvotum, men var iøvrigt nærmest enig med Stenfeldt i, at Stænderne skulde overlade Vedtagelsen af en Krigsskat til den kommende Rigsforsamling og „i at tilraade Regeringen Brugen af de Obligationer og andre Aktiver, hvorover den kan disponere, saavel som i fornødent Fald af Statens øvrige Ejendomme som midlertidig Garanti for Kreditbeviserne“.

Om Valgkampen mellem Gad og Olrik i September—Oktober 1848 og om Gads senere Deltagelse i Helsingørs kommunale og politiske Liv, om hans Indsats i Frimurerbevægelsen til hans Død 24. Oktober 1870 maa henvises til M. Galschiøts Bog, S. 309—317.

Af en meget sympatisk Artikel om Knud Gad, skrevet af Redaktør *Henr. Donatzky* i Ph. Friedenreichs „Logen Kosmos' Historie“, 1878, skal citeres enkelte Afsnit:

„Den begavede, videlystne Dreng var . . nærmest henvist til Selvundervisning, hvilket han for øvrigt uafbrudt fortsatte hele sit Liv igennem, saa at det vel tør siges, at kun faa Lægmand har samlet et saa betydeligt Fond af Kundskaber og Indsigt i de forskellige Forhold som han, ligesom ogsaa hans ikke ubetydelige Sprogkundskaber (han talte og skrev med temmelig Lethed fire levende Sprog foruden sit Modersmaal) var en Frugt af hans utrolige Flid og Arbejdslyst.“ . . . „En af Gads kæreste Sysler var Litteraturen; han havde læst overmaade meget af Fædrelandets og Udlandets litterære Frembringelser og bevarede det læste med sjælden Troskab. Selv har han efterladt flere værdifulde utrykte Arbejder af mere speciel Natur, som vidner om hans rige Begavelse og dybe Religiositet.“

I 1866 døde Gads eneste Barn, *Jonas Rist Gad*, kun 26 Aar gl. som svensk Civilingeniør og Løjtnant i det svenske Vej- og Vandbygningskorps. „Tabet af denne Søn var et smerteligt Tab for de bedagede Forældre, hvis Glæde og Stolthed han var, men Gad bar den tunge Tilskikkelse med mandig Resignation, ligesom han ofte under vanskelige og ulykkelige Begivenheder aldrig mistede den Sindets Ro og Ligevægt, som medførte, at man gerne lyttede til hans Raad og oftest fulgte det.“

„I Gads gæstfri Hjem saas ofte Videnskabernes og Politikens Mænd, baade Danske og Fremmede. Alle skænkede hans aabne Blik, hans Kundskaber og alsidige Dannelse fuld Anerkendelse, og selv stod Gad stedse rede til at yde enhver, som søgte ham, Bistand med Raad og Daad. — Enhver af os, som har kendt Gad nøjere, har uden Tvivl opfanget et og andet Glimt af hans lyse Aand, sanket et eller andet Guldkorn af hans klare Tanker og forstandige Tale, og hvad vi saaledes har opfanget og hørt, vil stedse minde os om hans skønne, elskelige Personlighed . . .“

2DET KØBSTADDISTRIKT

I dette Distrikt, der bestod af Købstæderne Hillerød, Frederikssund, Roskilde og Køge, var Valgkampene mindre bestemt af rent politiske Hensyn end i Helsingør. De formede sig i højere Grad som en Bestræbelse for at sætte Valget af en Mand fra sin egen By igennem, dels ved i størst mulig Udstrækning at samle Byens egne Stemmer om ham, dels ved at skaffe ham det fornødne Tilskud af Stemmer fra de andre Byer.

I 1834 synes dog Roskilde som langt den største af de 4 Købstæder at have været selvskreven til at faa Mandatet¹.

Kampen synes nærmest at have staaet mellem Embedsmændene og Haandværkerne. Resultatet blev, som det fremgaar af Valgoversigten S. 7, at den liberale Farver Svane valgtes med stort Flertal (94 St.). Prokurator Kuhlmann fra Køge blev Suppleant (54); derefter havde Justitsraad, Raadmand Fritz, Roskilde, 45 Stemmer.

Thomas Hagedorn Svane.

Thomas Hagedorn Svane (²/₇ 1787—²⁰/₂ 1862) var anset Næringsdrivende og i adskillige Aar de folkevalgte Borgerrepræsentanters populære Formand. Han tilhørte det liberale Parti og var i Stændersalen en nidkær og selvstændig Talsmand for Købstad-erhvervenes Interesser. Han indvalgtes i adskillige Komitéer: *Om Købstædernes økonomiske Bestyrelse, Konsumtionens Ophævelse* (1835—36), *Arméens Forsyning med Skotøj, Købstadhaandværkernes Beskyttelse, om Nedsættelse af Brandkontingentet i Købstædernes Brandkasse, Revision af Skatteligningsvæsenet i Købstæderne, Petitionskomitéen*. Han var Forslagsstiller, alene eller i Forening med andre, til flere Forslag: *Om Ret til at fortolde i visse Byer, om Krammarkedernes Afskaffelse paa Sjælland, om Politiets Myndighed til at foretage Husundersøgelse*. Desuden indbragte han en Række Andragender af almen eller lokal Interesse.

¹ Efter „Fædrelandet“s Opgørelse havde Roskilde 1834: 2228 Indb., 78 Valgbare.
 Køge 1921 „ 27 „
 Hillerød 1717 „ 39 „
 Frederikssund 395 „ 12 „

Vælgertallet angives andetsteds: Roskilde 120, Hillerød 73, Køge 60.

Af lokale Sager fra Frederiksborg Amt skal nævnes som et betegnende Træk et Andragende fra *Frederikssunds* Beboere 1) om Forlængelse af den Frist, som ved Lov af $\frac{6}{4}$ 1832 var givet for Afskaffelse af Straatagene i de danske Provinsbyer, 2) om at den højst trykkende Forhøjelse i Brandkontingentet maatte bortfalde.

A. S. Ørsted bekæmpede Andragendet:

Da Beboerne ikke i Tide havde søgt at opnaa den ekstraordinære Frist paa 10 Aar, som Danske Kancelli var bemyndiget til at give Ansøgere, og da der savnedes Erklæring saavel fra Byfoged som fra Bygningsskommission, maatte Punkt 1 afvises.

Forhøjelsen af Brandkontingentet, indtil Straatagene var bortskaffet, var tildels fastsat for derved at anspore Ejerne til at belægge deres Bygninger med Stentage, „derhos kan den i sig selv kun betragtes som et billigt Vederlag for den forøgede Fare, hvori Brandforsikringens Interessenter svæver formedelst de endnu i Købstæderne eksisterende Straatage“. Netop forrige Aar havde Brandforsikringen „formedelst deslige Ting“ lidt store Tab ved Branden i Hillerød¹ (10.—11. Maj 1834).

Det forhøjede Brandkontingent, der iøvrigt ikke var større, end det almindelige Kontingent havde været før Forordningen af 1831 (20 Skilling), kunde ikke siges at være nogen trykkende Byrde.

Forsamlingen sluttede sig til Ørsted og afviste *eenstemmigt* begge Punkter i Andragendet.

Fra *Hillerøds* Brændevinsbrændere indgav Svane et Andragende om, at det *maatte forbydes de Købmænd i Købstæderne, der ikke havde Brænderier, at udsælge Brændevin*. Stenfeldt indgav kort efter et tilsvarende fra Helsingør.

Petitionskomitéen fandt ingen Grund til at understøtte Andragen-derne:

„Hvis denne Rettighed nægtedes de Købmænd, der ej tillige havde Brænderier, vilde det upaatvivleligen være dem til stor Skade, da det vilde foranledige mangen Bonde fortrinsvis at søge de Købmænd, der var Brændevinsbrændere tillige, fordi de da der kunde erholde denne Drik til Nydelse. Iøvrigt maa enhver til Købmandshandel berettiget have samme Ret til at handle med Brændevin som med andre Varer, og videre Indskrænkning i denne Rettighed end den, som alle-

¹ Om denne henvises til: „Hillerød By“. 1925. S. 115—127.

rede indeholdtes i de gældende Love, at de nemlig ej maa *udskænke* Brændevin, vilde vistnok være aldeles stridende mod de gældende Bestemmelser om Købmandsskab.“

Ved Forhandlingen om Sagen om Landbrænderier vedtog For-

THOMAS HAGEDORN SVANE

samlingen at indstille, at der ikke meddeltes Bevillinger til flere Landbrænderier end dem, der allerede eksisterede. I Frederiksborg Amt fandtes følgende privilegerede Landbrænderier: Rungstedlund, Frederiksværk, Esrom Kro, Farum Kro, Hellebæk og Bregnerød. I sit Svar 1838 stillede Regeringen sig ret imødekommende overfor Forsamlingens Ønsker. En 4 Mands Kommission skulde gennemgaa Andragenderne fra Privilegienyderne om Opretholdelsen af Pri-

vilegierne mod forhøjet Afgift, og hvis disse ikke vilde gaa ind paa en saadan, give Indstilling om Inddragning af Privilegierne.

Svane arbejdede ivrigt og med Held for at skaffe selvstændige *Toldsteder* til to af Købstæderne i sin Valgkreds: *Roskilde* og *Frederikssund*, som før havde fortoldet deres Varer i Rørvig. „Frederikssund,“ hedder det i Betænkningen, „er vistnok nu af mindre Betydning end disse tvende („de ved Isefjorden liggende Søsterstæder“: *Roskilde* og *Holbæk*), men, naar *Toldsteder* skal oprettes i disse, synes nogen Billighed at tale for, at det samme og tilstedes *Frederikssund*, saameget mere som det formenes at kunne ske uden Udgift for Statskassen.“ Ved kgl. Resolution af $\frac{8}{3}$ 1837 oprettedes der *Toldsteder* i de nævnte Byer.

Med Hensyn til det Forslag, som Svane i 1838 indbragte:

„At det allernaadigst maatte behage Allerhøjstsamme ved et Lovbud at ophæve de samtlige i Sjællands Stift afholdende Krammarkeder, og at Markederne fremtidig blot afholdes for Kreaturer og alle Produkter af Landboernes Frembringelser og af Husffiden,“

var Stemningen delt i hans Valgkreds, hvad han ikke lagde Skjul paa i sin Forelæggelsestale:

„Af de Købstæder, hvilke jeg har den Ære at repræsentere i Stænderforsamlingen, har man i *Roskilde*, *Hillerød* og *Frederikssund* ved afholdte Raadstueforsamlinger indhentet det hele Borgerskabs Mening om den omhandlede Genstand, og det har derved vist sig, at en aldeles overvejende Pluralitet af Stemmer erklærede sig for Afskaffelsen af Krammarkederne, hvorimod en i Købstaden *Køge* afholdt Raadstueforsamling har givet et modsat Resultat.“ „Da den større Del af det Valgdistrikt, hvori han er valgt til Stænderdeputeret, har erklæret sig for Krammarkedernes Afskaffelse“, indbringer han det ovenfor citerede Forslag.

Da den nedsatte Komité imidlertid fraaadede Forslaget, tog Svane det selv tilbage ved den endelige Behandling. Først ved Lov af 23. Maj 1873 ophævedes Krammarkederne fra 1882 at regne.

I Samlingen 1840 indgav Svane et „Andragende fra endeel Garvere, Skomagere og Sadelmagere i *Hillerød* om Foranstaltninger med Hensyn til Opkøb af Huder og Skind, samt Forbud mod sammes Udførelse.“ Der kom ikke noget ud af Sagen.

I de følgende fire Stænderforsamlinger forelaa der ikke lokale Sager fra *Hillerød* og *Frederikssund* af nævneværdig Interesse.

Ved Udløbet af den første Valgperiode meddelte Svane i god Tid sine Vælgere, at han trods mange Opfordringer ikke ønskede at modtage Genvalg. Det liberale Borgerskab beklagede i høj Grad hans Beslutning.

„Roskilde Avis“, der i 1834 intet bringer om Valgkampen og først refererer en Fest for Svane, efter at denne er valgt, mener, at det vil blive saare vanskeligt at finde en Afløser for „vor værdige Svane“.

En Indsender i „Frederiksborg Amts Tidende“ er ogsaa meget tilfreds med ham:

„Hr. Svane er en af de Deputerede, der er udgaaede af deres Vælgers egen Midte.“ „Svane er en „Søn af den nyere Tid“; han har mærket Tidens Tegn, følger dens Fordringer, og er han vel end ikke udrustet med de glimrende Talegaver eller i Besiddelse af den omfattende Lærdom og de grundige Kundskaber som Stændersalens Lyspunkter: en Clausen, en Schouw o. fl., saa er han derimod en erfaren Kommunalborger, saa har han vist den bedste Vilje, forenet med de i hans Stilling ikke almindeligste Evner til at virke og gavne; og jeg skulde meget fejle, om der ikke gennem hans hele Virken viser sig en rosværdig Stræben efter at fuldkommengøre sig og en Higen efter at tilegne sig den Dannelse og de dybere Kundskaber, som Stænderforsamlingen, denne Højskole for Folkelivet, er saa skikket til at yde, — hvad sandelig ikke hører til dens mindste Fortjenester.“

Fr. P. J. Dahl.

Svanes Vægning ved at lade sig genvælge førte til, at det i 2det Købstadtdistrikt kom til en Valgkamp, der i Voldsomhed og person-

lig Skarphed næppe har sin Lige i Frederiksborg og Københavns Amter i Stændertiden. Resultatet af Prøvevalgene blev, at Overlærer *Fr. P. J. Dahl*¹, Hillerød, fik flest Stemmer. „Frederiksborg Amts Tidende“, der paa det Tidspunkt redigeredes af Bogtrykker *Vossbein*, var meget begejstret for hans Kandidatur.

„Sjældent har Amts Tidende haft en glædeligere Efterretning at bringe sit Publikum, navnlig sine Læsere i Hillerød og Frederiksborg, end den, at Hr. Overlærer Dahl, der er valgbar Grundejer i Hillerød, har erklæret sig redebon til at modtage et muligt paa ham faldende Valg. . . . Ved de i begge Byer Mandag d. 28. December (1840) afholdte Prøvevalg, hvis talrige Frekvens røber en almindelig Anerkendelse af den forestaaende Valghandlings Vigtighed (Prøvevalget bivaanedes saaledes af mer end $\frac{4}{5}$ af samtlige Vælgere), erholdt Dahl omtrent 70 Stemmer eller saa godt som eenstemmigt Valg, og tager man endvidere Hensyn til, at adskillige Vælgere i Roskilde ligeledes skulde have henvendt deres Tanker paa ham samt til de øvrige her virkende lokale og personlige Forhold, kan der næppe være nogen Tvivl om, at vi jo vil faa Dahls Røst at høre fra Stænder-salen. Vi skulde have indskrænket os til i denne Anledning kun at berette Fakta; den Opmærksomhed, som det ikke er os ubekendt, at Tilbøjeligheden til at vælge Dahl har vakt paa visse høje Steder („thi“, siger man, „han hører til de konservative“), bringer os til at tilføje, hvad vi efter vor fuldeste Overbevisning og personlige Kendskab til Manden kan: Dahl er hverken afgjort Konservativ eller afgjort Liberal, men han er en sandhedskærlig, højt oplyst og selvstændig Mand.

Vi tvivler ikke om, at de nye Roskilde Stænder vil komme til at dele denne vor Overbevisning, ligesom vi deler den Forvisning med alle Dahls Venner, at den nye Virksomhed vil give ham ny Kraft og nyt Liv til at røgte dette Hverv til Held og Hæder for hans Fødeland, hans Vælgere og ham selv².“

„Helsingørs Avis“ meddelte med „Aalborg Avis“ som Kilde, at „Overlærer Dahl, bekendt for Frimodighed og store Kundskaber, vil blive valgt til Deputeret for Hillerød.“

¹ Fr. P. J. Dahl 1788—1864. Han havde været ansat ved Christiania Universitet som Docent i Filosofi 1816—18, var derefter til 1840 Overlærer ved Frederiksborg lærde Skole; i et Par Aar havde han fungeret som Rektor; en Øjensvaghed nødte ham til at tage sin Afsked; han var en fremragende Sprogmand og produktiv Forfatter.

² Frederiksborg Amts Tidende $\frac{2}{1}$ 1841.

Udenfor Frederiksborg Amt havde Dahl derimod en alt andet end god Presse. Særlig den københavnske Presse var højst ugunstig. Det konservative Blad „Dagen“ skriver $\frac{6}{1}$ om Dahl:

„Vi ved ikke, om denne for sin ualmindelige Lærdom og person-

FR. P. J. DAHL

lige Elskværdighed almindeligen højagtede Mand ønsker at modtage et saadant Valg, men vi tror at vide, at hans foregaaende og nuværende Studier kun lidet har sat ham i Stand til at tilegne sig de Kundskaber om de kommunale og offentlige Forhold, der er saa uundværlige for en Stænderdeputeret.“

„Dagen“ slaar dernæst til Lyd for i Stedet at vælge Pastor, Dr. theol. C. St. Gad, som i nogle Aar havde været Adjunkt i Hillerød,

en Tanke, som „Frederiksborg Amts Tidende“ bestemt tager Afstand fra. Faa Dage senere (¹¹/₁) skriver „Dagen“:

„Da Overlærer Dahl ved de afholdte Prøvevalg saaledes i alt har faaet 103 Stemmer, er der naturligvis megen Udsigt til, at han vil blive valgt til Deputeret, men skønt vi rigtignok hellere ser ham i Stændersalen end Konsul *Bache*, Roskilde, har vi dog ikke fundet Anledning til at fravige vor tidligere ytrede Anskuelse af, at Overlærer Dahl ej vil afgive nogen dygtig og tilfredsstillende Deputeret.“

Faa Dage efter (¹⁶/₁) fulgte baade i „Fædrelandet“ og i det ligeledes liberale, men mere kosmopolitiske „Københavnsposten“ voldsomme Angreb paa Dahl; hvem der stod bag disse, er det ikke lykkedes Forfatteren at efterspore. „Fædrelandet“ skriver bl. a.:

„Ved en Mand, der har saa megen Adkomst til Agtelse og Velvilje som Hr. Overlærer Dahl, har det været dobbelt Pligt ikke uden den allerstørste Forsigtighed at udtale os imod et saadant Valg, og vi har derfor ikke blot indhentet den nøjagtigste Underretning om alle hans Forhold, men har især søgt den hos saadanne, om hvem det var os vitterligt, at de stod i venskabelig Forbindelse med ham. Og er da den eenstemmige Mening, vi overalt har fundet stadfæstet og stedse yderligere begrundet, at hine Købstæder ikke lettelig vilde kunne gøre noget uheldigere Valg; thi vel maa vi antage, at Hr. Dahl er et saare ædelt Menneske og et ypperligt Hoved, og at han er i Besiddelse af mange gode Kundskaber, men tillige maa vi anse det for vist, at disse hans Kundskaber hører til en Sfære, der ikke staar i nogen Berøring med alt, hvad der vedkommer Folkeraadet, og at han omvendt er ikke blot saa ukyndig, men tillige saa ubehjælpssom (som det vel er muligt) i alle de Anliggender og Forhold, som Folke-raadets Virksomhed vil komme til at gaa ud paa. Vi maa fremdeles anse det for vist, at hvor begavet og lærd Hr. Dahl end er, saa er han dog ved sin hele Aandsretning, Helbredstilstand og ydre Forhold blevet i den Grad upraktisk, for ikke at sige aldeles konfus med Hensyn til alle jordiske Anliggender, at han ikke engang som Lærer ved en lærd Skole har kunnet fyldestgøre sin Plads paa en Maade, der stod i mindste Forhold til hans ypperlige Evner og Indsigter, og derfor uagtet hans foresattes Velvilje mod ham ikke blot ikke har kunnet videre forfremmes i den Karrière, han med saa store Forventninger engang betraadte, men endog i en ingenlunde fremrykket Alder selv har maattet erkende, hvad ogsaa hans foresatte har erkendt,

at han ikke var i Stand til at opfylde sit, skønt underordnede Embedes Fordringer.

Vi haaber, at de, der har stillet Hr. Dahl som Valgkandidat, ikke vil nødsage os til at gaa ind paa videre at omtale hans Forhold, med Hensyn til hvilke vi kun skal bemærke, at hans Kandidatur er den største Parodi, der vel lader sig tænke paa en Valglov, der opstiller Grundejendom som Betingelse. Til det anførte skal vi endnu kun føje, at Hr. Overlærer Dahl, forsaavidt man kan tillægge ham politisk Mening, hylder ultrakonservative Grundsætninger, og at det altsaa vilde være den største Inkonsekvens, naar et Valgdistrikt, der hidtil har været repræsenteret af en saa frisindet Mand som Hr. Svane, et Valgdistrikt, om hvilket der ikke er os noget Faktum bekendt, der kunde lede til den Forudsætning, at det havde skiftet Mening, end sige skiftet Mening i en Retning, der var aldeles modsat den Udvikling, hvori hele det øvrige Danmark befinder sig, nu vilde sende en Deputeret, der vistnok ikke vilde gøre sig skyldig i saadanne Smagløsheder som Justitsraad *Skibsted*¹, men forøvrigt vistnok iøvrigt væsentligt vilde stemme som han, en Mand endelig, der selv maatte føle sig højst ulykkelig i et Forhold, hvor han saa aldeles ikke hører hen, og hvor han sikkert ikke vilde blive færdig med noget Arbejde, der maatte vorde ham betroet. Vi maa derfor paa det indstændigste opfordre alle Venner ikke blot af den liberale Sag, men ogsaa af Stænderinstitutionen og Hr. Overlærer Dahl til at opbyde deres yderste Kræfter for at forhindre hans Valg.

Hertil er det naturligvis ikke nok, at man bliver enig om ikke at stemme paa ham, men dertil udfordres tillige, at man enes om, hvem man da i hans Sted vil stemme paa.“

Belært af Erfaringen fra Sorø Amt, hvor der blev valgt en konservativ Embedsmand, fordi de liberale i de fire Købstæder splittede deres Stemmer mellem lokale Kandidater, er det „aldeles nødvendigt, at der opstilles en eneste bestemt Mand imod ham, paa hvem enhver liberal Vælger, der ikke rent vil bortkaste sin Valgret, stemmer“.

„Fædrelandet“ anbefaler dernæst paa det varmeste den i Sorø Amt valgte liberale Suppleant, Købmand *H. H. Schou*, Slagelse, som Kandidat i 2det Købstaddistrikt.

„Fædrelandet“s Angreb affødte, som man kunde vente, en Række

¹ *Arnold de Fine Skibsted* (f. i København $\frac{4}{5}$ 1785, † sammesteds $\frac{15}{8}$ 1851), Kontorchef, senere Etatsraad. Stod som Stænderdeputeret for København 1834—40 paa yderste Fløj og var ofte Genstand for Drewsens og de andre liberales Satire.

Artikler for og imod. „Roskilde Avis“ aftrykker Angrebet (¹⁶/₁) og giver, indtil Valget er overstaet, Plads for en Række Indlæg fra begge Lejre. En Indsender, der nærmest anbefaler Valget af en lokal Næringsdrivende, satiriserer over, hvor let Folk lader sig lede ved et Prøvevalg: „Hvormange kendte D. og B.¹ eller havde hørt Tale om D. 4 Dage før? Han har engang holdt en Tale i Trykkefrihedsselskabet. — Han er en dygtig Mand ved sine Bøger eller bag sin Disk og en meget skikkelig Mand. Men man kender det kun af, hvad Per eller Poul siger.“

Næste Nr. bringer en Indsenderartikel, der i 4 Spalter forsvare Dahl og i 6 Punkter gendriver „Fædrelandet“s Angreb. Vi udvælger Punkt 3:

„Den invidiøse Ytring om Hr. Dahls ydre Forhold skal vel sigte til, at hans økonomiske Forfatning siges ej at være god, og at han maaske skylder endel paa sin Grundejendom. Men lad det end virkelig være Tilfældet, saa er dog hverken heri noget, som strider imod Valglovens Bestemmelser, eller som gør Manden uskikket til at give sit Raad i Stændersalen, hvilket maaske mangen Gang den bedst kan gøre, som ved, hvor Skoen trykker. Himlen bevare os da fra, at Velstand skulde give bedre Adkomst til at raadslaa om Statens Anliggender end Retsind og Duelighed. Saaledes er der da i alle disse 3 Ankeposter intet, hvoraf en fornuftig og retsindig Vælger kan lade sig bedrage, men derimod nok, som kan vise Forfatterens Tænkemaade og Hensigt med at beplette en agtværdig og kundskabsrig Mands Rygte.“

En anden Indsender angriber baade Dahl og Bøggild, en tredie Dahl.

Dennes gamle Disciple er for hans egen Skyld mod hans Valg. Indsenderen inddrager et nyt Moment ved at angribe den af Dahl i 1840 forfattede Adresse fra Hillerød, „hvor der paa en pæn Maade tales om de kongelige Jagtpartier, om Skolen, om Asylet, Slottet og Stutteriet, men ikke et Ord om det, der udgjorde Hovedgenstanden i vore Adresser².“

¹ ∴ Dahl og Købmand Bøggild, Køge, Nr. 2 ved Prøvevalget i Roskilde.

² Svane havde indgivet Adresser fra Roskilde om Skattebevillingsret.

Det angrebne Parti af Adressen fra Hillerød gengives efter Dahls Originalmanuskript, der findes mellem hans Papirer paa Det kgl. Bibliotek og har en Paategning

Vælger vi Dahl, saa vælger vi altsaa efter al menneskelig Sandsynlighed en Modstander af vore egne tvende Gange udtalte Ønsker.“ „Kender Dahl aldeles ikke Købstædernes Adresse?“ Forfatteren insinuerer til Slut, at Dahls hele Eksistens, da han er Pensionist, er afhængig af den siddende Regerings Naade, hvilket er bestemmende for hans politiske Standpunkt.

Bladets Redaktion synes ogsaa nærmest at være mod Dahl, idet den ikke uden Skadefryd citerer det konservative „Dagens“s Bemærkninger mod Dahl.

„Fædrelandet“ optager (19. Januar) et langt Indlæg fra „nogle Vælgere i Hillerød“, som ønsker „at kvæle“ Bladets Forsøg paa at forhindre Dahls Valg „i Fødslen, saa meget mere som det aabenbart er bygget paa aldeles falske Relationer“.

Dahls Skolefærd ønsker Indsenderne „ingenlunde at indlade sig paa at bedømme“. „Dertil mangler vi den fornødne Indsigt; men saa meget kan vi uden megen Skarpsindighed indse, at der er en himmelvid Forskel paa at bibringe Børn sine Kundskaber og paa at anvende disse i Stændersalen“. „Kun faa Mænd besidder den Karak-

om, at det er skrevet Natten mellem 20. og 21. December 1839 og blev antaget af en 3 Mands Komité den 21. Med en enkelt Udadelelse blev Adressen iøvrigt trykt i „Amts Tidende“ for 27. December:

„Det er en af de mindste Byer i Deres Majestæts Rige, hvis Indvaanere her allerunderdanigst udtaler deres Deltagelse i disse det hele Lands Følelser. Til at lade samme blive lydelig benytter Hillerød Købstads Indvaanere den Adkomst, de tror at turde finde i Deres Majestæts Kærlighed til hint Frederiksborg, som Byen skylder sin Oprindelse og Opkomst. Der hvor vi med Glæde og Taknemmelighed ofte saa Tronarvingen dvæle, ej blot for at søge en Adspredelse, men ogsaa for at hædre og bevare ædle Minder, der hvor hans kærlige Opmærksomhed fandt en Genstand i i Borgen, hvis faste Kraft vidner om hin Kongernes Fader — i Skolen, der i sine Fostersønners stedse vekslende Kreds taler til sin høje Stifters Minde — i det under Borgernes Omhu fremvoksende Tilflugtssted for (Omegnens) Stedets hjælpeløse spæde, (ligesaavel som) ikke mindre end i de Anlæg af fremfarne Konger, der for mere end een af Landets Velstandskilder har udøvet en gavnlig Indflydelse: Der vil — Deres Majestæt tillade os at ytre vort Haab — ogsaa Kongen ofte dvæle, og hans Blik skal berede Byen og Egnen voksende Held. Gud velsigne Kongen!“

Natten mellem 2. og 3. Januar nedskrev Dahl en ny „Adresse for den agerdyrkende Del af Befolkningen i Frederiksborg Amts Distrikter til Christian 8. ved hans Tronbestigelse“. Den bærer Paategningen: „Vedtaget i Forsamlingen 3. Jan. 1840“. Efter en historisk Redegørelse for Bondereformernes heldbringende Virkninger slutter den: „Deres Hjerte ved, hvad det er at ledsages af et frit Folks Velsignelser, der følger den ædle Fyrste i Liv og i Død. Og med alle Taknemmelighedens og Kærlighedens Følelser nedbeder vi over enhver Ytring af Deres landsfaderlige Omhu den algedes, den almægtiges Varetægt og rige Velsignelser. Gud velsigne vor Konge!“

terens Fasthed og Gedigenhed, den Klarhed i Tanken, den Lethed til at sætte sig ind i alle Forhold og den Evne og Vilje til at udføre og fremme Sandheden som Dahl, og dette er, saavidt vi skønner, lutter Egenskaber, der vil gøre ham til en af de mest udmærkede Stænderdeputerede.“

Et af de stærkeste Argumenter for Dahl er det, naar Indsenderne fremhæver, „at han i en By, hvor han har levet og virket i mange Aar, og hvor man vel ikke vil regne alle for „konservative“ har erholdt 50 Stemmer af 51 ved det skete Prøvevalg“. Mindre overbevisende virker det, naar de blandt Argumenterne fremfører, „at Dahl har som Lektor ved Christiania Universitet set den norske Friheds Sol oprinde, og dens Straaler har tændt en Kærte i hans Indre, som ikke vil undlade at udbrede sit Lys i den Virkekreds, som man har tiltænkt ham,“ og „at hans Interesse for Kommunevæsenet fremgaar deraf, at han forrige Aar aldeles uopfordret foretog sig at gennemgaa og ordne Hillerød Købstads Arkiv, et Arbejde, der medtog megen Tid og ikke vil være uden Frugter“. „Vi lykønsker baade dem (der har stemt paa ham ved Prøvevalget og ikke lader sig omstemme af „Fædrelandet“) og os til at høre ham føre Sandhedens uhildede Sprog og se ham virke med sine store Kræfter til Folkets Vel. Da vil de uomstødelige Fakta give hans Angribere den bedste Overbevisning om deres fejlagtige Omdømme.“

I sit redaktionelle Svar fremhæver „Fædrelandet“ de Betænkkeligheder, Bladet har haft ved at optage Indsendernes Artikel, ikke fordi Bladet bliver angrebet, men fordi Artiklen „med Varme anbefaler en til Stænderdeputeret, som efter vor bedste Overbevisning ikke dertil skikker sig“.

Bladet hævder, at det støtter sin Dom „paa mod Dahl venskabeligsindede Mænds Vidnesbyrd og kan ikke frafalde et eneste Ord af, hvad vi efter bedste Skønnende har fremsat. Hvad Overlærer Dahls politiske Anskuelser angaar, da maa vi efter det nu fremkomne anse det for aldeles nødvendigt, at han selv derom udtaler sig, efter at det har vist sig, hvor højst forskelligt hans hidtilværende Færd og Ytringer i saa Henseende er blevet opfattet, hvorimod vi ikke kan andet end anse vore Bemærkninger om hans Mangel paa Forretningsduelighed og praktiske Kundskaber for aldeles uigendrivelige. At det ikke har været os behageligt at henpege til hans time-lige Vederhæftigheds Status, vil (det) ikke være undgaaet nogen, der har læst vor Artikel, og af samme Grund skal vi ogsaa her ind-

skrænke os til den Bemærkning, at dette til en vis Grad — i det mindste ved Valget af en Folkerepræsentant — maa komme i Betragtning, og det, dersom vi fandt os forpligtede til at modarbejde Dahls Valg, ligefrem maatte paaligge os ikke at blive staaende ved almindelige og netop derfor virkningsløse Reflektioner, men at fremkomme med bestemte og positive Argumenter“. Bladet slutter med atter at anbefale Schou, Slagelse, „denne vor Anbefaling tror vi saa meget mere at burde paaagtes, som det ikke vilde være os vanskeligt at opstille en Kandidat, der i politisk Henseende langt mere samstemmer med os og i paakommende Tilfælde ganske anderledes vilde slutte sig til os, end dette gælder om Hr. Schou“.

„Frederiksborg Amts Tidende“ forsvarer ^{16/1} sin Protegé mod „Dagen“s Bemærkninger, men vender sig først den Dag, Valget sluttede i Hillerød, ^{23/1}, efter at de 3 andre Købstæder forud havde stemt, mod „Fædrelandet“, et Skridt, Redaktionen aabenbart kvier sig ved. Man maa dog tage i Betragtning, at Bladet tryktes i København og i de første Aar kun udkom hver Lørdag, saaledes at Redaktionen maatte være noget bagud.

„Vælges Dahl, saa er der for os intet at tilføje; hans tilkommende Færd i Roskilde vil da være hans bedste Talsmand. Vælges han ikke, saa maa vi dybt beklage, at en Presse, der iøvrigt har vor udelte Sympati, er blevet i den Grad misbrugt, at man for kun at anføre eet Eksempel ikke har skammet sig ved en vammel Lefsen med denne hædrede og afholdte Mands Rygte for at hindre hans Valg, at betjene sig af den værste af alle Beskyldninger, den ikke at beskyldte rent ud for det eller det, men at true med, at man ved noget om den paagældende. („Vi haaber,“ siger „Fædrelandet“, „at man ikke vil nødsage os til at gaa ind paa videre at omtale hans ydre Forhold.“)

Hvad er det, man her ligesom ikke nævner at offentliggøre? „Fædrelandet“, denne store og ansete Hovedjournal for det liberale Parti i Danmark, maa gøre Rede for sig eller taale, at vort lille provinsielle Ugeblad og enhver, der nøjere kender Hr. Dahl og hans Færd, stempler dets Hentydninger i denne Henseende som *Bagvaskelse* og *Valgforlokkelse*. Sandelig Dahl kan ved dette Angreb og ved Valgets Udfald, det blive nu som det vil, kun vinde. „Fædrelandet“ derimod, forsaavidt det maatte forhindre Dahls Valg, lægger vi Kong Pyrrhus' Ord paa Hjerte, da han første Gang havde besejret Romerne.“¹

¹ Da Kong Pyrrhus af Epirus *anden* Gang havde besejret Romerne (279 f. Kr.) var hans Tab saa store, at han sagde: „Vinder jeg en saadan Sejr til, er det ude med mig“.

„Fædrelandet“s Anbefaling af Schou førte til, at Roskildes liberale Borgerskab sluttede op om hans Kandidatur ved det endelige Valg med overvældende Flertal; det lykkedes imidlertid de konservative i de 3 andre Byer samt Dahls personlige Venner og Tilhængere i Hillerød at gennemføre hans Valg med 31 Stemmers Majoritet.

Dahl selv havde ikke under Valgkampen ladet sig provokere til at besvare Angrebene og afgive en politisk Trosbekendelse. Først den Dag, Valget slutter i Hillerød, udsteder han en Erklæring, der først offentliggøres i „Dagen“ (²³/₁) og senere aftrykkes i „Amts Tidende“. „Hans Motiver har været de bedste til at bevare Tavsheden; han har ikke villet influere paa Valgene — og har ikke villet læse, hvad der er skrevet til hans Anbefaling. Ingen maa vente at se ham levere en Besvarelse paa Angrebene paa hans Embedsvirksomhed som aldeles ufyldstgørende, der vel endog skulde være ledsaget af Vidnesbyrd.“

Dahls Indlæg vidner om stor Idealisme og Uselvskhed og hans Evne til filosofisk Abstraktion, men leverer tillige et Bevis paa hans Mangel paa politisk Instinkt og Evne til at udtrykke sig paa en for en Gennemsnitslæser forstaelig Maade.

„I min Udtræden af Banen, i min Lod ej paa den „at have kunnet videre forfremmes“ er jeg saa langt fra at antage mig for den eneste, der ikke ser den Udygtighed, „Fædrelandet“ antyder som en Følge af en fuldkommen Konfusion hos mig „med Hensyn til alle jordiske Anliggender“, at jeg endog venter hele Almenheden i mit Fædreland enig i at nægte mig enhver Adkomst til at stemme, dersom Lidenskabelighed ved nogetsomhelst kommende Møde med mine Angribere skulde lade mig finde en Anke mod dem i den mulige Omstændighed, at nogen af dem ej skulde have opnaaet noget, hvori de, medens de laa uden for Virkevidden af deres Vilje, havde sat en Del af deres Livs Held.“

Han har ingen „politisk Trosbekendelse“ tilrede „for i en Hast at gøre mig kendelig for dem, der ej allerede maatte kende mig; og var en saadan af velvillige Vælgere blevet mig affordret, vilde jeg hellere ved Vægning have fjernet Stemmer fra mig, efter hvilke jeg aldrig har udstrakt Haanden, end have søgt at vinde dem ved et saa ufuld-

stændigt og saa mange Misbrug underkastet Middel, et Middel, ved hvilket jeg utilbørlig vilde have bragt mig i den Mulighed at blive en Forræder enten mod mine Vælgere eller mod Sandheden“.

Først til sidst vender han sig polemisk mod „Fædrelandet“: „Men naar Redaktørerne af „Fædrelandet“ enes om at sige: „Vi haaber, at de, der har stillet Hr. Dahl som Valgkandidat, ikke vil nødsage os o. s. v.“, da finder jeg deri Brugen af en Vaabenart, som, om samme skulde blive væsentlig hjemmehørende i Nutiden, vilde gøre mig det mere end taaleligt at „henhøre til en forsvunden Tid“, og maa som det eneste virkelige *Svar* paa hine Artikler væрге mig mod dette Naadestød ved at *opfordre* Redaktørerne til en nærmere Forklaring. Ligger der i denne en Henpegen paa min frederiksborgske Ejendoms Ringhed, paa min Fattigdom, da kan jeg ikke frabede mig „Fædrelandet“s Skildring deraf for en større Kreds end mine frederiksborgske Vælgere, der allerede inden Prøvevalget har kendt samme. Men ligger der bag min Ytring en Formodningvækken om noget andet, som de mod mig velvilligt sindede helst maatte ønske dækket af Tavshedens Skjul, da *affordrer* jeg hermed Redaktørerne en Afhyllen af dette og maa, hvis den udebliver, antage, at de ved hin Ytring har sagt for meget og dog — ikke nok.“

„Fædrelandet“ efterkom *ikke* denne kraftige Henstilling. Af de københavnske Blade kommenterer kun „Dagen“ Dahls Valg (²⁵/₁):

„Frederiksborgerne er saaledes blevet Overlærer Dahl tro, og de har saaledes sat deres Valg igennem ved, at ingen af dem eller i hvert Fald kun een har stemt paa Købmand Schou. . . Vi vil af Hjerter ønske, at den hæderlige og lærde Deputerede, der i vort Lørdagsnummer har erklæret, at han ikke hører til noget Parti, maa erholde Lejlighed til i Stænderforsamlingen at udvikle et hidtil uanet Talent og at kunne godtgøre, at ogsaa en stuelærd kan være i Besiddelse af en uventet praktisk Tendens. . . Vi ønsker da, at han vil overgaa Oppositionsbladenes og tillige vor egen tidligere Bedømmelse af ham.“

Medens „Roskilde Avis“ kun meddeler Valgresultatet, „iler“ „Frederiksborg Amtstidende“ (³⁰/₁) med at bringe Dahls Svar „til de af hans Vælgeres Kundskab, hvis prisværdige Vedholdenhed og Enighed har bragt ham paa en Plads, som han er ligesaa voksen som værdig“.

Forholdene udviklede sig saaledes, at hverken Venner eller Modstandere kom til at føre Beviserne for deres Paastandes Rigtighed,

idet Dahl inden Stændernes Sammentræden i 1842 ved Salget af sin Ejendom i Hillerød mistede sin Valgbarhed. Resten af sit Liv levede han som Privatmand i København, optaget af sine filologiske Studier.

H. H. Schou.

Det blev saaledes „Fædrelandet“s Kandidat, *H. H. Schou*, Slagelse ($\frac{17}{3}$ 1797— $\frac{17}{3}$ 1870), der i den kommende Valgperiode repræsenterede 2det Købstad-distrikt. Han synes at have været en Mand af samme Støbning som Svane: en flittig og ivrig Repræsentant for Byerhvervene, der ret ofte tog Del i Forhandlingerne og indvalgtes i flere Komitéer angaaende Sager, i hvilke han var sagkyndig. Ved Valget i 1847 stillede han sig paany i Sorø Amts Købstæder, men blev ligesom i 1841 kun Suppleant. Fra 1854—59 var han Landstingsmand.

Laurids Krog.

Valgkampen 1847 formede sig atter i nogen Grad som en Tovtrækning mellem Roskilde og Hillerød; den synes kun i ringe Grad at have fanget Vælgernes Interesse. Ved Prøvevalget i Roskilde fik Købmændene *P. Lassen* og *Walløe* hver 20 Stemmer, Kæmner *L. Krog*, Hillerød, 10 Stemmer, Kammeraad *Puttpferchen*, Stege, 9; kun 32 af 136 Vælgere havde givet Møde; i Køge fik en Mand fra Byen, *Møller Borum* 34 Stemmer, Lassen 22; i Frederikssund fik Lassen 17 Stemmer, Borum 9, Krog 8. I Hillerød sluttede man op om Krog med næsten samme Enstemmighed som om Dahl 6 Aar før.

„Roskilde Avis“ indskrænker sig til saare loyalt at aftrykke en Indsenderartikel fra Hillerød af $\frac{29}{1}$ efter „Fædrelandet“, hvori Forfatteren hævder, at Prøvevalget i Frederikssund havde fundet Sted under delvis urigtige Forudsætninger; man havde benyttet Krogs varme Interesse for Bondestanden mod ham som Købstadrepræsentant; han er imidlertid ikke længere Bøndernes Sagfører, men Næringsdrivende i sin By.

„Hos os er der saare faa, der fæster Lid til dette Udsagn, thi vi ved, at Hr. Krog med en ualmindelig Arbejdsdygtighed forbinder en ligesaa sjælden Redelighed og Renhed i Karakteren, og vi tror ingenlunde, at han nogensinde skulde gøre sig skyldig i det Forræderi at opofre de Byers Interesser, han er valgt til at repræsentere eller være saa dum at opponere mod de Fordele, der muligen kunde tilflyde ham selv som Handlende og Ejer af to Gaarde her i Hillerød.

Jeg maa derfor antage, at hint Rygte har sit Udspring fra den smaa-lige Købstadsaand, der ser sine Interessers Fremme i en haardnakket Opretholdelse af de Laugsrettigheder og Monopoler, over hvilke en oplyst Tidsalder allerede har brudt Staven, eller fra den bornerte Anskuelse, at hver Stands Deputerede i ensidig Blindhed blot skulde holde paa sit eget“.

Krog har „foretrukket at søge Handelsprivilegium i Byen fremfor at være Bøndernes Sagfører“.

Han „er en højst sindig og rolig Karakter, der er ligesaa fri for overspændt Liberalitet som for en sorgløs og flegmatisk Konservatisme, men denne Egenskab i Forbindelse med hans dygtige Indsigter baade i Købstad- og Landboforhold og hans Lethed og Udholdenhed i Arbejde vilde upaatvivlelig skænke ham en mere end almindelig Anseelse i Stændersalen.“

Til Indsenderartiklen knytter „Fædrelandet“s Redaktion bl. a. følgende Bemærkninger:

„Det skulde i Sandhed gøre os meget ondt, om det 2det Distrikt ikke skulde kunne enes om at vælge den *Kandidat, som utvivlsomt af alle i Distriktet boende valgbare Mænd er den dygtigste og værdigste, nemlig Hr. Krog i Hillerød.*“

Bladet mener — ligesom Indsenderen —, „at den udtalte Frygt for, at Krog skal tilsidesætte Købstadinteresserne for Landbointeresserne, er aldeles ugrundet“, „da Hr. Krog har vist den stærkeste Interesse for den Kommune, hvori han lever, og derfor har været bæret med flere kommunale Hverv, hvilke han stedse har fyldstgjort med megen Iver og Indsigt“.

Da Lassen i Roskilde er Redaktionen ubekendt, „drister vi os ikke til at ytre nogen Mening om ham, men vi tror at vide med Vished, at Meningerne om hans Brugbarhed er højst delte blandt dem, der staar ham nærmere, og alle, som kender baade ham og Hr. Krog, erklærer, at han ingenlunde kan komme i Sammenligning med denne“. *Hvis* Krog ikke kan vælges, mener Bladet — ligesom

i 1841 —, at man bør vælge Købmand *Schou*, Slagelse, „hellere end at udsætte sig for et mindre heldigt Valg“.

„Frederiksborg Amts Tidende“, af hvilken Krog siden $\frac{6}{6}$ 1846 efter Vossbeins Død var Udgiver og Redaktør, bringer af ret forstaaelige Grunde intet om Valgkampen, men indskrænker sig til at meddele Resultatet, som blev, at Krog med 2 Stemmers Flertal besejrede Lassen.

Efter Prøvevalgene var der sket det, at den i Helsingør slagne Prokurator *Otto Jespersen* (Se S. 93) havde stillet sig i 2det Købstad-distrikt og der samlede en ret anselig konservativ Minoritet, navnlig i Hillerød.

Til Trods for, at *Laurids Krog* kun blev 37 Aar gammel ($\frac{1}{4}$ 1811 — $\frac{8}{12}$ 1848) og i sine sidste 5 Leveaar kæmpede med Brystsygge, kom han dog til at øve en betydelig kommunal og politisk Indsats, ikke alene i Hillerød, men i hele Frederiksborg Amt. Han var født i Slangerup, hvor Faderen var Købmand og Jordbruger. Kort efter sin Konfirmation kom han paa en Embedsmands Kontor i Roskilde, senere paa Amtsstuen i Hillerød, og tog Eksamen som dansk Jurist. 23 Aar gammel blev han gift og overtog et Brænderi i Hillerød; han sad i Begyndelsen i trange Kaar. Senere bortlejede han Brænderiet og virkede som juridisk Konsulent for Bønderne. Ved Vossbeins Død 1846 købte han dennes Boghandel og det med denne følgende Privilegium paa Udgivelsen af „Frederiksborg Amts Tidende“, indtil Chr. Berg i 1874 oprettede „Frederiksborg Amts Avis“, Byens eneste levedygtige Blad.

Naar man gennemgaar de første ti Aargange af Bladet, støder man Gang paa Gang paa Krogs Navn. Kort efter den nye Købstadkommunalløvs Gennemførelse vælges han ganske ung ind i Borgerrepræsentationen og bliver dennes Formand. Som saadan er han med i Deputationen til Christian VIII ved dennes Tronbestigelse. Han er et meget interesseret og initiativrigt Byraadsmedlem, han skriver Artikler i Amts Tidenden, han er Medindbyder til 28. Majfesterne i Egebæksvang, er virksom ved Oprettelsen af Landboforeninger, er Taler ved et politisk Festmaaltid for Laurids Skau m. m. m.

„I sine politiske Anskuelser var han en ægte frisindet Mand, men hverken tidligere Dages Lunkenhed eller vore Tidens Ilsindethed var i Stand til at bringe ham fra den faste og sikre Holdning, der er ejendommelig for Manden, som ved, hvad han vil, og kun vil, hvad han anser for Ret. Han kunde ligesaa lidt slutte sig til det yderste Venstre, som han nogensinde havde skjult sine Anskuelser for dem, der stod højere i Samfundet end han. Han vilde Friheden, og han vilde den oprigtigt, og næppe har nogen Mand i sin Kreds virket mere end han for at udbrede Kundskab om og Interesse for offentlige Anliggender; men han vidste ogsaa, at det ikke var højkrøstede Ord, men den alvorlige Vilje, hvorpaa det kommer an.“ Taler var han ikke efter sine Venners Udsagn. Derimod havde han sjældne Gaver til at overbevise Folk paa Tomandshaand og var en glimrende Arbejder i Udvalgene. „Hans Kontor var en Samlingsplads for Omegnens og Byens Beboere af alle Stænder; i mangfoldige Anliggender ønskede man hans Vejledning og hans Raad. Hans aabne og fordringsløse Væsen indgød Tillid; hans Svar var korte og klare, og enhver ordrig eller udsmykket Tale var hans inderste Væsen imod. Han besad meget af hin mandige Godmodighed, der viser sig virksom i Gerning; han vejledede den raadville, han hjalp den trængende, og han følte i sit stille Sind med den, for hvem han intet kunde gøre. Uagtet han havde været i en Stilling, hvor der var rig Lejlighed til at skaffe sig store Fordele, nøjedes han med en tarvelig Fortjeneste og viste i hele sin Vandel den største Uegennyttighed og Redelighed. I sit private Liv var han en oprigtig og trofast Ven.“

Hans 16 Dages Stændervirksomhed i 1848 var kun en kort Episode i hans Liv, som ikke kaster meget Lys over hans Personlighed. Hans Tale ved Valglovens Behandling indskrænker sig til følgende Ord: „Jeg rejser mig kun for at ytre, at jeg i alt væsentligt deler de af Komitéens Majoritet udtalte Anskuelser.“ Ved Behandlingen af Forslaget om Kreditbevisers Udstedelse holdt han med Komitéens Mindretal, P. Hansen, Udesundby, og varetog Fæsternes Interesser mod Ejerne. Han gjorde forskellige skattetekniske Bemærkninger og stillede et Ændringsforslag om, at Krigsskatten ikke som foreslaaet

skulde paalignes efter de Regler, der gjaldt i Købstæderne om Paaligningen af Stænderskatten, et Ændringsforslag, som han imidlertid selv trak tilbage. Hans mest typiske Bemærkning som Købstadrepræsentant var følgende: „Forsaavidt det i § 6 er bestemt, at *Brænderiafgiften i Købstæderne skal forhøjes*, uden at nogen tilsvarende Bestemmelse gives for Københavns Brænderier, skal jeg af Hensyn til nærværende Sag ikke derved opholde mig; ja, jeg skulde ikke engang have omtalt det, naar jeg ikke befrygtede, at det senere skulde paaberaibes, at Købstæderne stiltiende havde erkendt, at de københavnske Brænderier er for højt beskattede imod deres.“

Ved Valget ⁵/₁₀ 1848 var han opfordret til at stille sig til den grundlovgivende Rigsforsamling i Hillerødkredsen, hans Helbred var allerede da saa nedbrudt, at han maatte afslaa denne Hædersplads, som i Stedet tilfaldt hans nære Ven, Overlærer *I. A. Ostermann*, der ved hans Død satte ham saa smukt et Minde i sin Nekrolog¹.

1STE LANDDISTRIKT

Ved det første Stændervalg 1834 synes de mindre Landejendomsbesiddere at have været ret usikre overfor det nye Valgmaskineri. Pressen giver os iøvrigt ingen Oplysning om den første Valgkamp ud over en Anekdote, der 6 Aar senere citeres i „Frederiksborg Amts Tidende“ i en ret spydig Form: „At man ved forrige Stændervalg stundom gik med en sjælden Tankeløshed langt ud over endog de videste Grænses, beviser følgende lille Historie: Efter at en Del Vælgere havde stemt for Kramer i Lystrup (der fik det 3die højeste Stemmetal), kom en hel Række, som vilde følge disses Fodspor uden at kende Manden og nævnte „Kammerraad Lystrup“, en Person, man vistnok forgæves vil søge paa denne Del af Kloden“!

¹ Skildringen af Krogs Personlighed bygger foruden paa en Gennemgang af „Frederiksborg Amts Tidende“ 1839—48 paa Ostermanns Nekrolog i dette Blad og paa Skildringen i Selmers Nekrologer I 476—479, der antagelig ogsaa skyldes Ostermann, saa stor er den indbyrdes Lighed.

Erich Rasmussen.

Resultatet blev, at Staldskriver, Kammerraad *Erich Rasmussen* (¹⁹/₆ 1767—²⁶/₁ 1843), Frederiksborg, valgtes til Deputeret med Sognefoged *Peder Hansen*, Udesundby, som Suppleant. Den 68-aarige Rasmussen ledede i sin Egenskab af Alderspræsident Valget af Præsident 3 Gange; i de 2 sidste Stænderforsamlinger (1838 og 40) er det de eneste Lejligheder, han nævnes i Stændertidenden.

I den første Forsamling indbragte han et Forslag om, at *enhver, der indgaar Ægteskab, skal erlægge en Afgift til Fattigvæsenet* af 5 til 20 Rdl. for derved om muligt at forebygge, at Ægteskabet letsindigen skulde indgaas, og Fattigvæsenet derved paabyrdes Familiens Forsørgelse.

A. S. Ørsted fraraadede Rasmussens Forslag paa det bestemteste; der var flere Gange tidligere indgivet lignende Forslag til Danske Kancelli; de var alle blevet afvist paa Grund af Vanskelighederne ved at bestemme, hvilke Personer en saadan Tilladelse burde nægtes og hvilke ikke, og den skadelige Indflydelse, en saadan Indskrænkning i den personlige Frihed kunde have paa Sædeligheden. Efter at flere Medlemmer „havde ytret sig i samme Aand“, tog Rasmussen sit Forslag tilbage. *I. Chr. Drewsen* bemærker i et Brev af ²¹/₁₀ 1835: „Jeg havde gjort mig megen Umage for at faa ham til at holde dette tilbage, men forgæves. Saa dumpede det da, og han tog det tilbage.“

Samme ublide Medfart fik de gennem Rasmussen indbragte Forslag og Andragender, hvad der kunde tyde paa, at de ikke har været synderlig vel forberedte.

Fra en Del af Husbeboerne i *Thorup* Sogn paa Frederiksværk Gods indgav han et Andragende om fremdeles at *beholde deres Huse i Fæste efter de gamle Fæstebreve uden nogen Forandring i Afgifter eller Præstationer*. Efter at en Række Medlemmer havde talt mod Forslaget, forkastedes Udvalgsbehandling med 53 Stemmer mod 1 (formentlig Rasmussens egen).

Ligeledes forkastedes (med 46 Stemmer mod 21) Udvalgsbehandling af et Andragende fra Amtsforvalter, Justitsraad *Kynde*, Hillerød,

om Ophævelsen af de saakaldte *Førings- eller Herredskassepenge*, idet det mentes, at det var forbundet med megen Ulejlighed at opkræve denne i sig selv ikke betydelige Afgift til Fattigvæsenet. *A. S. Ørsted* mente, at det alt for meget vilde lamme disse Kassers Virksomhed at give Afkald uden Vederlag paa „hin eneste visse Indtægt“. Flere Medlemmer mente, at man ikke burde lægge Beslag paa Forsamlingens knapt tilmaalte Tid med saadanne mindre betydelige Sager, medens andre mente, at det formentlig maatte overlades til enhver selv at bedømme Vigtigheden af de Andragender, han agtede at forelægge Forsamlingen, og at man burde være betænkelig ved at indskrænke den frie Diskussion, der var saa nødvendig for Institutionens Udvikling.

Af størst tids- og kulturhistorisk Interesse er det Andragende, Rasmussen indgav fra „adskillige mindre Landejendomsbesiddere i Tikøb Sogn“ om følgende Punkter:

- 1) Om den Skade, der tilføjes dem paa deres Sæd af det der i Egnen værende Vildt.
- 2) Om det byrdefulde i at køre det skudte Vildt til det kongelige Køkken.
- 3) Om at Kørslerne ved de saakaldte Prinsejagter maa bortfalde eller i det mindste noget indskrænkes.
- 4) At Klapperne ved Jagten maatte for Fremtiden lejes af Forstvæsenet.
- 5) At Vejarbejdet, som det nu udføres, er en stor Byrde for Landalmuen.
- 6) At der for Fremtiden maa fremlægges Regning af Amtet til Sognebeboerne for de Penge, der betales til Amts-Repertitionsfondet i Stempel- og Sygehuspenge m. m.
- 7) At Sognets Beboere for Fremtiden selv maa vælge deres Fattigforstandere m. m.
- 8) At Kavallerifouragen maa bortliciteres samt
- 9) At Sognets skolesøgende Børn over 12 Aar maa fritages for at gaa i Skole flere end een Dag om Ugen fra 1. Maj til 1. November.

Fra Forsamlingens Side fremførtes, at flere af Forslagets højst forskelligartede Punkter vilde blive gjort til Genstand for særlige Petitioner fra andre Medlemmer og burde behandles i Forbindelse med disse. Da Rasmussen „erklærede sig enig heri, idet han kun beholdt sig Ret til at indkomme med en nærmere Petition, forsaavidt nogen af de omhandlede Genstande ikke ellers maatte blive Forsamlingen forelagt, hvilken Forbeholdenhed han navnlig tog med Hensyn til den under 9) nævnte Genstand (Skolegangen), saa

blev for Tiden intet videre foretaget i Henseende til nævnte Andragende“.

Fra Beboerne i *Paarup* Sogn og Holt og Fredebogaard i *Græsted* Sogn indleverede han et Andragende om, at det „enten maatte tillades dem selv at skyde *Vildgæssene*, som gør dem Skade paa deres Sæd, eller at disse maatte blive udryddede af andre, eller at der maatte tilstaa dem Erstatning for den af disse Fugle gjorte Skade“. Lignende Andragender indgav en Række andre Landbodeputerede.

Dertil kommer Andragender fra Landsbylærere om Forbedring i deres Indkomster, fra Bønder om Forandring i deres Forpligtelser til at arbejde paa Chausséerne m. m., Sager, der gaar igen fra Kreds til Kreds.

I 1838 indleverede han et Par Andragender, der henlagdes til Gennemsyn paa Læseværelset, men deltog som allerede nævnt hverken dette Aar eller 1840 i de mundtlige Forhandlinger, lige saa lidt som han i nogen af Samlingerne indvalgtes i nogen Komité.

Ved Valgperiodens Udløb fik Rasmussen paa ret utvetydig Maade tilsendt „Silkesnoren“ gennem Indsenderartikler i den nyoprettede „Frederiksborg Amts Tidende“. Taktikken synes at være at hæve Svane til Skyerne og at stille Rasmussen i Skammekrogen.

„Rasmussen har ingensinde været valgt til Komitémedlem. Et Medlem kan ganske vist ved sin blotte Votering være et nyttigt Medlem af Forsamlingen.“ „Jeg tror endog, at dette, hvad Hr. Rasmussen angaar, har været Tilfældet, men da Hr. Rasmussen ikke engang ved Afstemninger har ladet det være sig magtpaaliggende at oplyse sine Vælgere om sin Mening, saa maa han tilskrive sig selv, om man i Bedømmelsen af hans Færd mulig skulde tage fejl af ham. Jeg tror, at Hr. Rasmussen i en yngre Alder vilde have udfoldet en større Virksomhed, men jeg tør heller ikke nægte, at hvis den ærede Deputerede havde følt Alderens Tryk, burde han hellere have vejet sin Plads og derved maaske gavnnet mere end ved at beholde den.“

Modsat Svane, der har udviklet sig til et af Forsamlingens dygtigere Medlemmer, „har derimod Hr. Rasmussen med hver ny Diæt

øjensynlig tabt Interessen for sin Stilling“. Ligeledes i Modsætning til Svane er Rasmussen ikke nogen „Søn af den nyere Tid“; han hører til „den gamle Skole“, i det mindste lader hans eneste Forslag om Indskrækning i Ægteskabers Indgaaelse dette formode. Jeg vil ingenlunde hermed have sagt, at alt gammelt er forkasteligt og alt nyt det eneste bedste; nej tværtimod! Jeg erkender, hvormeget godt „den gamle Skole“ har stiftet; men jeg skulde ikkun mene med hin Indsender i denne Tidendes Nr. 42 (¹⁷/₁₀ 1840), at det er Vælgernes Pligt at stræbe efter at bringe Manddommens Liv og Kraft ind i Stænderforsamlingen, og at det i al Fald ikke kan ses, at Hr. Rasmussen som Tilhænger af hin Skole har gjort sig fortjent til sine Medborgeres Erkendtlighed.

Er Spørgsmaalet da, om der kan være Grund til at vælge disse Deputerede paany, da maa Erfaringen vistnok besvare det *bekræftende* for Hr. Svanes Vedkommende, men *benægtende* for Hr. Rasmussens.“

Rasmussen svarede ikke paa denne Afskedssalut og synes ganske stille at være gledet ud. Kort efter Valget traadte han af Helbredshensyn tilbage som Forligelseskommissær.

„Tidende“s Standpunkt er, at man ikke bør vælge en Mand af selve Bondestanden, men kaste Blikket uden for Amtets Grænser. Man tænker sig enten Professor *H. N. Clausen* eller Drewsens Svingersøn, Kaptajn *Beutner*, Springforbi. Ved Sognefogedernes Møde ¹⁶/₁₁ var der Stemning for at vælge *H. N. Clausen* og Proprietær *David*, Rungstedlund.

Da *H. N. Clausen* imidlertid 14. Januar genvalgtes i 10de Landdistrikt, sejrede *David* stort ved Prøvevalget med 106 Stemmer, *Beutner* fik 55, den hidtidige Suppleant *P. Hansen*, Udesundby, 33; *Thomsen*, Duemosegaard, 13, *Jørgen Pedersen*, Hjørnlunde, og hans Broder, *Anders Pedersen*, Sperrestrup, hver 11 Stemmer. „Dagen“ i København, der meddeler disse Tal, venter imidlertid, at Peder Hansen vil sejre, „da David just ikke er særdeles afholdt.“

Peder Hansen, som Amts Tidende trods al Agtelse for ham ikke ønskede valgt, valgtes imidlertid med stor Majoritet i 3die Landdistrikt ²⁸/₁, hvorom senere.

Mærkeligt er det, at Amtstidenden ikke i sin Omtale af Udfaldet

i 1ste Distrikt nævner Navnet paa Jørgen Pedersen, som valgtes med 337 Stemmer; om Suppleantpladsen kom det til Lodtrækning mellem den heldige, Gaardejer *Jens Pedersen*, Udlejre, og *David*, der hver havde 241 Stemmer; Bladets Favorit, Kaptajn *Beutner*, fik knap halvt saa mange Stemmer som Jørgen Pedersen.

Jørgen Pedersen.

Jørgen Pedersen (³/₁₁ 1796—³⁰/₃ 1862)¹ var kendt som en meget dygtig og stræbsom Landmand, der tillige var meget interesseret i Læsning og ivrig for Ungdommens Oplysning.

Han var en af Stifterne af „den højere Bondeskole i Sundbylille“.²

I Løbet af de 4 Stænderforsamlinger, han deltog i, talte han ialt kun 4 Gange: i 1844 een Gang, i 1846 3.

„Han var ikke særlig veltalende og talte kun ugerne; men naar han tog Ordet, indeholdt hans Tale altid en sund og god Mening, fremsat i et jævnt og besindigt Sprog.“ „Som Regel var han dog henvist til at følge sine Meningsfæller ved Afstemningen og fremsætte sine Anskuelse i de Udvalg, som han blev Medlem af. I Komitéen, der havde Skolevæsenets Forbedring til Overvejelse, gjorde han navnlig et grundigt Arbejde.“³

Sin Jomfrutale holdt han i 1844 ved Behandlingen af Drewsens og Balth. Christensens Forslag om *Nedsættelse af en Landbokommision*, der skulde fremsætte Reformforslag. Særlig anbefalede de *Selvejendoms og Arvefæstes større Udbredelse*. Jørgen Pedersen støttede i faa Ord Forslaget:

„Jeg kan ikke dele den Anskuelse, som nogle Deputerede har villet gøre gældende, at Fæstevæsenet skulde foretrækkes for Selvejendom, men jeg er fuldkommen overbevist om, at Arvefæste og Selvejendom har betydelige Fortrin, ej blot for Bondestanden, men ogsaa i statsøkonomisk Henseende. Jeg skal derfor forbeholde mig det

¹ Da Jørgen Pedersen er skildret i en Specialafhandling af P. A. Pedersen i Aarbog for 1910 S. 37—50, vil hans Stændervirksomhed her kun blive omtalt ret kortfattet.

² Om denne Skoles Virksomhed 1841—49 henvises til fhv. Skoleinspektør P. Petersens Afhandling i samme Aarbog S. 17—36.

³ Aarbog 1910 S. 43.

Amendement: „at H. M. Kongen vil vise et følgeværdigt Eksempel ved paa billige Vilkaar at tilstaa Arvefæstes Udbredelse paa sine Domænegodser, saavel paa Gaarde som paa Huse.“

Ændringsforslaget synes ikke at være blevet stillet ved den endelige Behandling¹.

I 1846 sluttede han sig ved Behandlingen af Sagen om *Erstatning for Vildtskade* til de af *Kirck* fra Nordsjælland fremførte Klager:

„Vildtstanden er i de senere Aar taget betydeligt til, og man kan tydeligt se Spor deraf paa Sædemarkerne, idet baade Rugen og Rapsen afgnaves af Vildtet. Jeg kan ikke andet end mene, at den Skade, som Raadyr og Harer gør, ogsaa bør erstattes.“

Ved Sagens endelige Behandling udtalte han:

„Jeg kan gerne være enig med den foregaaende Taler (Kammerherre *Benzon*) i, at den paatænkte Anordning om Vildtskade vil foranledige mange Chikaner og i mange Tilfælde vil være upraktisk, men jeg maa ikke destomindre formene, at saalænge de ikke-jagtberettigede ikke har noget bedre, maa de tage Anordningen, som den forefindes.

Naar *Grev Schulin* har ytret, at Raavildtstanden paa de kongelige Domænegodser paa Københavns og Frederiksborg Amter ikke er saa stor, at der tilføjes nogen Skade, maa jeg herved bemærke, at der foreligger en Petition fra Frederiksborg med 81 Underskrifter, hvori klages over Vildtstandens Størrelse, og at jeg igaar har modtaget 2 Andragender af lignende Indhold med 77 Underskrifter, ligesom jeg ogsaa selv kan erklære, at Raavildtstanden paa flere Steder i Frederiksborg Amt nu er meget større end den var i 1836, da den kongelige Resolution blev givet, hvilket har givet Anledning til den af mig forlangte Henstilling i Anordningens Præmisser.“

Hans Forslag om,

„at der gøres en Henstilling om, at det maatte blive undersøgt, hvorvidt den i Resolutionen af 9/8 1836 indeholdte Befaling overholdes, eller hvorvidt der maatte være Anledning til paany at indskærpe samme“,

blev tiltraadt af Komitéens Flertal og vedtaget med 40 Stemmer mod 25.

¹ J. P. havde tidligere paa Samlingen indgivet 2 Andragender fra henholdsvis 187 og 123 Beboere af Frederiksborg Amt om lige Beskatning af alt Hartkorn.

Ved Behandlingen af Sagen om *forandret Indretning med Retsvidner* udtalte han:

„Endskønt jeg fortrøster mig til, at der nok vil blive antaget faste lønnede Retsvidner, kan jeg dog ej unnlade at bemærke, at det vilde blive meget byrdefuldt for Gaardmændene, hvis de efter et Aars Forløb skulde kunne paany tages til at fungere som Retsvidner, ligesom jeg ogsaa kan henholde mig til, hvad Kammerherre Benzon har udtalt om, at de, som ikke besidder 1 Td. Hartkorn og ej har Heste og Vogn, især naar de bor langt borte, bør fritages for at være Retsvidner.“

I 1844 havde Jørgen Pedersen indgivet 2 Andragender med henholdsvis 124 og 164 Underskrifter fra Beboere af Bondestanden i Frederiksborg Amt om Indførelse af *almindelig Værnepligt*. Han var selv Tilhænger af denne Sag, der var Hovedforhandlingsgenstanden i Slutningen af Samlingen 1846.

Ved Valget 1847 opstilledes Jørgen Pedersen paa Anbefaling af Balthazar Christensen i 8. Landdistrikt (Østre og Vestre Flakkebjerg Herreder, Sorø Amt) og valgtes her, hvad „Frederiksborg Amts Tidende“ hilser med stor Tilfredshed, dels for hans egen Skyld, dels fordi det ønskede Professor *Schouw* valgt med Amtsraadsmedlem, Gaardejer *Hans Johansen*, Knardrup, som Suppleant.

„Det er med sand Glæde, vi erfarer, hvorledes hans Standsfæller i en fjernere Del af Landet har lagt Mærke til hans Færd og søgt at paaskønne den ved at udtale Ønsket om at se sig repræsenteret i Stænderne ved ham. Men det er ikke alene herover vi glæder os. Valget af J. P. i et andet Valgdistrikt vil, saaledes haaber vi, forebygge den Spaltning, som muligvis ellers vilde opstaa i vort Amt.“

I. A. Hansen anbefalede Jørgen Pedersen i „Almuevennen“:

„Han har vel sjældent taget Ordet; men ved sin retskafne og faste Karakter og ved sin trofaste Tilsluttelse til det folkelige Parti har han hævdet sig fuldgyldigt Krav paa sine Standsfællers Tillid og Genvalg.“

Han blev valgt med stort Flertal og mødte i 1848.

I Spørgsmaalet om Kongens Ret til at vælge $\frac{1}{4}$ af den grundlovgivende Rigsforsamlings Medlemmer gik han ligesom sin Efterfølger i 1. Landdistrikt, *Hans Johansen*, mod Bondevennernes Fører i For-

samlingen, *Balthazar Christensen*, og stemte for de kongevalgte. „Almuevennen“ angreb dem saa stærkt, at de meldte sig ud af Selskabet. Peder Hansen, Udesundby, stod derimod, som det vil ses i det følgende, paa yderste venstre Fløj.

Jørgen Pedersen stillede sig ikke ved Valget i Oktober 1848 og gled dermed ud af det politiske Liv. Derimod beholdt han Stillingen som Sogneraadsformand og var fra 1852 til sin Død Amtsraadsmedlem. Tillige var han Næstformand for „Frederiksborg Amts Kommunalforening“, Meddirektør i „Frederiksborg Amts Sparekasse“ og Medlem af Bestyrelsen for Amtets Brandforsikring for rørlige Ejendele.

Kongen udnævnte ham til Dannebrogsmænd, hvad der hentydes til i Verset paa hans Gravsten i Hjørlande:

„Han var som Fader og som Mand
en sjælden Hæder for sin Stand,
hans Virken stille, bramfri var
og dog saa rige Frugter bar.
Kongen hædrede hans Færd,
Borgere hans store Værd.“

Hans Johansen, Knardrup.

Ved Studiet af „Frederiksborg Amts Tidende“ faar man unægtelig det Indtryk, at Hans Johansen uden Tvivl var *langt den betydeligste og selvstændigste af de to Landdistrikters Stændermænd i hele Perioden.*

Han var født i Farum 20. September 1804, blev Gaardejer i Knardrup, Sognefoged i Slagslunde Sogn, Herredskommissær i Frederiksborg Amts Landboforening. I 1841 synes der ifølge „Roskilde Avis“ at have været Stemning for at vælge ham i 3die Distrikt, idet han ved Prøvevalget i Skibby blev Suppleant; senere under Valgkampen synes han at være gledet ud.

I April 1842 blev han Medlem af Frederiksborg Amtsraad som den eneste Bonde; han forstod at skaffe sig i høj Grad respekteret af de øvrige Medlemmer: Godsejere og Proprietærer, og „nød en Anerkendelse, som de ikke alle i lige Grad kan rose sig af“.

Ved Stændervalget 1847 anser „Frederiksborg Amts Tidende“, der nu redigeres af *L. Krog* i ulige mere bondevenlig Aand, end *Vossbein* havde gjort det i 1841, Hans Johansen for at være den eneste Bonde fra Amtet, der var værdig til at møde i Stændersalen:

HANS JOHANSEN

„Den gode og sunde, paa et omhyggeligt Selvstudium grundede Forstandighed, som han ved alle Lejligheder lægger for Dagen i Forning med en hurtig og klar Tanke samt en lykkelig Gave til under en værdig og agtelsesindgydende frimodig Fremtræden at gengive sine Tanker ved det mundtlige Ord, uanfægtet af den Persons mere eller mindre høje Stilling, han har lige overfor sig, borger mere end tilstrækkelig for, at han i Stændersalen vil rage frem over flere end Størstedelen af sine Standsfæller.

Skulde derfor — som allerede sagt — det sørgelige Tilfælde indtræffe, at Professor Schouw som Deputeret skulde se sig nødsaget til at udeblive fra Stænderne, da ved vi i Sandhed ingen paa Frederiksborg Amt, med hvem vi hellere vilde se Valgdistriktet repræsenteret end netop Sognefoged og Amdsraadsmedlem *Hans Johansen* i Knardrup.“

Bladets Redaktion mente, at „det vilde være en Fornærmelse mod Frederiksborg Amds valgberettigede Landejendomsbesiddere, om vi et eneste Øjeblik vilde drage i Tvivl, at de vilde anse det for en Ære for dem at opnaa sig repræsenterede ved den i den danske Stænderhistorie saa hæderlig bekendte Professor Schouw“ og betragtede hans Valg som „afgjort“. ¹

I sit sidste Nummer før Valget var Redaktionen dog knap saa sikker i sin Sag.

„Distriktet maatte betragte det som en stor Ære at blive repræsenteret ved Professor Schouw. Men lige saa stor en Skam vilde det være for Frederiksborg Amt, om det vilde lade Lejligheden gaa bort, som nu tilbyder sig, til at faa Hr. Schouw til Deputeret, saa meget mere som andre Distrikter rimeligvis har afholdt sig fra at stemme paa ham, fordi de har set ham opstillet som Valgkandidat for dette Amt.

Skulde Schouw ikke komme i Stænderne (hvad vi hverken kan tro eller haabe), da vilde visselig meget mere være tabt, end mange kan begribe.“

Denne højtidelige Henvendelse hjalp dog ikke. Hans Johansen vandt en stor personlig Sejr: i 3die Distrikt besejrede han 4. Februar den tidligere Deputerede, Peder Hansen, med 28 Stemmers Majoritet; 9. Februar valgtes han tillige i 1ste Distrikt, hvor han fik 6 Stemmer mere end Schouw. Hans Johansen modtog, som det var bebudet af Amds Tidende under Valgkampagnen, Valget i sit Fødedistrikt: 1ste. Schouw modtog ikke Valget som Suppleant, men valgtes 25. Februar til Deputeret i 13. Landdistrikt.

I Stænderne 1848 udtalte han sig om begge de forelagte Sager. Ved *Valglovens* Behandling holdt han en kort Tale, i hvilken han oplyste, at han hældede til den i Udkastet udtalte Liberalitet og holdt

¹ „Frederiksborg Amds Tidende“ 5/12 1846.

paa Kongevalgene, naar de kun gjaldt denne ene Gang. Han var for Valgbarhed ved 25 Aar og Valgret ved 30 Aar, for at Valgene skulde holdes paa een Dag, for at der skulde udkræves 100 Vælgere, ikke som foreslaaet 25, for at kræve skriftlig Afstemning.

Ved Behandlingen af Forslaget angaaende *Kreditbevisers Udstedelse* talte han 2 Gange. Hans første Indlæg begyndte:

„En mere populær Regering end den nuværende, en mere populær Krig, end den vi nu fører, har vi aldrig haft, men Regeringen trænger til Penge for at kunne føre denne Krig. Disse Penge vil vi alle gerne yde, men Spørgsmaalet er, paa hvilken Maade de skal ydes.“ Han slutter sig afgjort til Komitéens Mindretal, *Peder Hansen*, i Spørgsmaalet om Skattens Fordeling med $\frac{2}{3}$ paa Ejeren, $\frac{1}{3}$ paa Lejeren. Hvis Flertallets Forslag om Halvdelen til hver vedtages, kan det „let bidrage til paa en eller anden Maade at fuldstændiggøre det Røre, der alt er blandt Landalmuen“.

Sammen med exam. jur. *K. A. Maaløe* stillede Hans Johansen to Ændringsforslag.

Det første:

„At der træffes hensigtsmæssig Foranstaltning til, at den Del af Renten af de i de for Krigsskat fritagne smaa Ejendomme indestaaende Kapitaler, som efter Planen bliver at tilsvare, virkelig vorder indbetalt“,

blev forkastet med 40 Stemmer mod 25.

Deres andet Ændringsforslag (til § 22):

„At fornævnte Ejendomme kun er fritagne for at svare Krigsskat, forsaavidt de ikke er sammenlagte med andre Ejendomme, med Tillæg af hvis Hartkorn det fastsatte Minimum vil blive opfyldt eller oversteget“,

bekæmpedes fra Godsejernes Side, men blev dog vedtaget med 39 Stemmer mod 26.

Han var meget interesseret i Jagtlovgivningen og skrev om dette Emne baade i „Amts Tidende“ og i „Fædrelandet“.

Ved Valget i Oktober 1848 stillede Hans Johansen sig i Slangerup som Centrumsmand og blev trods Bondevennernes Protest valgt, endda ved Kaaring. Han tog Ordet en enkelt Gang i den grundlov-

givende Rigsforsamling i Værnepligtssagen. Ved Grundlovens Vedtagelse fik Frederiksborg Amt kun 5 Valgkredse mod 6 til den grundlovgivende Rigsforsamling. Slangerupkredsen deltes mellem Hillerød- og Frederikssundkredsene, saaledes at Hans Johansen blev hjemløs.

Ved det første Landstingsvalg i December 1849 var han den af de ikke-valgte, der fik den højeste Kvotient: 162 Stemmer. Til fuld Kvotient krævedes 166 Stemmer. Ved et Suppleringsvalg 1851 fik han 28 Stemmer; ved det følgende ordinære Landstingsvalg 1853 fik han derimod kun 6 Valgmandsstemmer.

August 1849 blev han Medlem af den aldrig sammenkaldte Kommunalkommission, 1850 Formand for Husmandshoveriafløsningen i Frederiksborg Amt, 1851 blev han kun Suppleant ved Amtsraadsvalget, men i 1856 indvalgtes han paany. 1852 blev han udnævnt til Dannebrogsmænd, 1854 til Tiendekommissær i Frederiksborg Amts 2. Distrikt. Han døde 21. Februar 1862, kun 57 Aar gammel. Hillerødkredsens tidligere Folketingsmand, Overlærer *I. A. Ostermann*, satte ham et meget smukt Eftermæle i sin Nekrolog i „Frederiksborg Amts Tidende“ (²⁷/₂), af hvilken vi citerer:

„Denne Mand var bondefødt, og han satte en Ære i at høre til den Stand, af hvilken han var oprunden, men der boede i ham en ædelbaaren Aand, som Forsynet rigeligt havde udstyret, og som tidligt følte Driften til Udvikling.“

„Hvor han traadte op i offentlige og private Forsamlinger, mærkedes det straks, at han var et fremragende Medlem af den Stand, hvortil han hørte: man kunde bringe Samtalen paa meget forskellige Genstande, han var stedse med og overraskede snart ved indsigtfulde Spørgsmaal, snart ved simple og sunde Bemærkninger. Han hørte til de Mennesker, der giver os et Bevis paa, hvor højt en dygtig og energisk Natur kan hæve sig i Sammenligning med Middelmaadigheden, som man paaklistrer en kunstig Dannelselse. Hvad han havde læst og tænkt, afspejlede sig i hans hele Virksomhed i Livet, og hans aandelige Forædling viste sig i al hans Gerning.“

„I hans hyggelige Hjem var alt præget af Orden.“

„Han var den tænksomme, fornuftige og vindskibelige Landmand.“

„Skulde der her paa Amtet arbejdes for et almenntigt Foretagende, eller skulde der vækkes Interesse for et fædrelandsk Anliggende, da tyede man straks til Hans Johansen, thi om ham vidste man, at hans Indsigt vilde virke til Sagens Fremme, og at hans Navns gode Klang vilde fremkalde folkelig Samstemning i vide Kredse; skulde der vælges en Mand til et vigtigt kommunalt Hverv, da faldt atter Tanken paa ham. Ja! selv Regeringen søgte hans Bistand.“ „Paaskønnedes nu hans Arbejde, var han inderlig glad, ikke fordi han følte en tom Forfængelighed tilfredsstillet, men fordi han i Anerkendelsen saa et Vidnesbyrd om, at han havde virket noget godt.“

Med levende Interesse fulgte han Udviklingen af det politiske Liv, men var i de senere Aar trods indstændige Opfordringer ikke til at formaa til aktiv Deltagelse deri.

„Han samstemmede i alt væsentligt med de Bestræbelser, der gjordes for at skaffe Friheden Indgang i alle Livets Forhold, men han var en alt for dygtig og energisk Natur til at have Vilje til at bøje sig selv eller sine Standsfæller under noget Aag; men det var nu engang hans Overbevisning, at man ved en altfor utaalmodig Higen snarere forsinkede end paaskyndede, hvad man vilde opnaa. Han vilde ikke stemme mod det, som han selv ansaa for rigtigt, og han vilde ikke udsige et Ja, som han ansaa enten for unyttigt eller endog for skadeligt.“

„Han var en sjælden ren, djærv og usminket Karakter. Hans Indre holdt Alt, hvad hans Ydre lovede. Naar denne mandige Skikkelse med det aabne Ansigt, med den alvorfulde Røst traadte op, modtog man straks Indtrykket af, at det var en Mand, der vidste, hvad han vilde.

Der kunde hænde ham, hvad der kan hænde os alle, en menneskelig Fejltagelse; men ingen kunde miskende, at han var Manden uden Frygt og Dadel, at ingen egennyttige Hensyn ledede hans Virksomhed, at han talte og handlede af en ren og ærlig Overbevisning. Uagtet han var den, der baade kunde føre Ord og Pen, var han ligesaa tilbageholdende og beskeden, hvor der ingen Anledning var til at træde op, som han var frejdig og aaben, hvor han antog, at hans Tale kunde virke. Den Alvor og Ro, der hos ham var et aandeligt Særkende i Sundhedens og Kraftens Dage, bevarede han efter alle Vidnesbyrd ogsaa under sin Sygdom og sine Lidelser, da det gik op for ham, at han maatte beskikke sit Hus og drage andetstedshen.“

3^{DI}E LANDDISTRIKT

Ved Valget i 1834 stod Kampen mellem Proprietær- og Gaard-ejerklassen paa den ene Side og de mindre Selvejere og Fæstere paa den anden; Resultatet blev, at Forligelseskommissær, Proprietær *Niels Thomsen* (f. 1776, † ²⁴/₁ 1847) til Torpladegaard i Skuldelev Sogn i Horns Herred blev Deputeret og Proprietær *Kornerup*, Østrupgaard (Kirkerup Sogn) ved Roskilde, blev Suppleant; Arvefæster *Jens Poulsen*, Gjershøj, kom de valgte ret tæt ind paa Livet.

Niels Thomsen.

Niels Thomsen kom naturligtvis til i høj Grad at staa i Skygge for den Deputerede fra Nabodistriktet, *J. Chr. Drewsen*¹, men gjorde sig iøvrigt gældende som en flittig og interesseret Landborepræsentant med et praktisk og fornuftigt Syn paa Sagerne. Han tog Ordet adskillige Gange, navnlig i de to første Samlinger. I Komitéer indvalgte han derimod ikke. Han synes at have været en *varm Tilhænger af Orden og Lovlydighed*; hans eneste selvstændige Forslag drejede sig om Politivæsenets Skærpelse paa Landet. Navnlig ved Bøndernes Gilder forefaldt der en Masse Uordener, som Politiet burde sætte en Stopper for.

Da der i 1835—36 ikke var større Sangbund for hans Forslag, tog han det selv tilbage. I 1840 mødte han imidlertid atter op med Forslaget, der efter hans Ønske blev henvist til den i Landkommunal-sagen nedsatte Komité.

Af lokale Anliggender indbragte han 1835 et Andragende fra 15 Møllere om *Beskyttelse imod Udfærdigelsen af Bevillinger til Opførelse af flere Møller* i hans Valgdistrikt og dettes Omegn. Han anbefalede det, idet han erklærede sig overbevist om, at det vilde blive til stort Tab for de nuværende Møllere, om flere Møller skulde blive opført der paa Egnen, men at det vilde blive til Gavn for de Spekulanter, som maatte befatte sig med at opføre deslige Møller.“ To af Forsamlingens Medlemmer, af hvilke det ene tidligere havde været

¹ Efter Magister Hans Jensens Afhandling om Roskilde Stænder i „Fra Københavns Amt“ 1925.

og det andet endnu var Møllejer, udtalte sig mod Nedsættelsen af en Komité, idet de fandt Møllerne tilstrækkeligt betryggede ved den bestaaende Lovgivning. Med 53 St. mod 1 afviste Forsamlingen Udvalgsbehandling. I 1838 indgav han et Andragende fra nogle Fiskere paa St. Jørgensbjerg ved Roskilde angaaende *Fiskeret i Isefjord*. Trods forbedrede Redskaber havde Udbyttet i de senere Aar været aftagende. Fiskerne ønskede et Fiskeritilsyn; deres Garn forurenedes og ødelægdes. *Svane* støttede Andragendet; ved Afstemningen om Komitébehandling kom Stemmerne imidlertid til at staa lige, saaledes at Forslaget bortfaldt.

Desuden indbragte Thomsen en Række forskellige Andragender fra Landsbyskolelærere om *Forbedring i deres Kaar*, fra Jordbrugere om *Indførelse af den ny Matrikel*, fra hoveripligtige Bønder paa Valgkredsens Godser (Overbjerg, Pagterold m. fl.) om *Fritagelse for Hoveri mod en billig Godtgørelse*.

Ved Sagen om *Optagelse af Kreaturer* havde Komitéen stillet Forslag om Bortskaffelse af Væddere, der kom ind paa anden Mands Mark; Thomsen stillede et Ændringsforslag om, at dette kun skulde gælde om Væddere af „uædel Race“.

Andre Talere fandt imidlertid denne Sondring upraktisk, da det var et aldeles relativt Begreb, hvad der skulde forstaaes ved en „Vædder af ædel Race“, og Ændringsforslaget forkastedes eenstemmigt.

I Sagen om *Diatpengenes* Nedsættelse eller Afskaffelse erklærede han sig for enig med Stenfeldt (se S. 36).

I 1838 stillede han et *Forslag om Ændring i den gældende Anordning af* ²⁵/₃ *1791 om god Orden ved Hoveriets Udførelse § 18:*

„Dersom Bønderne skulde finde sig fornærmede derved, at enten mere eller andet Hoveri af dem fordres end det, de tror sig forpligtede til at forrette, *da skal de dog adlyde Jorddrottens, Forpagterens eller dissers Betjentes Tilsigelse*, og naar de har gjort Arbejdet, først sømmeligen henvende sig til Jorddrotten med den Ærbødighed, de skylder ham, for i Mindelighed og uden Vidtløftighed at faa Sagen afgjort, men kan sliig mindelig Afgørelse ikke opnaas, skal de i al Stilhed og uden at tilsidesætte deres Fæstepligter, henvende sig med deres Anliggende til vedkommende Amtmand, som vi herved paalægger uden Ophold at søge Sagen paa billigste Vilkaar bilagt, og maa

ingen Dommer antage nogen Sag, Hoveriet betræffende, forinden saadan Amtmandens Mellemløsting er foregaaet og Sagen af ham til Retten henvist.“

Efter Anordningen var Bonden efter 3 Dages Hoveri berettiget til at benytte de 3 øvrige Dage til sin Gaards og Avlings Bestridelse. Ofte tilsagde imidlertid Godsejeren til baade 4 og 5 Dages Hoveri ugentlig, hvorved Bonden kunde lide uberegnelige Tab. Da der tit var 5—6 Mil til Amtmanden og Rettergangen vidtløftig, valgte Bonden som Regel hellere at lide og tie end at udsætte sig for vidtløftig Sinkelse og Ufred med Jorddrotten og Forpagteren, som han tror stedse vil (som Bonden udtrykker sig) komme ham paa Nakken igen, naar han vover at sætte sig op imod dem, det vil sige, at søge den lovlige Ret, ham ustridigen tilkommer.

Thomsen mener, at den snart 50 Aar gamle Forordning er forældet,

„naar man betragter Fæstebonden paa hans nuværende Kulturtrin, hans Selvfølelse som fri Mand og hans Erkendelse af Pligter og Rettigheder, en umiddelbar Følge af Stavnsbaandets Afløsning, Jordfællesskabets Ophævelse, det vilkaarlige Hoveris Afskaffelse, og de flere Forskrifter, hvormed Regeringen ved sin landsfaderlige Virksomhed har søgt at værne om Fæstebondens Selvstændighed.“

Efter at have oplæst sit Forslag og dettes Motivering udtalte Thomsen, „at han aldrig havde undset sig for at udtale, hvad der var Sandhed og Ret“, hvorfor han ogsaa „var villig til at nævne, hvor Hoveriet urettelig fordres, dersom noget Medlem opfordrer ham dertil, eller den ærede Præsident ansaa ham forpligtet til at nævne disse Godser.“

Vicepræsidenten, *L. N. Hvidt*, ytrede, „at dette maatte aldeles komme an paa Proponenten, da ingen Pligt i saa Henseende paa hvilede ham.“ Hermed sluttede Forhandlingerne.

Ved Behandlingen af Sagen om Taksationskommissionen ved Udfærdigelsen af den ny Matrikel fik han med 46 Stemmer mod 13 vedtaget et Ændringsforslag om, at Kommissionerne havde at tilkalde vedkommende Jordejer og Bruger til at være nærværende ved Undersøgelsen, til Trods for at Referenten, *Scavenius*, fandt hans Ændringsforslag overflødig.

I 1840 deltog han kun i Forhandlingerne om „*Ugifte Bønderkarles Forpligtelse til at tage fast Tjeneste*“ og talte i Tilslutning til Godsejer *H. P. Langkilde*: „Med Tilføjende, at det skulde glæde mig, om jeg kunde meddele Bønderkarlene de gode Vidnesbyrd, som tvende af de Deputerede for de mindre Landejendomsbesiddere har givet, men desværre, det kan jeg ikke uden at begaa mig mod Sandheden.“ Disse var hans sidste Ord i Stændersalen.

Om Thomsen ikke selv har ønsket Genvalg i 1841, eller om Vælgerne ikke har villet genopstille ham paa Grund af hans Forkærlighed for Øvrighed og mere Landpoliti, fremgaar ikke hverken af „*Roskilde Avis*“ eller „*Frederiksborg Amts Tidende*“, der slet ikke omtaler hans Forsvinden fra den politiske Arena.

Det sidste Blad rejste en livlig Kampagne for at vække Nordsjællands Bønder til livlig Valgdeltagelse. Bladets Standpunkt var imidlertid,

„at enhver, der ønsker et heldigt Udfald i hele Danmarks og ikke i en enkelt Stands Interesse, vil lade sig det være magtpaaliggende med os at virke til, at *Distriktet* (Bladets Læsere fandtes imidlertid fortrinsvis i 1ste Distrikt) *ikke giver sin Stemme til en Bonde*.

Det er det, hvorpaa det fornemmelig kommer an; thi opnaas tilstrækkelig Enighed i dette Punkt, haaber vi Vælgerne forøvrigt fuldkommen vil være i Stand til at træffe de rette Mænd for deres Tillid. Det er, som i et foregaaende Nummer sagt, Sognefoged *Peder Hansen* af Udesundby, man hist og her skal være sindet til at vælge, og vi beder det anset for mere end tomme Ord, naar vi siger, at *det gør os ondt efter vor inderligste Overbevisning at maatte fraraade dette Valg. Manden er en sjælden dygtig og dannet Bonde, men til med Sagskundskab og Alsidighed at tage Del i Beraadslagningen om det hele Fødelands Fremtid og Velfærd, nej, — vi siger det rent ud — saa højt staaar hverken denne eller nogen anden Mand i den egentlige Bondestand, saa vidt vi kender den.*“

Tidligere havde Bladet udtalt, at *Peder Hansen*, der siden 1834 havde været Suppleant i 1ste Distrikt og til Bladets Beklagelse ikke var blevet indkaldt — saaledes som han burde have været — i Samlingen 1840 i Stedet for Kammerraad *Rasmussen*, hvorved han blev

berøvet Lejligheden til at lægge sine Evner og Anskuelser for Dagen, kunde blive et virksomt Amtsraadsmedlem,

„men et andet er at være Stænderdeputeret. Lad være, at ogsaa den mindre begavede ved Afstemninger og ved at meddele Lokaloplysninger kan gavne i Stændersalen; den Deputerede, der vil noget, maa dog have Evnen til at gøre sin Vilje gældende; han maa overbevise sig selv om en foreliggende Sags Sandhed ved at kunne tænke rigtigt — men han maa ogsaa overbevise andre ved at kunne tale rigtigt.“

Muligvis har „Amts Tidende“s Indlæg kostet Peder Hansen Stemmer i 1ste Distrikt, hvor Udfaldet dog blev, at der valgtes en Bonde, den langt mindre kendte Jørgen Pedersen. I Horns Herred har Bladet næppe haft synderlig Indflydelse; Resten af Distriktet laa under „Roskilde Avis“ Domæne. De 3 førende Kandidater tilhørte alle den egentlige Bondestand; *Peder Hansen* sejrede med henved 100 Stemmers Overvægt; Suppleanten fra 1834, Proprietær *Kornerup*, blev denne Gang kun Nummer 4 og fik 52 Stemmer færre end ved forrige Valg. Gaardejerklassen havde overtaget Føringen.

Peder Hansen.

Peder Hansen, den af Amtets Stænderdeputerede, der længst kom til at tage Del i dansk Politik, var født i Vridsløsemagle 10. Februar 1795, købte et Bol i Udesundby 5. Oktober 1818, hvoraf han siden ved adskillige Tilkøb dannede en ret stor Gaard; ret ung fik han sine første offentlige Hverv, blev 1824 Skoleforstander, 1826 Sognefoged og Lægdsmand, 3. November 1834 Stændersuppleant, 3. Januar 1840 Formand for Frederiksborg Distrikts Sognefogedforening. Efter Valget til Stænderdeputeret blev han Sogneforstander; samme Aar (1841) var han Medstifter af Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse, Medindbyder til Oprettelsen af den højere Bondeskole i Hjørunde, Medstifter af og Repræsentant i (senere Medbestyrer af) Frederiksborg Amts Brandassuranceforening, 1843 Herredskommissær i Frederiksborg Amts Landboforening. Faldt i Februar 1847 for Hans

Johansen, Knardrup, der imidlertid som nævnt modtog Valget i 1ste Distrikt, saaledes at Peder Hansen atter gav Møde i Roskilde 1848. Han faldt igennem ved Valget til den grundlovgivende Rigsforsamling i Amtets 4de Valgkreds Frederikssund, hvor han kun mønstrede 96 Stemmer. (Den sejrriige Kandidat, Husfæster *R. N. Møller*, der ogsaa var Venstremand, fik 369 St., Pastor *H. D. Kopp* 249.) Derimod indvalgte han i December 1849 i Landstinget af Bondevennerne; som Modstander af den reviderede Grundlov faldt han i Juni 1866, indvalgte trods sin høje Alder atter i Oktober s. A.; han udtraadte, efter at hans Deltagelse i Arbejdet i flere Aar havde indskrænket sig til som Aldersformand at lede Formandsvalget, i Oktbr. 1871; han døde 15. Juli 1880.

Som man af ovenstaaende Liste kan se, opnaaede han alle de Tillidsposter, som i de Tider var almindelige for en Folkerepræsentant af Bondestanden.

Peder Hansen synes at have været en meget lidt talende, men blandt sine Kolleger vel anskreven Mand.

I de 4 Stændersamlinger, han deltog i, holdt han kun een egentlig Tale, eller rettere han oplæste ved Behandlingen af *Sagen om Højtidsofrets ubillige Foringelse*, i hvilken han var Komitémedlem, følgende:

„I Henseende til Ofrets Ydelse paa Alteret tillader jeg mig at bemærke, at dette Offeroptog, om jeg saa maa kalde det, som foregaar imellem Prædikenen og Messen under Kirkesang, hvoraf oftest intet høres, og hvori man altsaa ikke kan deltage, synes mig ikke at egne sig til at vedligeholde den ønskelige Andagt i en Kirke, ligesom det ogsaa let kan give Anledning til en Mønstring af Personer og især deres Klædedragt, som man maatte ønske foretaget paa et andet Sted. En stor Del af Menigheden paa Landet har desuden ofte langt til Kirke, og de fleste passerer Vejen eller Stien dertil tilfods, og det ofte i et Uføre, hvor det ikke kan undgaa, at Fodtøjet behæftes med mere eller mindre Snavs eller endogsaa Dynd. For nu at henlægge Ofret paa Alteret maa de paa adskillige Steder gaa over selve Alterforhøjningen, hvor der da efterlades en Sti af Snavs, som jeg til enhver Tid, naar det sker, finder anstødelig, især paa de store Højtidsdage.“

Efter Peder Hansens djærve Ord gjorde Præsidenten, *H. N. Clau-*

sen, ham opmærksom paa, „at ifølge Forordning af $15/5$ 1834 § 81 intet Foredrag, som holdes i Stænderforsamlingen, maa ske ved Oplæsning af skrevne Udarbejdelser“. Peder Hansen hævede ikke oftere sin Røst i Stændersalen, hvilke Grunde dertil han nu end har haft.

De Ændringsforslag, Peder Hansen i Forening med Kammerraad C. Pedersen stillede, blev begge forkastet:

a) at Offersedler fra Præst og Degn udstedes til alle offerpligtige til de 3 store Højtider, hvorefter Ofret modtages i Kirken af 2 Sogneforstandere ved Gudstjenestens Slutning (49 Nej, 6 Ja).

b) at ingen ministerielle Forretninger, ved hvilke Offer skal erlægges paa Alteret, maa foretages paa de Dage, da der er Altergang (40 Nej mod 15 Ja).

Sammen med 5 andre Landborepræsentanter var P. Hansen Forslagsstiller af et *Forslag om Forbedring i Husmandsklassens Kaar*.

Et Par Dage tidligere havde han oplæst et Andragende fra Husmændene paa Selsø Gods, betræffende deres Huses Overgang fra Leje til Livsfæste.

De roser Godsets tidligere Besidder, „den ærlige, ejegode Mand, Gehejmekonferensraad *Scheel-Plessen*, der havde nedlagt 5 Gaarde og fordelt Jorderne paa Herskabets gamle Huse, saa at hvert Hus fik tillagt 3 à 4 Tdr. Land, som Klagerne har i Brug, dels paa Fæste, dels paa Lejekontrakter. Imidlertid er den i Fæstebrevene fastsatte Afgift af 50 Rdl. pr. Gaard, som skulde klare for de kgl. ordinære og ekstraordinære Skatter og Paabud, under den senere Ejer blevet forhøjet med 38 Rdl. pr. Gaard. De klager nu over Forhøjelsen; „det var uden Tvivl den ejegode Herres sande Mening, at hans udstedte Fæstebrev derpaa evindeligt skulde staa i Kraft.“

Ved Forandring af et entlediget Hus faar Tiltræderen af samme en Lejekontrakt paa eet Aars Opsigelse med Paalæg i Hoveri og Afgifter, som langtfra ikke svarer til det gamle Fæstebrevs Bestemmelser; nu kræves der 16 Arbejdsdage mere om Aaret af hvert Hus.

Efter en Række yderligere Klagepunkter andrager Husmændene om i Stedet for Lejere at blive Fæstehusmænd paa de oprindelige Vilkaar.

P. Hansen anmodede om, at Andragendet maatte blive henvist til den Komité, der lige var nedsat angaaende Sagen om Forbedring i Husmandsklassens Kaar.

Kammerherre *Castenskjold* og Grev *Moltke* mente, at det som „en-

keltet Besværing“ burde afvises i Henhold til Stænderforordningens § 86. *Drewsen, Orla Lehmann og Balth. Christensen* talte for Komité.

Præsidenten opfordrede saa P. Hansen til at erklære sig, hvorvidt han havde en *bestemt Overbevisning* om de i det forelæste Andragende anmeldte Forurettelser.

P. Hansen erklærede, at han vel troede, at Petitionerne var forurettede, men da han ikke var lovkyndig, kunde han ikke herom have nogen bestemt Mening. Da Producenten, P. H., „saaledes ikke havde udtalt nogen bestemt Overbevisning om de paagældende Forurettelser“, traf *Præsidenten* den Afgørelse, at Andragendet i Henhold til § 86 ikke burde henvises til Komité.

Drewsen søgte at ile P. Hansen til Undsætning, men synes at have gjort ham en Bjørnetjeneste ved sine Bemærkninger: „*Præsidenten* vilde vist ikke have afgivet denne Erklæring, hvis Producenten havde sagt, at han var overbevist om, at de vedkommende var forurettede. Taleren troede imidlertid, at den Deputerede virkelig havde en saadan Overbevisning, men at han havde været bange for at udtale den, idet han ikke havde erindret, at man ikke behøvede at frygte for at blive indklaget til Politiretten, for hvad man sagde her i Stænder salen.“

Præsidenten forsvarede sin Afgørelse i Henhold til Anordningen, for at Forsamlingen ikke skulde blive overlæst med umotiverede Besværinger af enkelte.

A. S. Ørsted erklærede, at *Drewsens* Udlægning var en aldeles uparlamentarisk Fremgangsmaade.

Peder Hansens Debut var saaledes ikke ubetinget heldig.

I 1844 var han Medlem af Komitéen angaaende *Flytningsfrihed for Søværnepligtige*, og i 1848 afgav han som Medlem af Komitéen angaaende *Kreditbevisers Udstedelse* et delvist Minoritetsvotum:

„Han indstillede det oprindelige Regeringsforslag til Vedtagelse, hvorefter det ved Udskrivningen af Krigsskat foresloges, at, forsaavidt Jorder er overdragne andre til Brug, udreder Ejeren $\frac{2}{3}$ og Brugeren $\frac{1}{3}$ af Krigsskatten, hvorimod Komitéens 6 øvrige Medlemmer foreslog, at hver af Parterne udreder Halvparten.

Vel erkender Undertegnede med Komitéens Majoritet, at de senere Aars Konjunkturer har forbedret Brugeren Stilling, forsaavidt den grundes paa ældre Kontrakter, men da den Afgift, som udredes af Brugeren til Ejeren, i Alm. er bestemt i Kornvarer, kommer jo de samme Konjunkturer Ejeren tilgode.

Endnu tillader jeg mig at fremhæve, at en hel Del Fæstekontrakter er oprettede i de sidste Aaringer, hvori Brugsafgifterne ifølge favorable Konjunkturer er indgaaede saa høje, at det under nærværende Udsigt kan være og blive vanskeligt at udrede den, og endnu at paalægge disse en højere ekstraordinær Skat, end Udkastet eller Planen bestemmer, anser jeg for højst betænkeligt.“

En Række af Bondevennerne støttede Peder Hansens Forslag, som dog blev stemt ned.

Ogsaa som Landstingsmand gennem 21 Aar hørte Peder Hansen til „de stille i Landet“. I Samlingen 1850—51 leverede han korte Indlæg ved Behandlingen af Lovforslagene om Jagtretten, om Statsskovenes Bestyrelse, om Distriktsheste til Brug for Hæren, i 1851 talte han een Gang om Tiendens Afløsning, i 11 Aar 1853—64 talte han overhovedet ikke, 1864, 65, 66 og 67 ledede han som ovenfor nævnt i sin Egenskab af Aldersformand Formandsvalget, ved Aabningen af den privilegerede Valgrets første Landsting deltog han i Forhandlingen om Valgbrevenes Prøvelse. I sine 3 sidste Landstingssamlinger talte han ikke, Ugedagen efter Rigsdagssamlingens Aabning 1871 nedlagde han sit Mandat $\frac{9}{10}$.

„Frederiksborg Amts Tidende“, der aldrig havde været ham ventligt stemt og nu var Højreblad, meddeler 19. Juli 1880 kun i en 3 Liniers Notits, at fhv. Sognefoged Peder Hansen i Udesundby var afgaaet ved Døden, 85 Aar gammel. Hans politiske Virksomhed gennem 30 Aar omtales ikke. Lidt fyldigere er Omtalen i Peder Hansens Partiblad, „Frederiksborg Amts Avis“, der nævner hans offentlige Hverv og karakteriserer ham som „mere end almindelig begavet“. Ved hans Begravelse var Deltagelsen stor. „Følget talte et halvt hundrede Vogne, deriblandt mange fra fjærntliggende Steder. Provst Jürgensen talte saavel i Hjemmet som i Kirken gribende om den afdødes Dygtighed saavel som Landmand som i hans offentlige Virksomhed.“

TOVES TRYLLERING OG KONG VALDEMARS VILDE JAGT

AF HANS ELLEKILDE

DER er næppe noget dansk Folkesagn, der har været mere yndet af de danske Digtere end Sagnet om Volmers og Toves Kærlighed og det dermed sammenknyttede Sagn om Kong Valdemars vilde Jagt. I en betagende skøn Afhandling „Tovesagnetets Behandling i det nittende Aarhundrede“ har Georg Brandes (Samlede Skrifter XV S. 35—41) gennemgaaet de mest kendte og de mest værdifulde danske Digtværker med dette Emne. Brandes begynder med Ingemanns Prins Otto af Danmark 1835, fortsætter med Heibergs Syvsoverdag 1840, med Chr. Winthers fuldendt dejlige Digt „Kong Volmer paa Rejsen“ („Mig tykkes alt fra min høje Hest“), med Hauchs „Valdemar Atterdag“ 1861, I. P. Jacobsens Guresange 1867—69, Ludvig Holsteins „Tove“ 1898 og Drachmanns „Gurre“ 1899. Det skal ikke lægges Brandes til Last, at han har overset det ældste Digt i Genren, Vedel Simonsens Digt „Kongens Kærlighed stærkere end Døden“ 1830 (Clios Harpe II S. 40—47), og ikke har medtaget Oehlenschlägers Digt fra Fynsrejsen 1835 „Ved Kong Valdemars Grav i Sorø“ eller H. C. Andersens skønne Digt „Gurre“ 1842 („Hvor Nilen vander Ægypternes Jord“). Det skal heller ikke bebrejdes Georg Brandes, at han ikke undersøger selve Grundlaget for alle disse mange skønne Digtværker, Just Mathias Thieles Gengivelse af Sagnet om Toves Tryllering i Danske Folkesagn I 1818 S. 89, skønt det, som vi straks skal se, godt kunde gøres nødig.

Thieles Gengivelse af Sagnet lyder saaledes (her som alle andre Steder i moderne Retskrivning):

„Kong Valdemar elskede Tovelille, et Fruentimmer fra Rygen, og havde en saa stor Sorg, da hun døde, at han end ikke kunde forlade hendes Lig, men lod det føre med sig, hvorhen han drog. Dette blev omsider besværligt for alle dem, der skulde være om Kongen, og derfor benyttede en Hofmand en gunstig Lejlighed til at undersøge hos Liget, hvad det vel monne være, der bandt Kongen med saa mægtig en Kærlighed. Da fandt han en fortryllet Ring, hvilken hendes Moder havde sat paa hendes Finger, for derved, endog saa efter Datterens Død, at sikre sig i Kongens Gunst. Hofmanden tog Ringen af Fingeren, og straks forsvandt Kongens Kærlighed, og han lod Liget begrave. Nu vendtes hele Kongens Hu til Hofmanden, der endnu var i Besiddelse af Ringen, saa at alt, hvad der skulde ske, skulde udføres af ham, hvilket omsider faldt Yndlingen besværligt. Derfor, da han vel vidste, at han havde Ringen at takke for Kongens Gunst, kastede han den fra sig ud i et Morads, da han engang red igennem Gurre Skov. Fra dette Øjeblik af begyndte Kongen at finde sig bedre der i Skoven end hvilket som helst andet Sted. Han lod bygge Gurre Slot og jagede baade Nat og Dag i Skoven. Derved blev det ham omsider en Vane at sige de Ord, der siden bleve ham til Forbandelse, at Gud gerne maatte beholde Himmerig, naar kun han maatte jage i Gurre.“

De store danske Digtere, der har anvendt Sagnet, er i deres Hjærter Troskyldighed gaaet ud fra, at det er et nordsjællandsk Folkesagn, hørt i Egnen omkring Gurre Sø, som Thiele her gengiver, men det er en fuldkommen Misforstaaelse; det er end ikke det nordsjællandske Gurre, som Thiele tænker paa, det er tværtimod det sydsjællandske Gurre i Køng Sogn, et Par Mil Nord for Vordingborg. Det fremgaar med absolut Tydelighed af Thieles Ytring en god Side længere fremme midt i Gengivelsen af de syd- og midtsjællandske Sagn om Kong Valdemars vilde Jagt: „I det nordlige Sjælland har han et andet Gurre, hvor man finder Ruiner, der endnu kaldes Valdemars Slot. Her er det en Skik, at de gamle Koner ved St. Hansdags-tid gaar om Natten ud paa Vejen og aabner Leddene for ham. En halv Mil fra Gurre ligger Valdemars Høj, omgiven af Vand. Her, siger Sagnet, gaar hver Midnat seks sortklædte Præster mumlende

hen over Øen.“ Vi ser her tydeligt og klart, hvad det er for Sagn, det er lykkedes den 22-aarige Thiele at optegne i Nordsjælland; af Sagnene om Volmers og Toves Kærlighed paa Gurre har Thiele i det mindste ikke fundet Spor i Nordsjælland.

Men hvorfra har da Thiele sit Sagn om Toves Tryllering? Har han selv hørt Sagnet fortælle i Sydsjælland i Eggen omkring Vordingborg eller det sydsjællandske Gurre? Det kan vi ligeledes besvare med et afgjort Nej. Sagnet om Volmer og Tove er slet ikke kendt i den rige sydsjællandske Overlevering om Kong Valdemars Jagt fra det nittende Aarhundrede; den sidste Udløber af den gamle sydsjællandske Folkeoverlevering om Tove, vi kender, er et Sagn, som Byfogeden Knud Daliin i Vordingborg 1743 har optegnet (se Præstø Amts historiske Samfunds Aarbøger for 1918 S. 95 og 102).

Det bliver af gamle Folk berettet, baade at Søen har gaaet som meldt her sønden om Byen ud til Knudsby og til Køng, hvor Søen igen møder og gaar ind med en Bugt, saa og, at salig og højlovlig Kong Valdemar, medens han residerede paa Vordingborg Slot, allernaadigst har funden Behag udi at betjene sig af dette Vand til at sejle igennem, efter et gammelt Ordsprog „fra Borre til Gorre“, som skal være ved Køng... Og omendskønt det af gamle Folk fortælles, at Valdemar den 1ste skulde have opbyggt baade Gurrø og et Slot ved Esrom Kloster ved saadan Lejlighed, at han havde haft en Konkubine, navnlig Taabe [o: ved Navn Tove], der havde ved Hexeri stærkt forbunden ham til Kærlighed imod sig, og da hun var død, blev ført med ham, hvor han kom. Da skulde en hans Domestikker bleven fortørnet derover, og da han en Gang fandt et Stykke Hexeri under Klæderne paa hendes Bryst, beholdt den samme det, indtil Kongen engang kom til et Morads ved Køng, hvor der blev udkast den halve Part deraf, da Kongens Kærlighed til den døde strax forsvandt, men fik Lyst til at bygge et kostbart Palæ, (der) hvor Hexeriet blev indkast, som og skulde være sket, og derefter blev kaldet Gorrøe. Og ligeledes skal være sket med det andet Stykke af Hexeriet paa et andet Sted, som menes at være ved Esrom Kloster, hvor ligeledes et Palæ skal være bygget. Men at denne Beretning ikke saa lige er rigtig, det observeres deraf, at det efter Helvads Beretning [Historiarum Sacrarum Encolpodion 1634] pag. 298 skal være Valdemar den 4de, der har haft Touvelille til Konkubine (sml. S. 180).

Thieles Fremstilling ligger saa langt fra denne ægte, men halvt-opløste sydsjællandske Sagnopskrift fra 1743, at man kun med ret stor Betænelighed kunde hævde, at Thiele gengav sydsjællandsk folkelig Sagnfortælling, meddelt 1817, hvis det viste sig ganske umuligt at finde en anden og mere sandsynlig Forklaring. Men dette er absolut ikke nogen Umulighed; der er tværtimod en ganske overordentlig nærliggende Mulighed: Thiele kan, ja maa, gengive ældre litterær Overlevering. Han henviser i sine Noter først og fremmest til Resens Atlas Danicus II S. 210 og til Erik Pontoppidans tysk-skrevne Danmarksbeskrivelse *Theatrum Daniæ* 1730 S. 119. Resens og Pontoppidans Opskrifter er tilsammen Thieles Kilde. Thieles Sagnopskrift Toves Tryllering er opstaaet ved en Sammendingtning af disse to ældre Sagnopskrifter til en ny Helhed, hvor de bedste Momenter fra hver af de to Sagnkilder er blevet optaget. Nogen Betænelighed ved denne Forklaringsmaade vilde man kun kunne have, hvis det var Thieles Sædvane at anføre sine ældre Sagnkilder *hver for sig*, men naar man ved, at det er hans vante Vis at kombinere ældre Opskrifter sammen til en ny Helhed (sml. min Afhandling om Ellekongen i Stevns i *Danske Studier* 1929), saa svinder alle Betæneligheder og bliver til en Selvfølgelighed. I det her givne Tilfælde optager Thiele fra Sagnfordærveren Erik Pontoppidans Opskrift Toves Navn og Hjemsted Rygen, Toves Moder som den egentlige Heks, Motivet „vrage Himmerig for Gurre“, Motivet „den evige Jagt“ og sluttelig Pontoppidans Stedfæstelse af Sagnet til Vordingborg og det sydsjællandske Gurre. Om det nordsjællandske Gurre fortæller Pontoppidan et helt andet Sted (S. 92), at ikke langt fra Søborg ligger det gamle ødelagte Slot Gurre, som man mener er bygget af Valdemar den 3die, og hvor han ogsaa er død. Een Ting mangler i Pontoppidans Opskrift, selve det virkningsfulde Trylleringmotiv, eller rettere det forefindes, men i saadan Stand, at det var ubrugbart for Thiele. Pontoppidan fortæller nemlig, at efter Toves Død har hendes gamle Moder et eller andet Sted paa sin Datters blotte Legeme gemt et forhekset Kærligheds-Tønder, og det havde en af Kongens Hoftjenere fundet paa hendes Lig og siden, ked af den stadige

Opvartning, nedgravet i et sumpet Skovdrag, kaldet Gurre. Hvad der menes med „et forhekset Kærligheds-Tønder“, oplyser Pontopidans Kilde Peder Syvs Anmærkning til Tovevisen i hans berømte Folkevisedgave 1695 os om. Det hedder her S. 612 i Forklaringen til Nr. XLIV Tovevisen:

„Kong Valdemar IV elskede denne Tove (hvilket Navn er endnu brugeligt her), som var af Ryland [ϝ: Rygen], og siges, at hendes Moder havde bundet noget paa hende som et Kærligheds Tønder. Hvorfor og Kongen elskede hende saa højt, at han endog efter hendes Død førte hendes Lig om med sig. Hvorved Tjenerne kededes, som skulde bære Kisten med Liget ud og ind, og derudover, der Kongen var ej til Stede, oplod en af dem Kisten, at se hvad i var. Og der han saa Liget og et Baand om Halsen med noget Tøj udi, tog han det og stak hos sig. Straks elskede Kongen ham og skøttede intet om Kisten, saa han stedse maatte være hos Kongen, hvor han var, som og gav ham mange og store Foræringer. Omsider, der han hellere vilde være i Rolighed end i slig daglig Opvartning, tog han det Tingest og bandt paa Enden af et Spyd og stak ned i Gurre Morads. Derpaa lod Kongen ham fare og fik usigelig Lyst til dette Sted, som er vel bevist, og som Meursius [II 1638 p. 94] skriver, at han elskte det Sted Gurre, ja endog mere, end ham burde. Den islandske Autor i Historia Geniorum [Aandernes Historie; Manuskriptet nu ukendt] taler ogsaa om det samme og lægger til, hvorledes han skulde komme did efter sin Død med mange sorte Medfølgere o. s. v.“ (Sml. Danmarks gamle Folkeviser III S. 40).

Vi ser tydeligt, at Peder Syvs Opskrift af Tovesagnet minder temmelig stærkt om Byfoged Daliins Vordingborgopskrift fra 1743, og der er derfor Grund til at antage, at Syv har hørt Sagnet, ikke i sin Fødeby Syv ved Roskilde, ej heller i Hellested i Stevns, hvor han var Præst fra 1664 til 1702, men snarest i Næstved, et Par Mil Nord for det sydsjællandske Gurre ved Køng, hvor Peder Syv var Rektor ved Latinskolen 1660—64. I alle Tilfælde mangler Trylleringmotivet i strængeste Forstand, at det er *en Ring*, som Tjeneren finder paa den døde Tove, i Syvs Opskrift af Sagnet, men dette Motiv findes i Resens Atlas Danicus (Uldall fol. 186 II S. 210) under Beskrivelsen af Sorø Kirke, hvor som bekendt Valdemar Atterdags Kiste befinder sig. Jeg vil antage, at denne Sagnopskrift er optegnet 1667 af Præsten

i Sorø Peder Mogensøn Mahler (1653—68) og indsendt til Resen paa Dansk. I Atlas Danicus er Optegnelsen oversat til Latin, men jeg oversætter tilbage til Nutidsdansk, for at Læserne kan faa et Indtryk af, hvorledes Tovesagnet i det syttende Aarhundrede blev fortalt i Sorø. Det er ogsaa den eneste af de ældre danske Opskrifter, hvor Trylleringmotivet i egentlig Forstand forekommer. Det hedder her (sml. Danmarks gamle Folkeviser III S. 40):

„Han er den Valdemar, om hvem det gamle Rygte gaar, at han havde en Frille, som han elskede grænseløst, forhekset af en Ring, fortryllet med dæmoniske Kunster, som denne Frille havde forskaffet sig, og som havde den Virkning, at den opvakte den hæftigste Kærlighed hos Kongen til hende. Heraf kom det, at Kongen ikke kunde undvære hendes Nærværelse, og det hverken som levende eller død. Ja, det gik saa vidt, at han ogsaa førte hendes afsjælede Lig, som havde beholdt den Ring paa sig, med sig baade her og der. Endelig var der en kongelig Tjener, som anede, at der stak Trolddom og Svig under. Han tog Ringen af Liget og stak den til sig, hvorved han samtidig overførte Kongens Kærlighed og Gunst fra Liget paa sig. Da han var blevet ked af det og indsaa, hvad Grunden var, kastede han Ringen i en Sump, som Kongen nu ligeledes fattede Kærlighed til, og det saa voldsomt, at han ved den Sump byggede Borgen Gurre, paa hvilken han døde.“ Optegneren tilføjer: „Dette meddeler jeg, som jeg har hørt det, idet jeg overlader Dommen derom til min Læser.“

Foruden disse tre Førstehaandsopskrifter af Tovesagnet, som jeg her har fremført (Daliins Vordingborgopskrift 1743, Peder Syvs, man har Lov at formode, Næstvedopskrift 1695 og Atlas Danicus Sorøopskrift 1667) har vi endnu to Førstehaandsopskrifter af Tovesagnet: Opskriften i Mette Gjøes Slægtebog fra 1663 (se DgF. III S. 39) og en Tildigtning til en af Tovevisens Opskrifter (DgF. 121 C Vers 30—39), der findes baade i Christence Juuls og Anna Krabbes Haandskrifter fra omkring 1610.

I Mette Gjøes Opskrift fra 1663 hedder det:

„Der nu denne Tove var død og kvalt, som forskreven staa, da kunde Kong Valdemar ingen Ro have, men hvor han rejste, og hvor han var, da skulde hendes Ligkiste følge med og staa for Kongens

Seng alle Nætter. En Dag, som Kongen ikke var til Stede, fordristede hans Kammerjunker sig til og aabnede hendes Ligkiste, og oversøgte hendes Lig, og fandt under hendes ene Arm en liden Seddel indstukket imellem Hud og Kød. Denne Seddel tog han og beholdt hos sig. Der Kongen kom hjem, lod han Liget begrave, og Kongen fik saadan Villie til denne Kammerjunker, at han skulde være hos ham altid. Men som Kammerjunkerens vel tænkte, at denne Kærlighed kom formedelst denne Seddel, han bar hos sig, hvorfor han tog samme Seddel og kastede den i et bundløst Morads. Til dette Morads fik Kongen ligesaadan Villie, som han tilforn havde haft til Kammerjunkerens, og deraf kommer det, der siges, at Kong Valdemar gav Gud sin Part i Himmerig, for der kunde blive haard Jord, og saa byggede han paa samme Sted Vordingborg Slot, som der siges, at han endnu stundom skal lade sig se, men jeg begærer ikke at se ham, alligevel han er min Stammefader.“

I den meget lidt poetiske Tildigtning til Toveisen DgF. 121 C Vers 31 f. finder en velbyrdig Mand „under hendes Arm saa prud, noget underligt, var svøbt i en Klud.“ Da han blev led ud af den Kongens Tjeneste, tog han det Tøj og skar det itu og kastede det i den sorte Jord, det ene Stykke ved Vordingborg, det andet ved Gurre, og det fortælles der mange Sagn om („deraf saa ganges der mange Ord“). Kong Valdemar fik de Steder saa kære: begærede af Gud, han maatte der evig være.

Disse to Sagnopskrifters nøjagtige Hjemsted kender vi ikke, men det mest sandsynlige er, at de er Udstraalinger af sydsjællandsk Sagnfortælling, om de ikke er ligefremme sydsjællandske Sagnopskrifter fra Egnen om Vordingborg, hvad Stedfæstet Vordingborg tyder paa (sml. S. 180).

Vi har endelig et ganske mærkeligt gotlandsk Folkesagn, optegnet 1844 af Carl Säve (trykt fuldstændigt i Danmarks gamle Folkeviser III S. 909): Valdemar Atterdag har en Troldkælling med sig paa Toget til Gotland (1361), hun hjælper ham at erobre Gotland, og hun bevirker ved sine Trolddomskunster, at Kongen ikke et Øjeblik kan undvære hendes skønne Datter, heller ikke da Pigen er død; Kongen mener, at hun bare sover. En ung Hofmand finder en lille sort Lap fastsyet under venstre Arm og kaster den siden fastbunden ved en Sten i et bundløst Kær. Valdemar brød sig nu ikke mere det mind-

ste om Hofmanden, men han kunde fra den Dag aldrig forlade Kæret; han sad bestandig og saa ud i det, og tilsidst lader han bygge et prægtigt Slot paa Pæle midt i Kæret, og der levede han til sin Død.

Vi har nu set, at der findes 4 sydsjællandske, en midtsjællandsk og en gotlandsk Opskrift af Tovesagnet, men findes der virkelig ikke en eneste Opskrift af Tovesagnet fra Nordsjælland, fra Egnen om Gurre Sø? Jo der gør. I H. K. Rasks Morskabslæsning for den danske Almue 1840 S. 139 findes der en Opskrift, meddelt efter en Bondes mundtlige Fortælling af B, vistnok Skovrider Bjørnsen paa Valdemarslund, og den lyder i sin Helhed saaledes:

„Kong Valdemar havde en kostbar og dejlig Kæde, som havde den Egenskab, at hvem der var i Besiddelse af den, hang Kongen ved med hele sit Hjærte. Valdemars Dronning havde først haft den, men siden fik en af Hofmændene den, hvorudover Kongen aldrig kunde afse ham. Denne Kærlighed blev ham besværlig, og for at fri sig for den kastede han Kæden i Gurre Sø. Fra den Tid elskede Kong Valdemar Egnen deromkring saa højt, at han, for stedse at kunne være der, byggede Slottet paa en lille Ø i Søen og forbandt den med Landet ved en prægtig Kobberbro.“

Vi lægger Mærke til, at Tove slet ikke nævnes i denne Opskrift. Det er ikke Frillen, som hemmelig ejer en Ring, der lænkebinder Kongens Hjærte til hende baade som levende og som død, nej det er Kongen selv, der giver sin retmæssige Dronning den Tryllekæde, som er Betingelsen for Kongens Kærlighed. Sagnet skal paa nordsjællandsk Grund motivere det Fjendskab imellem Kongen og hans Hustru, som interesserer den ægte nordsjællandske Overlevering. Meningen er aabenbart, at Dronningen ved at give Kongens Tryllekæde fra sig forvandler Kongens oprindelige Kærlighed til bittert Had, et Had, som det lykkes Ægtefolkenes Datter Margrethe at bringe til Ophør ved at bede om Naade for sin fangne Moder. Det hedder saaledes i B.s Opskrift fra 1840:

„Det var ogsaa paa Gurre Slot, at Dronning Helvig i flere Aar sad fangen, efter at hun havde ladet Tovelille, som Kongen elskede, kvæle i Badet. Men da Valdemar en Gang kom ridende over Broen, stod ved Borgledet en lille smuk Pige, klædt i Bondedragt. Kongen

blev opmærksom paa hende og tog hende op foran sig paa Hesten. Da sagde Pigen: „Nu ride vi til Hove.“ „Hvad vil du der?“ spurgte Kongen forundret. „Bede Kongen om Naade for min Moder, Dronning Helvig.“ Og denne lille Pige, som skaffede sin Moder Friheden igen, hed Margrethe, og hun forenede siden som Dronning de tre nordiske Riger.“

Vi har fra Nutiden nogle Optegnelser af „Tovesagn“ knyttet til Gurre, som jeg her skal anføre, skønt jeg anser dem for ufolkelige og uægte, for Højskoleelevers Betagelse af vore Digteres Gurreroman-tik. Derimod regner jeg de to af meddelte Folkesagn fra 1840 for ægte Folkesagn, selv om sandsynligvis Oplysningen om Helvigs Skyld i Toves Død skyldes Optegneren.

Højskoleeleven Jens Jensen i Havreholm, altsaa en Mil fra Gurre, fortæller 1909 om Tovelille, Valdemar den Stores Elskerinde, at engang hun gik ved lille Guresøs Bredder, tabte hun en kostbar Guld-ring, der trillede ud i Søen og forsvandt i Dybet. Der siges, at naar Solen skinner, kan man endnu skimte Ringen i det dybe Vand (A. Uhrskov Nordsjællandsk Folkeliv III S. 116). Skolepigen Wera Ohlin i Hornbæk fortæller 1921 til Uhrskov: Paa Gurre levede Valde-mar sin lykkeligste Tid, som han tilbragte dels ved Jagt, dels i Sel-skab med sin Elskerinde Tove. H. C. Andersen har smukt skrevet i en Sang om ham: Han kunde ej gaa en Blomst forbi, den sagde: „Kan du mig kende?“ Sagnet fortæller, at en Dag, han havde haft Mod-gang, gik han ud i Naturen for at finde Trøst, og just som han stod og saa ud over Søen, tog han sin Ring af, kastede den ud i Vandet og raabte i Vrede: „Lad Gud beholde sit Himmerig, naar jeg blot har Tove og Gurre.“ Og fra den Dag ligger Søen melankolsk og stille. Han fik ingen Del i Himmeriges Fred og Glæde (Sml. S. 196).

I Frk. Margrete Stender Nielsens „Sagnopskrift“ 1921 om Tove og Helvig mangler Ringmotivet ganske. Det hedder her: Paa Gurre Slot boede Valdemar Atterdag med hele sit Hof. Hans Dronning Helvig havde blandt sit Tyende en ung Terne ved Navn Tove. Hende blev Kongen forelsket i og hun i ham. Men engang, da Kongen var borte fra Borgen, lod Dronningen, der var meget skinsyg, Tove spærre inde i Badstuen og brændte hende der. Da saa Kongen kom hjem og hørte, hvad der var sket, blev han, hvad der jo var meget rime-ligt, meget vred paa Helvig og forviste hende til Søborg Slot og vilde aldrig se hende mere.

Selv om disse „Sagn“ imod Forventning skulde være ægte folkelig Overlevering, mangler de den karakteristiske Ejendommelighed ved de rigtige Tovesagn, at Kongens Kærlighed flytter sig fra Toves Lig over paa Tjeneren og derfra over paa Gurre. Den naturligste Forklaring er dog, at disse unge Optegnere er blevet bjærgtaget af den Gurreromantik, de har indsuget fra de danske Digtere, som de har beundret og elsket, og det er ikke i og for sig at bebrejde dem; de er jo ikke Videnskabsmænd, der klart skal skelne imellem ægte og uægte Overlevering. Værre er det, naar en Videnskabsmand af Professor Nyrops Rang ogsaa lader sig bjærgtage af Gurreromantiken til en fuldkommen Miskendelse af de virkelige Forhold. I sin Bog „Toves Tryllering“ 1907 anfører Kristoffer Nyrop S. 19. ff. Thieles Danmarks Folkesagn I 1843 S. 47 og tilføjer, at Sagnet i alt væsentligt gengiver, hvad en Bonde fortalte omkring 1840. Det er en ganske uholdbar Paastand; en Mand som Professor Nyrop burde øjeblikkelig kunne se, at Thiele 1843 er en Sammenrodning af Thiele 1818 og Rask 1840 uden fjærneste Værdi som Udgangspunkt for en videnskabelig Undersøgelse om Toves Tryllering. Her bør selvfølgelig ægte Kilder som Resen 1667, Syv 1695 eller Mette Gjøe 1663 være Udgangspunkt.

Vi har endnu en i Hovedsagen ægte Opskrift af Tovesagnet, det rigtige Tovesagn, tilbage, fra Hornsherred o. 1875. Sagnet er meddelt af August Møller i Torslev efter Fortælling af gamle Mænd og Kvinder i Hornsherred og trykt i Kamps Danske Folkeminder 1877 S. 347. Denne Sagnopskrift staar paa et Mellemstandpunkt imellem Resens Sorøoverlevering i Atlas Danicus 1667 og den sydsjællandske Overlevering fra det 17.—18. Aarh., og den lyder saaledes:

Kong Voldemar havde foruden sin Dronning ogsaa en Frille. De to fik hver sin Morgengave, men Frillens var størst, og derover blev Dronningen meget fortørnet. Engang saa hun sin Lejlighed til at lukke Frillen inde i Badstuen, hvor hun omkom. Kong Voldemar sørgede meget, og han kunde ikke skilles fra Liget, men førte det med sig, hvor han var. Det var Kongens Tjenere meget kede af, og en af dem saa da efter paa Liget og fandt ogsaa under dets venstre Arm en Ring fastbunden. Den tog han til sig, og nu brød Kongen sig ikke

længer om Liget, men Tjeneren maatte være i hans Nærhed baade tidlig og sildig. Han tog da Ringen og brød den i to Stykker. Det ene kastede han i Gurre Sø og det andet i en Skov paa Horns Herred. Fra den Tid blev Kongen saa indtaget i Gurre Sø, at han her byggede et prægtigt Slot og bad Vorherre om at maatte leve her til evig Tid. Men Vorherre svarede, at han først skulde dø den timelige Død, saa skulde han derefter faa Lov at bo her til Dommedag, og derfor jager endnu Kong Voldemar hver Nat fra Gurre og over imod Horns Herred.

Vi ser her, at Kamps Hornsherredsopskrift fjærner sig stærkt fra Gurreopskriften 1840. Den kender saaledes ikke noget til, at det er Valdemars retmæssige Dronning, der ejer Trylleringen, eller, som det jo er i Gurreopskriften, Tryllekæden, men ligesom Sorøopskriften og den sydsjællandske Overlevering opfatter den Trylletingen som Frillens Ejendom. Hornsherredopskriften har Tilknytning baade til Resens Sorøopskrift 1667, at Trylletingen er en Ring, og til den sydsjællandske Overlevering fra Vordingborg 1743, at Trylletingen deles og kastes paa to Steder (Daliins Opskrift 1743 og DgF 121 C, først trykt 1862). Trylletingen findes *under Armen*, ganske som i Mette Gjøs Opskrift fra 1663 og Folkevisesopskriften DgF. 121 C, ja, ligesom i den fjærne Gotlandsopskrift under *venstre Arm*. Men Opskriften afviger fra Peder Syv, hvor Trylletingen er fæstet i et Baand om Halsen, skønt Peder Syvs Visebog jo var velkendt og yndet af den sjællandske Almue. I alle Tilfælde slutter Hornsherredopskriften 1875 sig langt nærmere til den midt- og sydsjællandske Toveoverlevering end til den nordsjællandske Overlevering om Dronning Helvigs Tryllekæde. Den nordsjællandske Overlevering i selve Gurreegnen er naturligvis ikke opstaaet ganske uafhængig af den øvrige sjællandske Toveoverlevering, dertil har Sagnet om Helvigs Tryllekæde alligevel for stor Lighed navnlig med den midtsjællandske Overlevering om Trylleringen. Det er i Virkeligheden en Udløber af den øvrige sjællandske Overlevering med den ejendommelige Nydannelse, at Dronning Helvig er traadt i Frillens Sted som Tryllekædens Ejerinde. De gamle Nordsjællændere i Gurrens nærmeste Omegn interesserer sig ikke det fjærreste for Valdemars

Frille Tove; de skyder hende fuldstændig til Side og vil ikke kendes ved hende. Det er Dronning Helvig, Dronning Margretes Moder, og Kongens Forhold til hende, som interesserer de nordsjællandske Bønder i Gurreeggen. Grunden hertil er den, at Valdemar Atterdags Strid med sin Hustru og senere Forsoning var en historisk Virkelighed, Gurreeggen vedkommende, mens hans af Digterne saa yndede Forhold til Tove ganske simpelt er en historisk Uvirkelighed, Gurreeggen i fuldeste Maal uvedkommende. Havde Tove virkelig levet paa Gurre som Valdemar Atterdags Elskerinde, ja saa havde der sandsynligvis været Sagn om Frillen Tove i Gurrens nærmeste Omegn. Nu har Svend Grundtvig i sin store Folkevisseudgave paa ganske glimrende Maade paavist, at Tove i Virkeligheden, historisk set, er Valdemar Atterdag uvedkommende, hun har derimod været Valdemar den Stores Elskerinde, og det er ham og Tove, Folkeviserne og ogsaa Folkesagnene fra først af har handlet om. Min Opfattelse, at der ingen ægte *Tovesagn* kendes fra Gurrens nærmeste Omegn, staar i fuldkommen Overensstemmelse med Grundtvigs nye, banebrydende Syn. Derimod har vi en sejt og indgroet sydsjællandsk Overlevering om Valdemar og Tove. Sagnene er ogsaa her i Tidens Løb overført til Valdemar Atterdag, men vi har ganske tydelige Spor af det oprindelige Forhold, at det er om Valdemar den Store og Tove, at Sagnene drejer sig. Byfoged Daliin mener (S. 171), at det var fuldkommen fejlagtigt, naar Bønderne i Vordingborgeggen 1743 fastholdt, at det var Valdemar den Første og ikke Valdemar Atterdag, som havde Frillen Tove, Taabe som de med deres ægte sydsjællandske Udtale kalder hende. Daliin, den belæste Mand, ved jo fra sin Helvad, at det var Valdemar den Fjerde, der havde Frillen Tove. I Virkeligheden var det de sydsjællandske Bønder, der havde Ret. Vi lægger Mærke til den mærkelige Oplysning i Mettes Gjøes Optegnelse 1663, at det er om *Vordingborgs Grundlæggelse*, men ikke Gurrens, at Sagnet handler. Hun fortæller jo (sml. S. 175), at Kong Valdemar gav Gud sin Part i Himmerig, for at der kunde blive fast Jord i det bundløse Morads, hvor Kammerjunkeren havde kastet Trylletingen, og saa byggede han paa samme Sted Vordingborg Slot.

Men efterhaanden som Tiden gaar, og ogsaa Valdemar Atterdags Kongegerning bliver et Minde, saa overføres Sagnet til ham med det nye Stedfæste Gurre i Stedet for eller ved Siden af det gamle Stedfæste Vordingborg. Sagnet tjener nu til at forklare Valdemar Atterdags besynderlige Forkærlighed for det fjærne, vilde Nordsjælland, hvor han o. 1360 har bygget sin nye Yndlingsborg Gurre, og derfor i ikke ringe Grad svigtet sin Hovedstad og Hovedborg Vordingborg. Gurre som eneste Stedfæste i Stedet for Vordingborg har vi hos Resen 1667, hos Peder Syv 1695 og endelig i den gotlandske Opskrift, der ganske vist ikke nævner Gurre, fordi dette Navn naturligvis i Aarhundredernes Løb er blevet glemt, men hvor Sagnets Beskrivelse af Slottet, at det blev bygget paa Pæle midt i Kæret, ganske slaaende minder om Gurres Bygningsmaade. I Sydsjælland vil man ikke helt slippe sit gamle Stedfæste Vordingborg; der opstaaer her en Sagnform *baade Gurre og Vordingborg*. Denne Sagnform har vi i Tildigtningen til Tovevisen (DgF. 121 C). Adelsmanden skærer Trylletingen i to Stykker og kaster det ene Stykke ved Vordingborg, det andet Stykke ved Gurre, og Kong Valdemar fik de to Steder saa kære, at han begærede, at han maatte være der evigt. En Nyudvikling af denne Sagnform har vi i den mærkelige sydsjællandske Opskrift fra 1743: her er ganske vist Stedfæstet Vordingborg gaaet ud af Sagaen, men det sydsjællandske Gurre i Køng Sogn er traadt i Vordingborgs Sted som det kære hjemlige Stedfæste, og det fjærne nordsjællandske Stedfæste er blevet til et Palæ, som menes at være ved Esrom Kloster. Man maa huske, at 1743 var Gurre Ruin ikke kendt og elsket, som Tilfældet er i vore Dage. Den var et overgroet træbevokset Voldsted, der kun kendtes af Egnens egne Folk. Endelig er der jo den hornsherredske Udløber af den sydsjællandske Overlevering, hvor Sagnet ligeledes har to Stedfæster, Gurre og Hornsherred, det sidste, fordi efter Sagnet i Hornsherred Kong Valdemars vilde Jagt gaar fra Gurre til Hornsherred.

Sagnet om Toves Tryllering eller hellere Trylleting er jo saaledes fra først af ikke noget nordsjællandsk Sagn; det er et sydsjællandsk Sagn, utvivlsomt opstaaet i Valdemar den Stores egen Levetid, for-

klarende hans i Folkets Øjne fuldkommen ubegribelige Kærlighed til Tove og hans Bygning af Vordingborg. Dette sydsjællandske Sagn har afgjort haft en Opfattelse af Frillen Tove fuldkommen stridende imod Folkevisens Forherligelse af Tove paa Dronning Sofies Bekostning. Folkesagnet opfatter Tove som en rygensk Troldeks, der ved et simpelt og grovt Elskovshekseri, den sorte Tøjlap under sin venstre Arm, forheksede Kongen til hans afsindige Kærlighed før og efter hendes Død. I Tidens Løb gør en sympatisk Stemning overfor Tove sig mere og mere gældende i Sagnet; den afføder Nydigtningen med Trylleringen i Sorøoverleveringen og i den sene Hornsherreds Overlevering. Takket være i første Række Thiele bliver denne sympatisk-romantiske Opfattelse af Tove eneraadende i det nittende Aarhundredes Digtning. Volmer og Toves Kærlighed i det dejlige Gurre bliver den store romantiske Kærlighed, besunget i betagende Strofer af vore største Digtere. Den sydsjællandske Sagndigtning fra først af fjendske og hadefulde Opfattelse af Troldeksen Tove, stammende fra Dødsfjendernes Folk, Rygboerne, er i Aarhundredernes Løb forvandlet til den dybeste Beundring for Tryllerinden Tove, Volmers fortryllende Elskerinde.

Vi har nu paavist, at det berømte Sagn om Toves Tryllering fra først af er Nordsjælland ganske uvedkommende; men gælder det samme nu ogsaa de lige saa berømte Sagn om *Kong Valdemars vilde Jagt*? Dette Spørgsmaal kan besvares med absolut Sikkerhed; der kan ikke være den fjærneste Tvivl om, at Kong Valdemars vilde Jagt er en hjemlig og ægte folkelig nordsjællandsk Forestilling, nedarvet i Folket fra Kong Valdemars nærmeste Eftertid. Lad os anføre en Sagnoptegnelse fra 1840 af samme Meddeler B, som har optegnet Sagnene om Valdemars Dronnings Tryllekæde og den lille Margretes Bøn for sin Moder efter en Bondes mundtlige Fortælling.

Jeg husker grant fra den Tid, jeg endnu var en Dreng, at jeg en Aften blev sendt ud for at hente vore sorte Heste, som gik paa Græs i et Krat ved Valdemarslund [selve Skovridergaarden]. Det var en mørk Efteraarsaften, Vinden susede mig om Ørene, og Regnen pi-

skede mig i Ansigtet. Jeg var ikke vel til Mode, hverken over Vejret eller over Mørket, og underlige Tanker løb rundt i mit Hoved. Med eet hører jeg Hundeglam, Hestetrampen og Lyd af Jægerhorn, der lød for mine Øren som Raslen af Kobberkedler. Angest betog mig; jeg for vild af Vejen og maatte lægge mig paa Jorden for med Hænderne at søge den igen, men min Leden var forgæves; Jagtlarmen tiltog og kom nærmere og nærmere. Jeg syntes at se en Rytter paa en sort Hest i flyvende Fart over mit Hoved, hvorpaa Larmen igen fjærnede sig og ophørte ganske, efter at et Skud var faldet henne i Krattet. Jeg var endnu stedse vildfarende og i stor Frygt for at styrte ned ad en Skrænt, som jeg vidste var i Nærheden. Da tænkte jeg paa Vorherre, vendte min Trøje — jeg havde hørt, at det skulde være godt — straks klarede det op, og jeg var lige paa Kanten af den omtalte Skrænt. I største Hast stod jeg op, vendte om og var snart hjemme, hvor jeg da fik at vide, at det var *Kong Volmars vilde Jagt*, jeg havde hørt og set. (H. K. Rask Morskabslæsning for den danske Almue 1840 S. 138).

Fra ældre Tid end 1840 har vi kun meget faa stedfaste Vidnesbyrd om Kong Volmers vilde Jagt; et af dem var det S. 170 anførte Vidnesbyrd fra Thieles Folkesagn 1818 S. 92, at de gamle Koner ved St. Hansdagstid gaar ud paa Vejen og aabner Leddene for ham. Jeg gør opmærksom paa, at P. F. Suhm i sin store Historie af Danmark XIII S. 752 jf. S. 751 (udkommet 1826, men naturligvis skrevet før Forfatterens Død i 1798) anfører som Vidnesbyrd om, at Valdemar Atterdag ikke var elsket: „Hertil hører endnu mere de Beretninger, Bønderne ved Gurre oppe ved Helsingør, og ved Vordingborg, endnu have imellem sig, at han jager der i Skovene om Natten med sorte Hunde, hvis gloende Tunger hænger dem ud af Halsen.“

Rimeligvis kender Suhm Sagnene fra en eller anden nordsjællandsk Student. I Nyeste Skilderi af København for 21. Okt. 1817 fortæller en ukendt stedkendt Indsender: „Kong Valdemars Minde lever hos Almuen i „Kong Valdemars Jagt“. Han fortsætter med at fortælle om Kong Valdemars Grøvt (S. 202) og om Udgravningen 1817, og han siger tilsidst: „Af de Bøgelunde, som til næsten alle Sider omgave Valdemars Borg og Søen, og fra hvis Toppe Uglen saa ofte hyler Kong Valdemars Jagtraab i den frygtsomme Vandrers Ører, er

derimod ikke saa ubetydeligt tilbage.“ Vi vilde have været taknemmelig for, om Indsenderen havde meddelt nogle af de af ham hørte Sagn. Vi læser i Stedet i Henrik Steffens Gebirgssagen 1837 S. 23 som en Barndomserindring fra hans Drengenaar 1779—84 i Helsingør: „Ved Helsingør, som bekendt Hamlets Hjem, viser man denne Shakespeareske Helts Gravminde og fortæller tillige, at han som Valdemar jager gennem Luften som flyvende Jæger, men paa en sort Hest, fordi han var en Morder, og som saadan lider større Kvaler, mens Valdemar som en mere uskyldig altid rider paa en hvid Hest.“ Hvad der her interesserer os, er naturligvis ikke det overlitterære „Hamletsagn“, men Vidnesbyrdet om, at Sagnet om Kong Valdemar paa sin hvide Hest ogsaa var kendt i Helsingør o. 1780.

Derimod nævner de ældre Præsteindberetninger (til Resen 1667 i Atlas Danicus I S. 61; til Jessen 1743, se Annaler f. nord. Oldkynighed 1838—39 S. 311; og til Hans de Hofman 1759), der ofte giver saa udførlige og højst værdifulde Beskrivelser af Gurre og nærmeste Omegn, ikke noget direkte om Kong Valdemars vilde Jagt. Til Gengæld har vi i Kilder yngre end 1840, især i Folkemindeoptegnelser fra de seneste Aar indsendt til Dansk Folkemindesamling og navnlig til den energiske Indsamler af nordsjællandske Folkeminder, Højskolelærer Anders Uhrskov, ikke saa helt faa ægte folkelige Meddelelser om Kong Valdemars vilde Jagt fra Gurre og dens nærmeste Omegn. Jeg anfører først Sagnene fra selve Gurre By, derefter fra dens Nabobyer i Syd, Vest og Nord: Nyrup, Tikøb og Horserød, saa fra de fjærnere Byer i den store Tikøb Kommune: Saunte, Hornbæk, Havreholm, gaar saa nordvestpaa til Esbønderup og Søborg Sogne, søger dernæst imod Syd, Vest om Esrom Sø helt ned til Hjortholm ved Furesøen og vender over Humlebæk tilbage til Gurre.

En gammel Kone, Fru P., født i selve Gurre By, fortæller om sin Oplevelse af Kong Valdemars vilde Jagt (Sml. Uhrskov Nordsjællandsk Folkeliv III S. 116).

En Gang, mens jeg tjente i Helsingør — jeg var vel en 17-18 Aar — var jeg hjemme i Gurre paa et lille Besøg. Det var en af de lange

lyse Sommeraftener; Far og Mor var gaaet til Sengs, og jeg sad alene udenfor Huset med noget Sytøj. Men lige paa een Gang hørte jeg et halsende Hundekobbel langt inde i Skoven, og det kom nærmere: Hav, hav, hav! — Hav, hav, hav! — — og I kan tro, at jeg slap ind i Stuen med mit Sytøj, for det var Kong Valdemars Hundekobbel, jeg hørte. Senere kom jeg til at tjene paa Skovridergaarden Valdemarslund, og der kunde Porten aldrig staa lukket nogen eneste Nat, fordi Kong Valdemar med sit Følge skulde derigennem. Inde i Køkkenet var det ogsaa galt fat, det vidste enhver. Jeg er selv en Gang kommet sent hjem og skulde fra Køkkenet ind i Pige-kammeret, men det var ganske umuligt at finde Døren, jeg gik vel over en halv Time og befølte Væggene paa ethvert Sted, og jeg vilde have gaaet der hele Natten, hvis ikke den anden Pige, som laa inde i Kammeret, havde bemærket mig og aabnet Døren imellem Kammeret og Køkkenet.

Sophie Nielsen i Frederiksborg Statsskoles Realklasse fortæller 1921, at der oppe i Gurre Vang er en Gaard, hvis Porte aldrig kan holdes lukkede om Natten. Det er lige meget, hvor godt man stænger for Porten om Aftenen, hver Morgen staar den alligevel altid paa vid Gab. Folk deroppe tror, at det er Kong Valdemars vilde Jagt, som er Skyld deri, og at Kong Valdemar hver Nat med sit Følge af Jægere og Hunde rider igennem denne Port.

En gammel Kone, Niels Petersens Enke i Søholm, der var født 1805 i Gurre, fortalte 1892 sin Sønnedatter, at der skal være en Jærnport i Gurrø. Paa Slottet maatte de i gamle Dage altid lukke Porten op Juleaften, for at Kong Valdemar kunde jage derigennem. (Sml. Danske Sagn 2. Række II C Nr. 27 og her S. 202).

En Skoledreng i Nyrup Skole, Kristian Jensen Pedersen fra Kvistgaard, har 1922 meddelt Uhrskov, at Kong Valdemar hver Nat maa ride paa en kulsort Hest med gloende Hunde efter sig og en saaret Hind foran. Paa sin vilde Jagt kommer han da ogsaa gennem Nyrupgaard, hvor Portene bliver byttede, de øverste med de nederste, og hvor de aldrig kunde holdes lukkede om Natten, hvorfor der nu heller ikke findes Porte mere paa Gaarden. Grunden til den vilde Jagt var den, at da Valdemar Atterdag hørte, han havde faaet en Datter, sagde han: „Gud tog nok fejl, da han skabte mig en Datter, jeg

skulde haft en Søn, der kunde samle de tre nordiske Riger.“ For denne Udtalelse kunde Kongen, fortæller Sagnet, ikke faa Fred i sin Grav. Selv om den folkelige Ægthed af dette Sagn ikke er helt uomtvistelig, har Sagnet alligevel et velkendt nordsjællandsk Træk, den store Interesse for Dronning Margrethe, de nordiske Rigers Dronning.

Fra Tikøb, Sognets Hovedby og Gurres Naboby imod Vest, fortæller Højskoleelev Sigrid Andersen 1918 om den vilde Jagt. Naar Uret i Kirketaarnet slaar tolv, kan man se Kong Valdemar komme jagende gennem de omliggende Skove paa en kulsort Hest. Bagefter sig har han en Flok glubske Hunde med Tunger, der hænger som Ild af deres Hals. I en Gaard i en Landsby lige ved Tikøb kan Porten aldrig staa lukket, fordi Kong Valdemar paa sin vilde Jagt om Natten skal derigennem (Sml. Uhrskov III S. 115).

En Skolepige i Hagelse Skole ved Arresøen, Margrethe Petersen, fortæller, at paa en Gaard lidt udenfor Tikøb By kunde det ikke nytte at have Porte og Laager. Naar Folkene om Aftenen lukkede dem, var de aabne om Morgenen, og der fortælles, at det var Valdemar Atterdag og hans Følge, der vandede deres Heste ved Gaardens Vandtrug paa deres natlige Jagt (Sml. Uhrskov II S. 33).

En Elev i Frederiksborg Statsskole, Vagn Aagesen, har meddelt Uhrskov: „En af min Faders gamle Skolepiger, der boede ved Kobæksvigen ved Esrom Sø, har fortalt følgende: En Efteraarsaften for mange Aar siden var det et slemt Blæsevejr. Den Aften var hendes Bedstemoder i Stalden for at malke, og da hun efter at have malket stak Hovedet ud af Døren, saa hun en Rytter paa en hvid Hest fulgt af en Hund i voldsom Fart; det saa ud, som om ingen af dem berørte Jorden. Rytteren, der kom nede fra Søen, forsvandt i Retning af Danstrup Hegn. Nu vidste hun, at det var Kong Valdemars vilde Jagt, og hun skyndte sig at lukke Døren, men siden saa hun ham aldrig.“

En Skoledreng i Bendstrup ved Hillerød, Halfdan Andreasen, fortæller, at paa en Gaard i Horserød kunde Porten aldrig være lukket. Hver Nat Klokken et blev Portene slaet op, og man hørte en Lyd, som om en Rytterskare red gennem Gaarden. Gamle Folk mente, at det

var Kong Volmer, som jagtede. Paa den samme Gaard fandt man hver Morgen en Handske liggende i Gaarden. Bondemanden tog da Handsken og lagde den paa Portbjælken. Dette gentog sig tre Nætter, og paa fjerde Nat hørte Bondemanden en Røst, der sagde:

„Du Bondemand, som Handsken gav,
Dine Heste ligger i en Tørvegrav.“

Bonden skyndte sig op, fik noget Tøj paa og vækkede sine Karle. Da de kom ud til Tørvegraven, laa alle fire Heste i den og var lige ved at drukne. Sagnet fortæller, at det er Kong Volmer, der advarede Manden som Tak, fordi han leverede Handsken tilbage (Sml. Uhrskov II S. 32). Samme Skoledreng meddeler, at gamle Folk fortæller, at de tit har hørt Lyde om Natten oppe i Luften som af Hunde, der glammede, og Heste, der vrinskede, og Lyden af Jagthorn, og de paastaar, at det var Kong Volmers Aand, der jagtede, og at han engang skal have udtalt, at Vorherre gjerne maatte beholde hans Himmerigspart, naar han bare maatte beholde sine Jagter.

Frk. Louise Carøe, der var født paa Sauntegaard o. 1840, fortæller 1916, at Porten paa Sauntegaard ikke kunde lukkes, Valdemar red derigennem fra Gurre. En enkelt Gang, hvor Porten var lukket, var den slaaet op næste Morgen. Det er Djævelen tude mig sandt, at de ikke kan staa lukket, forsikrede Lars Svendsen i Saunte, naar der var nogen, der betvivlede dette Udsagn. Selv havde Lars Svendsen set en hvid Hest og havde hørt Hunde galpe, fortæller Gaardejer Anton Poulsen i Saunte i 1916. Ellen Andersen i Hornbæk Skole fortæller 1921, at Portlaagerne paa den største Gaard i Saunte altid maatte staa aabne, ellers fandt de dem smidt af om Morgen. De mente, at det var Kong Volmers vilde Jagt, der for igennem Gaarden.

Den romantiske Skolepige, Wera Ohlin i Hornbæk Skole (S. 177), fortæller 1921, at man endnu en mørk Nat kan se Kong Valdemar suse vildt forbi paa sin hvide ildsprudende Hest, efterfulgt af sine Hunde.

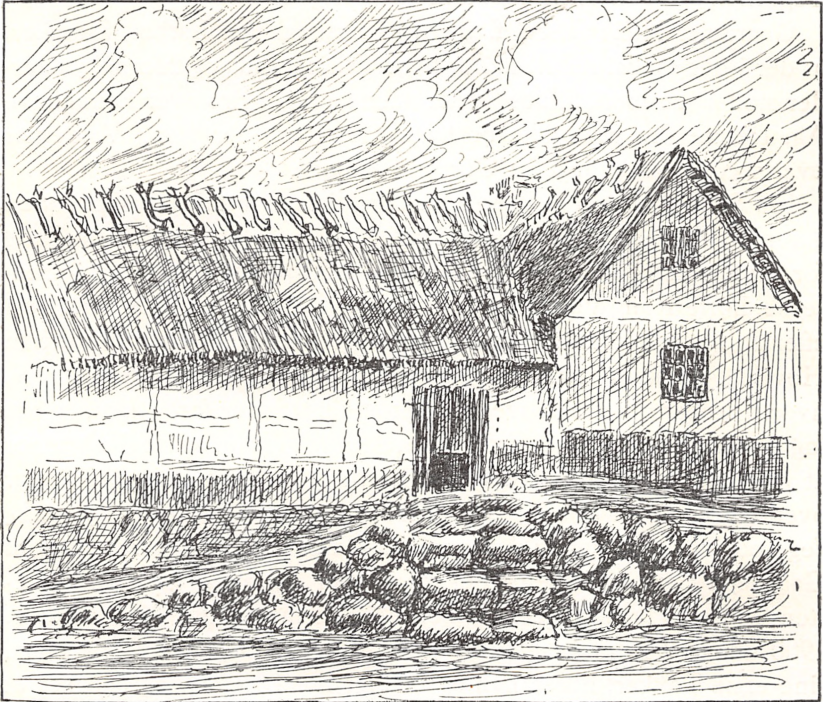
Højskoleelev Jens Jensen fra Havreholm fortæller 1909, at Valdemar Atterdag opholdt sig meget paa Gurre og Søborg Slotte og foretog mange Rideture imellem disse Slotte, og han for da over Marker

og Gærder som en Stormvind til Skræk for alle og enhver. De forkuede Bønder har nok ikke været glade, naar de har set ham komme susende over deres Marker; de har nok betragtet ham som en ond Aand. Derfor er det nok, at de efter hans Død har set hans Genfærd fare afsted paa en skumbedækket Hest med otte Ben, og to Hunde følgende tæt i Hælene paa den med ildrøde Tunger hængende ud af Gabet. Jeg ved fra gamle Folk, som har det fra deres Bedsteforældre, at Folk i mørke Uvejrsnætter altid troede, at de havde set Kong Valdemar paa den ottebenede Hest fare afsted over Markerne. Meddeleren husker ikke bestemt, hvem der har fortalt Sagnet. At der eksisterer et saadant Sagn, er sikkert nok, men om Hesten i Følge Sagnet skulde være seksbenet eller ottebenet, det kan han ikke sige med Bestemthed (Sml. Uhrskov III S. 117).

Vi gaar nu over til Tikøb Sogns nordvestlige Nabosogn, Esbønderup Sogn. Sagnene fra dette Sogn er alle optegnede af Maler Arnold Olsen i Esrom 1929 til Dansk Folkemindesamling.

Pensionatsejer Frk. Petrea Jensen, fortæller, at Jordbruger og Fisker Niels Nielsen, født o. 1850 i Villingebæk, en Aften gik over Horneby Sand. Just som han gik, hørte han en mærkelig Lyd i Luften, som en stor Rytterskare kom ridende, og han hørte gøende Hunde og Vrinsken af Heste, samt Raslen med Kæder og Hornsignaler, og han syntes at kunne skimte Hunde med røde Tunger ud af Halsen, men Rytterne kunde han ikke se. Han var straks klar over, at det var Kong Valdemar, som red fra Gurre til Søborg. Husmand Hans Økenholt Møller, født i Plejelt o. 1855, havde omkring 1905, da han havde et Parcelsted paa Klostermarken, og han en Aften havde været en Tur i Villingerød, en ganske lignende Oplevelse. „Da jeg paa Hjemvejen gaar ude paa Kedelsø, hører jeg med eet en mærkelig Lyd i Luften. Det lød, som var der flere Heste, der travede, Hunde der gøede, Raab og Skud. Jeg var klar over, at det maatte være Kong Valdemars Jagt, som jeg havde hørt saa megen Tale om, men hvor meget jeg end stirrede op i Luften, kunde jeg intet se.“ Husmand Chr. Nielsen, født i Garborgkrogen ved Saltrup Skov o. 1860, fortæller, at han som ung t Menneske en Efteraarsaften havde fulgt sin Broder

til hans Plads i Endrup ved Fredensborg. „Som jeg nu gaar op ad Hellebakken nær mine Forældres Hjem, hører jeg en mærkelig Susen i Luften og hører Hundeglam baade af store og smaa Hunde, Piskeknald og Hornsignaler, men hvormeget jeg end stirrede op i

BAKKEGAARD I SALTRUP
Efter Tegning af Maler Arnold Olsen, Esrom.

Luften, saa jeg intet. Jeg blev saa bange, at Haarene rejste sig paa mit Hoved, for nu var jeg klar over, at det var Kong Valdemars vilde Jagt, som jeg saa tit havde hørt Tale om.“

Forestillingen, at Kong Valdemars vilde Jagt rider gennem denne eller hin Gaard, kendes ogsaa i Esbønderup Sogn. Den 84-aarige Maler Martin P. Olsen fortæller, at der paa Bakkegaard i Saltrup

findes en Port i den vestlige Længe, som aldrig maa staa lukket, for Sagnet siger, at her rider Kong Valdemar igennem paa sin vilde Jagt fra Gurre til Søborg. Dersom Porten lukkes, vil Gaarden brænde. Man har da fundet paa at skære et Hul i Porten (sml. Arnold Olsens Tegning), saa den vilde Jagt kan gaa derigennem.

Gaardejer Niels Olsen, f. o. 1874 i Essedal ved Esrom, fortæller, at der i det saakaldte Rusland, hvor Villingerøds og Hornebys Jorder støder sammen, findes Rester af en gammel Bro over Pennehave Aa. Denne Bro maa ikke borttages, for her rider Kong Valdemar over paa sin vilde Jagt fra Gurre til Søborg.

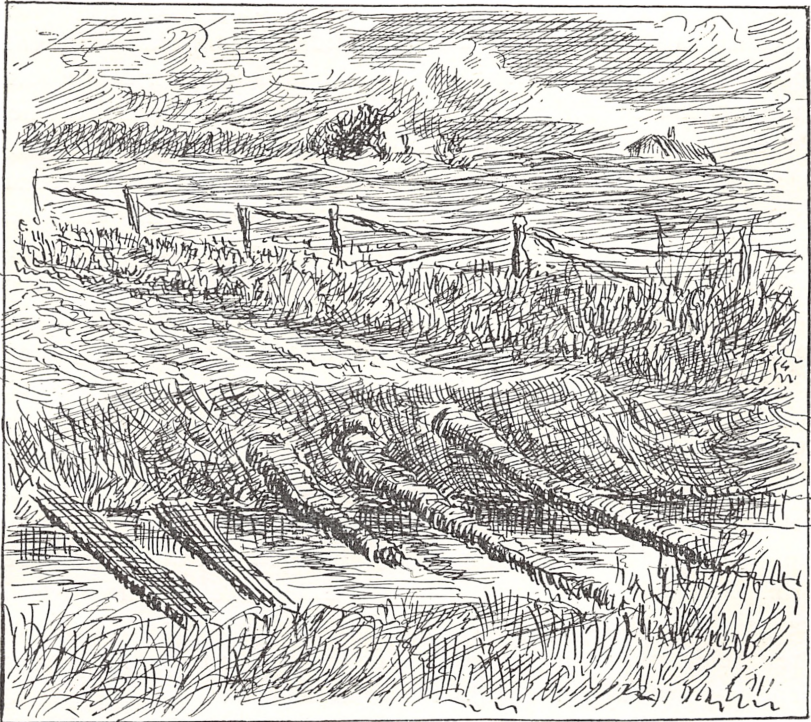
Fra Søborg Sogn har Lærer Verner Nielsen fortalt Uhrskov, at en gammel Mand, som hed Hans Hugger, og som nu er død, en Gang for mange Aar siden, efter Lærerens Formening sidst i Halvtredserne, hørte Kong Valdemars vilde Jagt. Det var en Aften sent, kort efter Jul, at han hørte Hundeglam langt borte; lidt efter hørte han Hovslag, der kom nærmere og nærmere, og han kunde tydeligt høre, hvor Tøsneen føg fra Hovene. Jagttoget kom nær forbi ham, og det jog igennem en gammel Frugthave. Senere fik han af sin Bedstemor at vide, at der netop paa det Sted havde gaaet en Vej fra Helsingør over Gurre og til Søborg Slot (Frederiksborg Amts Avis $\frac{9}{2}$ 1921). Jeg ved ikke, om det er den samme Hans Hugger (fra Ferle), som Gaardejer Carl Andersen i Ferle fortæller om, men jeg skulde næsten tro det: Hans Hugger fra Ferle gik en maaneklar Vinteraften o. 1900 ude ved Korsbjærg Kilde ved Dragstrup. Just som han gaar i sine egne Tanker, hører han et vældigt Sus i Luften, og han ser et mægtigt Jagtfølge med en høj sort Mand paa en hvid Hest i Spidsen, efterfulgt af Jægere med Hunde, og han hører tydeligt Piskeknald og Hundegøen. Hans Hugger kunde øjne Jagtfølget helt op til Kannikegaard, og han var klar over, at det var Kong Valdemars vilde Jagt fra Gurre til Søborg.

Vi gaar nu over paa Vestsiden af den store Esrom Sø.

Arbejdsmand Julius Jensen, født o. 1860 i Esbønderup Skovhuse, fortæller, at der o. 1890 var en Skovløber i Kalvehavehuset, der hed Jens Børgesen. En Aften, han gik oppe ved Multebjærg i Gribskov,

hører han med eet en skingrende Lyd oppe fra Luften, og han hører Hovslag som af mange Heste, Hundeglam og Piskeknald, men hvor meget han end saa op i Luften, kunde han hverken se Hunde eller Heste.

Den lige nævnte gamle Martin P. Olsen fortæller, at der o. 1860

PENNEHAVE AA

Efter Tegning af Maler Arnold Olsen, Esrom.

tjente en Røgter Morten Sandmand hos Birkedommer Lemvig i Esbønderup. Han gik en Aften igennem Gribskov paa Midtlinievejen fra Esrom til Nøddebo. Da han kom ud for Dronning Margrethes Vej i Pibervangen nær Nøddebo, hørte han et vældigt Sus i Luften, og han saa en høj Mand paa en hvid Hest, efterfulgt af sorte Hunde med gloende Øjne og lysende Tunger, og han hørte Horn-

signaler, Hundegøen og Piskeknald. Først blev han meget bange, men lidt efter lidt kom han i Tanke om, at det maatte være Kong Volmer paa sin Jagt fra Gurre til Bure, som hans Moder saa tit havde talt om.

I Tokkekøb i Bloustrød Sogn, et Par Mil Syd for Gurre, ligger der en Gaard ensomt paa en Mark. Ved Midnatstide springer Portene op, og en Rytter efterfulgt af en Flok Hunde kommer ridende som en Stormvind over Markerne fra Gurre Slot ind gennem Portene. Det er lige meget, hvor godt de end stænger disse Porte, for det gentager sig stadig (Uhrskov II S. 44). I Birkerød fortælles, at Valdemar Atterdag rider i Luften fra Dronninggaard ved Furesøen gennem en Gaard i Kajerød til Gurre. Den Port, han rider igennem, kunde aldrig lukkes; selv om den var lukket om Aftenen, var den altid aaben næste Morgen. Gamle Folk mener at have hørt Hundeglam, og enkelte mener at have set Hundene. Dronninggaard er rimeligvis en Erstatning for den middelalderlige Borg Hjortholm ved Furesøen (Sml. Holte Juleblad 1929). Nærmer vi os saa til Gurre, fortælles der i Roland om Grev Danneskjolds vilde Ridt i Stedet for Kong Volmers Jagt. Skoleelev Anna Høyer-Christensen, Frederiksborg Statsskole, fortæller 1921: „Engang gik to Mænd imellem Humlebæk og Tipperup ved Midnatstid. Pludselig ser de en Rytter i strakt Karrière flyve forbi. Det var Grev Danneskjold, sagde den ene, han har redet i mange Aar“ (Uhrskov II S. 39). I Hellebæk fortælles Sagnet om Grev Schimmelmans dødsvarslende hvide Hest (Sml. Bergsøes Gengangerfortællinger 1872). Det er muligvis et omdigtet Kong Volmer-Sagn. Dog interesserer Fiskerne i Aalsgaarde, der fortæller dette Sagn, sig ikke for Kong Volmer og kender ikke noget til ham.

Vi har endnu nogle Optegnelser tilbage, som utvivlsomt hører til den Gurre-Søborg Overlevering, vi nu har lært at kende, men uden at have bestemt stedlig eller personlig Tilknytning, saaledes som de Sagn, vi nu har fremlagt.

Birthe Kirstine Pedersen i Havrebjærg ved Slagelse fortæller 1910, at et ungt Menneske, hjemmehørende paa Gurreegnen, naar Tusmørket var indtraadt, tydelig hørte Hestenes Hovslag, Hundenes

Glam og Hornets Lyde fare gennem Luften. Der fortælles, at Kong Valdemar har opholdt sig paa Gurre Slot og jaget i Gribskov. En Paaskemorgen kom han ridende med sine Svende og Hunde, men blev paa Jagten standset af en Munk, der bad Kongen, om han ikke vilde høre Messen først, men Kong Valdemar svarede, at Gud gerne maatte beholde sit Himmerige for sig selv, naar han maatte beholde sin Jagt. Derfor er det, at han farer hvileløs afsted med sine Hunde og Heste. Der har nok ligget et Kloster dær ved Gurre Slot i den Tid. En Meddeler til Uhrskov fortæller: I Gurre Slot skal være set en Rytter fare afsted med et stort Kobbelt Hunde. Hvert Aar er der tabt en Hund ude i Søen, og nu gaar der en hvidklædt Dame og en sort Puddelhund hver Julenat paa Ruinerne og leder efter de andre (Uhrskov III S. 117). Frk. M. Stender Nielsen (S. 177) meddeler 1921: „Om Gurre fortælles der jo ogsaa, at Valdemar Atterdag havde sagt: „Lad Gud kun beholde sit Himmerige, naar jeg blot har Tove og Gurre.“ Til Straf herfor skulde saa Valdemar ride visse Nætter fra Vordingborg til Gurre, og da var det ikke saa rart at møde ham, for han kom jo med Ryttere og Hunde, og Ilden stod ud af Næseborene paa de vilde Heste.“ Muligvis er den ypperlige Gengivelse af hans Oldemors Oplevelse af den vilde Jagt, som Realskoleelev Steffen Ankjær i Frederiksborg Statsskole har givet til Uhrskov (se Uhrskov III 117 f.), knyttet til Gurreeggen, men den kan naturligvis ogsaa tilhøre andre Egne af Nordsjælland, hvor Sagnet om Kong Valdemars vilde Jagt fortælles, og jeg tør derfor ikke uden nærmere Oplysninger regne den til Gurreeverleveringen, hvortil jeg dog af indre Grunde tror, at den hører. Endnu kan det nævnes, at Richardt Petersen i sine Minder fra Øresundskysten 1891 S. 240 omtaler et Folkesagn, hvor Kong Valdemar paa en snevid Hest med kulsorte Svende og Hunde, stundom med Hovedet under Armen, farer fra Burre (Vordingborg) til Gurre. Men det er jo meget tvivlsomt, om dette Sagn tilhører den ægte stedfaste Gurreeverlevning og ikke snarere Søllerødegnens Overlevering (Sml. H. Ellekilde Kong Valdemars Vej i Holte Juleblad for 1929).

Vi har nu fremlagt Gurre-Søborgegnens stedfaste Overlevering om

Kong Valdemars vilde Jagt i hele dens Omfang, næsten helt og holdent med Meddelernes egne Ord, med ægte og uægte, eller rettere mindre ægte, romantisk oppyntede Opskrifter Side om Side, og vi skal nu ganske kort se, hvad denne nordsjællandske Gurreoverlevering indeholder, og hvad dens Præg er; vi tager naturligvis her først og fremmest Hensyn til den ægte folkelige Overlevering og undgaa saa vidt muligt Romantiken.

Vi har først og fremmest en lang Række Skildringer, hvor Almuesfolk fortæller deres Oplevelser, at de har hørt, undertiden ogsaa set Kong Valdemars vilde Jagt eller, som det folkelige Navn er, Kong Volmers Jagt. Til disse Oplevelser hører jo vor grundlæggende Opskrift om Drengen, der en mørk Efteraarsaften i Krattet ved Valdemarslund bliver overvældet af Kong Volmers Jagt; hertil hører den i Gurre fødte Fru P.s Oplevelse, at hun en lys Sommeraften, hun sidder med Sytøjet uden for sine Forældres Hus, hører Kong Valdemars Hundekobbøl: Hav, hav, hav! Hertil hører den ganske fortrinlige Opskrift, hvor den gamle Kone i Kobæksvig ser en Rytter paa en hvid Hest fulgt af en Hund i voldsom Fart en stormfuld Efteraarsaften ride fra Esrom Sø op imod Danstrup Hegn.

Vi har blandt Oplevelsernes Tal Lars Svendsen i Saunte, der ser en hvid Hest og hører Hunde galpe. Navnlig Sagnene fra Esbønderup og Søborg Sogne er jo for største Delen Oplevelser af Folk, der har hørt, undertiden set Kong Valdemars Jagt fra Gurre til Søborg. Fisker Niels Nielsen i Villingebæk hører gøende Hunde, Hestevrinsken, Kæderaslen og Hornsignaler. Han kan ikke se Rytterne, men synes at kunne skimte Hundene. Husmand Hans Møller hører en Aften Hestetrav, Hundegøen, Raab og Skud, men kan intet se. Heller ikke Chr. Nielsen i Saltrup kan se noget, hvormeget han saa hører Hundeglam, Piskeknald og Hornsignaler. Hans Hugger fra Søborg Sogn kan en Aften kort efter Jul høre Hundeglam, ja han kan høre Sneen fyge fra Hovene. Hans Navne, Hans Hugger i Ferle (eller mulig samme Mand) kan ikke blot høre tydelige Piskeknald og Hundegøen, men ogsaa se en høj, sort Mand paa en hvid Hest. Jens Børgesen kan høre Hovslag, Hundeglam og Piskeknald, men

ikke se Hunde eller Heste. Morten Sandmand kan høre Hornsignaler, Hundegøen og Piskeknald og se en høj Mand paa en hvid Hest, efterfulgt af Hunde med gloende Øjne. Hvor almindelig saadanne Oplevelser, med Hørehallucinationer mere udbredte end Synshallucinationerne, har været i Gurreeggen, kan de mange ældre, mere eller mindre romantiske Fortællinger om de gamles Oplevelser i Almindelighed bære Vidne om. Lad mig her fremhæve en paafaldende Ejendommelighed ved Overleveringen, Troen paa, at Kong Valdemars vilde Jagt farer gennem denne eller hin af Egnens Gaarde, i Reglen de større Gaarde.

Vi har jo Forestillingen knyttet til selve Valdemarslund, hvor Kong Valdemar skulde igennem hver eneste Nat; Gaarden i Gurre Vang, hvor Porten hver Morgen staar paa vid Gab, hvor omhyggeligt man lukker for den; Nyrupgaard, hvor Portene bliver byttede, de øverste med de nederste; Gaarden lige uden for Tikøb, hvor Valdemar og hans Følge vandede deres Heste ved Gaardens Vandtrug paa deres natlige Jagt. Eller vi kan nævne Gaarden i Horserød, hvor man hver Nat Klokker et hører Porten blive slaaet op og en Rytterskare ride igennem Gaarden. Til denne Gaard er jo det enestaaende Sagn om Kong Valdemars Hanske knyttet; et lignende Sagn kendes fra Ledøje ved Ballerup. Her taber „Kynmanden“ sin Vante saa stor, at den kan rumme en halv Skæppe Sæd. Folkene binder Magen og lægger den ud i Porten paa et Bjælkehoved. Nogle Nætter senere kom der en og bankede paa det ene Vindue og sagde: „Hør du Vante-Ven, du maa skynde dig op, for begge dine hvide Heste ligger i en Tørvegrav og er ved at drukne“ (Køb. Amts hist. Aarb. 1924 S. 17). I Sauntegaard kunde Porten ikke lukkes; skete det, var den slaaet op næste Morgen, eller de fandt den smidt af. I Esbønderup Sogn er Forestillingen om Ridtet igennem Gaarden ikke saa almindelig som Fortællingerne om Oplevelsen af Kong Valdemars Ridt fra Gurre til Søborg, men vi har dog fra Saltrup et meget udpræget og morsomt Eksempel. Lukkes Porten i den vestre Længe, vil Gaarden brænde. Man hjælper sig da ved at skære et Hul i Porten, saa den vilde Jagt kunde fare derigennem. Syd for Gurre kendes Forestillingen baade fra Kaje-

rød og Tokkekøb. Fra denne typiske og udbredte Forestilling, at Kong Valdemar hver Nat farer gennem Egnens mere betydelige Gaarde, stammer rimeligvis Sagnet om, at man hver Julenat maatte lukke Porten op paa det gamle Gurre Slot, saa Kong Valdemar kunde fare derigennem.

Forestillingen om, at Kong Valdemar farer bestemte gamle Veje fra Vordingborg til Gurre, som er saa karakteristisk for Søllerød-overleveringen (se min Afh. Kong Valdemars Vej i Holte Juleblad) og for Slagslunde-Eggen ved Bure Sø, kendes ikke i den allersnævrreste Gurreoverlevering, hvor man heller ikke sysselsætter sig med Spørgsmaalet om, hvorfra og hvortil Kong Volmer rider, andet end at det naturligvis er Gurre Slot. I det eneste Tilfælde, hvor Retningen angives, i Kobæksvigoptegnelsen, gaar den jo fra Esrom Sø til Danstrup Hegn og peger i alle Tilfælde imod Gurre. Derimod har vi i Esbønderup-Søborgoverleveringen Antydninger af, at Kong Volmers Færd følger gamle Veje fra Gurre til Søborg. Broen over Pennehave Aa maa ikke borttages, for hen over den rider Kong Valdemar; Hans Hugger i Søborg Sogn faar Forklaring paa, at Toget jager gennem en gammel Frugthave, deri at her gik den gamle Vej fra Gurre til Søborg. Opfattelsen, at Færden gaar fra Gurre til Søborg, møder vi først i Havreholm, nærmest ved Esbønderup Sogn, men dernæst møder vi den som det stadige Omkvæd paa Esbønderup og Søborgoplevelserne, indtil vi kommer over i den sydlige Del af Gribskov. Her gaar Færden fra Gurre til Bure; der gives desværre ikke Oplysninger, om det er Vordingborg, der menes med Bure, eller om det er Bure ved Bure Sø, hvor som sagt Forestillingerne om Kong Valdemars Vej er ret udprægede. I Kajerød Syd for Gurre har vi et Ridt fra Dronninggaard til Gurre. At upaalidelige og tvivlsomme Meddelere som Frk. Stender Nielsen i Hillerød eller Richardt Petersen mener, at Færden gaar fra Vordingborg til Gurre, berettiger ikke til at antage, at vi her staar overfor en til den ægte Gurreoverlevering hørende Forestilling. Gurreegnens Opfattelse er utvivlsomt, at Kongen ikke er paa Rejse fra den ene af sine Borge til den anden, men at han rider til og fra Gurre paa sine Jagter (sml. Tokkekøb), selv

om Færden gaar helt over i Gribskov. Aarsagen til den vilde, natlige Jagt er aabenbart hans voldsomme Jagtlyst, ikke derimod en særlig formastelig Kærlighed til Gurre eller til Tove. Til den ægte folkelige Overlevering hører utvivlsomt Halfdan Andreassen i Bendstrups Oplysning, sandsynligvis fra Horserød, at det var Kong Volmers Aand, der jagtede, fordi han havde udtalt, at Vorherre gjerne maatte beholde hans Himmerigspart, naar han bare maatte beholde sine Jagter. At Kongen ikke har Tid til at høre Messen Paaskemorgen for sine Jagter, er dog nok et Laan fra vor Kunstdigtning. Ejendommeligt nordsjællandsk er Forklaringen, at Kong Valdemar ikke var tilfreds med den Datter, han fik i Stedet for en Søn, og at han derfor ikke kunde faa Fred i sin Grav (Nyrup). At Kongen siger: Lad kun Gud beholde sit Himmerig, naar jeg kun har Tove og Gurre (M. Stender Nielsen), er jo, som før sagt, tydelig uægte. Det typiske ved Overleveringen er dog nok, at man ingen særlig Forklaring giver af Foreteelsen Kong Valdemars vilde Jagt; man tager det som noget givet, noget der ikke kan være anderledes, noget som hver Nat i Aaret skal fare sin Færd igennem Egnens Gaarde med de to Porte. Stormen, der suser gennem Gaarden og smælder Portene op, hvor fast de er blevet lukket om Aftenen før, har faaet sin mytiske Forklaring: det er Kong Volmer paa sin hvide Hest, der farer igennem Gaarden. Hvid er Hesten som oftest (Steffens, Kobæksvig, Saunte, Hornbæk, Hans Hugger i Søborg, Morten Sandmand i Pibervangen, R. Petersen), men den kan undertiden være sort (Rask 1840) eller kulsort (Nyrup, Tikøb). I de romantiske Opskrifter staar Ilden den ud af Næseborene (Stender Nielsen) eller den er ildsprudende (Vera Ohlin i Hornbæk). At Hesten er *ottebenet*, er Højskoleelev Jens Jensen fra Havreholm alene om. Det ligger nær at antage, at den ottebenede Sleipner har smittet af paa hans Fremstilling, og han tager jo ogsaa selv Afstand fra sin Meddelelse ved sin Oplysning, at han ikke med Bestemthed kan sige, om Hesten var seksbenet eller ottebenet. Helt umuligt, at det kan tilhøre den gamle Folkeoverlevering, at Volmers Hest er ottebenet, er det dog ikke, naar man betænker, at Ellekongens Underjordsryttere paa Bornholm (den

bornholmske vilde Jagt) optræder med tre i Stedet for fire Ben. Det vilde være af stor Interesse, om man i Gurreegnen eller fra andre Kanter af Nordsjælland vilde kendes ved Kong Valdemars Hest som ottebenet, vel at mærke som en Forestilling, der hørte til de gamle Almuesfolks Opfattelse af Kong Valdemars vilde Jagt. Det er i de allerfleste Optegnelser en hel Flok Hunde, Kong Volmer har med i sit Følge, og kun en enkelt Gang omtales, at der kun er een Hund (Kobæksvig) eller to Hunde (Havreholm, sml. her Odins *to* Ulve), men ingen Steder, at der er tre. Hundene beskrives ofte: sorte Hunde med gloende Tunger (Suhm); et Hundekobbel, hvis Halsen: Hav, hav, hav! man hører i den lyse Sommernat (Fru P. i Gurre); gloende Hunde forfølgende en saaret Hind (Nyrup); glubske Hunde, hvis Tunge hænger som Ild af deres Hals (Tikøb); to Hunde med ildrøde Tunger hængende ud af Gabet (Havreholm); Hunde med røde Tunger (Villingebæk); sorte Hunde med gloende Øjne og lyssende Tunger (Morten Sandmand).

Sagnene om Kong Valdemars vilde Jagt er ikke kendt over hele Danmark. Det er væsentlig kun Nordsjælland, især i Gurreegnen, og Sydsjælland, især i Vordingborgeggen, og desuden det nordlige Ods herred, at den natlige vilde Jæger har dette Navn. I Landets øvrige Egne har han helt andre Navne. I Nordjylland kaldes han Odinsjægeren eller Un, paa Fyn Palle Jæger eller Fynshovedmanden, i Vestsjælland Natjægeren, paa Lolland og Falster Goen, paa Vestmøn Grøn eller Grønjæger, paa Østmøn Jøden af Opsal eller Klintekongen, paa Stevns Ellekongen, paa Bornholm Ellekongen eller Underjordskongen, i Smaalund Odin. Rimeligvis har den i Natten jagende Rytter fra først af alle Vegne i Danmark heddet Odin, ogsaa i Sydsjælland og Nordsjælland. Men naar disse Landsdele har ombyttet Odin med Kong Volmer, ligesom Egnen omkring Slesvig med Kong Abel, saa er dette ikke en Tilfældighed. Aarsagen er naturligvis, at den historiske Kong Valdemar Atterdag har gjort særlig Indtryk paa Befolkningen i disse Egne, ganske simpelt fordi han har boet saa meget paa Vordingborg og Gurre Slot og ofte har færdedes igennem Sjælland paa Vej fra Vordingborg til Gurre, eller som i

Nordsjælland redet paa Jagt fra Gurre eller redet imellem sine nordsjællandske Borge Gurre og Søborg. Han vedbliver dermed efter sin Død, hans Hu er saa mægtig, at han ikke som en anden skikkelig Bonde kan hvile i Fred. I Sydsjælland har vi Forestillinger om, at Kong Vollermand bor i Gaasetaarnet i Vordingborg, hvor en Pige maa holde et Værelse i Stand til ham og rede hans Leje (Suhm Historie af Danmark XIII S. 752, Thiele I 1818 S. 93, II 1843 S. 115, Danske Sagn IV Nr. 130). Lignende Sagn har sikkert i Slutningen af det 17de Aarhundrede været knyttet til Ruinerne af Gurre Slot, men da Ruinerne fuldstændig forfaldt og blev en stor, yppigt begroet Høj, saaledes som Garbo i 1743 skildrer den, fandt Sagnet sig et nyt Hjemsted, nemlig paa Kronborg Slot.

August Møller i Torslev i Hornsherred, den samme, som o. 1875 fortalte Hornsherredsagnet om Toves Tryllering (S. 178), fortæller, at der paa Kronborg Slot er et Kammer, hvor Kong Voldemar undertiden søger ind fra Jagten. I Kammeret staar et Sengested med Halm, og der var engang en Pige, som hver Dag redte Halmen op, men den følgende var det altid, som der i Halmen havde ligget en lille Hund. Hver Skiftedag laa hendes Løn paa Sengestolpen, og saadan gik det i lang Tid. Men da glemte hun en Dag over andre Ting at rede Kongens Seng, og om Morgenen fandtes hun død i sin egen (Kamp Danske Folkeminder 1877 S. 348 Nr. 1012). August Møller fortæller ligeledes, at en Forbryder, der var dømt til Døden, engang blev benaadet paa det Vilkaar, at han skulde opholde sig en Nat i Kong Voldemars Kammer. Da Klokken slog tolv, kom Kongen: „Hvor tør Du vove Dig herind?“ „Jeg er dømt til Døden, men nu søger jeg Beskyttelse her.“ Dette formildede Kongen noget, og han spurgte igen: „Hvilke Love gælde nu i Danmark?“ „De samme, som Du gav os, naadige Herre!“ svarede Forbryderen. Da kastede Kongen et Pengestykke til ham, og han rakte sin Hat frem. Skillingen var gloende og brændte igennem Hatten. Da Morgenen brød frem, var Forbryderen frelst (sammesteds Nr. 1013).

Dette sidste Sagn er rimeligvis opstaaet paa et Tidspunkt, hvor Kong Valdemars Love endnu gjaldt, altsaa før 1683, da Christian den Femtes danske Lov blev indført. Da Valdemar Sejrs baade historisk set som Jydske Lovs Udsteder 1241 og ogsaa i Folkets Be-

vidsthed staar som den store Lovgiver, er det rimeligvis et Vordingborgsagn, der er overført til Gurre og siden til Kronborg. Sagnet om den dødsdømte Forbryder har nogen Lighed med det berømte Sagn om Holger Danske under Kronborg, hvem ogsaa en dødsdømt Forbryder besøger (se Thiele Danske Folkesagn I 1818 S. 24 og sml. min Artikel Holger Danske under Kronborg i Nationaltidende d. 12. Sept. 1930), men vi har for faa Opskrifter af Sagnene til med Sikkerhed at kunne vurdere det gensidige Forhold, om det muligt er saaledes, at Holger Danske har afløst Kong Valdemar som Kronborgs Beboer, eller om de to Sagn væsentlig set er hinanden uvedkommende. Ligheden med Vordingborgsagnene i den anden Ende af Sjælland er i alle Tilfælde betydelig større end med Holgersagnene fra selve Kronborg.

Lad mig afslutte min Undersøgelse af Valdemarsoverleveringen knyttet til Gurre med at anføre nogle faa Sagn, der vel ikke nævner den vilde Jagt, men dog er ganske nær knyttet til det gamle historiske Gurre, som alle Nordsjællændere elsker. Sagnene er knyttet til Gurre Ruin, til Gurre Sø og til Kong Valdemars Grøft.

I Rasks Morskabslæsning for den danske Almue 1840 S. 139 (sml. S. 176) finder vi en Antydning af, at der skulde findes Skatte i Gurre Slotsruin. „Folk, som ere fødte paa de Tider, at de kan se saadant, se endnu i klare Nætter blaa Lys hoppe paa Ruinerne af Slottet, og de tro derfor, at der i Grunden maa ligge Skatte skjulte. Saadanne Folk ville og til sine Tider se en stor, sort Høne gaa klukkende omkring der med sine Kyllinger.“ Hønen skal rimeligvis som i Sagn fra andre Egne af Landet optræde som Skattevogter. Sagn om mislykket Skattegravning i Gurre Ruiner er dog endnu ganske ukendt. Med en vis Skuffelse fortæller Niels Petersens Enke i Søholm, barnefødt i Gurre 1805: „Da Gurre Slot blev gravet ud, troede Folk, at de skulde finde noget værdifuldt, men der fandtes ikke andet end en Bunke Brasenskæl, en gammel Kværnsten og en rusten Saks.“ De egentlig værdifulde Skatte ligger i Gurre Sø. Herom fortæller Skoleelev Halfdan Andreasen fra Bendstrup et meget smukt Sagn, rimeligvis stammende fra Horserød (S. 186). „Efter Sagnet skal der findes et Par Kobber-

porte i Gurre Sø, og de skal stamme fra Kong Volmers Tid. Engang, da Gurre Slot blev angrebet af Fjenden, vilde Danskerne ikke have, at de kostbare Porte skulde falde i Fjendens Hænder. De sejlede da ud paa Gurre Sø og sænkede dem ned, men naar Vejret er stille, og Solen skinner, kan man se, at Vandet er kobberet“ (Uhrskov II S. 32). Dette Sagn forklarer os, hvad Meningen er med den uforstaaelige Antydning i den gamle Gurrekone Niels Petersens Enkes Meddelelse (S. 185), at der var en Jærnport i Gurre Sø.

En anden af Uhrskovs unge Meddelere, Helen Nielsen i Nyrup Skole, fortæller 1922, at i Udkanten af Krogenberg Hegn ud imod Gurre ligger der en Høj, som kaldes Klammerhøj. Sagnet fortæller, at her dansede Elverpigerne ved Midnatstid. Man kan endnu se en rund Bane paa Højens Overflade, hvor de dansede. Man fortæller ogsaa, at der skal være en underjordisk Gang, som fra Højen fører ud til Gurre Slotsruin. I samme Skov findes ogsaa en stor Grøft, der siges at stamme fra Valdemar Atterdags Tid, hvortil man sagde, at Pesten gik, saaledes at de, der kom paa den anden Side, maatte dø. Denne Grøft nævnes i Garboes Beskrivelse 1743: „Fra Gurreby til Reerstrup gaar en Grøft $\frac{1}{2}$ Mil lang, som kaldes endnu af alle Kong Valdemars Grøft, hvilken indelukte en Plads for Kongens Heste, kaldet Kongens Hestehave“. I Beskrivelsen ²⁵/₁ 1759 meddeler Garboe, at Gurre Vang haver været Kong Valdemars Hestehave, hvor en Aa gik omkring, som gik i Bugter som en Rumpe. Det giver Anledning til Ordsproget: Det gaar ud og ind som Kong Voldemars Rumpe. Porten, som endnu paa den eneste Kant indelukker Vangen, kaldes Rumpeporten (Sml. Hans de Hofman Foundationer VII S. 58 og Annaler f. n. Oldk. 1838—39 S. 313 og S. 315). Henrik Pedersen paa Maribo Amtstue kender samme Mundheld fra Øst- og Midtsjælland om noget, der bugter sig uskønt. „Efter de gamles Sigende kom nævnte Udtryk frem i Valdemar Atterdags Tid, da han fra Nordsjælland til Vordingborg anlagde en Landevej gennem den østlige Del af Øen. Vejen bugtede sig uden om Hindringer som Bakker og Moser og blev af Folk kaldet Vallemos' Rumpe.“ Muligvis staar vi ogsaa her ved en Overføring fra Valdemar Sejr, idet Talemaadens

oprindelige Form vistnok har været: Det bugter sig ud og ind som Kong Valdemars Reb, og der skulde derved sigtes til den Rebning af Landets Jord, som Kong Valdemar iværksatte. Det være nu som det vil, saa nævnes „Volmers Grave“ i Præsteindberetningen 1667: Der findes i Nærheden Volde og Grave, der ikke har andet gammelt ved sig end Kong Valdemars Navn; de hedder nemlig Volmers Graver (Uldall 186 fol. I S. 61). I Nyeste Skilderi af København ²¹/₁₀ 1817 (S. 183) hedder det: Valdemars Minde lever hos Almuen i „Kong Valdemars Jagt“; en stor Indhegningsvold i en vis Afstand omkring Søen, som kaldes Kong Valdemars Grøft saa vel som en Skovstrækning bag ved denne, kaldet Kong Valdemars Hestehave, og hans Datter Margarethes Fødsel paa det, ikkun 1¹/₂ Mil herfra liggende Søborg Slot.“ Hermed antyder den ukendte Indsender, at han i Gurreegnen har hørt et Sagn om Dronning Margretes Fødsel paa Søborg Slot. Garboe har en lignende Antydning i sin Indberetning ²⁵/₁ 1759: „Kongen rejste jævnlig imellem dette Slot og Søborg, hvor Dronning Helvig blev svanger med Dronning Margrethe.“ Sagnet om Dronning Margretes Undfangelse kendes hos Rasmus Glad i hans latinske Danmarkshistorie 1573 Bog XI (Sml. Suhm Historie af Danmark XIII S. 284, Da. Atlas II 254), og det kendes hos Peder Syv i hans Forklaring til Tovevisen (Udgaven 1695 S. 613 Nr. 44,) det sidste Sted i Forbindelse med det berømte Sagn om Kongens Tanke. Vi kender ikke Syvs Hjemmelsmand for Sagnet om Kongens Tanke og har derfor ingen som helst Sikkerhed for, at det er et *nordsjællandsk* Folkesagn, hvad jeg vil være tilbøjelig til at tro. I stedfast *nordsjællandsk* Gurreoverlevering kendes Sagnet om Margretes Undfangelse ikke længer. Dette Sagn gaar ud paa, at Dronningen, der staar paa en slet Fod med Kongen, i Forklædning som hans Frille Anna kommer til ham om Natten. Hvad vi har bevaret, er derimod et Sagn om Kongens Tanke, fortalt af Niels Petersens Enke i Søholm (S. 200), der repræsenterer den mest stedfaste Gurreoverlevering, man kan ønske sig. Sagnet lyder saaledes:

En Gang, Kong Valdemar Atterdag skulde stige til Hest, blev han staaende i lang Tid i dybe Tanker, saa at hans Tjener maatte vække

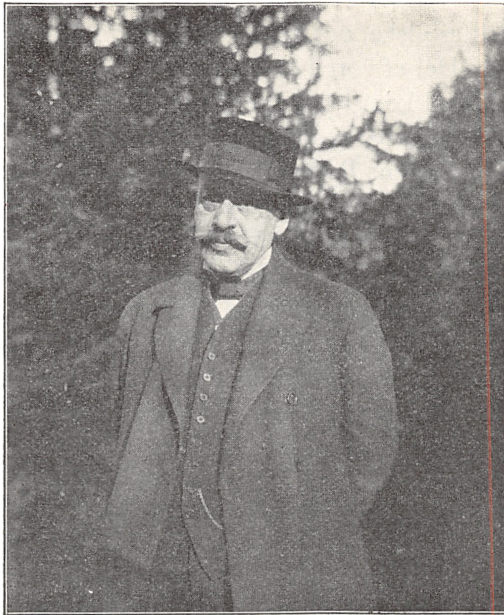
ham. Men saa blev han saa vred over at blive forstyrret, at han befalede, at Tjeneren skulde skaffe ham at vide, hvad det var, han tænkte paa, og hvis han ikke kunde det, skulde han aflives. Tjeneren blev nu meget ulykkelig og gik og græd og jamrede sig. Endelig en Dag mødte han en gammel Kone, som spurgte, hvad han sørgede over. Han fortalte hende da, hvad Kongen havde paalagt ham. Da sagde Konen, at det kunde hun godt sige ham, for Kongen stod og tænkte paa, hvorledes han kunde vinde Sverrig til Danmark, men nu kunde Tjeneren hilse sin Herre og Konge og sige ham, at han skulde ikke gøre dette, men hans Dronning skulde føde en Datter, og hun skulde faa Sverrig forenet med vort Land (Danske Sagn IV Nr. 128).

Det vil naturligvis føre for vidt her at gennemgaa alle de mange andre Opskrifter af det mærkelige og skønne Sagn „Kongens Tanke“, men lad mig her blot gøre opmærksom paa, at vi har en ældre, sortseende Sagndigtning om Valdemar Sejr og hans tre Sønners Skæbne (se Danmarks gamle Folkeviser III S. 43 med Aftryk af Thomas Gheysmer, Rimkrøniken og Hvitfeld), og at vi, foruden den lysseende sjællandske Overlevering hos Syv og her, har en jysk Overlevering knyttet til Rødstenen paa Fur (Brage og Idun II 1839 S. 311, Jyske Saml. I S. 418, Jyske Folkeminder III Nr. 458, VIII Nr. 259, og Danske Sagn IV Nr. 129) ligeledes om Valdemar Atterdag og Sverrigs Erobring. Hvad jeg her vil fremhæve er, at dette nordsjællandske Sagn om Kongens Tanke knytter sig saa naturligt til den mærkelige nordsjællandske Overlevering om Kong Valdemar Atterdag, hans Hustru Helvig, og deres Datter Margrethe, Danmarks, Norges og Sverrigs Dronning. Her staar vi ved den nordsjællandske Sagnfortællings intimeste Ejendommelighed. Gurreegnen i ældre Tid vil ikke kendes ved det sydsjællandske Sagn om Valdemar Atterdag og hans Frille Tove; den digter Sagnet om Toves Tryllering om til Dronning Helvigs Tryllekæde; den knytter den historiske Valdemar Atterdag til de gamle primitive Sagn om den vilde Odinjægers Susen igennem Gaardene Aaret om. Odin bliver til Volmer, der rider ud paa Jagt fra Gurre, hvad han i levende Live har elsket. Til Ære for Dronning Margrethe, Barn af det nordsjællandske Hus, som

Alexandra og Dagmar siden hen, og Genstand for den nordsjællandske Almues Stolthed, omdigtes Sagnet om Kong Valdemar Sejr og hans tre stridige Sønner, til et nyt Sagn om Datteren, der skal naa, hvad Faderen har higet efter, men ikke naaet, at forene Sverrigs og Danmarks Kroner. Ned igennem Tiderne fortælles det yndige lille Sagn om, hvorledes Margrete som en sød, lille, nordsjællandsk Bondedige forsonede Fader og Moder og genforenede dem i ny Kærlighed. Her i disse Sagn har vi den egentlige nationalstolte, nordsjællandske Folkeaaand, ikke i de os med Urette tillagte Sagn om Valdemar den Første og hans Frille Tove.

Jeg beder Læsere af denne Afhandling at underrette mig, om de skulde kende flere Sagn om Kong Valdemars vilde Jagt fra Gurre-Søborgegnen, end der her er anført, enten det saa er fra mundtlig Overlevering eller fra trykt Kilde. Ogsaa Sagn af samme Art fra det øvrige Nordsjælland om den vilde Jagt vil jeg være meget taknemmelig for at modtage. Jeg vilde nemlig gærne engang samle hele Overleveringen om den vilde Jagt fra alle Landets Egne, ikke mindst naturligvis her fra Nordsjælland. Men alle Folkesagn vedrørende Gurre modtages med største Taknemmelighed, ikke mindst Sagnene om Toves Tryllering, om Skatte i Gurre Slot eller Gurre Sø og Sagn om Kongens Tanke, saafremt ikke Overleveringen i vore Dage helt er udslukket. I andre Egne af Landet tænkes den vilde Jæger, især i Sydsjælland, at jage de langbrystede kvindelige Trolde, de saakaldte Slattenlangpatter; men kendes denne Forestilling i Nordsjælland? Alle Oplysninger, ogsaa tilsyneladende ganske betydningsløse, er mig velkomne. De bedes sendt til Dansk Folkemindesamling, Det kgl. Bibliothek, København K.

Hans Ellekilde.

KR. KONGSTAD I SIN HAVE

KR. KONGSTAD

DEN 24. Juni 1929 døde *Kristian Kongstad*. Derved led dansk Bogkunst et smerteligt Tab, men ogsaa *Frederiksborg Amts historiske Samfund* mistede i Kongstad en Ven og Raadgiver, for hvis Virke Samfundet har Grund til at nære den største Taknemmelighed.

Kr. Kongstad, der var født den 9. April 1867 og havde levet hele sin Barndom og Ungdom i København, bosatte sig 1896 som nygift i Frederiksværk. Senere har han boet en kortere Tid i Fredensborg og Helsingør og en lang Aarrække — fra 1915 til 1929 — i Hillerød. Derved levede Kongstad sig sammen med de forskellige Dele af Nordsjælland. Med stærke Minder var han knyttet til tre af Amtets Købstæder, og Landets friske Natur i Forbindelse med Gaarde og Huses gammeldags Hygge stod hans Hjerte nær. Enhver Kunstner

har en Trang til at elske, og Kongstad elskede Nordsjælland frem for nogen anden Del af vort Land.

Denne Kærlighed kom i omfattende Grad Historisk Samfund tilgode. Først maa det dog bemærkes, at Kongstad havde megen historisk Sans. Saavel hans Bogtrykkervirksomhed, der begyndte med Niels Pedersens Bog om Tibirke Kirke, som hans kunstneriske Virksomhed i det hele, der væsentlig var knyttet til historisk Arkitektur, d. v. s. gamle Bygninger i Købstad og Landsby, bærer Vidne herom. Det var denne Kongstads Kærlighed til Nordsjælland i Forbindelse med hans Følelser for Fortidens Værdi og hans Trang til at bevare Forbindelsen med den saa stærkt og levende som muligt, der fik ham til at tage Initiativet til Oprettelsen af et historisk Samfund for Frederiksborg Amt. Herom hedder det i Aarvog for 1907 Side 113: „Samfundet blev stiftet den 12. Juni 1906 paa Marienlyst ved Helsingør paa et Møde, hvortil Kunstmaler, Bogtrykker *Kr. Kongstad* efter Samraad med nogle andre, navnlig Ingeniør *Fr. Kaas* og Redaktør *Welsch*, havde indbudt Mænd fra Amtets forskelligste Egne.“

En kortere Tid sad Kongstad i Samfundets Bestyrelse, og han trykte den første Aarvog 1906. Aarvogens „Hoved“ med de tre Byvaaben skyldes ogsaa hans Haand.

Imidlertid blev Kongstad stærkt optaget af andre Opgaver, men i 1923 knyttedes der atter en nærmere Forbindelse mellem Kongstad og Historisk Samfund, og denne Forbindelse varede til hans Død. Begyndelsen bestod i, at Bestyrelsen opfordrede ham til at tegne en Række Billeder til et historisk Værk om Hillerød By, og Kongstad sagde med Glæde ja. Forberedelserne til denne Bog tog imidlertid flere Aar, og i 1925 besluttede Bestyrelsen i Anledning af Helsingørs Købstadjubilæum 1926 at udsende en Bog med Afhandlinger om den gamle Sundby. Kongstad var Fyr og Flamme, da han hørte derom. Det gamle Helsingør stod hans Hjerter meget nær. Han foreslog, at den nævnte Bog blev illustreret, og da der var Ebbe i Kassen, tilbød han yderligere at tegne nogle Billeder gratis. Resultatet blev, at han mod et ringe Vederlag udførte en Række smukke Tegninger til Aarbogen „Fra det gamle Helsingør“ (1925). I Aaret

1926 udkom saa „Hillerød By“ (Aarstal 1925), som Kongstad havde udsmykket med et stort Antal Tegninger. Byskildringerne blev fortsat med *Carl Christensens* „Frederiksværk“ (1926), hvis statelige Skønhed dels skyldes Kongstads Tegninger og dels hans trofaste Raadgivervirksomhed med Hensyn til Papir, Sats osv. Endelig var der Planer fremme om en Bog om den fjerde af Amtets Købstæder, Frederikssund, og Kongstad havde ogsaa lovet at yde kunstnerisk Udstyr til den, men inden det naaedes, havde Døden indhentet ham.

Frederiksborg Amts historiske Samfund skylder Kongstad Tak først for hans Andel i Samfundets Tilblivelse og dernæst for trofast Medarbejderskab og en altid redbon Hjælpsomhed med Hensyn til Raad angaaende Aarbogens Fremstilling.

Kristian Kongstad var et varmtfølende og levende Menneske. Historisk Samfund vil altid ære hans Minde.

ANDERS UHRSKOV

SAMFUNDETS VIRKSOMHED

FRA 1. APRIL 1929 TIL 30. SEPTEMBER 1930

ONSDAG den 12. Februar 1930 blev Samfundets 24. ordentlige Generalforsamling holdt i Helsingør. Dirigent var Folketingsmand *I. P. Larsen*, Helsingør.

Af Bestyrelsen fratraadte efter Tur Lektor *H. Boisen*, Hillerød, Pastor *Villads Christensen*, Græsted, Lærer *O. Larsen*, St. Hagelse, og fhv. Adjunkt *Weilbach*, Snekkersten. De genvalgtes alle. Desuden fratraadte efter Ønske Borgmester *P. Christensen*, Helsingør, i hvis Sted Folketingsmand *I. P. Larsen*, Helsingør, valgtes.

Bestyrelsen bestaar altsaa af:

Gaardejer *N. J. Andersen**), Mørdrup, Lektor *H. Boisen*, Hillerød (Formand), Overlærer *Carl Christensen*, Frederiksværk, Pastor *Villads Christensen*, Græsted, Lærer *Holm**), Svedstrup, Folketingsmand *I. P. Larsen*, Helsingør, Lærer *O. Larsen*, St. Hagelse, Lektor *Hakon Müller*, Helsingør (Skriftudvalget), Skoleinspektør *P. Petersen**), Hillerød (Skriftudvalget), Læge *A. H. Riise**), Hillerød (Sekretær og Kasserer), Højskolelærer, Forfatter *A. Uhrskov*, Frederiksborg Højskole, og fhv. Adjunkt *Fr. Weilbach*, Snekkersten. (De med *) betegnede fratræder efter Tur til Generalforsamlingen i 1931).

Til Revisorer valgtes Sparekassedirektør *Andersen*, Hillerød, og Lektor *Carstens*, Hillerød.

Repræsentanter (Lovenes § 7) er: Skolebestyrer *Hatt*, Frederikssund, Gaardejer *N. Jensen*, Farum, og Lærer *Sørensen*, Jægerspris.

Samfundets Aarbog for 1929 udkom i Juni s. A. og udsendtes til

Medlemmer og Subskribenter. Sammen med Aarbogen modtog Medlemmerne „Frederiksborg Amts Stednavne“, udarbejdet af Stednavneudvalget og udgivet af dette i Forbindelse med Frederiksborg Amts historiske Samfund.

Samfundets Medlemsantal var 1. April 1929: Livsvarige Medlemmer 3, Medlemmer 689, Subskribenter 25. Den 1. Oktober 1930 har Samfundet: 3 livsvarige Medlemmer, 678 Medlemmer og 24 Subskribenter.

I Regnskabsaaret 1928—29 har Samfundet modtaget følgende Tilskud:

Paa Finansloven (280 Kr.), fra Frederiksborg Amtsraad (100 Kr.), Byraadene i Frederikssund (50 Kr.), Frederiksværk (40 Kr.) og Hillerød (20 Kr.), Sogneraadene i Asminderød-Grønholt (20 Kr.), Birkerød (50 Kr.), Farum (10 Kr.), Ferslev-Vellerup (10 Kr.), Frederiksborg Slotssogn (10 Kr.), Gerløv-Draaby (20 Kr.), Græsted-Maarum (10 Kr.), Helsing-Valby (10 Kr.), Nr. Herløv (10 Kr.), Hjørlunde (10 Kr.), Hørsholm (50 Kr.), Lyng-Uggeløse (10 Kr.), Skibby (10 Kr.), Skuldelev-Selsø (10 Kr.), Slagslunde-Gandløse (10 Kr.), Stenløse-Viksø (10 Kr.), Søborg-Gilleleje (10 Kr.), Thorup (10 Kr.), Tikøb-Hornbæk-Hellebæk (20 Kr.), Tjæreby (10 Kr.) og Ølstykke (10 Kr.), Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse (100 Kr.), Nordsjællands Bank (10 Kr.), Sparekassen for Frederiksværk og Omegn (15 Kr.), Spare- og Laanekassen for Kronborg v. Birk (10 Kr.) samt af C. W. Strandes Legatfond (100 Kr.) og af Antikvar Carl Julius Petersens Hjælpfond (300 Kr.). — Af Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse har Samfundet yderligere modtaget 100 Kr. som Bidrag til Udgivelse af en Frederikssunds Historie og af Tikøb-Hornbæk-Hellebæk Sogneraad 200 Kr. til Hjælp til Trykningen af „Hellebæk i ældre Tider“ (Aarbo 1929).

I Regnskabsaaret 1929—30 har Tilskudene været:

Paa Finansloven (280 Kr.), Frederiksborg Amtsraad (100 Kr.), Byraadene i Frederiksværk (40 Kr.) og Hillerød (20 Kr.), Sogneraadene i Farum (10 Kr.), Ferslev-Vellerup (10 Kr.), Frederiksborg Slotssogn (10 Kr.), Græse-Sigerslevvester (10 Kr.), Græsted-Maarum

(10 Kr.), Nr. Herløv (10 Kr.), Hjørlunde (10 Kr.), Hørsholm (50 Kr.), Skibby (10 Kr.), Skuldelev-Selsø (10 Kr.), Slagslunde-Gandløse (10 Kr.), Stenløse-Viksø (10 Kr.), Thorup (10 Kr.), Tjæreby (10 Kr.), Vejby-Tibirke (10 Kr.) og Ølstykke (10 Kr.), Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse (100 Kr.), Nordsjællands Bank (10 Kr.), Sparekassen for Frederiksværk og Omegn (15 Kr.), Sparekassen for Helsingør og Omegn (50 Kr.), Spare- og Laanekassen for Kronborg v. Birk (10 Kr.), Industriforeningen for Helsingør og Omegn (25 Kr.) samt af C. W. Stranges Legatfond (100 Kr.) og af Antikvar Carl Julius Petersens Hjælpefond (300 Kr.).

Samfundets Medlemmer, nytilkomne og ældre, kan købe ældre Aargange af Aarbogen for 1 Kr. pr. Aarbog og en Række paa 4 Aargange til en Pris af 3 Kr. Aarbogen for 1920 er udsolgt. Prisen paa Særbøger vil blive fastsat i hvert enkelt Tilfælde. Samfundet har hidtil udgivet følgende Særbøger, som Medlemmer kan købe til de vedføjede Priser:

<i>Junge</i> : Den nordsjællandske Landalmues Karakter, Skikke, Meninger og Sprog. 1915. 279 S.	1 Kr.
<i>Uhrskov</i> : Nordsjællandsk Landsbyliv i ældre Tider paa Grundlag af fhv. Folketingsmand Lars Larsens Beretninger. 1918, 174 S., ill.	udsolgt
<i>Weilbach</i> : Frederiksborg Slot. 1923. 142 S., 68 Ill.	udsolgt*)
Hillerød By. 1925. 363 S., 55 Ill.	7 Kr.
<i>Carl Christensen</i> : Frederiksværk. 1926. 192 S., 54 Ill.	3 „
<i>Weilbach</i> : Fredensborg Slot. 1928. 136 S., 77 Ill.	3 „
Frederiksborg Amts Stednavne. 1929. 168 S.	2 „

De historiske Amtsforeninger er komne overens om at give hverandres Medlemmer (∅: Personer, ikke Institutioner o. lign.) Adgang til for nedsat Betaling (eventuelt Fremstillingsprisen for vedkommende Skrift) at abonnere paa de Aarbøger og andre Skrifter, der

*) Bogen kan endnu faas hos Boghdlr. Tofte, Hillerød, til en Pris af 5 Kr. pr. Ekspil.

udgives af de Samfund, af hvilke vedkommende ikke selv er Medlem, naar Begæring derom fremsættes gennem eget Samfunds Bestyrelse. Medlemmer, der ønsker at benytte sig heraf, bedes henvende sig til Sekretæren.

Opmærksomheden henledes paa det af „Dansk historisk Fællesforening“ udgivne Tidsskrift for Kulturhistorie og Lokalhistorie „Fortid og Nutid“, angaaende hvis Plan henvises til vor Aarbog for 1914, S. 102 f.

Tidsskriftet udkommer med 8 Ark aarligt og koster 5 Kr. pr. Aargang; for Medlemmer af vort Samfund, der bestiller det gennem Sekretæren, dog kun Halvdelen. To Aargange udgør eet Bind. Udkommet er Bind 1—7 og af Bind 8 Hefte 1—2.

Opmærksomheden henledes endvidere paa det af Nationalmuseet udgivne Aarsskrift „Fra Nationalmuseets Arbejdsmark“, hvori der gives almenfattelige og rigt illustrerede Beretninger om nye sjældne Fund eller nye interessante Undersøgelser inden for Nationalmuseets Arbejdsomraader. Der er udkommet 3 Aarbøger. I Aarbogen for 1930 skal særlig henledes Opmærksomheden paa Arkitekt *C. M. Smidts* Afhandling om Søborg.

Bogladeprisen er 3 Kr., men Forlaget tilbyder Bogen til Samfundets Medlemmer for 2 Kr. + Porto, naar Bestilling sendes til Sekretæren.

REGNSKAB FOR TIDEN $\frac{1}{10}$ 1928— $\frac{30}{9}$ 1929

INDTÆGT			UDGIFT		
	Kr.	Øre		Kr.	Øre
Overført fra 1927—28 . . .	1349	05	Aarbogen	3940	70
Medl. og Subskribenter . .	2229	00	Møder	40	00
Solgte ældre Aargange . .	427	00	Administration	109	42
Tilskud fra			Dansk historisk Fællesfor-		
Stat, Amt og Kommuner .	810	00	ening	33	66
Pengeinstituter	135	00	At overføre til 1929—30 . .	1536	93
C. W. Strandes Legatfond	100	00			
Antikvar C. J. Petersens					
Hjælpefond	300	00			
Tikøb-Hornbæk-Helle-					
bæk Sogneraad	200	00			
Bidrag til Udgivelse af en					
Frederikssunds Historie . .	100	00			
Renter	10	66			
	5660	71		5660	71

REGNSKAB FOR TIDEN $\frac{1}{10}$ 1929— $\frac{30}{9}$ 1930

INDTÆGT			UDGIFT		
	Kr.	Øre		Kr.	Øre
Overført fra 1928—29 . . .	1536	93	Aarbogen	1586	40
Medl. og Subskribenter . .	2073	00	Stednavnebogen	1853	00
Solgte ældre Aargange og			Møder	61	15
Tegninger	592	75	Administration	93	55
Tilskud fra			Dansk historisk Fællesfor-		
Stat, Amt og Kommuner .	640	00	ening	32	52
Pengeinstituter	210	00	At overføre til 1930—31 . .	1835	86
C. W. Strandes Legatfond	100	00			
Antikvar C. J. Petersens					
Hjælpefond	300	00			
Renter	9	80			
	5462	48		5462	86

INDHOLDSFORTEGNELSE

LEKTOR HAKON MÜLLER, HELSINGØR:

STÆNDERDEPUTERED E FRA FREDERIKSBORG AMT 1834—1848. 3

Valgret og Valgbarhed 4, Valgdistrikter 5, Oversigt over Valgene 6.

Iste Købstad distrikt (Helsingør) 10
J. A. Stenfeldt 10

Valgkampen 1834 14, Stænderforsamlingen 1835—36 28 (Komitéer 30, Realundervisningens Fremme 30, Købstædernes økonomiske Bestyrelse 34, Jødernes Valgbarhed 35, Diætpengenes Nedsættelse eller Afskaffelse 36), Stenfeldt i Stænderne 38, Stændersamlingens Afslutning 40, Stænderforsamlingen 1838 43 (private Forslag 43, Komitéer 44, Sindssygehospitalsvæsenet 44, Fængslernes bedre Indretning 47, Fattigvæsenet 51, Arméens Forsyning med Skotøj 53, kgl. Lovudkasts Meddelelse 54, Takadresse til Kongen 54), Stænderforsamlingen 1840 57, Valgkampen 1840—41 65, Stænderforsamlingen 1842 76, Stænderforsamlingen 1844 83, Stænderforsamlingen 1846 86, Valgkampen 1847 92, Stænderforsamlingen 1848 97.

N. P. Kirck 104

Stænderforsamlingen 1842 108 (Konsumtionens Ophævelse 108, Damp- og Sejlskibes Sejlads 112, Komitéer 113), Stænderforsamlingen 1844 114, Stændersamlingen 1846 114, Valgkampen 1847 117, Stænderforsamlingen 1848 119.

Knud Gad 120

2 det Købstad distrikt 127

Thomas Hagedorn Svane 127

Fr. P. J. Dahl 131

H. H. Schou 142

Laurids Krog 142

Iste Land distrikt 146

Erich Rasmussen 147

Jørgen Pedersen 151

Hans Johansen 154

3 die Land distrikt 160

Niels Thomsen 160

Peder Hansen 164

ARKIVAR HANS ELLEKILDE, KØBENHAVN:

TOVES TRYLLERING OG KONG VALDEMARS VILDE JAGT 169

KR. KONGSTAD 205

SAMFUNDETS VIRKSOMHED 208

BILLEDFORTEGNELSE

J. A. STENFELDT	11
N. P. KIRCK.	105
KARIKATURER AF KIRCK	109
KNUD GAD	121
THOMAS HAGEDORN SVANE.	129
FR. P. J. DAHL	133
HANS JOHANSEN	155
BAKKEGAARD I SALTRUP	189
PENNEHAVE AA.	191
KR. KONGSTAD.	205

DENNE AARBOG FOR 1930 ER UDGIVET PAA
FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUNDS VEGNE AF
H. BOISEN, HAKON MÜLLER OG P. PETERSEN